

Raftul
Denisei

Autorul bestsellerului **Laur**
Evgheni Vodolazkin

Soloviov si Larionov

roman

HUMANITAS
fiction

BIBLIOTECA
ALEXU

Evgheni Vodolazkin

Soloviov și Larionov

Traducere din rusă și note de
ADRIANA LICIU

HUMANITAS
fiction

În memoria străbunicului meu

S-a născut la stația de cale ferată cu numele insignifiant de Kilometrul 715. În ciuda numărului din trei cifre, halta era mică. Nu avea nici cinema, nici poștă, nici măcar școală. Nu era nimic în afară de șase case din lemn așezate de-a lungul căii ferate. Băiatul a părăsit stația la șaisprezece ani. A plecat la Petersburg, a intrat la universitate și s-a apucat să studieze istoria. Era de așteptat, având în vedere numele primit la naștere: Soloviov¹.

Profesorul Nikolski, conducătorul lucrărilor lui științifice, l-a numit un *self made man* tipic, venit în capitală cu un transport de pește², dar asta, firește, era o glumă. Cu mult timp înainte de venirea lui Soloviov (anul 1991), Petersburgul încetase să fie capitală, iar la stația Kilometrul 715 nu se găsisese niciodată pește. Spre marele regret al adolescentului Soloviov, acolo nu exista nici un râu, nici măcar un iaz. Citind una după alta cărți despre călătorii pe mare, viitorul istoric își blestemase viața trăită pe continent și hotărâse să-și petreacă restul zilelor, încă destule la vremea aceea, într-un loc unde uscatul întâlnește marea. Ca și aspirația spre cunoaștere, atracția către o apă mare a determinat opțiunea lui pentru Petersburg. Cu alte cuvinte, afirmația cu transportul de pește ar fi rămas o glumă fără accentul atât de elegant pus de expresia englezească pe

1 Aluzie la Serghei Mihailovici Soloviov (1820-1879) – unul dintre cei mai mari istorici ruși, autor al *Istoriei Rusiei din cele mai vechi timpuri*. (N. tr.)

2 Aluzie la Mihail Vasilievici Lomonosov, fugit de acasă la nouăsprezece ani și venit la Moscova cu un vagon care transporta pește. (N. tr.)

biruirea circumstanțelor inițiale. Oricum am lua-o, istoricul Soloviov era un adevărat *self made man*.

Altfel stau lucrurile cu generalul Larionov (1882-1976). El a apărut pe lume la Petersburg, într-o familie de ofițeri din tată-n fiu. Toți fuseseră ofițeri – cu excepția tatălui viitorului general, care fusese director la căile ferate. Copil fiind, Larionov avusese norocul să-și vadă străbunicul (cei din familie aveau tendința de a trăi mult), și el, firește, general, un bătrân înalt, ținându-se drept, care își pierduse un picior în bătălia de la Borodino.

Orice mișcare a străbunicului, până și zgomotul făcut de piciorul de lemn lovind parchetul, avea o demnitate neobișnuită în ochii micuțului Larionov. Îi plăcea ca, fără să fie văzut de ceilalți copii, să-și îndoie piciorul drept, să traverseze salonul cu stângul și, aruncându-și mâinile pe speteaza canapelei, să se lase pe ea cu un oftat din rărunchi. Bunicul lui Larionov, dar și unchiul său cu mustăți stufoase nu erau, în general vorbind, mai prejos decât străbunicul, dar nici brava lor înfățișare ofițerească, nici priceperea de a se exprima frumos (străbunicul era tăcut din fire) nu se puteau compara nici pe departe cu lipsa piciorului.

Singurul lucru care îl făcea pe copil să-și accepte rudele cu două picioare era mulțimea medaliilor. Cel mai mult îi plăcea medalia *Pentru înăbușirea revoltei poloneze*, primită de unul dintre unchi. Copilul, care nu avea nici cea mai mică idee despre polonezi, fusese fermecat de melodicitatea combinației de cuvinte. Întrucât atracția copilului pentru medalie era evidentă, unchiul i-a dăruit-o în cele din urmă. Băiatul a purtat medalia asta și pe cea numită *Pentru victoria de la Șipka*, primită de la un alt unchi, până a împlinit șapte ani. Cuvântul *Șipka* era mult mai puțin sonor decât cuvântul *bunt*¹, dar frumusețea medaliei ca atare suplinea imperfecțiunea fonetică. Pentru copil nu existau clipe mai fericite decât acelea pe care

1 Revoltă, răzmeriță (rus.). (N. tr.)

le petrecea șezând cu cele două medalii pe piept, printre rudele sale, ofițerii.

Aceștia erau încă ofițeri ruși *de pe timpuri*. Știau să folosească tacâmurile (inclusiv cuțitul pentru pește, uitat acum), sărutau dezinvolt mânuțele doamnelor și făceau o sumedenie de lucruri necunoscute ofițerilor epocii de mai târziu. Generalul Larionov n-a fost nevoit să biruie circumstanțele inițiale. Dimpotrivă: el n-a trebuit decât să asimileze, să se umple până la refuz cu elemente caracteristice mediului său. Asta a și făcut.

Sămânța de general s-a manifestat la el din fragedă copilărie, de la primii pași, când alinia pe parchet în șiruri regulate husari de lemn. Văzându-l atât de absorbit, cei de față au rostit doar atât: general Larionov. Gândiți-vă cât de firească e alăturarea celor două cuvinte: ele au fost create unul pentru altul, se rostesc fără pauză și, trecând unul în celălalt, devin un întreg, cum un întreg devin în luptă călărețul și calul său. A fost primul și singurul lui nume dat de cei ai casei, nume cu care el s-a obișnuit imediat și pentru totdeauna. General Larionov. Auzindu-se chemat în felul ăsta, copilul se ridica și, în tăcere, saluta militărește. De vorbit a învățat pe la trei ani și jumătate.

Întrebarea e ce anume a făcut să stea alături două personalități atât de diferite precum istoricul Soloviov și generalul Larionov, dacă ni se îngăduie, firește, să vorbim despre un cercetător tânăr și înfloritor și despre un conducător de oști istorit de lupte, plecat pe lumea cealaltă. Răspunsul vine aproape de la sine: istoricul Soloviov s-a apucat să cerceteze activitatea generalului Larionov. După absolvirea universității la Petersburg, el și-a început aspirantura la Institutul de Istorie Rusă, generalul Larionov devenind tema disertației sale. Nu încapă îndoială că prin anul 1996 – exact despre anul ăsta e vorba – generalul Larionov aparținea în întregime istoriei ruse¹.

Evident că nu Soloviov a fost primul care și-a propus să studieze biografia renumitului general. Apăruseră deja, la date

1 A se vedea *Cine este cine în istoria rusă*, Moscova, 2005, pp. 1082-1088. (N. a.)

diferite, douăsprezece articole științifice consacrate etapelor din viața acestuia, și, în primul rând, elementelor misterioase legate de numele lui și rămase încă neelucidate. Numărul lucrărilor, nu puține la prima vedere, pare total insuficient, în comparație cu interesul pe care generalul Larionov l-a suscitât întotdeauna, și în Rusia, și peste hotare. Nu e întâmplător faptul că numărul studiilor științifice e mult mai mic decât numărul romanelor, filmelor, pieselor etc. în care generalul apare fie ca personaj obișnuit, fie ca prototip al eroului. O astfel de situație pare să arate că, în ce-l privește pe răposat, mitologia e mai importantă decât cunoașterea pozitivă.

Mai mult decât atât, din analiza critică a cercetătoarei franceze Amélie Dupont reiese că mitologia a pătruns chiar și în articolele științifice referitoare la comandantul de oști. Pentru oricine abordează tema pentru prima oară, câmpul investigației devine câmp minat într-o anumită măsură. Chiar și în articolele – despre lucrul ăsta scrie A. Dupont – în care adevărul e prezentat cu argumente științifice strălucite, sunt puse în lumină probleme și episoade atât de particulare, încât importanța adevărului relevat și argumentat se apropie de zero. E semnificativ faptul că însăși lucrarea lui A. Dupont (cartea a apărut în limbile franceză și rusă) rămâne până acum singurul studiu monografic consacrat generalului Larionov¹. Situația asta arată o dată-n plus puținătatea surselor referitoare la problema respectivă. Dacă cercetătoarea franceză a reușit să adune material pentru o monografie, aceasta se datorează exclusiv abnegației și interesului special acordat temei, numită de ea tema vieții sale.

De fapt, nu e exagerat deloc să spunem că rostul vieții lui A. Dupont e să facă investigații în legătură cu comandantul de oști rus. În cazul de față, nu avem în vedere câtuși de puțin datele privind înfățișarea cercetătoarei, pe care comunitatea științifică își permite să le ironizeze². Se știe doar că înțepă-

1 Dupont A., *Misterul unui general rus*, SPb., 1991. (N. a.)

2 Este vorba, în special, de înălțimea cercetătoarei (1,87 m) și de mustățile crescute după vârsta de patruzeci de ani. (N. a.)

turile și glumele pe seama unui mare specialist (în cercuri restrânse, lui A. Dupont i se spunea *mon général*) nu sunt de obicei decât o formă de manifestare a invidiei. Așadar, prin faptul că destinul lui A. Dupont e strâns legat de tema respectivă înțelegem că a făcut pe dracu-n patru ca să descopere sursele cele mai importante, publicate de ea ulterior. Și, ce-i drept, nu sunt departe de adevăr cei ce cred că mustățile, care au provocat o reacție neadecvată în cercurile științifice, i-au apărut datorită, în primul rând, pasiunii ei pentru temă. Ca să fim obiectivi, trebuie totuși să menționăm, între altele, că generalul Larionov nu purta mustăți.

Toate fotografiile care s-au păstrat (a se vedea planșele din cartea lui A. Dupont) ne arată un bărbat foarte bine ras, cu părul tuns scurt și pieptănat cu cărare. Cărarea este executată cu atâta precizie și calitatea bărbieritului este atât de fără de cusur, încât, la o privire atentă, simți fără să vrei mirosul apei de toaletă. Ca și în multe alte cazuri, generalul luase singura hotărâre corectă în ceea ce privește înfățișarea sa. Spre deosebire de ceilalți ofițeri, el nu adoptase stilul Alexandru III, considerând că trăsăturile extrem de regulate ale feței n-au nevoie să fie încadrate. Interesant este că, în ciuda trăsăturilor regulate, fața lui nu părea frumoasă. La maturitate, și în special la bătrânețe, ea devenise parcă mai vie. Nu de puține ori se întâmplă, privind cu atenție o fotografie din tinerețe a cuiva, să te uimească chipul imatur, aproape embrionar, în comparație cu modificările lui ulterioare. În astfel de cazuri simți că-ți pare rău că în viața celui din fotografie a existat o astfel de etapă. Sentimentul ăsta n-are nimic de-a face, bineînțeles, cu istoria. În ce-l privește pe general, ridurile de sub ochi și cocoașa de pe nas, apărute odată cu înaintarea în vârstă, au dat mai mult relief chipului său. Într-o anumită perioadă a vieții, pe la treizeci-patruzeci de ani, cocoașa și expresia feței îl făceau să semene cu cardinalul Richelieu. Asta e perioada de vârf a activității generalului și a misterului din jurul ei. Să aibă vreo legătură misterul ăsta cu asemănarea lui Larionov cu Richelieu? Oricum ar fi, cu timpul s-a dus și aceasta.

Chiar și privind în fugă materialul ilustrativ al lui A. Dupont, nu mai ai nici un dubiu că foarte multe fotografii sunt din ultima perioadă de viață a generalului Larionov. Bătrânul nu se fotografia în mod special, dar nici nu făcea nazuri întorcând spatele aparatelor de fotografiat, ci le trata cu totală indiferență. O atare atitudine dădea chipului său o tentă naturală, foarte rară în portretistică. Oare nu datorită acestei naturaleți au fost repurtate, la momente diferite, cele două victorii la concursurile internaționale cu portretele lui?

Fără îndoială că aceia care nu cunosc activitatea generalului și nici măcar n-au auzit de numele lui își amintesc totuși de fotografia în alb-negru a bătrânului șezând pe un scaun pliant chiar la capătul unui dig (Ialta, 1964). E o fotografie clasică, așa cum e aceea a locomotivei căzute pe fereastră într-o gară pariziană, sau aceea a farului în mijlocul talazurilor zbuciumate etc. În ciuda arșiței zilei de vară, bătrânul e îmbrăcat în tunică albă și stă așezat picior peste picior, într-un cort semitransparent. Vârful pantofului alb, paralel cu solul, aproape că se unește cu digul, astfel încât pare că farul, aflat nu departe, se leagănă pe vârful încălțărilor elegante. Privirea bătrânului, îndreptată spre depărtări, e a unui neinteresat de lucrurile aflate dincoace de linia orizontului. Bătrânul e generalul Larionov. Să nu mai vorbim de faptul că, în comparație cu fotografia asta, toate pozele mai vechi ale generalului pălesc, nu exprimă nimic și nu merită nici o atenție, dacă ai în vedere omul excepțional. Faptul că generalul a rămas în memoria urmașilor în forma cea mai coaptă, ca să spunem așa, poate fi considerat un succes absolut al său. Un succes și mai mare a fost, poate, faptul inexplicabil că nu l-au împușcat la sfârșitul Războiului Civil.

În esență, tocmai asupra acestei enigme s-a concentrat istoricul Soloviov. Aici pot apărea câteva obiecții: cum adică, e istoricul Soloviov capabil să descâlcească cel mai încâlcit ghem din istorie și, în general, merită oare să ne punem speranța în cineva care mai ieri era student, ba încă și un *self made man*?

Obiecțiile nu par justificate. E suficient să arătăm – fapt stabilit pentru prima dată de A. Dupont – că A.P. Gaidar¹ comanda la șaisprezece ani și jumătate un regiment². Cât despre *self made man*, în sensul larg al termenului, e considerat origine a reușit să obțină ceva în viață.

Despre cât de mult a lucrat cu sine Soloviov, e suficient să amintim un singur detaliu: a reușit să-și înlocuiască pronunția rușilor din sud cu pronunția petersburgheză aristocratică. Bi-neînțeles că pronunția din sudul Rusiei nu are în ea nimic rușinos sau de natură să diminueze meritele oamenilor (așa după cum, de exemplu, pronunția poticnită a celor din Moscova nu-i poate discredita pe locuitorii capitalei). La urma urmelor, M.S. Gorbaciov a făcut perestroika pronunțând cuvintele ca rușii din sud. Spre deosebire de Soloviov, Gorbaciov nu e istoric: el a făcut istorie fără să se sinchisească prea mult de latura ortoepică a problemei³. În ceea ce-l privește însă pe Soloviov, acesta, bolborosind în bucătăria căminului cuvinte greu de rostit repede, se ocupa în felul său de ceva mai serios decât punerea la punct a pronunției: scăpa de provincialism.

Un rol important în evoluția lui Soloviov l-a avut coordonatorul său științific, renumitul profesor Nikolski. După ce a citit prima lui lucrare de curs având ca obiect asimilarea Orientului Îndepărtat de către Rusia, profesorul l-a invitat în cabinetul său și, fără să scoată o vorbă, s-a apucat să sufle o vreme

1 Arkadi Petrovici Gaidar (1904-1941) – cunoscut scriitor sovietic pentru copii, participant la Războiul Civil și la Marele Război pentru Apărarea Patriei. (N. tr.)

2 Merită arătat că descoperirea franțuzoaicei are un caracter accidental și e legată de principalul obiect al cercetării ei: la terminarea Războiului Civil, când A.P. Gaidar începuse să fie publicat, generalul Larionov fusese copleșit nu o dată de tristețea de a nu-l fi pus la zid atunci când trebuia. (N. a.)

3 Chiar și ulterior, ieșind la pensie și având toate oportunitățile pentru autoinstruire, omul de stat nu a găsit în el puterea de a renunța nici la fricativul „g”, nici la consoanele sonore de la sfârșitul cuvântului. (N. a.)

în muștiucul țigării Belomor (prinsese patima țigărilor lucrând la canalul cu același nume).

— Dragul meu, i-a zis profesorul trăgând un fum, știința e plictisitoare. Dacă nu te obișnuiești cu ideea asta, îți va fi greu să te ocupi de ea.

Profesorul l-a rugat pe Soloviov să înlăture din lucrare cuvintele „măreț“, „biruitor“ și „unica posibilitate“. De asemenea, l-a întrebat pe student dacă îi este cunoscută teoria conform căreia rușii își irosiseră energia ce le fusese dată cuccerind și asimilând spații uriașe. Teoria nu-i era cunoscută studentului. Până să apuce s-o cunoască, profesorul i-a cerut lui Soloviov să înlăture expresia „fenomen progresist“. Autorul lucrării acordase o atenție deosebită notelor bibliografice folosite ca argument. Dacă le cercetai cu interes, reieșea că singura notă formulată corect era „*Idem*, p.12“.

Ca să fim sinceri până la capăt, majoritatea celor spuse de profesor i s-au părut lui Soloviov noduri în papură, și totuși, discuția asta a marcat începutul prieteniei lui cu studentul. Nikolski se afla la vârsta când observațiile sale nu mai puteau fi jignitoare pentru tânăr, iar istoria deloc simplă a vieții lui Soloviov l-a făcut pe profesor să fie mai îngăduitor cu studentul său.

Profesorul Nikolski nu obosea să-i repete pupilului său că, de regulă, frazele frumoase din știință sunt false, că frumusețea lor constă, chipurile, în caraterul lor general valabil, excepțiile lipsind cu desăvârșire. Dar că – țigara din mâna profesorului desena o dără de fum ca o elipsă – absența lor e aparentă. Că nu există adevăruri absolute (aproape nu există, s-a corectat profesorul, împăcând cele afirmate cu propria-i teorie). Pentru fiecare a se găesc întotdeauna și un b și un c, și încă ceva ce nu e transmis prin nici o literă. Cercetătorul onest ține seamă de toate astea, dar comunicările lui încetează să fie frumoase. Așa zicea profesorul Nikolski.

La un moment dat, romantismul din ochii albaștri ai lui Soloviov a fost înlocuit cu o accentuată dorință de exactitate, marcând perioada descoperirii unei frumuseți aparte: frumu-

seșea cunoașterii bazată pe dovezi certe. Lucrările tânărului s-au umplut cu note de subsol complete, impecabil formulate, care nu mai reprezentau doar un prilej de a-și exprima respectul pentru predecesori, ci îi dezvăluiau faptul că nu există nici o zonă a cunoașterii în care el, Soloviov, să fie primul și că știința este în cel mai înalt grad un proces continuu. Notele reprezentau marea și atotcuprinzătoarea cunoaștere, ținându-l în frâu și educându-l, scăpându-l de afirmațiile incerte și eronate, făcându-i praf expunerea școlărească monotona, fiindcă în text, ca și în viață, există lucruri care trebuie explicate.

Soloviov puna notă după notă și se întreba cum reușise să se descurce fără ele la începutul carierei lui științifice. Când notele au început să-i însoțească aproape fiecare cuvânt, profesorul Nikolski a fost nevoit să-l oprească, spunându-i, printre altele, că, la sfârșitul carierei, savanții obișnuiesc să se descurce fără note. Tânărul cercetător s-a simțit descurajat.

Oceanul Pacific, la care ajunsese în prima sa lucrare, nu a devenit, în ciuda așteptărilor, tema principală a preocupărilor lui. Profesorul Nikolski a reușit să-l convingă că evenimentele din istorie, cele mai importante de altfel, se petrec pe continent. Numai o bună cunoaștere a lor îi dă cercetătorului dreptul de a părăsi pentru un timp uscatul. Ca rezultat al unei complicate lupte cu sine însuși, Soloviov a reușit să mai aștepte o vreme până să iasă pe mare.

În cei cinci ani de universitate, Soloviov s-a impregnat de atmosfera Petersburgului. A început să poarte haine de calitate, dar nu stridente (pe măsura avansării spre sud – și asta nu numai în Rusia –, îmbrăcămintea e tot mai colorată), să numească puterea scurt: „ei“, și a făcut o pasiune pentru plimbările de seară pe Vasilievski Ostrov. Ulterior, când și-a închiriat o cameră pe Petrogradskaia Storona (Jdanovskaia Naberejnaia nr. 11), a rămas cu obiceiul plimbărilor lungi. Odată terminat lucrul la bibliotecă, pleca acasă pe jos. Sadovaia, Grădina de Vară, podul Troțki. Iarna, când Grădina de Vară era închisă, așa cum indica și numele, iar statuile erau ferecate în lăzi,

Soloviov alegea alt drum. O lua pe canalul Griboedov până la Neva și, trecând pe lângă Palatul de Iarnă (deschis tot anul, spre deosebire de Grădina de Vară), cotea spre podul Dvortovii. Acasă își puna pe calorifer ghetele ude. De la sarea împrăștiată de portari, spre dimineață ele deveneau albe.

Lui Soloviov îi plăcea, mai ales iarna, atmosfera bibliotecii publice – silueta Ekaterinei în fereastra pe jumătate înghețată, lămpile de dinainte de război, instalate pe mese și șoapta abia auzită a celor care stăteau în fundul sălii. Îi plăcea mirosul inefabil de bibliotecă: mirosul cărților combinat cu mirosul rafturilor de stejar și al preșurilor uzate. Așa miroase în toate bibliotecile. Așa mirosea în biblioteca din sat, de unde lua cărți tânărul Soloviov – o clădire înzăpezită, fără etaj, la o oră și jumătate de mers de la stația Kilometrul 715. Trecea pe acolo după școală, înainte să se îndrepte spre casă. Stătea pe jumătate întors cu fața spre masa bibliotecarei Nadejda Nikiforovna, o femeie nu tocmai tânără, în timp ce ea îi căuta cărți în spatele dulapurilor. Așteptând-o să revină, își cerceta degetele violete afundate în căciula din blană de iepure. Din când în când, se ivea capul ei din spatele dulapurilor.

— *Odiseea căpitanului Blood?*

— Am citit-o.

Citise tot. Biblioteca din sat îi provocase prima emoție puternică, iar Nadejda Nikiforovna fusese prima lui dragoste. Spre deosebire de casele de lângă calea ferată, în bibliotecă era foarte multă liniște și nu mirosea a traverse de cale ferată. Aroma fabuloasă de ceai se amesteca cu mirosul parfumului Krasnaia Moskva.

— *Copiii căpitanului Grant?*

Vocea ei scăzută îi dădea fiori lui Soloviov. Înmuindu-și degetul în salivă, Nadejda Nikiforovna extrăgea din sertar formularul și făcea acolo însemnarea convenită. Soloviov urmărea vrăjit mișcarea degetelor ei groase, cu unghii mate. Pe inelar strălucea un inel cu camee. Punând cărțile pe raft, Nadejda Nikiforovna atingeia lemnul cu inelul, și cameea scotea un sunet surd, de plastic. Atât de diferit de zdrăngănitul vagoanelor

cuplate, sunetul căpăta în urechile lui Soloviov o rezonanță rafinată, dintre cele mai alese. Mai târziu, el avea să-l numească prima bătaie sfioasă a culturii universale la porțile sufletului său.

Adeseori, Soloviov venea la bibliotecă însoțit de Liza, fata care locuia în casa vecină. Lizei nu i se dădea voie să vină acasă singură, așa că trebuia să-l aștepte pe Soloviov la bibliotecă. Ședea ceva mai departe și urmărea în tăcere cum decurgea schimbul de cărți. Câteodată, lua o carte dintre cele citite de Soloviov. Odată întors acasă, Soloviov uita imediat de Liza. Își rememora toate amănuntele vizitei la bibliotecă și se lăsa în voia visurilor: visa la o viață conjugală alături de Nadejda Nikiforovna.

Să subliniem faptul că, la cei opt ani ai lui, visurile astea erau absolut neprihănite. Fiind departe de focarul civilizației (și de cenușa depusă în visuri, după vorba Nadejdei Nikiforovna), Soloviov avea o imagine vagă despre scopul căsătoriei și despre cum arată ea într-o formă concretă. Singura lui legătură cu lumea era biblioteca satească, unde era exclusă nu numai prezența publicațiilor erotice, ci și a ilustrațiilor indecente din periodice. Astfel de lucruri erau masacrate fără milă de Nadejda Nikiforovna care, în timpul ei liber, cenzura toate noile intrări.

Nu e de mirare că după cinci ani, odată cu trezirea instinctelor, Soloviov și Liza s-au văzut lipsiți de orice îndrumare în *acest* domeniu, progresând literalmente numai pe pipăite. De altfel, chiar în vremea preocupărilor sexuale de mai târziu, adolescentul Soloviov n-a considerat că a trădat-o pe Nadejda Nikiforovna. Mai mult decât atât, ideea căsătoriei, care îl înfierbântase la vârsta copilăriei, nu-și pierduse nici atunci puterea de seducție. Schimbarea consta numai în conștientizarea faptului că existau lucruri care nu trebuiau cerute Nadejdei Nikiforovna.

Pentru povestea de față nu e lipsit de interes numele de familie al Lizei, Larionova, și nici faptul că, în general, accentul e pus pe tot felul de similitudini și coincidențe, și asta fiindcă în orice asemănare există un sens: descoperim o altă

dimensiune, deschidem o nouă perspectivă, fără de care privirea ar rămâne ațintită în gol. Apucându-se să cerceteze viața și activitatea generalului Larionov, Soloviov a luat în calcul și numele cunoscut dinainte. Îl interesau asemenea lucruri. Desigur, tânărul cercetător nu putea încă lămuri care avea să fie rolul Larionovilor în viața lui, dar simțea că nu vor juca un rol secundar.

Cum se întâmplă de cele mai multe ori cu evenimentele supuse legilor obiective, tema științifică ajunsese la Soloviov când se ivise prilejul. Până la el, la temă lucrase aspirantul Kaliujnîi, un băiat simpatic, lipsit, ce-i drept, de energia necesară unui cercetător și, poate, lipsit de energie în general. Puterile nu-l țineau decât atât cât să ajungă la mica berărie frecventată de academicieni și să șadă acolo tot restul zilei. Kaliujnîi îl găsea simpatic pe general, iar soarta acestuia îi ațâța curiozitatea. Nu înțelegea însă un lucru (degetul arătător al lui Kaliujnîi luneca pe sticla paharului), cel mai important de altfel: cum de rămăsese generalul viu? Timp de câțiva ani buni, Kaliujnîi le tot povestise celor care se așezau la masa lui ce cuprindea lucrarea-model a lui A. Dupont. Pesemne că-l storsese de puteri povestea repetată la nesfârșit, de vreme ce în toți anii aceia nu scrisese un rând. Și pe neașteptate, adunându-și ultimele puteri, aspirantul Kaliujnîi făcuse ce nu se hotărâse să facă la timpul său generalul: plecase în străinătate. De atunci nu s-a mai știut nimic de soarta lui.

Se știe însă de soarta lui Soloviov, care, potrivit opiniei unanime a colegilor, trebuia să ia locul celui plecat. La câteva luni după intrarea la aspirantură, el s-a și prezentat la o conferință cu referatul „Studiu asupra vieții și activității generalului Larionov: concluzii și perspective“.

Concluziile la care ajunsese Soloviov și perspectivele preconizate de el au impresionat în modul cel mai plăcut publicul savant. Referatul demonstra nu numai buna organizare a cunoștințelor tânărului cercetător, ci, în egală măsură, și o aprofundare serioasă a temei. Rectificările aduse datelor prezentate de monografia lui A. Dupont, considerate până în ziua

aceea infailibile, au fost punctul forte al referatului care a animat sala.

Astfel, a reieșit că Regimentul 136 Taganrog al Diviziei 34 infanterie număra nu 483 de soldați, cum afirma A. Dupont, ci numai 469. A reieșit, de asemenea, că numărul soldaților Diviziei 2 Tuzemsk, brigada de cavalerie, a fost, dimpotrivă, micșorat de cercetătoarea franceză: 720 (numărul real fiind 778). Nu fusese lămurit în totalitate de A. Dupont nici rolul colonelului I.D. Noga (1878-?) în campania din Crimeea, dar fusese clar exagerată pregătirea ofițerului: cercetătoarea indică în mod eronat că I.D. Noga absolvise școlile de cadeți Vladimirski și Kievski, el absolvind, de fapt, numai școala de cadeți Vladimirski (adică școala cu numele „Sf. Vladimir” din Kiev). Soloviov avansase și o serie de observații de mai mică importanță, dar credem că în cazul de față e bine să ne limităm la cele menționate, acestea dând seamă în suficientă măsură de calitatea lucrării tânărului savant și de refuzul lui de a se încrede orbește în autoritatea predecesorilor.

Asta a fost ora astrală a lui Soloviov. Ascunzându-se după o coloană de marmură din sala de conferințe, A. Dupont a ascultat referatul lui Soloviov. Potrivit mărturiilor tuturor celor de față, ochii istoricului francez erau scăldați în lacrimi. O persoană mai puțin devotată științei ar fi putut fi ofensată de rectificările aduse de Soloviov. Ar fi putut să se înverșuneze sau, mai știi, ridicând din umeri, să scoată un „hm” disprețuitor. Să afirme, să zicem, că precizările enumerate au o importanță relativă pentru explicarea evenimentelor din anul 1920 din Crimeea. A. Dupont nu era însă o astfel de persoană. La cuvintele „mulțumesc pentru atenție” ale lui Soloviov, ea a ieșit de după coloană alergând și l-a îmbrățișat pe autorul referatului. Îmbrățișarea fierbinte a cercetătoarei a fost însoțită de plâns cu sughițuri, de rimel scurs și de înțepături făcute de mustăți. Nu cumva au triumfat adevăratele valori, dovadă a indestructibilității internaționalei cercetătorilor?

Stând la tribună cu rimelul curs pe față, A. Dupont i-a amintit pe toți cei care, în diferite momente, s-au consacrat

cercetării perioadei postrevoluționare. Cu deosebită emoție, l-a amintit pe I.A. Ratsimor, care a conceput, dar n-a reușit să finalizeze, monumentală *Enciclopedie a Războiului Civil*.

— A murit la litera K, a spus despre răposat A. Dupont, dacă însă ar fi putut să mai reziste încă o literă, nivelul cunoștințelor noastre despre generalul Larionov ar fi fost altul, cu totul altul. Iar acum – și, cu aceste cuvinte, cercetătoarea l-a tras din nou spre ea pe Soloviov – vedem un demn înlocuitor al său. Acum putem pleca liniștiți.

Soloviov a încercat din politețe să reacționeze într-un fel, rugând-o pe franțuzoaică să se ocupe și mai departe de această lucrare importantă pentru toți, dar ea nu l-a lăsat. Cu o mișcare a mâinii uriașe, a scos parcă din văzduh monografia ei despre general și a lipit-o cu putere de pieptul lui Soloviov. Sărutându-l după aceea încă o dată, A. Dupont a traversat în pas de marș sala de conferințe și a dispărut în semiîntunericul din coridor.

I-a telefonat de la Paris. Voia să știe tot despre tânărul cercetător: opiniile lui privind istoria în ansamblu, pasiunea pentru metodologie și chiar – lucru de neașteptat – situația lui materială. Spre deosebire de toate celelalte domenii, la întrebarea despre situația materială n-a obținut de la Soloviov un răspuns clar. La rubrica referitoare la situația materială a savantului rus A. Dupont a scris doar atât: fără.

Cutremurată de situația lui, A. Dupont s-a apucat să afle cauzele acestei stări de lucruri deloc îmbucurătoare. Reprezentanta științei franceze a istoriei a construit, de pe poziția determinismului, un lung lanț de cauze-efecte. Nu are rost să-l prezentăm în totalitate: evenimentele specificate de cercetătoare sunt știute de orice școlar rus. Merită poate să ne oprim doar asupra câtorva principii de bază.

Dintre factorii care au mișcat societatea noastră, potrivit lui A. Dupont, un rol-cheie l-au jucat dorința slabă a rușilor de a munci, tendința lor de a-și însuși averea altuia și sentimentul acut al dreptății. În mintea cercetătoarei, lanțul cauză-efect, construit în felul ăsta, s-a încolăcit în cele din urmă

și a luat forma unui cerc, pe care, după o matură chibzuință, ea l-a considerat vicios.

Starea lucrurilor, într-adevăr, nu arăta prea roz: însușirea averii altuia amplifică sentimentul dreptății, care, la rândul lui, diminuea pofta de muncă. Evident că, la rândul ei, aceasta stimula dorința de însușire a averii altuia, care ducea automat la o amplificare peste măsură a sentimentului dreptății și la o mult mai scăzută poftă de muncă. În acest context, cercetătoarea a analizat rolul distructiv al revoluțiilor ruse, îndelungata guvernare a comuniștilor (în opinia ei, nu mai puțin distructivă) și o serie întreagă de alte evenimente.

Asocierea factorilor de mai sus, explozivă prin ea însăși („Molotoff-cocktail“, a tras un oftat A. Dupont), a fost agravată și de factorul strict uman. Pe scena fluctuantă a istoriei ruse s-au succedat persoane care au făcut să se ascută contradicțiile în cel mai înalt grad. Persoanele sunt cunoscute. De pe lista întocmită de A. Dupont îl amintim numai pe E.T. Gaidar¹, și asta din două motive: în primul rând, fiindcă activitatea guvernului său, în opinia cercetătoarei, a fost o excepție fericită. În ciuda amplitudinii fără precedent a fenomenului, însușirea averii altuia a dobândit pentru prima dată la licitațiile „credite contra acțiuni“ un aspect civilizat și n-a produs dezgustul dinainte; al doilea motiv al menționării numelui lui E.T. Gaidar, poate principalul, îl reprezintă faptul că povestea noastră nu ignoră firele misterioase care leagă vremurile, evenimentele, personajele etc.

Spre deosebire de bunicul său, E.T. Gaidar nu l-a cunoscut pe generalul Larionov și n-a condus un regiment la șaisprezece ani². N-a galopat prin praful de iulie la drumul mare, n-a lăsat să se înece țărani în apa plină de sloiuri în Hakassia,

1 E.T. Gaidar (1956-2009) – om politic și de stat, economist, doctor în științe economice, ministru al economiei și finanțelor în 1991-1992, unul dintre principalii ideologi ai reformei economice de la începutul anilor '90 în Rusia. (N. tr.)

2 A se vedea Gnatiuk N., *Soarta toboșarului*, Moscova, 2002. (N. a.)

în schimb, la treizeci și ceva de ani, a condus un guvern construit după reguli militare. Folosind terminologia militară, A. Dupont a numit reformarea economică a țării o șarjă tipică de cavalerie¹. E.T. Gaidar era nepotul lui A.P. Gaidar, și însemnătatea istorico-culturală a înrudirii lor a zguduit imaginația cercetătoarei franceze. Lucrarea publicată de ea are un pronunțat caracter culturologic, avansând ideea că dacă E.T. Gaidar ar fi fost nepotul lui M.A. Voloșin², privatizarea ar fi mers în Rusia pe o cu totul altă cale. *No comment*, cum a spus un celebru englez. În istorie nu există modul condițional, iar ignorarea acestui fapt e punctul slab al metodei cercetătoarei franceze.

Construindu-și lanțul cauză-efect, A. Dupont s-a încurcat, fără îndoială, într-o serie de probleme. Astfel, ea a demonstrat cât de mult se poate exagera rolul personalității în istorie, asta fiind, probabil, urmarea faptului că tema la care lucra era istoria unui general³. În plus, dialectica necesității și întâmplării, atât de importantă pentru aprecierea corectă a evenimentelor istorice, a devenit pentru ea piatră de încercare. Nu s-a descurcat deloc cu datele furnizate de istoria Rusiei. La un moment dat, chiar a început să i se pară că în țara noastră necesitatea este, într-o anumită măsură, întâmplare. Cu alte cuvinte, n-a putut formula clar cauza vieții paupere a lui Soloviov. Și atunci, a trecut cu toată energia ei nedomolită de la cauză la efect. A înlocuit căutarea răspunsurilor la blestematele probleme rusești cu căutarea banilor pentru nevoile tânărului cercetător.

După o perioadă scurtă de reflecție, cercetătoarea franceză s-a adresat Fondului Unional pentru Știință din Rusia, cu speranța vagă că instituția avea să completeze cu ceva suma de

1 A se vedea Dupont A., „Călărețul fără cap“, în *Căile privatizării rusești*, Moscova, 1999, pp. 48-71. (N. a.)

2 Maksimilian Aleksandrovici Voloșin (1877-1932) – poet, traducător din franceză, pictor acuarelist și critic literar. (N. tr.)

3 Este de mirare faptul că, în privința părerilor politice, A. Dupont s-a arătat întotdeauna o gaullistă convinsă. (N. a.)

bani insuficientă pe care statul le-o dădea savanților. După o scurtă discuție la Moscova – căci cunoscătorii au sfătuit-o să-i contacteze personal pe responsabili cu fondurile –, experții de acolo au considerat că tema de cercetare nu privește în suficientă măsură Rusia ca întreg. La despărțire („Deasupra întâlnirii noastre a plutit umbra neînțelegerii!”, s-a plâns după aceea A. Dupont), aceștia i-au recomandat oaspetelui să se adreseze Fondului Rus pentru Lucrătorii din Domeniul Științei.

La Fondul Rus pentru Lucrătorii din Domeniul Științei, A. Dupont a fost ascultată cu mai multă bunăvoință, i s-a oferit chiar și ceai cu fursecuri Stolicein. În timpul discuției, a fost întrebată dacă nu cumva colaborează sau se ocupă cu expertiza la vreunul dintre fondurile franceze. După ce au aflat că A. Dupont n-are de-a face cu fondurile franceze, au întrebat-o cine de la Fondul Unional pentru Știință din Rusia i-a recomandat să se adreseze Fondului Rus pentru Lucrătorii din Domeniul Științei și ce anume i-a spus. Mirată de întrebare și, mai ales, de tonul neobișnuit al celui care i s-a adresat, A. Dupont s-a înecat cu un fursec. I-au dat câțiva pumni în spate până a ieșit bucățica nenorocită. Nu i-au pus alte întrebări, i-au dat paltonul și i-au sărutat galant mâna, gest pe care rușii nu-l fac mai rău decât parizienii.

A. Dupont a încercat a doua oară să-l ajute pe aspirantul petersburghez, luând legătura telefonic cu Fondul „S.M. Soloviov”. Fondul ce poartă numele marelui istoric rus, se gândea franțuzoaica, nu poate refuza să ajute un istoric, ba încă tânăr și cu același nume. Oricât ar fi de ciudat, tocmai numele a ajuns să fie în acest caz un impediment. De teama acuzațiilor de nepotism, cei de la celălalt capăt al firului i-au refuzat până și analizarea cererii. Mirată de câte scrupule își fac cei de la fondurile ruse¹, A. Dupont a închis gânditoare telefonul.

¹ Referitor la aceasta, a se vedea Orkatov U.E., „Fonduri științifice și de binefacere: forme de întraajutorare”, în *Probleme ale dezvoltării pieței ruse a fondurilor*, nr. 3/2000, pp. 231-280. (N. a.)

În fine, la sfatul unor colegi, ea s-a adresat unui întreprinzător american, zice-se, om al contrastelor, care alterna speculațiile la bursă cu activitatea filantropică. E posibil să fi fost exagerată vorba cu contrastele, căci, potrivit unor informații dobândite de ea mai târziu, activitatea filantropică avea să se dovedească, cu totul de neînțeles, extrem de profitabilă pentru întreprinzătorul american. Oricum stăteau lucrurile, A. Dupont i-a scris o scrisoare cuprinzătoare, în care a menționat scrupulozitatea savantului și, printre altele, a enumerat rectificările acestuia privind efectivul detașamentelor.

Spre cinstea destinatarului, răspunsul nu s-a lăsat așteptat. În scrisoarea lui, aprecia mult sânguința și acribia lui Soloviov. Totodată, filantropul scria că-l interesează îndeosebi informațiile privind armatele active în prezent, datele referitoare la anul 1920 nefiind de actualitate pentru el.

Era evident că nici măcar refuzul atât de galant n-o să-i convină cercetătoarei numită de colegi *mon général*. A. Dupont a pornit la un nou atac, scriindu-i lui mecena o scrisoare mult mai cuprinzătoare, în care analiza amănunțit lucrurile esențiale din rectificările făcute de Soloviov – cu paralele istorice și cu o scurtă comparație referitoare la datele din statistica armatelor europene. Iar în ce privește actualitatea datelor, i-a făcut cunoscută întreprinzătorului-filantrop o foarte veche teorie, conform căreia în istorie totul se repetă. Criticând teoria în chip constructiv, A. Dupont a adăugat totuși că nu exclude posibilitatea creării la un moment dat în Crimeea a unei armate cu exact același efectiv. Singurul lucru, pe care cercetătoarea refuza categoric să-l accepte, era posibilitatea (chiar și teoretică) a apariției în peninsulă a unui al doilea general Larionov. Încheind scrisoarea, ca să evite orice reticență din partea americanului, ea a adăugat că oameni asemenea generalului se nasc o dată la o mie de ani.

Nu se știe care argument a fost mai tare – incursiunea în domeniul filozofiei istoriei, perseverența cercetătoarei sau dimensiunea scrisorii; fapt e că întreprinzătorul-filantrop a răspuns favorabil, făcând o observație în glumă în ceea ce-l privește

pe ditamai generalul Larionov: chiar dacă exclude posibilitatea apariției lui în viitorul apropiat, rămân ceva speranțe după anul 2882. În așteptarea acelor vremuri binecuvântate, el i-a acordat lui Soloviov o bursă mică, dar suficientă pentru un trai modest, pe întreaga perioadă a aspiranturii (adică pe trei ani). A fost o adevărată victorie.

Știrea despre bursă l-a lăsat pe Soloviov cu gura căscată. Nu știa nimic despre demersurile franțuzoaicei și, auzind de un asemenea dar, s-a simțit cu adevărat fericit. Mențiunea că bursa a fost calculată pentru un trai modest n-a putut să-i strice buna dispoziție. Pe de o parte, traiul lui fusese întotdeauna modest, iar pe de alta, Soloviov considera pe bună dreptate că ideea lui despre modestie era foarte diferită de aceea a binefăcătorilor lui. Oricât de bine erau informați, nu știau totuși nimic despre cât de modest trăiește omul de știință în Rusia¹.

— Trebuie să mergeți la Ialta, i-a zis A. Dupont bursierului. Am măturat capitalele și-n lung, și-n lat și am văzut de toate, dar n-am reușit să ajung în Crimeea. Dacă e de găsit ceva nou undeva, locul acela e Ialta.

Acestea au fost spuse la începutul lui iulie. Vreo opt săptămâni Soloviov a stat să-și facă ordine în hârtii. Între timp a aflat că în august urma să fie la Kerci o conferință cu tema „Generalul Larionov ca text” (printr-o stranie coincidență, ea urma să fie finanțată de Fondul „S.M. Soloviov”) și, neluând în seamă titlul bizar, și-a trimis lucrarea.

Simțindu-se pregătit să lucreze în condițiile din Crimeea, Soloviov s-a adresat directorului institutului cerând să fie trimis

¹ Mai în detaliu, a se vedea Pridvorov E.A., *Oameni sărmani*, Kimrî, 2006. (N. a.) [În spiritul pseudoistoric al cărții, sunt concepute și unele trimiteri și referințe bibliografice, uneori fictive, alteori înșelătoare, atribuind titluri ce aparțin clasicilor ruși unor scriitori de după revoluție. Aici, lui E.A. Pridvorov (1883-1945), poet și activist social, agitator politic în Armata Roșie în timpul Războiului Civil, cunoscut sub numele de Demian Bednîi (*bednîi* – sărac, sărman), i se atribuie printr-un joc de cuvinte titlul primului roman al lui Dostoievski, *Oameni sărmani* (*Bednîe liudi*) – N. tr.].

în delegație. După felul în care directorul încruntat a mușcat dintr-un braț al ochelarilor, Soloviov a priceput că o atare cerere nu era ceva de la sine înțeles pentru șeful său. Abia în momentul acela, trecuseră deja trei săptămâni de când afluase vestea, tânărul savant și-a amintit că Ialta e un oraș-stațiune și i s-a făcut rușine. A dat să explice motivul deplasării cu o înflăcărare neobișnuită pentru atmosfera dintr-un institut academic (de emoție, a uitat să amintească de conferință) dar directorul, scoțând din gură brațul ochelarilor și mișcându-i în aer, s-a arătat de acord. La urma urmelor, nu era decât o absență motivată, fiindcă în ultimii ani, din lipsa banilor, delegațiile nu se mai plătiseră. Așa că Soloviov a primit permisiunea să plece.

El a părăsit clădirea fastuoasă a institutului și a luat-o agale pe cheiul Tucikovaia. Cotind pe una dintre străduțe, s-a trezit pe neașteptate într-o braserie. Nu-și mai amintea când fusese ultima dată într-un asemenea loc și a constatat cu uimire că traiul lui devine ceva mai bun. Cina pe care și-a permis-o a considerat-o ca fiind de rămas-bun. Avea deja biletul de tren, și-a vârât mâna în buzunarul sacoului și l-a pipăit, nu fără satisfacție. Luna august era, fără îndoială, cea mai potrivită lună pentru o delegație la Ialta.

Chiar în ziua următoare, trenul Sankt-Petersburg–Simferopol l-a dus pe Soloviov în sud. Inutil de spus că trenul nu era pentru tânărul istoric doar un mijloc de transport. După cum se orânduise viața savantului, orice om priceput cât de cât în ale chiromanției putea să vadă în palma lui Soloviov o linie de cale ferată paralelă cu linia vieții. Trenurile trecând ca vântul pe lângă mica stație fuseseră primele care îi dezvăluiseră că dincolo de marginile ei exista lumea mare și frumoasă.

De calea ferată erau legate mirosurile și sunetele întipărite din copilărie în mintea și simțurile lui. Țiuitul locomotivelor Diesel îl trezea dimineața, iar seara adormea în zăngănitul ritmic al roților. Când trecea un tren, patul lui tremura ușor, iar pe tavan alergau luminile portocalii ale compartimentelor. Când îl lua somnul, nu mai deosebea unde – acolo ori în dosul ferestrei –, avea loc mișcarea aceea lină, dar zgomotoasă. Patul cu măciuliile lui de fier zăngănind prindea încet viteză și-l ducea în lumea viselor luminoase.

Pe tăblițele trenurilor de cursă lungă (această titulatură nu apărea niciodată prescurtată) Soloviov a învățat să citească. Merită să menționăm că tocmai viteza trenurilor l-a deprins cu citirea rapidă, ușurându-i mai târziu parcurgerea informațiilor despre general, pe cât de numeroase, pe atât de fan-teziste. Tot din tăblițe a aflat Soloviov pentru prima dată mulțimea orașelor spre care alergau șinele pe sub ferestrele lui, în ambele sensuri, direct spre nord sau spre sud. În miezul lumii se afla stația Kilometrul 715.

Soloviov se ducea cu Liza Larionova să vadă trenurile. Urând pe peron, se așezau pe banca decolorată de multă vreme și se apucau să urmărească ce se întâmplă. Se bucurau când trenurile de cursă lungă își reduceau viteza în stație, puteau să vadă nu numai tăblițele, ci și saltelele făcute sul în cușete, și paharele în suporturi și, ce era mai important, pasagerii – reprezentanți ai lumii misterioase din care apăreau trenurile. Nu putem spune că le plăceau trenurile pentru că visau neapărat la lumea necunoscută lor. Îi atrăgea mai degrabă ideea de tren de cursă lungă.

Întâmpinau mai puțin entuziasmați trenurile electrice și marfarele. Pe cei din trenurile electrice îi cunoșteau mai mult sau mai puțin, cât despre trenurile de marfă, în ele nu erau pasageri, erau îngrozitor de lungi și-i plictiseau la culme.

Din fragedă copilărie, Soloviov cunoștea orarul tuturor trenurilor care treceau prin stație. Informațiile din orar puteau să-i încurce inutil pe unii, dar pentru viitorul istoric aveau un rol nu lipsit de importanță. De la începutul vieții lui conștiente, Soloviov prinsese gustul pentru informațiile adevărate¹, asta în primul rând. În al doilea rând, datorită datelor exacte din orarul trenurilor i se dezvoltase un simț acut al timpului, atât de necesar pentru preocupările lui. Cifrele din orarul trenurilor nu erau niciodată rotunde, acolo nu-și aveau locul notațiile aproximative, cum ar fi „după prânz“, „în prima jumătate a zilei“ sau „cam pe la miezul nopții“. 13:31. 14:09. 15:27 – atât. Timpul astfel ciopârțit, la fel ca viața plină de asperități, avea un fel aparte de frumusețe: frumusețea autenticității.

Nu era o întâmplare că Soloviov cunoștea mersul trenurilor. La trecerea de nivel de lângă stație lucra mama lui, ca agent de circulație. Și, deși acolo nu era mai nimic de făcut (puteau să treacă zile întregi fără ca trecerea de nivel să fie traversată), cu trei minute înainte de apariția unui tren, mama lui Solo-

¹ Oare nu din această cauză atitudinea tânărului istoric față de mitologia din jurul generalului Larionov avea să fie atât de intolerantă? (N. a.)

viov cobora bariera și, punându-și chipiul, ieșea din gheretă. În silueta ei nefiresc de dreaptă, în imobilitatea și severitatea trăsăturilor feței ei era ceva militaros. Uneori, în toiul nopții, trezit de zgomotul trenului, o privea de la fereastră. Îl fascina poziția ei neclintită, cu bastonul-pilot în mână. Și-a întipărit-o în memorie exact așa, din profil – în zdrăngănitul roților de tren, în fulgurația luminilor. Mai târziu, când Soloviov a citi despre bisericile din satele părăsite din nord, despre cum preotul slujea în pustiu, s-a gândit că asta făcea și mama lui. Serviciul ei devotat și lipsit de sens era invariabil același, ca răsaritul soarelui, fără să-i pese de schimbarea guvernelor, de mersul zilei și al nopții sau de condițiile atmosferice.

Și tocmai condițiile atmosferice îi fuseseră fatale. Într-o noapte geroasă de iarnă o pătrunsese rău frigul și făcuse pneumonie. La început se tratase cu votcă și cu miere. Mama ei, bunica lui Soloviov, lua la răstimpuri fanionul și se ducea să țină locul ficei ei la trecerea de nivel. După o vreme, când starea bolnavei se înrăutățise, bătrâna îi făcea frecții pe piept și pe spate, în casă răspândindu-se un miros înăbușitor de te-rebentină. După câteva zile, mama lui Soloviov spusese pe neașteptate că o să moară. Bătrâna se îngrijorase, nefiind obișnuită cu exagerările celor din familie. Nu avea rost să trimită după ajutor în satul apropiat: nu era nimeni acolo în afară de bețivanul de felcer. Bătrâna dăduse fuga la gheretă să încerce să oprească un tren. În vreme ce mama lui Soloviov murea, ea agita fanionul. Nu reușise să oprească nici un tren.

Trenurile nu opreau aproape niciodată. Doar rareori, mai ales vara, când linia secundară era supraîncărcată, garniturile, pufăind din greu, se opreau în stație. Pe plăcile ciobite ale peronului coborau conductorii cu mers de adevărați stăpâni. După ei – grășani în maiouri, femei în pantaloni de trening care plesneau pe ele. Rar vedeai copii. Aveau voie cel mult pe platforma vagonului, unde se smulgeau din mâna bunicelor neatente. Adulții fumau, beau bere direct din sticle și omorau țânțari pocnindu-i cu zgomot. Când se iveau copii pe platformă, micul Soloviov ieșea în fugă din casă și nu se mai sătura

să-i urmărească ascuns după tufişuri. În astfel de momente, trenul era cercetat de toate cele şase case din jurul staţiei. Locatarii lor, numai ochi şi urechi, se lipeau de ferestre, stăteau în uşi sau, prefăcându-se că sapă în grădină, aruncau scurte priviri celor abia sosiţi. Nu se cuvenea să se apropie de peron.

În apropierea pasagerilor stătuse numai mama lui Soloviov – cât fusese în viaţă. Pasagerii, al căror aer sărbătoresc era însoţit de mina concentrată a impiegatei, nu arătau că ar vrea s-o întrebe ceva. O simplă privire îi lămurea că nemişcarea ei are ceva special. Fără să dea vreo atenţie pasagerilor, mama lui Soloviov îşi pironea privirea în locul unde se întâlneau şinele – atentă parcă la apropierea morţii. Citind după aceea despre privirea rămasă celebră a bătrânului general, lui Soloviov nu i-a trebuit mult să şi-o imagineze. Şi-a amintit cum se uita în depărtări mama lui.

Bunica lui Soloviov nu privea aşa. Şedea adesea cu obrazul sprijinit în palmă şi se uita la ce se petrece în faţa ei. Îi supravieţuise fiicei câţiva ani şi murise cu puţin timp înainte ca Soloviov să termine şcoala. Moartea ei îl determinase să se mute la Petersburg. Acolo a auzit pentru prima dată de generalul Larionov.

Nu e întâmplător faptul că Soloviov şi Larionov erau copii de feroviari. Poate că tocmai lucrul ăsta îi făcuse să semene în multe privinţe, în ciuda deosebirilor aparente. Slujba de feroviar este una specială în Rusia, pentru că şi rolul căilor ferate e altul decât în celelalte ţări. Durata călătoriei se măsoară la noi în zile. Ai timp suficient să stai de vorbă pe îndelete – asta în cazurile fericite –, ba chiar să-ţi aranjezi soarta. Cum ai putea să şi-o aranjezi în expresul München–Berlin, cu fotolii înşirate unul în spatele altuia şi cu prize pentru radio pe braţele lor? Probabil că n-ai putea.

Toţi cei care au vreo legătură cu calea ferată sunt îndeobşte oameni cumpătaţi, care n-au nici o grabă. Sunt maeştri în lupta cu distanţele, ştiu să asculte cu atenţie bătaia măsurată a roţilor şi nu vor fi cuprinşi niciodată de agitaţie: au atâta timp la dispoziţie. Iată de ce străinii, oameni care privesc lucrurile

cu seriozitate, aleg să călătorească o dată pe an o săptămână-două pe magistrala transsiberiană. Mai trebuie oare să spunem că ei preferă trenul avionului? În toate cazurile, mai puțin în călătoriile transatlantice. Americanii nu-i lasă să aleagă.

Tatăl generalului Larionov n-a avut nici el posibilitatea să aleagă. La data când hotărâse să-și lege viața de calea ferată nu zburau avioanele. La drept vorbind, nici calea ferată nu devenise încă o cale obișnuită de deplasare. Ca s-o poată folosi, pasagerii aveau nevoie de o anumită doză de curaj și de o mentalitate progresistă. Având din plin calitățile astea, Larionov, director al Departamentului căilor ferate, își petrecuse jumătate din timp pe roți. Avea la dispoziție un vagon-salon clasa întâi, atașat la coada trenului. Cu el pleca și la odihnă în Crimeea. Fiind om cu scrupule, directorul plătea călătoria familiei sale cu vagonul special, deși cei de la căile ferate conveniseră ca de privilegiul ăsta să se bucure și rudele lui. Guvernanta mergea cu același tren la clasa a II-a, iar servitorii la clasa a III-a, fapt care a dat mai târziu prilejul unor speculații și chiar unor verdicte severe, referitoare la caracterul vădit nedemocratic al relațiilor din casa Larionovilor.

Un răspuns la astfel de acuzații ar putea fi ideea avansată de I.A. Ratsimor, cum că, dintr-o serie de motive, la sfârșitul secolului al XIX-lea ideologia de clasă era mai puternică decât cea democratică¹. Tot el a emis și ideea că democrația nu este o noțiune universală și că, în general, nu e obligatoriu ca ea să existe în toate epocile și la toate toate popoarele. Instaurată în țări nepregătite pentru ea, democrația poate da roade demne de plâns. Potrivit convingerii istoricului, divizarea netă a Rusiei în păaturi sociale a reglat relațiile între oameni mult mai eficient decât procedeele democratice. Pe baza datelor din biografia generalului, el a demonstrat în mod convingător că, pe vremea când era cadet, Larionov era obligat să meargă

¹ Ratsimor I.A., „Lăstare ale democrației în mediul militar rus la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX”, în *Viața militară*, nr. 3/1992, pp. 55-83. (N. a.)

la clasa a II-a, iar când a devenit iuncher, obligația lui era să călătorească numai la clasa a III-a. Fiind considerați grad inferior în armată, iuncherilor li se interzicea să meargă cu celelalte două clase¹.

În privința relațiilor democratice din familia Larionovilor, opiniile erau mai puțin radicale. Astfel, aspirantul Kaliujnîi a emis ipoteza (doar în formă orală) că plasarea în clase de confort diferite se datorase nu atât lui Larionov, șef de departament, cât prezenței la gară a bătrânului general Larionov, incapabil, se spune, să se împace cu cei care nesocotesc structura pe pături sociale a Rusiei. Într-adevăr, acesta din urmă era cunoscut pentru conservatorismul său, exprimat, între altele, și prin disprețul față de calea ferată. Activitatea feroviară i se părea nedemnă de neamul lor, ea arătând în ochii lui lăcrimoși ca o bufonerie de la circ. Numai funcția de șef de departament dădea o notă de seriozitate activității rudei sale și-l împăca oarecum pe bătrân cu alegerea asta bizară. Și cu toate că mersul cu trenul era considerat de eroul de la Borodino nepotrivit pentru persoana lui, el se ducea invariabil la gara de la Țarskoe Selo să-și conducă familia. Mergând cu piciorul de lemn de-a lungul șirului de vagoane, se oprea neașteptat de temător lângă locomotivă și privea îndelung aburul irum-pând din cazane. Pe urmă ridica demonstrativ din umeri, făcea repede semnul crucii asupra servitorilor și, în sunet puternic de metal, pleca șontâc spre ieșire. Presupunem că în clipele acelea numai la plasarea pasagerilor nu-i era gândul.

Aceste călătorii s-au păstrat în amintirea viitorului general ca una dintre cele mai luminoase pagini ale copilăriei lui. În *Schițe pentru o autobiografie*, găsite și publicate de A. Dupont,

1 Depășind în sintezele sale tema lui Larionov, I.A. Ratsimor remarcă faptul că amprenta sărăciei, existentă în majoritatea faptelor puterii sovietice, a fost generată, în primul rând, de pierderea statutului păturilor sociale. Fără a reuși să conducă statul, bucătăresele s-au și dezvățat total, în opinia cercetătorului, să gătească. Dintre toate pasiunile vechii elite, noua elită, date fiind indubitabilele ei abilități pentru trăsul cu arma, și-a putut însuși numai vânătoarea. (N. a.)

generalul Larionov descrie în detaliu călătoriile pe calea ferată din copilăria sa¹. Cea mai mare încântare i-o producea vagonul propriu-zis – cu clanțele care străluceau de curate ce erau, cu lambriurile de stejar, dar, mai presus de orice, cu peretele de sticlă din spate, prin care se vedea tot drumul lăsat în urmă. Micului Larionov i se părea că vagonul pus la dispoziția lor avea puterea să scoată de sub el, asemeni unui păianjen gigantic, două fire de oțel, care fugeau și se uneau la orizont.

Îl emoționau la culme apusurile, le vedea dăruindu-și culorile feerice pădurii de pe ambele părți ale terasamentului. Cu fiecare clipă ce trecea, culorile păleau, copacii se întunecau și se apropiau tot mai mult de terasament. Viitorului general, familiarizat nu din auzite cu basmele populare rusești, mișcarea trenului îi amintea de fuga din pădurea vrăjită. Ținându-se bine de măciulia de nichel a patului, urmărea neliniștit cum se legănau vârfurile brazilor, de unde, după părerea lui, era cel mai lesne de atacat dușmanul invizibil. Abia după o vreme, când se făcea întuneric, iar peretele de sticlă începea să reflecte luxul confortabil al vagonului, copilul se liniștea și, desfăcându-și degetele amorțite, dădea drumul măciuliei nichelate. Generalul Larionov se surprinsese făcând gestul ăsta mult mai târziu, când, într-o seară de vară a anului 1920, dăduse drumul manetei trapei trenului blindat. Dinspre câmpul înghețat venea o mireasmă de pelin. Lupta lăsase în urma ei o liniște neașteptată, și doar de undeva de jos, din măruntaiele nevăzute ale trenului, se auzeau zgomote metalice.

Luptele din Crimeea, la care participase, se sfârșiseră la fel de brusc pe cât începuseră. Fuseseră la fel de imprevizibile ca și deplasarea trenului blindat al generalului prin Crimeea. Lui Larionov nu o dată i se imputase, în parte pe bună dreptate, că abuzase de transportul pe calea ferată. Cu rezerva că rețeaua de căi ferate din Crimeea nu e prea dezvoltată nici în ziua de

¹ General Larionov, *Schițe pentru autobiografie* / Articol introductiv și comentarii de A. Dupont, SPb., 1996. (N. a.)

azi. Partea centrală a Crimei este legată, după cum se știe, numai cu trei orașe de pe litoral: Kerçi, Sevastopol și Eupatoria. De aici rezultă că abuzurile generalului, chiar și în forma lor cea mai urâtă, nu puteau fi decât foarte limitate.

Există totuși și o latură pozitivă a pasiunii generalului. Incomodat de puținătatea căilor ferate, el s-a implicat în construirea lor. Înainte să ajungă în Crimeea, el construise cu titlu de probă o cale ferată cu ecartament îngust într-o pădure de lângă Kiev¹. A intrat însă în istoria căilor ferate ca omul care a construit în Crimeea terasamentul de reală importanță dintre Djankoi și Iușun.

Impresiile de copil ale generalului s-au dovedit a fi atât de puternice, încât și-a ales chiar ca locuință în Crimeea un vagon blindat. Despre vagonul ăsta există o mulțime de legende, dar din tot ce se cunoaște despre el sunt susținute de documente numai prezența vremelnică a patru păsări (un cocor, o cioară, o rândunică și un graur) și frecventarea ospitalierului vagon de către A.N. Vertinski, care îi cânta generalului celebra romanță *Nu știu la ce și cui îi folosește asta*². Potrivit martorilor, generalul Larionov avea de pe atunci privirea dusă departe, așa cum se vede în fotografia din anul 1964, amintindu-i lui Soloviov de privirea răposatei lui mame³.

Zburând ca vântul pe lângă treceri de nivel, cantoane și impiegăți cu fanioane, Soloviov își aminti de privirea asta. Stătea în picioare lângă fereastra deschisă, iar în dreapta lui se zbătea perdeaua ca o pasăre împușcată. Pe mâna lui, care sim-

1 Vezi Ostrovski N., *Pădurea (Boiarka)*, 1927. (N. a.) [Aici, titlul lui *Pădurea* al unei piese ce aparține clasicului Aleksandr Nikolaevici Ostrovski (1823-1886) îi este alăturat numele miciei stații Boiarka, din regiunea Kiev, devenită cunoscută datorită romanului *Așa s-a călit oțelul* al lui Nikolai Alekseevici Ostrovski (1904-1936) – N. tr.]

2 Prima strofă a romanței: „Nu știu la ce și cui îi folosește asta, / La moarte cine i-a trimis cu o mână ce n-a tremurat, / Și-atât de nemilos, atât de crud și fără rost, / Păcii veșnice i-a lăsat“. (N. tr.)

3 A se vedea Voronov A.A., *Vagonul albastru / Materiale referitoare la istoria Războiului Civil*, Moscova, 1994, vol. 18, pp. 12-25. (N. a.)

tea răceala metalică a ramei, se mișcau iute firisoarele de păr luminate de soare. I se părea că vântul dogorător de august le face mai aspre și că strălucirea lor era semnul că se prefac încet-încet în miere. Pentru o clipă își lipi buzele de firisoare, apreciindu-le parcă asprimea, dar ele se arătară surprinzător de moi.

Soloviov era pasagerul tipic din trenul de cursă lungă. Fără să scoată lingurița, bea ceai din paharul pus în suport, se ducea la toaletă cu prosopul pus pe umăr și se plimba prin stații în tricoul de sport al Universității din Petersburg. Dar cel mai important lucru era că, pentru prima dată, călătorea într-un vagon de dormit. Încuind pe timpul nopții ușa compartimentului, își admiră în treacăt imaginea în oglindă. Din spatele lui se reflectară becuțele cu lumină slabă, sticlele cu paharul de plastic întors pe gâtul lor, domnul cel tăcut în costum sport și cele două studente tinerele. Adică tot ce însemna confortul chinuitor al trenurilor, efemera adunare la un loc înainte de despărțirea pentru totdeauna. Întins pe cușeta de sus, Soloviov asculta, delectându-se, șoaptele studentelor. Nici nu-și dădu seama când a adormit.

L-a trezit lumina care îi cădea pe față. Trenul staționa. Fereastra lui Soloviov nimerise în fața unui felinar din gară. Încet, ca să nu-i trezească pe ceilalți, coborî rama grea, și în compartiment pătrunse o adiere de vânt noptatic. Vânt de Rusie centrală, se gândi într-o doară Soloviov, neștiind unde oprise trenul. Numele stației pustii era ascuns în întuneric: lumina părea că vine numai de la felinarul din fața ferestrei. Pustietatea asta era însă înșelătoare. În fundul stației, unde pe fondul contururilor întunecate ale clădirii luceau sfios geamurile ferestrelor, doi bărbați discutau cu voce scăzută. Trăgându-se în partea cu umbră a cușetei, Soloviov desluși pe o bancă siluetele lor nemișcate, îndreptate una către cealaltă. Așa cum stăteau încovoiați, cu bărbia în palmă, își dădu seama că-i cunoaște bine, dar nu și-i putea aminti.

Discuția celor doi era legată de locul unde staționase trenul. Fără îndoială că persoanele pomenite de ei erau de aici,

din stație, dar nu aveai cum să înțelegi detaliile amintite de ei, fără să fi trăit multă vreme în acele locuri. Senzația chinuitoare de déjà-vu nu-l părăsea pe Soloviov. Străduindu-se să-și amintească unde le văzuse figurile, Soloviov își rememorează toate stațiile prin care i se întâmplase să treacă, dar nu-i veni nimic în minte. Unde mai pui că lucrurile arătau altfel în fiecare stație. Peste tot (și poate chiar în același timp), văzuse tot felul de oameni, asta însemna că dacă trenul s-ar fi oprit noaptea într-o sută de stații, el ar fi auzit o sută de istorii diferite. Atâta diversitate îl făcu să amețească.

Între timp, cei doi tăcuseră. Cel din dreapta scoase țigările și își servi interlocutorul. În întuneric se iviră alternând două luminițe, amintind de semaforul plasat lângă trecerea de nivel.

— Totu-i de rahat, zise cel din stânga.

Soloviov își aminti unde văzuse niște siluete ca astea. Erau garguiele de la catedrala Notre-Dame, desenate pe coperta manualului de istorie.

A doua zi, la ora trei, trenul sosi la Simferopol. Ploua în capitala Crimeii. Probabil că abia începuse, pentru că din asfaltul încins se mai ridicau încă aburi. După ce stătu la o coadă mică la casă, Soloviov cumpără un bilet de troleibuz până la Ialta. Se decise să folosească uimitoarea linie interurbană de troleibuz, poate unică în lume. Drumul de la Simferopol la Ialta îl uimise chiar și pe generalul Larionov, greu de impresionat la vremea aceea, care apucase ziua dării ei în folosință. În mintea lui nu încăpea decât calea ferată, imaginația nu-i șoptise niciodată că poate exista o altfel de cale de transport interurban.

Generalul își amintea perfect cum făcea drumul ăsta cu trăsura (birourile lui erau la parterul hotelului Oreanda), după cum își amintea și de trásurile cu roți de cauciuc, și de schimbarea cailor la Alușta. Nu reușea să priceapă de ce troleibuzul trebuia să le înlocuiască pe toate. Își dădea seama că, spre deosebire de calea ferată, linia de troleibuz nu era adecvată pentru transportul armamentului greu sau al unui număr cât de cât semnificativ de trupe. Totuși, în ciuda faptului că linia

de troleibuz nu avea importanță strategică, generalul începuse, în cele din urmă, să privească inovația cu bunăvoință și, cum-necum, într-o primăvară, călătorise cu troleibuzul până la Gurzuf.

Odată venit troleibuzul, Soloviov se așează pe scaunul din spate, la fereastră, conform locului indicat pe bilet. Călătorii urcau pe la ușa din față și își puneau bagajul pe platforma din spate, blocând complet ușa rămasă oricum închisă. Aproape toți cei din troleibuz erau vilegiaturiști. Se trânteau pe scaune și își ștergeau nădușeala cu marginile tricoului. Excepție făceau, judecând după cum arătau, un muncitor cu o fetiță de vreo zece ani, așezați nu departe de Soloviov. Nici bagaje nu prea aveau.

În ciuda ploii, zăduful nu se domolea. Aerul deveni respirabil numai când troleibuzul ieși din oraș și luă o viteză neobișnuită pentru un astfel de vehicul. Ca la comandă, perdelele pestrițe de nailon zburară afară și izbiră fața exterioară a geamului, fluturarea lor sincronă dădu troleibuzului un aspect sărbătoresc, chiar de alai cu nuntași. Când începu urcușul prin defileul Ciongar, fetiței muncitorului îi veni să verse. Tatăl scoase un chibrit din cutie și o sfătui să-l sugă. Remediu popular se dovedi inefficient. Fetița se uită la chibrit și la degetele lui aspre și începu să verse.

După defileul Ciongar, vremea se schimbă cu totul. Norii de ploaie rămaseră în spatele părții de nord a lanțului, iar parbrizul troleibuzului, care începuse să urce prudent serpentinele, fu izbit de soare, care, luând pe neașteptate locul ploii, strălucea pe cerul de un albastru curat. Soarele și cerul deopotrivă se reflectau ca într-o oglindă undeva departe, jos, revărsându-și mozaicul de culori printre chiparoșii care treceau plutind prin dreptul ferestrei. Așa ajunse Soloviov să vadă marea pentru prima dată.

Era familiarizat, desigur, cu amintirile din copilărie ale generalului Larionov, găsite într-o arhivă a emigrației și publicate de aceeași A. Dupont. În ciuda faptului că textul era fragmentar și că autorul își exprimase dorința să-i fie studiate

datele biografice referitoare numai la vârsta maturității¹, se păstrase totuși descrierea primei lui întâlniri cu marea, din care rezulta că familia viitorului comandant de armată ajunsese la Ialta tot de la Simferopol, deși exista și atunci posibilitatea de a merge pe calea ferată la Sevastopol, iar de acolo la Ialta – de-a lungul litoralului.

La cei cinci ani ai lui, Larionov reușise să țină minte că familia se deplasase cu două trăsură pe arcuri. Expresia „pe arcuri” o ținuse minte foarte bine, pentru că o repetase tot drumul (după cum menționam, până la trei ani și jumătate copilul nu vorbea, recuperând mult după aceea). Trăsura lui Larionov cel mic era condusă de un tătar în vârstă, un bărbat frumos, îmbrăcat dichisit, a cărui limbă rusă era, fără doar și poate, sub nivelul celei vorbite de ceilalți călători. Fiind comunicativ din fire, el reacționase imediat la cuvintele „pe arcuri” și se aplecase de fiecare dată de pe capră ca să arate cu codrișca locul unde se aflau arcurile. Memorialistului i-a rămas în minte doar imaginea cu vizitiul aplecat într-o parte, cu broboane mici de nădușală pe frunte și cu un zâmbet binevoitor.

Ca și pe Soloviov, pe viitorul general îl uimise schimbarea bruscă a vremii în defileul Ciongar. În notele publicate a amintit de jocul petelor de soare pe valuri, printre chiparoșii ce se deplasau încet-încet. A menționat în mod special prospețimea vântului, suflând nu dinspre crângurile pline de praf de la marginea drumului, ci dinspre văzduhul de peruze, răcoros, unde cerul se unea pe nesimțite cu marea. Vântul făcea să freamete șuvițele deschise la culoare ale guvernantei englezoaice, rochia ușoară a mamei și panglicile de toate culorile împletite în coama calului.

Memoria asociativă a generalului l-a făcut să vorbească și despre vântul pătrunzător din defileul Ciongar, la data de 1 noiembrie 1920, când, istoviți de luptele inegale, cei rămași să apere Crimeea se retrăseseră spre porturi. Potrivit părerii lui

¹ Pe acest lucru se și baza, de altfel, convingerea lui A. Dupont că exista o continuare pierdută. (N. a.)

A. Dupont, descrierea amănunțită a momentului retragerii se găsea în fragmentele pierdute. În sprijinul acestei idei vine aluzia voalată a generalului, care poate fi privită ca o intenție de a reveni la tema atinsă doar în treacăt. Dintre evenimentele din noiembrie el îl amintește doar pe acela când, potrivit propriei mărturii, urmărind prin viscolul din Ciongar retragerea Armatei Albe (mai albă ca niciodată), nu văzuse nimic în afară de cele două trăsuri pe arcuri, coborând fără grabă spre mare.

Troleibuzul înainta de-a lungul țărmului. Acum pasagerii puteau să vadă marea și să-i simtă răcoarea cam sărată. De vreo două ori, la ordinul miliției, mașinile de pe șosea se opriră, lăsând să treacă alaiul guvernamental. Privind mașinile care goneau ca vântul, puteai mai degrabă să ghicești decât să vezi fețele preocupate ale miniștrilor. Se duceau la odihnă cu gândul că finanțarea peninsulei e la pământ. Asta se vedea, în primul rând, după felul cum arătau palatele nobilimii ruse. Nici starea drumurilor nu era mai bună. Soarele verii și ploile iernii, combinate cu procesul de erodare, lăsaseră nenumărate găuri și crăpături. Crăpăturile fuseseră astupate pe ici, pe colo, asta se întâmplase numai pe traseul oficial – dar și acolo parțial, după cum ghici Soloviov, săltând din când în când pe scaunul din spate. Transferul Crimeii către Uzbekistan i se păru illogic.

În timp ce se apropiau de Ialta, soarele avu timp să se ascundă după muntele Ai-Petri. Lumina lui era întunecată de norul lățit pe culme și forma niște raze stranii, foarte drepte, ca de reflector. Munții înconjurau stațiunea din trei părți, lăsând liber numai bulevardul ce cobora repede spre mare. La Ialta începu să se simtă prospețimea serii și, odată cu ea, inima lui Soloviov fu cuprinsă de neliniște. Era sentimentul obișnuit al celui care urmează să înnopteze într-un loc necunoscut.

Soloviov coborî din troleibuz și fu înconjurat de femei. Îi propuneau, întrerupându-se una pe alta, să închirieze o cameră. Posibilitățile erau atât de numeroase, încât tânărul istoric se pierdu cu firea. Putea alege între un pat la comun, o cameră separată sau o vilă. Îl poșteau să se instaleze ba lângă

cinematograful Spartak, ba lângă Muzeul „Cehov“ sau chiar pe strada Leningradskaia. Soloviov nu cunoștea orașul. La presiunea femeilor entuziaste, se chinui să-și aleagă, între atâtea oferte, viitoarea locuință. Inima aspirantului petersburghez îi dădea ghes să aleagă vecinătatea lui Cehov, dar era vorba de o vilă întreagă, pentru care nu i-ar fi ajuns toată bursa primită. Strada Leningradskaia, dată fiind revenirea orașului la numele inițial, suna inacceptabil. După oarecare ezitări, optă pentru cinematograful Spartak, aproape de strada Palmiro Togliatti, unde se afla una dintre locuințele propuse.

Soloviov își aminti de momentul când, lovind raftul cu inelul cu camee, Nadejda Nikiforovna scosese din el și-i înmânase solemn romanul *Spartacus* de Giovagnoli. Își aminti de asemenea că discutaseră pe urmă cartea și Nadejda Nikiforovna, emoționată de povestea inventată, vărsase lacrimi amare, cum i se întâmplase și tânărului Soloviov. Se vede treaba că tare îl mai compătimise pe gladiator. În clipa aceea, Soloviov luase hotărârea fermă să se însoare cu ea. În ce-l privește pe Palmiro Togliatti, numele suna frumos, îi plăcea lui Soloviov, deși îl bănuia de legături cu comuniștii.

Până la Spartak merseră cu troleibuzul. Traversară și ajunseră pe strada Togliatti – o stradă îngustă, liniștită și plină de verdeață. Curtea casei îi plăcu lui Soloviov. Ca și numele străzii, toată atmosfera era italienească: terasele, scările întortocheate ce duceau la ele, frânghiile cu rufe întinse între ferestre, platanul stufos acoperindu-le pe toate. Așa, cel puțin, își imagina Soloviov Italia.

Urcând scara abruptă de lemn în urma doamnei care îl luase în grijă, Soloviov îi examinează picioarele nerase, care reușeau să scoată din trepte (ca, de altfel, și picioarele lui Soloviov) niște zgomote puternice: un fel de bocănit, de scârțâit și țiuit, ceva de necrezut. Zgomotul asurzitor îl făcu pe tânăr să-și imagineze un imens instrument dezacordat. După ce traversară o terasă garnisită cu ghivece cu flori, Soloviov și însoțitoarea lui intrară pe un culoar slab luminat. Când ochii i se obișnuiră cu întunericul, Soloviov văzu câteva plite cu gaz

și se gândi că a nimerit într-o *comunalkă*. Era chiar o *comunalkă*, pe care, prin niște soluții arhitecturale complicate, reușiseră s-o separe de camerele destinate lui Soloviov. Intrarea, care nu se vedea în primul moment, era ascunsă după un ieșind al peretelui. Doamna scoase din gentuță cheia și, făcându-i cu ochiul lui Soloviov, deschise ușa.

Apartamentul consta din două camere alăturate și o verandă vitrată. Ușa spre cea de-a doua cameră era încuiată. Soloviov fu înștiințat că acolo se aflau lucrurile proprietarilor, care nu erau destinate chiriașilor. Dar că prima cameră, cea cu ieșire la verandă, era la dispoziția lui. Veranda ținea loc și de bucătărie: acolo se găseau o plită, o masă mică și un dulăpior cu veselă. Într-un colț mai îndepărtat al verandei era amplasată o construcție acoperită cu placaj, semănând cu o cabină telefonică.

— Toaleta, zise însoțitoarea și, ca să fie mai convingătoare, trase apa.

Femeia notă datele din buletin ale lui Soloviov, luă banii pe două săptămâni în avans și, făcând cu ochiul la fel de misterios, dispăru pe ușă. Când tropăiturile pe scară se stinseră, Soloviov închise ușa pe dinăuntru și începu să-și desfacă bagajul. Mai întâi, își scoase din geanta de voiaj chiloții de baie. Și-i puse pe el, apoi scoase un prosop plușat și-l introduse frumușel într-un rucsac mic. Vârî cheia în buzunarul șortului și aruncă o privire în jur. Era pregătit pentru prima lui întâlnire cu marea.

La cele prezentate înainte trebuie să facem o rectificare: conform datelor cât se poate de precise, printr-un decret dat de N.S. Hrușciiov, Crimeea a fost transferată Ucrainei¹. Menționăm că problema îl interesase și pe generalul Larionov. Alipirea la Ucraina produsese asupra lui o impresie nu mai puțin puternică decât lansarea liniei de troleibuz. Cu toate acestea, bătrânul general nu dramatizase deloc situația.

— Nu plângeți după Crimeea, rușilor! zisese el șezând pe dig într-o zi de mai a anului 1955.

Declarațiile publice ale generalului fiind o raritate, o mulțime de oameni se strânsese imediat în jurul lui. Excelând în erudiție, generalul le înprospătase memoria afirmând că, în epoci diferite, Crimeea aparținuse grecilor, genovezilor, tătarilor, turcilor etc. Și, deși stăpânirea lor nu fusese de lungă durată, socotind timpul cu măsura folosită în istorie, toți își lăsaseră aici amprenta culturală. Referindu-se la urmele lăsate de ruși, generalul schițase din câteva tușe energice un tablou impresionant – de la parcurile și palatele elegante până la doamna cu cățelul. Își încheiase expunerea scurt, militărește:

— Ca om care a apărat aceste locuri, vă spun: e imposibil să te menții pe poziții aici. Nimeni nu poate. E caracteristica peninsulei.

¹ A se vedea *Dicționarul enciclopedic sovietic*, Moscova, 1985, p. 660. La pagina 28 a cărții de față, în loc de „Transferul Crimeii către Uzbekistan i se păru illogic” se va citi „Transferul Crimeii către Ucraina i se păru illogic”. (N. a.)

Generalul ştia ce vorbeşte. În anul 1920 îi fusese dat să apere Crimeea în două rânduri: în ianuarie şi în noiembrie. Evenimentele din octombrie–noiembrie însemnaseră înfrângerea definitivă a albilor. El nu putuse să rămână pe poziţii în Crimeea.

Şi totuşi, prima luptă defensivă, cea din ianuarie (nimeni nu o considera atunci posibilă), avusese succes. Ea amânase cu aproape un an ocuparea peninsulei de soldaţii roşii. Situaţia creată la începutul anului 1920 este evaluată, cu mici diferenţe, la fel de cercetători. În momentul acela sfârşitul mişcării albilor era tot mai evident.

— Nu mergem la târg, venim de la târg, aşa îi şoptise generalul calului la ureche într-o dimineată însorită de ianuarie.

Celor care văzuseră scena, spusele generalului le apăruseră, din pricina gerului, ca nişte aburi scoşi pe gură. Rămâne totuşi următoarea enigmă: cum se face că, în lipsa martorilor, fraza rostită a devenit un bun public. Nu o dată proza istorică a semnalat, bineînţeles, relaţiile de încredere dintre cal şi generalul Larionov, care îşi numea animalul „prietenul meu” şi-i vorbea ca unui om. Ar fi absurd totuşi să ne imaginăm că putea calul să-i răspundă generalului, şi cu atât mai puţin să trăncănească în dreapta şi-n stânga despre cele auzite de urechile lui.

De altfel, exact cu aceleaşi cuvinte se adresase generalul trimisului englez în luna noiembrie a aceluiaşi an. Textul sosise prin telegraf, fiindcă generalul, care asigura retragerea armatei din Crimeea, conducea ultimul aliniament de apărare. Este de la sine înţeles că în telegrama către trimisul englez (ea s-a păstrat) nu i se comunicase acestuia faptul că fraza nu-i fusese adresată numai lui. Oricum, în literatura ştiinţifică textul respectiv este citat cu referire la luna ianuarie¹, şi este citat destul

¹ A se vedea, spre exemplu, Romanciuk V., *În amurg / Materiale referitoare la istoria Războiului Civil*, vol. 21, Moscova, 1996, p. 578. (N. a.)

de des, fiind întrecut în popularitate numai de celebra definiție a cauzelor care au dus la înfrângerea albilor¹.

Așadar, situația creată la începutul lui ianuarie 1920 nu era deloc simplă. Bulgărele ucigător, descris atât de elegant de general, se rostogolea prin Taurida de nord – pridvorul Crimeii, și nu se întrevedea nici o forță în stare să-l împiedice. La drept vorbind, conducătorii Armatei Albe nu se pregăteau să apere Crimeea. Principalele forțe ale albilor se retrăgeau în două direcții – Caucaz și Odessa, de unde, după un scurt răgaz și o regrupare a forțelor, plănuiau să înceapă contraatacul. În cazul unei evoluții favorabile a evenimentelor, roșiii din Crimeea urmau să fie zdrobiți prin însuși faptul reîntoarcerii trupelor albilor și prin înconjurarea peninsulei de către două coloane care să se îndrepte spre nord. Dar asta se putea petrece în viitor. În ianuarie 1920 însă, Crimeii i se sortise în mod tacit să se predea. Numărul forțelor aruncate în apărarea ei le înlătura tuturor ultimele îndoieli. Ale tuturor, dar nu ale generalului Larionov.

După cum se știe, lista cu trupele numărate scrupulos, de care dispusesse generalul pentru apărarea Crimeii, a fost publicată de aceeași A. Dupont în articolul „Leonidas și copiii lui”². Ca să-l scutim pe cititor să caute articolul, greu accesibil, vom da o listă scurtă a datelor prezentate în el:

Divizia 13 infanterie	800 de baionete
Divizia 34 infanterie	1 200 de baionete
Regimentul 1 trăgători Caucaz	100 de baionete

1 Cauzele înfrângerii au fost formulate de general în prefața la amintirile descoperite de A. Dupont. Formularea este de o franchețe dezarmantă și sună în felul următor: „Prin Rusia s-a rostogolit un bulgăre de căcat de mărime medie. Cu o viteză uluitoare, el a crescut prin prinderea de material asemenea, care, vai, se găsea în Rusia din belșug. Noi am fost striviți de acest bulgăre”. A se vedea Generalul Larionov, *Schițe pentru autobiografie*, p. 41. (N. a.)

2 Dupont A., „Leonidas și copiii lui”, în *Revista de studii slave*, vol. 57, Paris, 1987, pp. 35-59. (N. a.)

Regimentul Slavianski	100 de baionete
Regimentul Cecenski	200 de săbii
Brigada de cavalerie Donskaia	1 000 de săbii
Escorta statului-major al corpului de armată	100 de săbii

Trupele de mai sus dispuneau de douăzeci și patru de tunuri ușoare și de opt tunuri trase de cai. În cursul organizării defensivei, generalul Larionov reușise să procure șase tancuri (trei grele și trei ușoare), precum și opt trenuri blindate. În ciuda faptului că toate trenurile blindate nu erau în stare de funcționare, pentru fiul șefului căilor ferate ele reprezentau un important sprijin moral.

Pentru cine înțelegea câtuși de puțin ce înseamnă o forță armată, lista prezentată nu lăsa loc îndoielilor: comandamentul suprem al armatei albilor hotărâse să părăsească Crimeea. Pentru apărarea frontului, care se întindea pe patru sute de verste, fuseseră aruncați cu totul 3500 de luptători. Generalul și-a dat seama că, în Taurida de nord, Crimeea nu poate fi apărată. Și nu s-a apucat s-o facă.

Generalul Larionov s-a inspirat, fără doar și poate, din ideea genială a regelui spartan Leonidas, care hotărâse să se apere de perși într-o trecătoare îngustă. După cum se știe, numărul luptătorilor lui Leonidas era foarte mic (de zece ori mai mic decât cel de care dispunea generalul Larionov, fără a mai vorbi despre lipsa trenurilor blindate), dar asta nu-l împiedicase să se bată în modul cel mai onorabil. Viitorul general studiasse, la vremea lui, detaliile acestei lupte la cursurile tactice de la Corpul de cadeți nr. 2. Eroismul lui Leonidas produsese asupra cadetului Larionov o impresie de neșters.

Viața a făcut ca luptele, la care îi fusese dat generalului să participe, să se desfășoare pe teren deschis. Erau lunci inundabile, câmpuri nesfârșite de secară sau stepe crăpate de atâta uscăciune. Luptase în munți în Primul Război Mondial, dar munții aceia erau Carpații, destul de erodați pe la 1914 și nu tocmai buni pentru acțiuni defensive. Generalul Larionov binecuvântase în gând soarta că, în condiții neprielnice din

punct de vedere tactic, nu-i era hărăzit să-i înfrunte pe perși. Abia în ianuarie 1920 a simțit că-i sosise momentul. Precum celebrul spartan, generalul rus a înțeles bine că singura șansă pentru reușita apărării era îngustarea frontului. A renunțat la apărarea Tauridei de nord și și-a deplasat trupele spre Perekop.

Istmul Perekopului e, probabil, locul cel mai nenorocit din sudul Rusiei. În arșița verii, acolo e greu de respirat din pricina emanațiilor apei stătute a Sivașului. Din când în când se stârnește vântul, rostogolind algele uscate pe pământul sărat, dar asta nu împrospătează aerul. Vântul e o adevărată pacoste iarna, când, transformându-se în vifor sfichiuitor, gonește pe întinderea pustie și înghețată, fără nici un tufiș care să-l domolească. Îți spulberă orice nădejde să găsești un loc cald. Pătrunde pe sub poalele mantalelor și îngheață mâna pe țeava puștii, stinge focurile ațâțate cu bucăți de lemn smulse din căruță și umple cu cenușă peisajul lunar al Perekopului. Nu e de mirare că un asemenea loc nu i-a plăcut generalului Larionov. Și a decis să nu-l apere.

Familiarizat cu istoria apărării nordului Crimeii, generalul a atras atenția asupra faptului că greșeala celor din apărare fusese de fiecare dată alimentată de dorința de a se menține neapărat pe valul de pământ al Perekopului, în condițiile climatice descrise. Numai simpla staționare pe istmul Perekop însemna epuizarea puterilor soldaților, a spiritului lor combativ, și consum inutil de mijloace de luptă, fiindcă nu e nimic mai păgubos pentru o armată decât statul în tranșee pe ger. După ce apărătorii erau aruncați de pe valul Perekopului, drumul spre Crimeea era liber. Ca să nu repete experiența predecesorilor săi, generalul isteț a procedat altfel. A hotărât să lase dușmanului pustiul măturat de zăpadă, fără urmă de suflare omenească. Roșiii au fost așteptați nu pe istmul Perekop (acolo a fost lăsată doar o mică pază, al cărei rol se reducea la a anunța atacul), ci la ieșirea de pe istm.

Roșiii i-au îndreptățit generalului așteptările. Cavaleria, întărită de infanterie, s-a desfășurat pe istm imediat după ce trupele albilor îl părăsiseră. Străbătând pustiul înghețat o zi

întreagă și neîntâlnind pe nimeni cu care să se lupte serios, roșiii au intrat, pe la asfințit, în panică. Li s-a părut periculos să înainteze în toiul nopții. Au hotărât să rămână peste noapte în stepa înghețată, au crezut că aleg un rău mai mic.

Numeroși cercetători afirmă că, în ianuarie 1920, trupele roșii din sectorul Crimeii erau comandate de Dmitri Petrovici Jloba (1887-1938)¹, fiu de țăran, absolvent al Școlii de Aviație din Moscova (1917). Există și o opinie contrară, potrivit căreia, în preajma lui ianuarie 1920, D.P. Jloba executa zboruri de antrenament, fiindcă nu efectuase toate orele de zbor prevăzute de programa școlară².

Toți cei ce cunosc istoria vieții acestui aviator știu, desigur, și despre complicatele lui relații cu ceilalți elevi ai școlii de aviație. Fiind mult mai tineri decât D.P. Jloba, ei își băteau joc de înfățișarea lui (de fruntea lui mică, de cei doi dinți în plus în șirul de sus) și foloseau orice mijloc ca să-l țină departe de aparatele de zbor. Încolțit de colegii mai tineri, elevul școlii de aviație n-a zburat decât noaptea, calificându-se într-o singură direcție. I s-a permis până la urmă să efectueze, în timpul zilei de data asta, numărul necesar de ore, și s-a conformat ordinului, zburând mai bine sau mai rău până în 1920. L-au numit, în sfârșit, comandant al primului corp de cavalerie, punându-se astfel capăt periculoaselor sale experiențe în spațiul aerian.

Jloba-cavaleristul a avut mai mult succes decât Jloba-aviatorul. A știut să aibă autoritate asupra efectivelor sale, mai cu seamă asupra cailor. Animalele ascultau orbește de glasul răsunător, de nesuportat la distanță mică, al fiului de țăran și, de la primul răcnet, se năpusteau la atac. Aruncându-se asupra

1 Dmitri Petrovici Jloba – comandant militar sovietic în timpul Războiului Civil. (N. tr.)

2 A se vedea Bugmeister E.Ț., *Dmitri Petrovici Jloba* (Seria *Viața oamenilor de seamă*), Moscova, 1954, pp. 87-88. Spre comparație, *În lumea lui Jloba*, Culegere interuniversitară de lucrări științifice, Saratov, 1948, p. 17. (N. a.)

dușmanului cu sabia scoasă din teacă, D.P. Jloba își imagina că-i are în față pe foștii colegi de la Școala de Aviație din Moscova. Furia lui impresiona nu numai dușmanul. De la o vreme, corpul de armată aflat sub ordinele lui a început să-l asculte cu atenție încordată.

Nimeni n-a îndrăznit să ridice glasul când Jloba a anunțat că vor înnopta la Perekop. Chiar dacă ar fi existat un plan de luptă cât de cât acceptabil, e puțin probabil că ar fi îndrăznit cineva să-l contrazică pe comandant. Dar un astfel de plan nu exista și nici nu putea să existe. Tot ce au pățit trupele lui Jloba s-a datorat planului generalului Larionov. Roșiii au petrecut o noapte sub cerul înghețat al Perekopului. A urmat a doua noapte. N-a folosit nimănui covârșitorul lor avantaj numeric. Neavând posibilitatea să-și desfășoare formațiile de luptă, roșiii nu s-au hotărât să-i atace ei primii pe albi. A părut că, deși dorea să lupte, Jloba intrase în mare încurcătură.

După cea de-a treia noapte petrecută la Perekop, jumătate din efectivul corpului de armată s-a îmbolnăvit, și absolventul școlii de aviație a înțeles că risca să-și piardă trupele fără să lupte. A hotărât să treacă la acțiune. În zorii celei de a patra zile, roșiii s-au deplasat spre ieșirea din Perekop și au nimerit sub cel mai aprig foc pe flancul dinspre Iușun. Atacul lor s-a sfârșit cu o fugă în dezordine și cu mulți prizonieri. Să menționăm că prizonierii au îngroșat rândurile armatei albilor, luând arma în mână și înaintând exact în direcția opusă, luptându-se cu aceeași dârzenie cu care luptaseră înainte să cadă prizonieri. Așa au stat lucrurile în războiul acela.

D.P. Jloba a plecat ca să aibă de unde să se întoarcă. Adu-nându-și forțele, a încercat din nou să răzbească în Crimeea, dar, ca și prima dată, n-a reușit să treacă mai departe de Perekop. Liniile de apărare construite de general păreau de neîn-vins. Larionov știa însă că sunt vulnerabile. Generalul Winter, care, după spusele unui comandant rus, le făcuse un mare serviciu albilor înghețând atacul roșiilor, amenința să treacă de partea dușmanului. Iarna anului 1920 a fost atât de aspră, încât s-a produs un fenomen neașteptat: Sivașul cel sărat, ca

un butoi cu castraveți, a început să înghețe. În zilele când Jloba se bătea cu îndârjire la ieșirea din istm blocată, generalul Lario-nov trimitea soldații să urmărească pe Sivaș formarea gheții.

La început au fost niște foițe subțiri ca sticla, care acope-reau apa golfului dimineața. Când au încetat să se topească la soare, generalul a așteptat înfrigurat. După câteva zile, gheața era atât de rezistentă, încât putea ține un infanterist cu ar-mament ușor. Noaptea, ca să-și învingă temerile, generalul a început să trimită pe Sivaș căruțe încărcate, ca să verifice re-zistența gheții. Dacă gheața devenea – doamne ferește! – și mai consistentă, planul „de la Termopile“ s-ar fi dus pe apa sâmbetei cât ai zice pește. Pe gheața Sivașului ar fi trecut și infan-teria, și cavaleria, și tot armamentul greu al roșiilor. Pare-se că a și înghețat tare preț de câteva zile, dar Jloba, preocupat de următorul asalt al Perekopului, a ignorat cu totul situația.

Panica stârnită în Crimeea, după ocuparea istmului de că-tre roșii, a scăzut treptat. Instituțiile și-au despachetat hârtiile aruncate în grabă în lăzi din placaj. În acele zile, planul de evacuare era deja pus la punct. Odată cu armata, se pregăteau de evacuare miile de refugiați din Rusia centrală, care scă-paseră din mâinile bolșevicilor și se temeau de moarte să nu nimerească iar sub roșii. Chiar așa spuneau – se temeau ca de moarte, și nu erau departe de adevăr. Au rămas în viață doar puțini dintre cei care n-au reușit ulterior să plece la Con-stantinopol.

Este interesant faptul că tema de studiu, dată de profesorul Nikolski lui Soloviov în anul patru, a fost instalarea puterii sovietice în Crimeea. La vremea aceea, Soloviov nu știa că avea să se ocupe mai târziu de soarta generalului, dar se apro-pia încet, încet de viitoarea sa lucrare importantă prin te-matica abordată. Soloviov s-a aplecat cu meticulozitate asupra problemei și a găsit în arhive câteva fragmente din memoriile nepublicate. Ele au stat la baza lucrării lui de an.

Mărturiile priveau mai ales Sevastopolul, prima rândunică vestitoare a primăverii comuniste. Soloviov a descris cum au apărut în oraș afișe care îi invitau pe toți *fostii* să se adune la

circul orașului, ca să li se găsească un loc de muncă. În ciuda eforturilor depuse, viitorul cercetător n-a reușit să lămurească de ce roșiii aleseseră tocmai circul. Să fi prevestit asta o victorie a absurdului împotriva bunului-simț, să fi fost o aluzie la fiarele care se sfâșiau în arenele din Antichitate, sau, pur și simplu, circul era singurul loc cunoscut de bolșevici – fapt e că nimeni dintre *foști* n-a prevăzut ce se punea la cale. Aceștia erau *foștii* care nu luptaseră, pentru că cei care luptaseră se aflau deja la Constantinopol. *Foștii* contabili, secretare, guvernante – aceștia, docili, s-au adunat în piața din fața circului. Când piața s-a umplut, au înconjurat-o cu trupe și sârmă ghimpată. Cei adunați erau așa de mulți, că nu aveau cum să stea jos. Câteva mii de *foști* au așteptat în picioare în piață două zile și două nopți. În cea de-a treia zi au fost duși în afara orașului și împușcați¹.

Acesta a fost doar începutul. Adunând date referitoare la toate orașele Crimeii, Soloviov a ajuns la concluzia că în primele luni ale puterii sovietice au fost executați în peninsula în jur de 120 000 de oameni, ceea ce depășea cu 15 000 cifrele date în enciclopedia lui I.A. Ratsimor². Erau diferențe considerabile în privința numărului bătrânilor, al femeilor, al copiilor și al răniților.

Soloviov a elaborat lucrarea de an ca un profesionist, iar bogatul material factual a beneficiat de 102 note. La minusuri profesorul Nikolski a trecut modul de susținere a lucrării, care i s-a părut prea încărcat emoțional. El l-a rugat pe Soloviov să scoată întrebările retorice, precum și pasajele care ex-

1 A se vedea Sapojnikov A., „Crimeea în toamna anului 1920“, *Ieșirea armatei ruse a generalului Vranghel din Crimeea*, elaborare, redactare științifică, prefață și comentarii S.V. Volkov, Moscova, 2003, p. 605. (N. a.)

2 Ratsimor I.A., *Enciclopedia Războiului Civil*. A-K, p. 590. Ulterior a reieșit că în articolul „Execuții“, la care trimite Soloviov, I.A. Ratsimor i-a avut în vedere numai pe cei împușcați (cca 110 000 de oameni). Pe cei înecați, sufocați și măcelăriți (cca 15 000 de oameni) cercetătorul i-a specificat în articolul „Atrocități“. (N. a.)

prima atitudinea cercetătorului față de acțiunile roșiilor. Din punctul de vedere al profesorului, cele mai elocvente au fost cifrele, nefiind nevoie de comentarii suplimentare.

În anul cinci, Soloviov și-a întocmit lucrarea de diplomă cu tema „Rolul pușcașilor letoni în Revoluția din Octombrie și pierderea independenței Letoniei în anul 1939”, prezentând cele două evenimente ca aflându-se într-un raport de cauză-efect, legate între ele prin elemente ce țin de morală. Lup-tând de partea puciștilor, pușcașii letoni au susținut, în opinia lui Soloviov, regimul care a înghițit după aceea și Letonia, și independența ei și pe ei înșiși. De data asta, lucrarea n-a avut întrebări retorice. Au fost puține comentarii.

În ciuda caracterului paradoxal al gândirii tânărului istoric (dar poate tocmai datorită lui), profesorul Nikolski i-a publicat lucrarea¹. La câteva luni după aceea, într-o publicație cu mare audiență din Riga, a apărut o mică, dar pătimașă recenzie la articolul lui Soloviov, semnată „Consiliul veteranilor”². Autorii ei nu vedeau nici o legătură între evenimentele în cauză și, la rândul lor, analizau o altă variantă ca alternativă la cele întâmplate în anul 1939, potrivit căreia evenimentele o luau pe alt făgaș. Ei vedeau viitorul ipotetic al Letoniei în culorile cele mai luminoase.

Profesorul Nikolski, care a considerat necesar să intervină în favoarea studentului său, a publicat un „Răspuns dat veteranilor din Riga”³, începând cu o introducere teoretică, în care a argumentat importanța factorului moral în istorie. În opinia cercetătorului, declinul moral al statelor le-a lipsit de energia necesară pentru o existență prosperă, le-a devastat pe dinăuntru și le-a transformat într-un înveliș gol, smuls de prima rafală de vânt. În același context, el a analizat decăderea marilor state din Antichitate (Grecia, Roma) și din epoca nouă (URSS, SUA). Referindu-se la statele mai mici, profesorul Nikolski a

1 *Trecut și prezent*, 1996, nr. 1, pp. 35-78. (N. a.)

2 *Unser Kampf*, Riga, 1997, Bd. 273, S. 13-17. (N. a.)

3 *Trecut și prezent*, 1997, nr. 3, pp. 55-96. (N. a.)

dat ca exemplu Polonia, care a încheiat un tratat cu bolșevicii în 1920 și a fost înghițită de ei în 1945¹.

În același timp, fidel teoriei sale despre inexistența adevărului absolut, profesorul a arătat că se poate vorbi numai despre o tendință, și nu despre o regulă. Ca o excepție de la regulă, a dat exemplul englezilor și americanilor, care au purtat în anul 1920 discuții separate, generalul Larionov nefiind informat, cu bolșevicii și n-au avut de suferit după aceea. Deznodământul fericit pentru englezi și americani a fost influențat în mod hotărâtor, după părerea profesorului, de factorul distanță și de faptul că ambele state sunt înconjurate de apă. Factorul geografic le-a permis să întârzie intrarea în al Doilea Război Mondial până ce s-a limpezit oarecum situația. În ambele cazuri – și aici Nikolski i-a dat apă la moară lui Soloviov –, oceanul a jucat rolul hotărâtor.

De altfel, a recunoscut profesorul trăgând concluziile necesare, e posibil ca modul în care vede el lucrurile să fie extrem de sumbru, că, poate, Letoniei i s-a răpit un mare viitor național-socialist. În opinia profesorului Nikolski, scepticismul său poate fi explicat prin faptul că, în general, cei mai mulți istorici sunt oameni pesimiști, fiindcă au de-a face frecvent cu morți. Istoria este o știință despre morți, și-a încheiat în chip surprinzător eseu profesorul rus, în ea e foarte puțin loc pentru oamenii vii.

Desigur, forma aforistică a expunerii era menită, în primul rând, să sublinieze distanța luată față de materialul cercetat. Cu toate acestea, observația profesorului a produs asupra lui Soloviov o impresie de neșters. În vederea aspiranturii, a intrat la Institutul de Istorie Rusă și se simțea destul de deprimat. Marmura marii săli de conferințe, unde și-a dat exa-

1 Ca exemplu de previziune istorică, profesorul a dat aici scrisoarea generalului Larionov către Pilsudsky. Scrisoarea conținea îndemnul de a nu merge la compromis, date fiind posibilele consecințe negative pentru Polonia. Este interesant că, exceptând detaliile, scenariul acestor consecințe a fost schițat de general destul de exact. (N. a.)

nul de admitere, îl ducea cu gândul la o sală de disecție. În ceea ce privește personalitățile din istorie de care trebuia să se ocupe, Soloviov se împăca doar cu ideea că fuseseră cândva oameni vii.

Plecarea aspirantului Kaliujnîi l-a salvat pe veci de criza spirituală. Pe lângă tema științifică, admiratorul melancolic al generalului i-a lăsat lui Soloviov problema răspunsului la întrebarea de bază (de ce a rămas generalul în viață?) și o singură fișă bibliografică, una singură, conținând – evident! – informațiile din cartea lui A. Dupont. Citind cartea, Soloviov a găsit că tema este interesantă și doar în mică măsură cercetată. În plus, generalul Larionov era cât se poate de mort, tocmai bun pentru o cercetare științifică. Chiar și cele mai severe reguli acceptau că se poate lucra cu el.

Dar generalul nu era pur și simplu mort. În viață fiind, el, spre deosebire de multe personalități din istorie, privea moartea ca pe un fapt indispensabil vieții.

— Uitați-vă la ei, zicea el despre tot felul de personalități, acționează ca și cum n-ar ști că îi așteaptă moartea.

Generalul știa că îl așteaptă moartea. Se pregătea pentru ea în timp ce mășăluia în zona subcarpatică sau inspecta posturile de pază la Perekop. Mai târziu, când îi bătea cineva la ușă noaptea, îi trecea întotdeauna prin minte că e moartea. Pe urmă, bătrân fiind, o aștepta șezând pe dig, în scaunul său pliant. Se mira că întârzie atât de mult, dar nu regreta acest lucru.

Odată, generalul s-a fotografiat într-un sicriu. Luând cu el un fotograf, s-a dus la pompe funebre și a cerut permisiunea să folosească puțin un sicriu. Nu l-au putut refuza. Generalul și-a netezit cutele tunicii, s-a culcat în sicriu și, punându-și mâinile pe piept, a închis ochii. În tăcerea alarmată a celor care se ocupau de ritualul înmormântării, fotograful a făcut câteva fotografii. Cea mai reușită dintre ele e aproape la fel de cunoscută ca fotografia făcută pe dig. Ea apare în tot ce se publică despre general. Puțini știu că fotografia a fost realizată în timpul vieții acestui om remarcabil. Nebănuind până unde

se poate merge cu ideile deștepte, unii cercetători au remarcat absența semnelor morții din fotografie. Mai mult decât atât, utilizând figura de stil îndeobște folosită în asemenea ocazii, ei s-au exprimat așa: „generalul arată ca și cum ar dormi“. În realitate, generalul nu dormea. Pe sub pleoapele mijite, el urmărea reacția celor de față și își imagina ce ar zice ei în cazul morții lui reale.

Este posibil să-i fi părut rău că nu avea să vadă propria înmormântare și să fi hotărât să facă un fel de repetiție. Nu este exclus ca genul ăsta de fapte să fi fost o încercare fie de a înșela moartea (am murit demult, la ce bun mă mai cauți?), fie de a se ascunde de ea. Da, generalul nu se ascunsese de moarte în anii tinereții, dar la bătrânețe oamenii se schimbă...

Mai potrivită pare a fi o altă explicație, decurgând din relația veche, intimă a generalului cu moartea. Nu au fost oare toate cele întâmplate cu el un fel de joc amoros cu moartea sau – ceea ce e întru totul plauzibil – un fel de a cocheta cu ea, cum fac bătrânii? Nu putem da un răspuns precis la aceste întrebări, după cum nu putem furniza certitudini despre viață și moarte în ceea ce privește soarta cuiva. Se poate doar constata că în cele din urmă generalul s-a întâlnit cu moartea. Când a fost nevoie, ea l-a găsit fără mari strădanii.

Reflectând la tema morții în istoria generalului Larionov, Soloviev se străduia să înțeleagă psihologia celui în a cărei profesie disponibilitatea de a muri e cea dintâi și principală condiție. El încerca să se pună în pielea omului aflat înaintea unei bătălii, când acțiunile, gândurile și amintirile lui pot fi ultimele. Te poți obișnui cu așa ceva? Se știe că, în seara din ajunul unei bătălii, generalul se privea îndelung în oglinda de campanie, ca și cum încerca să-și întipărească în minte chipul. Răsucindu-și ușurel mâna, părea că și-o vede căzută în tranșeea din vecinătate. În asemenea seri, i se părea un lucru exagerat faptul că părțile corpului nu pot exista separat.

Soloviev s-a întrebat, de asemenea, dacă în împrejurările războiului e îndreptățit atașamentul față de cineva sau de ceva. Prietenia în condiții de luptă este trăită cu acuitate, după cum

la fel de puternică e și pasiunea unora pentru război: simți că joci ultima carte. E și motivul pentru care oamenii le trăiesc cu maximă intensitate sau, dimpotrivă, renunță la ele definitiv.

Generalul a ales să-și scrie memoriile. El și-a prelungit viața retrăindu-și trecutul, cu gândul cu nu avea să apuce ziua de mâine.

Și-a amintit simțind fizic atingerea mătăsii tapetelor din salon pe care îi luneca umărul când se furișa, ca să nu-l vadă musafirii sau vreun servitor intrat pe neașteptate (din dispoziția părinților) în împărăția zecilor de lumânări, a trabucurilor și a ferestrelor înalte până în tavan, larg deschise în ziua de Crăciun, dând spre Petersburgul aflat în semiîntuneric. Generalul își amintea perfect că, în ciuda regulilor obișnuite, ferestrele stăteau larg deschise. I s-au întipărit atât de bine în minte, încât a continuat mult timp să creadă că vine vremea caldă în ziua de Crăciun. Acum, amintindu-și de asta, știa că se înșelase.

Generalul și-a amintit de serile dinaintea luptei și de ceva anume în legătură cu asta: prima întâlnire cu plaja de la Ialta, descrisă în detaliu în cartea de memorii dată publicității¹. Să lăsăm la o parte o serie de amănunte și să ne oprim la momentele-cheie ale acestui eveniment. Mai întâi de toate, pe copil îl uimise forța calmă a mării, puterea valului înspumat, care se spărsese la picioarele lui și-l luase cu el, de cum se apropiase de apă. Spre deosebire de cei ai casei, el nu se speriasă. Sărind pe mal, căzuse înadins chiar acolo unde se spărgeau valurile, lăsând stihia să-i rostogolească trupșorul rozaliu. De preaplinul senzațiilor, sărea, țipa și chiar făcuse pipi, urmărind cum firisorul neobservat de nimeni dispărea în valul agitat. Era anul 1887.

Din ziua aceea, plaja avea să ocupe un loc aparte în viața copilului. În 1890 și după aceea, când împrejurările nu permiteau întotdeauna să apară gol pe plajă, bucuria prilejuită de întâlnirea cu marea era la fel de intensă. Întâmpina valurile

¹ General Larionov, *Schițe pentru autobiografie*, pp. 52-58. (N. a.)

cu un strigăt victorios, așa cum făcuse și altădată, dar acum era stăpân pe sine, faptele care îi marcaseră prima întâlnire cu stihia fiind de domeniul trecutului.

În ciuda stilului ceremonios din secolul al XIX-lea, puteai și atunci să răsufli liber, neîncorsetat de convenții. În anii aceia, când rochia abia dacă se ridica puțin deasupra gleznei, iar la genunchi goi nici nu puteai să visezi, să te dezbraci în pielea goală era într-un fel mai simplu decât acum. Nu era ceva neobișnuit să vezi în satele rusești țărani și moșieri scăldându-se în pielea goală, și în nici un caz lumea nu-i privea ca dedându-se orgiilor¹. Simplitatea moravurilor se manifesta uneori și la cei care făceau plajă. Potrivit amintirilor prințului P. Urusov, la începutul secolului XX, „oamenii obișnuiau să înoate și să stea la plajă goi numai pe o proprietate privată”².

Și totuși, obiceiul vacanței petrecute la plajă a venit din vestul Europei, aducând cu ea și o serie de reguli. Cerința era să te îmbraci într-un fel anume: nu în lenjeria de corp obișnuită, ci într-un costum de plajă cu un model special – cu dungi și mulat pe corp. Neajunsul lui era că, întocmai ca îmbrăcămintea din acea vreme, nu lăsa să se vadă nici un loc descoperit.

Participând la lupte pe continentul european, generalului îi venea mereu în minte plaja – umezeala sărată a vântului, mireasma abia perceptibilă a tufelor de coarnă și legănarea ritmică a algelor pe pietrele de lângă mal. Odată cu plecarea valului, algele reluau docil forma pietrelor, așa cum părul scufundătorului, strălucitor de la apa ce se scurgea, i se așeza pe cap ca o cască. Își amintea mirosul pietrișului încins când cădeau pe el primele picături de ploaie, auzea zgomotul specific plajei – zgomot înăbușit și parcă îndepărtat, strigăte de copii, mingii lovite și freamătul valurilor rostogolite pe țărm.

1 A se vedea Volkov-Muromțev N., *Tineretea. De la Viazma la Feodosia*, Moscova, 1997, p. 88. (N. a.)

2 Urusov P., „Din amintirile unui timp dispărut”, în albumul *Crimăa. Feodosia*, Moscova, 2002, p. 59. (N. a.)

Plaja era pentru general locul unde triumfa viața, așa cum câmpul de luptă era locul unde triumfa moartea. Nu este exclus ca dorința lui de a vedea plaja (fie și de departe) să-l fi adus ani de-a rândul pe dig – șezând picior peste picior în același scaun pliant, sub umbrela crem, legănată de vânt. La plajă se uita doar din când în când, cu corpul pe jumătate întors, dar asta îi procura o plăcere de nedescris. Bucuria generalului era întunecată doar de două lucruri.

Primul era venirea iernii, când, acoperită de zăpadă, plaja se transforma într-un loc pustiu, deși menirea ei dintâi era să fie plină de lume. Al doilea era faptul că muriseră de mult toți cei care îl însoțeau la mare. Hipnotizat de atmosfera optimistă ce domnea pe plajă, generalului nu-i trecea prin minte, la vremea aceea, că pot muri oamenii alături de care ședea pe șez-long, destupa o sticlă cu limonadă sau muta piesele de șah. Spre marea lui dezamăgire, nici unul dintre aceia nu mai era în viață. E adevărat că nu muriseră pe plajă (asta îi absolvea de oarece vină), dar muriseră, își zicea generalul clătinând trist din cap. Putem constata acum, după atâta amar de vreme, că nici el nu mai e în viață.

La douăzeci de ani după moartea generalului, pe plaja laltei apăru istoricul Soloviov. Prima lui întâlnire cu marea nu semăna deloc cu evenimentele trăite în copilărie de Larionov. Soloviov era bărbat în toată firea, așa că i se păru un lucru nelalocul lui să se rostogolească în valuri ca un copil bezmetic. În afară de asta, cunoștea din memoriile generalului ce i se întâmplase acestuia pe plajă în copilărie, situație care îl puna în încurcătură: cum să-și permită să facă exact ce își permisesese cândva generalul Larionov? Ar fi o încercare forțată, ar simți că repetă gesturile generalului. Ca discipol al profesorului Nikolski, Soloviov considera că, în general, evenimentele nu se repetă, pentru că niciodată nu se repetă condițiile care le precedă. Să ne mai mirăm atunci că încercările de a copia mecanic o acțiune sau alta din trecut întâmpinau opoziția ceretătorului? Că le considere niște simulări ieftine?

Soloviov procedă altfel decât Larionov. Tânărul istoric scoase din rucsac prosopul și-l întinse pe pietrișul cald la vremea înserării. După ce își scoase șortul și maioul, le puse frumos pe prosop, se îndreptă din șale și, brusc, își dădu seama că e dezbrăcat. Simți vântul mângâietor al laltei trecându-i prin firisoarele de păr și pe pielea goală nearsă de soare. Știa din auzite că așa stă lumea la plajă, dar nu putu să-și stăpânească tremurul. Brațele i se lipiră instinctiv de corp, spatele i se încovoie, picioarele i se împlântară în pietriș. Venea pentru prima oară în viață la mare, dar nu numai atât: era pentru prima oară la plajă.

Forțându-se să-și stăpânească tremurul, merse la apă cu picioarele ca butucii. Pietrișul, lustruit de mare, i se păru uimitor de dur și tăios sub tălpile goale. Înaintă cu picioarele îndoite pe jumătate, șchiopătând când cu un picior, când cu celălalt, ținându-și echilibrul cu brațele și mușcându-și disperat buza de jos. Mișcările astea îl ajutară să răzbească până la locul strălucitor, unde se spărgeau valurile. Se numește uscat doar în mod convențional – o clipă de răgaz între valul care se duce și cel care vine. Chiar și în clipa aceea locul e acoperit cu pietricele mărunte și nisip adus de mare. E o plăcere să stai acolo.

Soloviov simți atingerea caldă ca laptele a apei și rămase încremenit. Avusese aceeași senzație când atinsese buzele Lizei Larionova. Cu picioarele intrate în apă până la glezne, Soloviov nu mai știa care atingere îl emoționase mai mult. Se uită la cele două vârtejuri mici de apă de la picioarele lui și simți că îl apucă amețeala. Ca să nu cadă, făcu câțiva pași înainte. Acum, apa îi ajungea la genunchi. În jurul lui valurile nu mai clocoteau, ci erau mișcate de ceva necunosct, aflat sub ele, așa cum joacă mușchii sub piele. Marea, care se zvârcolea înaintea lui cu spumă și stropi, nu era deloc agitată în locul unde se afla el, la câțiva pași de țărm. Îl întâmpină pe Soloviov cu ritmul puternic al valurilor suind și coborând, cu adâncul ei curios de liniștit. El se opri când apa îi ajunse la piept. Soloviov nu știa să înoate.

După cum spuneam, la halta Kilometrul 715 nu existau bazine cu apă. Fantezia adolescentului se hrănea cu aventurile pe mare descrise în cărți și povestite în emisiunile radiofonice (radioul din perete era singurul mijloc de informare din casa lui Soloviov). Halta se afla pe uscat, nu avea cum să-i înfierbânte prea tare imaginația. De ce nu se făcuse Soloviov marinar? Nici el nu putea răspunde la această întrebare. Da, iubea nemăsurat de mult marea și tot ce era legat de ea, și totuși... Explicația poate fi alta. Există oameni care au darul contemplării, care nu se amestecă și nu creează evenimente, zicându-și că acestea se petrec oricum, fără participarea lor. Ei încearcă

să le înțeleagă după ce s-au petrecut. Nu cumva atitudinea asta față de lume poate face din unii oameni niște istorici adevărați?

Oricât ar fi de curios, contemplarea îi era proprie, într-o oarecare măsură, și generalului Larionov. Poate că se manifesta într-un chip aparte și nu dintr-odată, dar ne punem întrebarea: sunt mulți generali care au darul contemplării? Nu, sunt puțini. Sarcinile unui general vin în contradicție cu starea de contemplare. Dar, văzând că ochii comandantului de oști sunt încețoșați, că în clocotul luptei privirea îi încremenește în punctul cel mai îndepărtat din peisaj – acolo unde nu mai zărește nici ariergarda inamicului –, deci văzând toate astea, oricine se gândește că e om un contemplativ.

Așa gândeau și cei care îl însoțeau pe generalul Larionov în campania din Crimeea, din anul 1920. El arăta cufundat în gânduri în pauzele dintre bătălii, ca și în cursul lor, fapt remarcat de tovarășii săi de luptă. Și nu de puține ori acesta devenea subiect de discuție. Discuțiile erau, bineînțeles, confidențiale și apăreau numai în mărturiile ulterioare ale participanților (generalul nu era omul care să-ți dea atât de ușor prilejul să-l foarfeci), dar ele au existat, prin urmare a existat și un motiv ca ele să apară.

Mulți dintre cei care avuseseră posibilitatea să-l urmărească în timpul evenimentelor din anul 1920 aveau în minte imaginea unui om dus pe gânduri și chiar ușor înstrăinat. Impresia era cu atât mai neașteptată cu cât în nici una dintre campaniile precedente nu observaseră la el nimic de felul ăsta. Dimpotrivă: părea întruchiparea omului de acțiune, hotărât în tot ce întreprinde. Erau tocmai calitățile care îl făcuseră general.

Ca să fim drepecți, nu toți își dăduseră seama de schimbarea petrecută cu el. Astfel, o serie de memorialiști par a se bizui pe impresiile lor de mai târziu și, subliniind cât de absent era generalul, exagerează în mod evident gradul de intensitate al înstrăinării, raportând-o la anul 1920. Unii acceptă fără prea multă convingere interpretarea asta, probabil din politețe, spunând că, dată fiind starea de spirit de mai târziu a generalului,

nu pot nega că așa se întâmplase și în 1920. Punând cap la cap mărturiile¹, constatăm că în preajma anului 1920 purtarea generalului Larionov lăsa să se întrevadă un anumit fel de înstrăinare. Cu trecerea anilor, atitudinea lui contemplativă a căpătat accente puternice, și până la urmă generalul a sfârșit prin a se gândi numai la mare.

Gândul ăsta ultim al generalului Larionov a devenit prima obsesie a istoricului Soloviov, care l-a împiedicat însă să-și aleagă o profesiune legată de mare. Cum era fire contemplativă, el se temea că apropierea de mare îi poate provoca deziluzii, făcându-l să nu mai iubească forța ei irezistibilă. Stând până la piept în apă, tânărul cercetător începu să aibă îndoieli (putem să le numim oscilații, dată fiind poziția lui instabilă), întrebându-se dacă nu cumva se află în relații prea apropiate cu obiectul dragostei sale.

Pe lângă oscilațiile astea, absolut noi pentru el, Soloviov se întreabă pentru a nu știu câta oară dacă alegerea (pentru plăcerea lui, să zicem) temei științifice a fost corectă. Aceeași întrebare i-o pusese la un moment dat profesorului Nikolski, când îi propusese pentru prima dată să-și ia o temă în legătură cu uscatul, și nu cu apa.

— Omul începe să se analizeze pe sine înainte să aleagă o temă, îi răspunsese enigmatic profesorul. Ai în vedere, tinere, că teme alese la întâmplare nu există.

Vorbele ieșiseră din gura profesorului învăluite în fum de țigară, și, fiind vădit înțelepte, ele avuseseră un rol hotărâtor în viața lui Soloviov, determinându-l să nu-l bată atâta la cap pe profesor cu marea și să se apuce cu pasiune de cercetarea unor evenimente petrecute pe continent. Propunându-i-se ca în

1 Ca sinteză a lor a se vedea Blagoi V.V., „A lui prietenă, îngândurarea...”, *Factorul social, profesional și de vârstă în devenirea și modificarea modelelor comportamentale*, Culegere de articole sub redactarea lui Iu.I. Behterev, Moscova, 1995, pp. 57-80. (N. a.) [„A lui prietenă, îngândurarea...” – parafrazăre a unui vers din *Evgheni Oneghin* de Pușkin – N. tr.]

timpul aspiranturii să studieze soarta generalului Larionov, Soloviov s-a dus din nou la profesorul Nikolski și i-a pus vechea întrebare despre alegerea temei. Bătrânul nu mai fuma, îi interzisese doctorii. În rest, răspunsul lui a fost același de acum câțiva ani.

„Mă analizez oare pe mine când cercetez soarta generalului Larionov?” se întrebă Soloviov. Problema era dificilă. Simțind că începe să înghețe în apă, el își dădu seama că nu avea suficient timp s-o rezolve. În plus, statul nemișcat atrăgea atenția celor rămași pe plajă. Soloviov hotărî să lase problema deschisă și se îndreptă încet spre mal.

Stătuse mult în apă. Își studie pielea de găină pe corpul de culoare albăstruie. Jena lui absurdă, care îl paralizase înainte să se scalde, fu înlocuită pe drumul înapoi de niște mișcări automate, care nu aveau nici o legătură cu mersul. Articulațiile îi erau înțepenite, și doar printr-un efort de voință își târî trupul până la prosop. După ce se șterse, Soloviov se simți mai bine. Nici apa mării, nici aerul nu erau reci în seara aceea. „Cât de dăunătoare e lipsa de mișcare”, se gândi Soloviov.

Soarele nu mai lumina plaja. La Ialta, soarele părăsește de vreme plajele înconjurată la vest de munți, apunând după culmile lor, dar lumina lui dispersată se prelinge încă mult timp deasupra mării liniștite, a cabinelor și a pescărușilor care ciugulesc coji de pepene. După ora șase, plaja orașului arată neobișnuit. Culorile ei șterse găzduiesc galbenul soarelui ascuns, așa cum sunt impregnate fotografiile alb-negru ale plajelor din anii trecuți. „O fi plaja Ialtei pe înserat, se întrebă Soloviov, o rămășiță din ce vedea micul Larionov? Sau: n-o fi asta plaja văzută cu ochii micului Larionov după trecerea atâtor decenii?”

Soloviov uitase să-și ia cu el chiloții uscați, așa că își puse șortul peste slipul ud. La urma urmelor, nu avea nici cea mai mică experiență de turist venit pe plajă. După ce se așeză ca să-și încheie sandalele, conturul slipului ud îi apărură la spate pe șort, asemeni unei hârtii fotografice mototolite, dar el nu

avea cum să-l vadă. Își apucă rucsacul și o luă gânditor în direcția falezei.

Merse de-a lungul apei cu privirea înainte și brusc încetini pasul vădit surprins. Chiar la capătul digului, într-un scaun (asemănător celui văzut în fotografie), ședea cineva. O femeie. Doamna nu era tânără, cu siguranță, deși distanța nu îi permitea lui Soloviov s-o examineze în detaliu. Ședea nemișcată în stilul lui Larionov, picior peste picior, iar briza îi mișca ușor poala rochiei lungi. De bună seamă că femeia știa ce efect are o anumită poziție.

Prima pornire a lui Soloviov fu să se apropie de ea, dar nu se mișcă din loc. Habar nu avea ce s-o întrebe sau cum să intre în vorbă cu ea. Mai mult decât atât, nu avea idee cum să abordeze o astfel de femeie. Trebuia să-i sărute mâna sau era suficient să se încline? Nu era exclus ca în cazul de față să aibă succes dacă își lovește voinicește tocurile unul de altul și își înclină ușor capul. Poate că Soloviov s-ar fi hotărât la un moment dat să se apropie de necunoscută, dar, ștergându-și mâinile de șort, descoperi că erau ude. Urma slipului reușise să se facă bine văzută și în partea din față a șortului. Arăta oricum necuviincios, în plus, șortul era ud, asta excludea orice posibilitate de a face cunoștință. După ce oscilă o clipă, Soloviov se repezi acasă să se schimbe.

Zbură pe scară, reuși s-o facă să nu scoată nici un sunet sub pașii lui mărunți și iuți, în schimb, cheia alunecă pe tabla bătută în jurul broaștei, scoțând un scrâșnet îngrozitor. După ce deschise ușa, Soloviov azvârli rucsacul într-un colț, își scoase șortul și slipul și, într-o secundă, ieși din casă îmbrăcat în pantaloni albi și uscați.

S-a grăbit degeaba. Văzu de pe mal că digul e pustiu. Continuă să meargă din inerție, nepricepând cum reușise să plece atât de repede o doamnă în vârstă și cu o rochie atât de lungă. Ba chiar cu scaun cu tot. Nici nu mai era sigur că o văzuse. Soloviov se opri în loc. Era 2 august, ziua morții generalului Larionov. Data îi apăruse în minte la fel de brusc cum apăruse necunoscuta pe dig. Oare chiar fusese acolo? I-ar fi fost

mai simplu lui Soloviov să califice apariția ei drept o iluzie optică. Măcar nu-i părea atât de rău. Având în vedere data evenimentului, Soloviov preferă, în cele din urmă, să-i dea o explicație metafizică: era sufletul generalului care făcuse o vizită pe dig.

Înainte să se întoarcă acasă, Soloviov decise să se plimbe pe celebra faleză din Ialta. Începea să se însereze, pe faleză se aprindeau primele felinare. Erau demodate, în stilul anilor '30-'50, cu abajurul bombat, cu flori pe ramuri stufoase din fontă. Fără a fi un mare admirator al bizarului imperiu sovietic, Soloviov vădi oarece interes pentru el, ba poate chiar simpatie. Construcțiile durate în timpul imperiului, nesemnând cu nimic din lumea asta și, în același timp, amintind de tot ce există în ea, îi supraviețuiseră. Arătând ca niște bătrâne sălbăticate, pensiunile, casele de creație și taberele de pionieri se iveau din când în când din verdeța falezei. Erau ultimele clădiri care cunoșteau tainele odihnei sindicaliştilor, doar ele mai păstrau amintirea bețiilor liniștite ale oțelarilor, a glasurilor zgloabii ale asistentelor de la proceduri și a orgasmelor găfăite ale activului de partid. Cei care se odihniseră din plin între pereții ăștia trecuseră cu toții în neființă, după cum de pe faleza Ialtei o luaseră în aceeași direcție milițienii în cămăși albe, încinse cu curea, purtătorii de ordine și medalii în pantaloni sfidător de largi, vânzătorii de mied, instructorii de pionieri, fanții, huliganii – toți cei pe care îi observa cu coada ochiului generalul Larionov, îmbătrânind puțin câte puțin.

Uitându-se la obiectele din epocile acelea, Soloviov tânjea adesea după vremurile necunoscute lui, rămânând și el uimit de ce simte. Nu dorea să fi trăit în acele vremuri, nu le considera nici bune, nici măcar interesante, dar de tânjit tânjea. Tânărul se mira degeaba: era vorba de dorul după *ceva străin de el*, de dorința de a-l avea, pentru că îi lipsea tocmai ceea ce nu știuse niciodată că ar fi al său. Fără a fi conștient de asta, Soloviov încerca sentimentul părintesc al istoricului care înfiază un timp străin.

Mergea pe faleză și se uita cum se reflectă ea în marea calmă. Firmele de neon, reclamele și felinarele tremurau în plină noapte pe luciul apei încrețite, când și când șalupele le despicau siluetele tremurânde în sunete stridente de karaoke. Sub copertine de pânză îl așteptau vânzătorii de înghețată, de floricele și de brățări fosforescente. De sub palmieri îi făceau semne fotografii cu maimuțe apatice în zgardă. În fața fiecărui restaurant îl întâmpinau chelnerițe în fuste negre și bluze albe ca zăpada, transparente. Îi plăcea sudul fără doar și poate, dar tânărul avea și el rezervele lui. Nu intră în nici un restaurant și nu-și cumpără brățară fosforescentă.

Intră, în schimb, în magazinul alimentar din centru și își cumpără o bucată de salam uscat. După ce se gândi puțin, își mai cumpără pâine, brânză, unt, mășline și două sticle de bere. Ocoli faleza în drum spre casă și o luă pe o stradă paralelă, liniștită – strada Cehov. Trecu pe lângă biserica luterană, pe lângă o clădire în stil maur, pe lângă un magazin pentru adulți, tapetat cu hârtie roșie. Cum mai avea puțin până să ajungă adult, el avu un moment de ezitare, dar se stăpâni numaidecât și trecu pe lângă el. Socotea că e nedemn pentru un istoric să frecventeze un asemenea stabiliment.

Odată ajuns acasă, se spală mai întâi pe mâini. După zăpușeala de afară, apa i se păru neașteptat de rece. Curgea pe țeavă cu o presiune uimitoare pentru zona asta din sud – semăna cu cascada Uchan-Su despre care Soloviov nu avea știință și la care fusese poftit de câteva ori pe faleză. După ce se șterse pe mâini cu un prosop găurit, se apucă să mănânce.

După baia în mare și plimbarea făcută, Soloviov avea o foame de lup. Mâncă sendviș după sendviș și bău berea locală, neținută la rece. Radioul transmitea reclamele urbei. Cutia cu o formă imposibilă, groaznic de neagră pe peretele alb, te îmbia să cumperi obiecte de dimensiuni uriașe („vindem blocuri- motor, prețuri moderate“) care nu-și aveau locul, ca și ea, într-o stațiune. Vocea era a unei femei în vârstă, cu un ușor accent al rușilor din sud. Cam așa suna vocea radioului de acasă, de la halta Kilometrul 715. Rareori (la ora de înviorare

și la știrile de la centru), trecea fără jenă la pronunția lui o neaccentuat ca a. Și de arătat arăta la fel – din ebonită, grosolană. Ba vorbea, ba cânta, de tăcut nu tăcea defel.

Soloviov își începu dimineața cu o vizită la Consiliul Orășenesc. Luându-și adeverința de aspirant, se duse în Piața Sovietskaia nr. 1. La Direcția pentru Cultură îl primi o femeie grasă, placidă, cu sâinii mari. Ședea în fața lui Soloviov, cu pieptul revărsat pe mâinile ținute pe masă. Cum stătea așa, temeinic așezată, te gândeai că poate asta era poziția cucerită de cultură la Ialta, una împăciuitoare. Uitând frazele pregătite înainte, Soloviov expuse degajat scopul venirii lui. Doamna cea grasă nu-l întrerupse. După ce își adună ideile în minte, el îi povesti istoricul preocupărilor lui legate de viața generalului și – în mod neașteptat pentru el – aminti de aspirantul Kaliujnîi, a cărui indolență îi deschisese drumul spre aceste cercetări.

Șefa culturii din Ialta știa să asculte. Ea primi explicațiile lui Soloviov cu tot atâta bunăvoință pe cât de nemișcată stătea. Zâmbetul reținut n-o părăsi o clipă. Când elocința oaspetelui secă definitiv, ea îi dădu răspunsul venit, oricum, cu întârziere.

Din explicațiile ei rezulta că, o dată pe an, de ziua morții generalului, vine la Ialta Nina Fiodorovna Akinfeevea – femeia care îl îngrijise în ultimii lui ani de viață. Nina Fiodorovna vine pe dig (funcționara își eliberă una din mâinile ca fierul de puternice și arată în direcția ferestrei) și șade acolo câteva ore în memoria generalului. După aceea dispare într-o direcție necunoscută, pentru a se întoarce din nou în oraș peste un an.

— Ziua morții generalului a fost ieri, zise femeia.

Sânul suspendat încremeni din nou pe mâna pusă sub el, compensând parcă firea nestatornică a Akinfeevei. Soloviov se întristă. El îi povesti interlocutoarei cum, aflându-se la câteva zeci de metri de Nina Fiodorovna (ce nume simple au enigmele), nu riscase să se apropie de ea cu petele de udătură de pe șort, cum alergase să se schimbe și... De ciudă, tânărul își lovi genunchiul cu pumnul și se scuză numaidecât. Și lovitura, și scuzele fură primite cu tot atâta bunăvoință.

Lăsându-l pe tânărul din Petersburg să-și verse oful, reprezentanta culturii din Ialta îi comunică următorul fapt important: Akinfeeva N.F., în ciuda faptului că nu avea un domiciliu stabil, o trecuse în spațiul locativ de la Ialta (26,2 m), la care nu renunțase, pe fiica ei, Akinfeeva Zoia Ivanovna, născută în 1976, necăsătorită, studentă la fără frecvență la Institutul Pedagogic din Simferopol.

— Ivanovna e un patronimic de formă. Femeia grasă zâmbi. Nimeni nu l-a văzut pe Ivan ăsta.

Judecând după tenul tuciuriu al copilei, se prea poate să nu fi existat nici un Ivan. După o lungă tăcere plină de înțeles, șefa de la cultură îi povesti lui Soloviov istoria familiei Akinfeev.

La începutul anilor '70, în locuința comună a generalului Larionov (cum adică, așa locuia generalul?) s-a mutat un nou locatar, N.F. Akinfeeva. I-au dat camera din Fondul Locativ Orășenesc și ordinul de repartiție a fost eliberat de Muzeul „A.P. Cehov“, pe lista căruia figura Akinfeeva cu cererea de locuință. La data instalării noii locatare, generalul era de mult văduv. Aici povestitoarea făcu o scurtă pauză semnificativă.

Despre moartea soției generalului, pe la mijlocul anilor '60, Soloviov știa din cartea lui A. Dupont. Neavând informații detaliate despre această femeie, cercetătoarea franceză o amintise doar în treacăt. Tot în treacăt vorbise și despre fiul generalului, doamna savant nereușind să dea de urma datelor despre soarta lui la vârsta adultă. Despre soarta lui – doar câteva date – reușise să afle bugetara de la Ialta. Privindu-l pe Soloviov fără să clipească, ea îi aduse la cunoștință că unicul fiu al generalului căzuse în patima beției și plecase de acasă. Ea nu-și aminti dacă băiatul căpătase mai întâi darul beției și pe urmă plecase de acasă sau invers. Chiar și în lipsa datelor precise privind cronologia faptelor, era clar pentru povestitoare că ele existaseră, ambele emoționând-o la culme. Ea încetă să zâmbească, se lăsă pe speteaza scaunului și își potrivea mașinal, pe sub bluză, bretelele sutienului. Lui Soloviov i se păru că se uită la un film vechi, doar că nu-și amintea sfârșitul.

La începutul anilor '70, N.F. Akinfeeva avea în jur de patruzeci de ani și trăia singură, ca și generalul. După ce se mutase în locuința comună, Nina Fiodorovna aflase pe neașteptate care e sensul vieții ei. Generalul devenise obiectul stimei și grijii ei, ocupându-i gândurile, puterile și timpul. Se apucase să citească despre mișcarea albilor, restrângându-și considerabil activitatea de cercetare legată de Cehov, care fusese până atunci ocupația ei de căpătâi. Încet-încet, colegii de muzeu ai Ninei Fiodorovna observaseră alarmați că A.P. Cehov nu se mai afla în centrul preocupărilor ei.

Este greu de spus ce anume a determinat renașterea spirituală a salariatei muzeului. Să fi avut aici vreun rol orgoliul (fapul că locuia în aceeași casă cu marele om) sau, dimpotrivă, mila (cum să stea marele om într-o locuință comună?)? Să fi fost forța de atracție magnetică a generalului, care comandase cândva armate întregi și care acum putea, bineînțeles, s-o supună voinței sale pe muzeografa singură pe lume? Până la urmă, poate că fusese doar o intrigă de alcov, dat fiind traiul în comun, așa cum înclinau să creadă o parte dintre lucrătorii Muzeului „Cehov” (părerea era întărită de aluziile la temperamentul imprevizibil al colegei lor). Trebuie totuși să menționăm că alți funcționari din muzeu respingeau categoric posibilitatea unor relații nelalocul lor cu bătrânul general. În cursul unei dispute, izbucnită spontan, s-a făcut auzită și ipoteza că N.F. Akinfeeva ar putea să aibă o asemenea relație și cu A.P. Cehov.

Faptul că legătura celor doi oameni singuri a fost pur platonice e demonstrat indirect de următoarea întâmplare semnificativă: într-o bună dimineață (asta s-a petrecut după un șir de ani de slujire devotată a generalului), Nina Fiodorovna îl îmbrățișase pe cel care constituia obiectul venerației sale și, fără să spună un cuvânt, fugise de acasă. Se întorsese după vreo trei săptămâni arătând de nerecunoscut. Fața îi era plină de zgârieturi, iar hainele rupte. Fugara respira greu. Adusese cu ea miros de pădure și de țigări ieftine și carnetul de economii golit de bani. Generalul o primise fără să-i pună vreo

întrebare. După câteva săptămâni, printre hohote sfâșietoare de plâns, îi mărturisise generalului că e însărcinată. Generalul, care ședea în fotoliu, își ridicase uimit capul. În mâna întinsă de el Nina Fiodorovna își pusese degetele tremurânde, și Lariionov i le ținuse strâns, fără să scoată o vorbă.

Nici cei de la muzeu, nici cei de la secția de cultură, unde se fuma în draci, nu aflaseră prin ce încurcături trecuse Nina Fiodorovna în zilele fugii sale. O lege a naturii, veche de când lumea, o îmboldise pe funcționara de la muzeu să-și perpetueze specia, să se lase pradă instinctului primar, pornirilor sălbătice. Direcția muzeului considerase că era un caz fără precedent, care nu trebuie repetat. Având în vedere însă că N.F. Akinfeeva rămăsese însărcinată la limita vârstei fertile (în caracterizarea făcută de sindicat se sublinia că e ultima șansă pentru tovarășa membră), i se acordase un ajutor material în valoare de 75 de ruble. Funcționarei, ajunsă într-o stare degradantă, i se înmânase și culegerea de versuri *Piciorul de lemn* a directorului muzeului¹. Ulterior, muzeul nu-și regretase fapta. Când, după mulți ani, Akinfeeva părăsise Ialta într-o direcție necunoscută, locul mamei în instituția de promovare a culturii fusese ocupat de fică.

Viața în locuința comună nu se schimbaseră. Nina Fiodorovna se întorsese la obligațiile dinainte, luate de bunăvoie. În fiecare zi (dis-de-diminează, iar uneori și seara), ea îl însoțea pe general pe dig, cărând scaunul pliant și cortul. După căderea întunericului se dedica pregătirii cărții de memorii. Înainte vreme, generalul le scria singur, dar după ce trecuse de optzeci de ani, când mâna încetase să-l asculte, fusese nevoit să renunțe. Odată cu apariția în viața lui a Ninei Fiodorovna, ajutorul lui de nădejde, generalul se apucase să-i dicteze memoriile.

Chiar înainte să nască, Nina Fiodorovna îl întrebaseră pe general ce nume să-i pună copilului.

— Zoia, îi zisese generalul.

¹ Ursuliak G.V., *Piciorul de lemn, Versuri din diferiți ani*, Simferopol, 1971. (N. a.)

Nu se știe dacă, în alegerea numelui, el avusese în vedere esența optimistă a celor petrecute sau pur și simplu se orientase după calendarul bisericesc. Femeia îl mai întrebasese ce nume să-i dea copilului dacă se naște băiat, dar generalul îi răspunsese că va fi fetiță.

Câteva zile mai târziu o transportaseră la maternitate. După ce-i indicase să ia de pe pervaz o iconiță a sfântului Panteimon, medicul-șef indicase să i se facă cezariană, dată fiind vârsta femeii. În cele nouă luni ale sarcinii, Nina Fiodorovna se temuse de complicațiile nașterii și, vai, temerile ei se adeveriseră.

Complicațiile fuseseră provocate de o pensă uitată în timpul operației în burta pacientei. Trebuie să dăm totuși doctorilor ce-i al lor: auzind vaietele în momentul rezecției abdomenului, din multitudinea de cauze posibile ei o aleaseră pe cea corectă (diagnosticul fusese pus de asistenta medicală care uitase pensa), fapt care asigurase succesul celei de a doua operații.

Nina Fiodorovna ieșise din spital după vreo douăzeci de zile. Când trecuse pragul locuinței în brațe cu Zoia, încinsă cu o panglică roz, generalul nu mai era acolo. Murise.

Soloviev se uită în ochii adânci ai șefei de la cultură. Văzu în ei o profundă cunoaștere a vieții culturale a orașului și disponibilitatea de a împărtăși altora știința ei. Mai văzu multă compătimire pentru soarta generalului Larionov și a celor din jurul său.

Interlocutoarea lui oftă adânc și-i zise în încheiere că influența comitetului executiv orășenesc din Ialta asupra soartei oamenilor are limitele ei.

La amiază, Soloviov plecă la Muzeul „Cehov“. Îi luă o groază de timp să urce străduța întortocheată, încinsă de soare. Trecea de pe un trotuar pe altul ca să găsească puțină umbră. Suișul în pantă îi amintea de munca științifică: din cât pricepuse până acum, văzuse că nu urmează o linie dreaptă. Traectoria ei este imprevizibilă, și ca să te apuci s-o explici trebuie să recurgi la vreo sută de povești. Orice cercetare seamănă cu mișcarea câinelui care adulmecă urmele. Mișcarea e haotică (privită din afară), seamănă uneori cu o învârtire în loc, dar e singurul drum posibil spre un rezultat. O cercetare are nevoie ca ritmul ei propriu să fie corelat cu ritmul fenomenelor studiate. Și dacă ele intră în rezonanță, dacă pulsează la fel, cercetarea se încheie și începe soarta. Așa zicea profesorul Nikolski.

Soloviov dădu, în sfârșit, de locul pe care îl căuta. În fața lui se deschidea o piațetă care, în cartierul cu clădiri îndesate una într-alta, arăta ca un crater făcut de o explozie. În perimetrul ei era amplasat un grup de statui monstruoase din bronz, reprezentând, în mintea sculptorului, cele mai cunoscute personaje cehoviene. De fapt, sculpturile nu păreau să aibă vreo legătură cu Cehov. Dând impresia că le e jenă să se apropie prea mult de casa scriitorului, se înghesuiau stinghere lângă copacii care încadrau piața.

Muzeul propriu-zis era format dintr-o clădire administrativă din beton și o vilă elegantă de început de secol (casa lui Cehov). Odată intrat în clădirea de beton, Soloviov ceru, întâmpinat de priviri curioase, să vorbească cu Zoia Ivanovna.

Sunară pe cineva la telefon. În așteptarea Zoiei Ivanovna, Soloviov ieși să ia aer. După câteva minute, se auzi zgomotul făcut de porțița grădinii de la casa lui Cehov și apăru de acolo o fată oacheșă. Nuanța ciocolatie a pielii și părul întunecat nu lăsau nici o umbră de îndoială: era Zoia Ivanovna în persoană. Tocmai patronimicul ei îi nedumerise pe cei de la Consiliul Orășenesc. Zoia avea în ea ceva de mulătră, de participantă la carnavalul de la Rio, de ființă din perioada de început a civilizației. Și, în mod cert, nu avea nici o legătură cu Cehov. Putea să joace cu brio într-un western. De pildă, în rolul ficei căpeteniei de indieni. Avea o figură impasibilă.

Prin rochia ei vaporosă, aproape transparentă se zăreau toate micile detalii ale lenjeriei intime, care îl tulburară pe tânărul cercetător. El se apucă să-i povestească încurcat că studia viața generalului Larionov, amintind, cine știe de ce, de aspirantul Kaliujnîi. Supărat că-l luase gura pe dinainte, trecu brusc la analiza erorilor din cartea lui A. Dupont și sfârși tot atât de brusc cu răspunsul dat de profesorul Nikolski veteranilor letoni.

— Să vă arăt muzeul? îl întrebă scurt Zoia Ivanovna.

— Da, zise Soloviov.

O urmă pe Zoia (numai să nu-mi spuneți Ivanovna!), imitându-i mașinal pasul ușor, ca al indienilor. Da' de unde Ivanovna...

În casa lui Cehov era răcoare. Intrând aici din arșița Ialtei, Soloviov blagoslovi în gând literatura rusă. Îi trecu prin minte că răcoarea din casă era izvorul renașterii literaturii naționale. Îi plăcu fraza și i-o comunică Zoiei.

— Din păcate, ea atinse cu palma peretele, aici e răcoare nu numai vara.

Zoia îi povesti că, iarna, nu puteau încălzi casa cum trebuie. O făcuse un arhitect din Moscova, care, neștiind nimic despre clima din Ialta, nu se pricepuse, probabil, să proiecteze ceva satisfăcător. Degetele subțiri ale Zoiei alunecară frumos pe romburile tapetului. În povestea Zoiei apărea pe fundal imaginea Rusiei nemărginite, distrusă sistematic de Moscova. Tâ-

nărul din Petersburg era pentru ea un ascultător atent, plin de bunăvoință.

Turul casei cuprindea toate obiectele ce trebuiau văzute în amănunțime. Soloviov trecu prin încăperile casei lui Cehov – chiar și prin acelea care nu erau destinate vizitelor obișnuite. I se permise să ridice receptorul telefonului în care răsunase cândva vocea lui L.N. Tolstoi, când îl sunase pe Cehov din Gaspra. În dormitor atinse așternutul marcat de spălătorie cu litere cusute A.C. Cu aerul unui scamator care scoate din pălărie ultimul și cel mai frumos porumbel, Zoia îl așează lângă ea pe patul scriitorului. Așezat pe pat, tot un exponat al muzeului, Soloviov aproape că uită de Cehov. Îl tulburau la culme formele trupului tuciuriu al ghidului, zărite prin albul rochiei.

După aceea ieșiră în grădină („am ieșit în grădină“, îi șopti Soloviov). Ocolind bambusul sădit de Cehov, Zoia îl duse pe vizitator la două bănci care făceau un unghi drept în capătul grădinii și-i propuse, cu un gest prezidențial rezervat, să se așeze fiecare pe câte o bancă, așa cum se procedează la tratative. Soloviov îi comunică iar scopul venirii lui la Ialta – de data asta era mai calm, vorbea răspicat.

Zoia îl asculta cu spatele aproape de speteaza băncii, dar fără s-o atingă. Soloviov își aminti că așa obișnuiau cei de la școala de cadeți să-și controleze ținuta dreaptă. Îi vorbi fetei și despre demersul său la Consiliul Orășenesc al Ialtei, trecând, ce-i drept, sub tăcere detaliile care o priveau personal. Când ajunse cu povestea la întoarcerea Ninei Fiodorovna de la maternitate, Zoia îl întrerupse.

— Când mama și cu mine am venit acasă, din camera lui se furase tot. Noul locatar ne-a întâmpinat în papucii generalului.

Pentru o fetiță abia născută, încinsă cu o panglică roz, Zoia manifesta un simț al observației remarcabil.

În camera generalului se instalase familia Kozacenko. Nu erau din Ialta. Nimeriseră pe „Riviera rusă“ din niște locuri uitate de Dumnezeu – ori din zona Ternopolului, ori din zona Lvovului. Era puțin probabil ca viața dintr-un fund de provincie

să-i determine s-o ia din loc. N-o simțeau ca pe o povară. Pur și simplu, se întâmplase ca Piotr Terentievici Kozacenko, specialist în apărare civilă, să se îmbolnăvească de tuberculoză, boală nu prea des întâlnită la cei cu profesia lui, mai frecventă la cei cu o viață boemă.

Aflat la tratament la Alupka, Piotr Terentievici aflate că Institutul Vinului „Magaraci” din Ialta are nevoie urgentă de un specialist în domeniul lui. Oferindu-și serviciile, îl acceptaseră pe loc și se întorsese pe meleagurile sale ca funcționar la Institutul Vinului. Familia lui P.T. Kozacenko fusese luată prin surprindere de noul său loc de muncă. Soția lui Piotr Terentievici, Galina Artiomovna, era uimită că soțul hotărâse de capul lui și a refuzat categoric să se mute. În scena de familie care a urmat, ea s-a folosit de fiul lor, Taras, și, arătând spre el, l-a acuzat pe Piotr Terentievici de iresponsabilitate. Taras, în vârstă de zece ani, s-a uitat într-o parte, și din ochii lui s-au rostogolit din belșug lacrimi tăcute.

În altă situație, probabil că Piotr Terentievici ar fi cedat (adică ar fi cedat sigur), dar lupta iscată pe neașteptate pentru mutare i s-a părut a fi o luptă pentru propria viață. El s-a arătat inflexibil, așa cum nu era în general în relațiile cu soția. Sub ploaia zilnică a blestemelor ei, s-a scos din toate evidențele în care figura, a demisionat din vechea slujbă și, îngrijorat, își tot pipăia nodulii limfatici de la subsuori.

Galina Artiomovna, care și înainte de călătoria soțului ei în Crimeea (boala i-o lua cât se poate de în serios) se plângea în gând de îndărătnicia lui, s-a îngrijorat. Cu ideea morții soțului o împăcase speranța că va putea să păstreze locuința de serviciu, alocată lui ca reprezentant al AC și, după cum se zvonea, și al altor câtorva acronime. Temându-se de febra călătoriei care îl apucase, s-a interesat pe furiș de drepturile ei asupra spațiului locativ și, cu durere, s-a convins că, în cazul morții soțului, bunul imobiliar se întoarce la stat. Drept urmare, Galina Artiomovna s-a înmuiat. Morții i-a preferat plecarea.

Din partea Institutului „Magaraci”, familia Kozacenko a primit numai o cameră într-un cămin. Supărat din această

cauză, Piotr Terentievici a început să caute sprijin la alte foruri și chiar a propus să facă niște rapoarte despre cum le fermentează mintea celor din instituția care îl primise. Forurile respective au reacționat destul de moale. Potrivit informațiilor lucrătorilor cu muncă de răspundere cu care comunica P.T. Kozacenko, numai tulburelul Massandra fermenta la Institutul „Magaraci“. Oamenii de acolo nu aveau frământări, erau cât se poate de calmi. Vigilența lui Piotr Terentievici a fost recunoscută ca fiind meritorie și i-au stimulat-o repartizându-i camera eliberată într-o locuință comună.

— Și uite așa s-au mutat la noi, oftă Zoia.

Își îndreptă rochia străvezie, și privirea lui Soloviov se opri fără voie pe genunchii ei. Coroanele chiparoșilor din grădina lui Cehov fremătară la cea dintâi adiere a serii.

Familia Kozacenko s-a mutat fără bagaje. Plecând în necunoscut, își vânduseră mobila în Ternopolul natal. În camera spațioasă a generalului au fost aduse numai trei paturi pliante, câteva ligheane de diverse mărimi și un ficus cumpărat la talciocul din Ialta. Într-un colț, departe de fereastră, sub un ștergar brodat, au atârnat portretul poetului ucrainean T.G. Șevcenko (1814-1861). Le-a rămas mult spațiu liber.

Senzația de spațiu gol era amplificată de faptul că, numai cu o zi înainte de mutarea familiei Kozacenko, lucrurile generalului fuseseră scoase de vecinul Ivan Mihailovici Kolpakov. Acesta a pus stăpânire pe bunurile răposatului dând buzna cum fac soldații în vreme de război. Într-o noapte, Ivan Mihailovici a dezlipit de pe ușa generalului peticul de hârtie cu ștampilă și, cu complicitatea soției, Kolpakova Ekaterina Ivanovna, a mutat în camera lui tot, până și ochelarii generalului și cartea *Piciorul de lemn* de G.B. Ursuliak, răsfoită cândva de acesta, la rugămintea Ninei Fiodorovna. A fost complicat cu șifonierul de stejar cu vulturi bicefali în relief, pe care Kolpakovii n-au avut putere să-l ridice. După un ceas și jumătate de opinteli zadarnice (Ekaterina Ivanovna s-a ales cu un brânci în spate), șifonierul, zgâlțâit zdravăn, a fost târât

cu greu pe căpăcele de plastic puse sub el. Ekaterina Ivanovna a dat bine cu mătura pe podeaua camerei generalului.

Operațiunea întreprinsă de cei doi soți, profani în ale mu-tatului, nu avea cum să nu fie descoperită, mai ales că, din pri-cina dimensiunilor șifonierului, ușa cămăruței lor nu s-a mai închis, lăsând să se vadă paturile unul lângă altul și pachetele cu cărți necitite vreodată de Kolpakovi. Ultima încercare a Ekaterinei Ivanovna de a șterge urmele nu putea induce în eroare pe nimeni.

Un funcționar vigilent de la Apărarea Civilă i-a prezentat lui Kozacenko în detaliu toate cele întâmplate. Acuzându-i pe Kolpakovi că și-au însușit bunuri – proprietate de stat –, Kozacenko le-a comunicat că intenționează să informeze pe cei de la spațiu despre prejudiciul adus. Kolpakov a procedat nediplomatic, aplicându-i numaidecât un pumn în figură. Bă- iețelul Taras, care stătea în ușa camerei, a început să plângă. La acuzația de însușire a bunurilor – proprietate de stat – s-a adăugat acuzația de vătămare corporală gravă.

I.M. Kolpakov s-a văzut pus într-o situație fără ieșire și s-a îmbătat până n-a mai știut de el. Nu mică i-a fost mirarea când, dimineată, l-a trezit chiar Piotr Terentievici cu un pa- har de bere în mână. Uitându-se la vânătaia în toate culorile curcubeului din jurul ochiului vecinului, Kolpakov a crezut probabil că-l vizitează *un extraterestru* și chiar a respins mâna întinsă cu paharul. Abia după ce a băut berea și și-a revenit din spaima trasă, a fost în stare să-l asculte pe Kozacenko.

P.T. Kozacenko i-a dat să înțeleagă lui I.M. Kolpakov că afacerea putea fi încheiată într-o altă variantă: lucrurile răpo- satului, de care era ticsită camera Kolpakovilor – Kozacenko și-a mișcat brațul pe deasupra bunurilor înstrăinate –, puteau să fie împărțite juma-juma între părțile aflate în conflict. Șifo- nierul, ca obiect original, ar trebui dat statului, ca să se evite scandalul. În afară de asta (aici, glasul lui Kozacenko a căpă- tat tonul acuzator al procurorului), drept compensație pentru maltratările cauzate, familia Kozacenko primea cărțile gene- ralului luate de Kolpakovi.

Kolpakov a acceptat fără o vorbă planul de acțiune. Lucrurile au fost împărțite juma-juma, cărțile au intrat în posesia lui Kozacenko (cu excepția culegerii *Piciorul de lemn*, al cărei titlu îl intrigase pe Kolpakov), iar șifonierul urma să fie dat statului.

Statul s-a arătat mai întâi interesat, dar în cele din urmă a fost nevoit să renunțe. Fiind introdus în apartamentul ticsit cu lucruri și reparat cu destule modificări, șifonierul nu mai putea fi scos. S-a constatat că, în zecile de ani ai puterii sovietice, ușa de la intrare se micșorase. Kolpakov a refuzat să țină la el un obiect care împiedica închiderea ușii și, după îndelungate tergiversări din partea lui Piotr Terentievi (avea ce avea cu vulturii bicefali), șifonierul a fost cărat la vechiul loc.

Mai complicată s-a dovedit a fi soarta cărții-trofeu. Când s-a lămurit că printre cărțile generalului nu se găsește nici o ediție din T.G. Șevcenko, P.T. Kozacenko și-a pierdut interesul pentru ele și le-a dus, fără să-l vadă nimeni, la anticariat. Când Nina Fiodorovna s-a întors și i-a întrebat insistent pe vecini unde sunt cărțile generalului, el a tăcut încruntat. În cele din urmă, adevărul a ieșit la iveală și Nina Fiodorovna s-a repezit la anticariat ca să răscumpere barem ce mai rămăsese din ele. Din păcate, nu rămăseseră prea multe.

I.M. Kolpakov a încercat să citească nisaiva poezii din culegerea *Piciorul de lemn*, dar l-au dezamăgit. Nefiind familiarizat cu teoria versificației, n-a priceput de ce versurile sunt puse pe coloană¹. Tot atât de străine i s-au părut și figurile de stil folosite de G.V. Ursuliak, destul de simple, la drept vorbind. În fine, nu s-a putut dumiri de ce ediția care îi căzuse în mână avea titlul ăsta. Fără să-l anunțe pe Kozacenko, el a dus cartea la anticariat și, în felul ăsta, părea că s-a încheiat istoria ei. Dar nu, fiindcă *habent sua fata libelli*².

1 Referitor la acest lucru, vezi Jirmunski V.M., *Teoria versului*, Leningrad, 1975. (N. a.)

2 Cărțile au soarta lor (lat.). (N. tr.)

Într-o bună zi, Ursuliak a trecut pe la anticariat și, văzând pe un raft culegerea *Piciorul de lemn*, a citit dedicația. Era a lui. Directorul și poetul G.V. Ursuliak a cumpărat propria carte și i-a dăruit-o din nou Ninei Fiodorovna, spunându-i că fiecare om trebuie să aibă și lucruri nevandabile. În general vorbind, acesta nu era primul caz de când practica poezia: cumpăra uneori de la anticari câte o carte cu semnătura lui și le-o dăruia celor care o aveau, dar n-o citeau, cu dedicația „A doua oară”. Încă din pragul magazinului vedea în raft culegerea *Piciorul de lemn*. Vanzătorii din anticariat erau la curent cu strategia lui și acceptau bucuroși cartea.

— Zoia, închidem, strigă cineva dincolo de grădină.

— Închidem, zise tristă Zoia.

Deschise porțița, așteptă să iasă oaspetele și o închise cu zgomotul cunoscut lui Soloviov. Fără să scoată o vorbă, intră în clădirea administrației. Rămas pe loc, tulburat, Soloviov se lipi de porțiță. Nu-l invitasă să intre, nici măcar nu-și luase la revedere...

N-a vrut să fie insistent, n-a întrebat-o dacă poate s-o conducă acasă, deși voia s-o însoțească. Pe de altă parte, nu i-ar fi plăcut ca Zoia să-i ceară s-o conducă, i s-ar fi părut ciudat.

— Sunteți încă aici? întreabă Zoia fără să se arate mirată.

Soloviov dădu din cap afirmativ. Ieșiră. Zoia n-o luă spre treptele pe care coborâse Soloviov la muzeu venind dinspre piață. Ocoliră clădirea administrației și ieșiră pe altă poartă, din dreptul căreia, după câteva zigzaguri printre pavilioanele unui sanatoriu, începea o alee pietonală.

— Ce s-a întâmplat cu memoriile pe care generalul i le-a dictat Ninei Fiodorovna? întreabă Soloviov. Erau tot în camera generalului?

Fata ridică distrată din umeri.

— Probabil... În brambureala de atunci...

Coborâra spre râul Uchan-Su și, după ce merseă vreo cinci sute de metri de-a lungul lui, se pomeniră pe un pod de piatră. Sprijinindu-se cu brațele de balustradă, Zoia urmărea

cum apa își croiește neobosită drum spre mare printre bolovani și bușteni. Se uită calmă la Soloviov.

— Sunt foarte importante memoriile pentru dumneavoastră?

— Da.

Pe malul opus se afla o mică piață. La propunerea Zoiei, cumpărare un pepene verde și intrară în parcul din apropiere. După ce se așeză pe bancă, Zoia scoase din gentuță un briceag elvețian. Fata asta avea întotdeauna la îndemână lucrurile trebuincioase.

Soloviov tăie pepenele în două și puse o jumătate deoparte, pe ambalajul de celofan. Din cea de a doua jumătate tăie frumos semicercuri subțiri, le împărți în fragmente mici și le puse pe același celofan. Se simțea bărbatul din el când mânuia briceagul, asta exprimau ochii Zoiei urmărindu-i mâinile. Vedea și el că totul îi iese ușor, ceea ce îl și miră puțin. Pepenele era cu adevărat dulce.

— Nu aveți drept de proprietate asupra bunurilor generalului? Nu vi l-a transmis mama dumneavoastră?

— Oficial, ea n-a avut nici un drept.

— Cum de a continuat să locuiască împreună cu cei care...

— ...au jefuit-o ? Normal. Asta-i viața.

Viața a învățat-o să facă față și altor situații. I-a fost greu Ninei Fiodorovna să emită pretenții, ba chiar să se arate supărată. Putea să-i înfrunte la tribunal pe cei care o ofensaseră, sau măcar pe stradă, când îi întâlnea. Dar era legată de mâini și de picioare, fiindcă dădea cu nasul de ei în fiecare zi, folosind în comun toaleta și încurcând între ele castroanele cu supă în bucătăria comună. Ninei Fiodorovna nu-i trecuse supărarea, mai degrabă i se tocise. Se mai enerva când dădea peste unele lucruri mărunte ale generalului (multe dintre ele primite în dar de la el) folosite de cele două cupluri, dar, în mare, conflictul se stinsese.

Mai mult decât atât. Oricât ar părea de ciudat, când nu făcea tratament, P.T. Kozacenko intra în vorbă cu ea. Așezat pe colțul lui de masă din bucătărie, îi povestea Ninei Fiodorovna

cum se folosește masca de protecție în casă, cum se pune atela când ai de-a face cu o fractură, despre injecțiile antibacteriene și despre acțiunea vaporilor de clor asupra căilor respiratorii superioare. El, care niciodată nu dăruise nimic nimănui, s-a trezit așa, din senin, să-i dăruiască planul de evacuare a fabricii de produse din beton armat, precum și macheta, făcută de mâna lui, a unei piese de siguranță la ușa de incendiu. De ziua de naștere a Ninei Fiodorovna, chiar a vrut să-i dea colecția lui de substanțe toxice, dar, aflând din întâmplare de intenția soțului ei, Galina Artiomovna s-a opus categoric. În treacăt fie spus, ea era la curent cu relația lor. Mai întâi, a tratat-o cu ironie, dar a tăcut ca peștele. Părea că îi convine situația.

De fapt, o lăsa indiferentă preocupările profesionale care îl frământau pe Piotr Terentievi. N-o impresiona nici cea mai detaliată clasificare a gazelor care paralizează sistemul nervos, pe care el o știa la perfecție, nici capacitatea lui de a stabili cu ochii închiși tipul și dimensiunile unei măști de gaze. Poate că relația lui cu Nina Fiodorovna, care îl asculta politicoasă, suplinea tocmai ceea ce nu găsisse specialistul în propria familie. Piotr Terentievi o simpatiza pe Nina Fiodorovna și pentru sarcina ei apărută atât de târziu, amintindu-i că el și Galina Artiomovna puteau să conceapă un copil la cei aproape patruzeci de ani ai lor.

S-au schimbat niște lucruri în familia lor. Am fi putut spune despre ei că s-au îndepărtat unul de altul, dacă ar fi fost apropiși înainte. Dar nu fuseseră. Absorbit cu totul de boala sa (nu atât de îngrozitoare, după cum i se păruse soției la început), Kozacenko, după ce își încheia programul de lucru, colinda farmaciile din Ialta. Compara prețurile medicamentelor, încercând de fiecare dată să înțeleagă rostul adaosului comercial.

S-a întâmplat însă ca, într-una din seri, soția lui să fie ținta provocărilor sexuale venite din partea lui I.M. Kolpakov, care, în stare de ebrietate, a confundat-o cu propria soție. Cum Galina Artiomovna nu s-a împotrivit defel, el a perseverat în greșală, făcând ce-i șoptea fantezia lui săracă. Din momentul acela, Kolpakov a repetat greșala cu regularitate, cu singura

diferență că Galina Artiomovna i-a sugerat de fiecare dată să fie mai insistent cu micile lui explorări, la care ea nu se aștepta din partea specialistului în AC.

Fără să bănuiască nimic, Piotr Terentievici își continua relația platonică cu Nina Fiodorovna. I-a cerut să-i povestească piesa *Livada cu vișini*, care i-a amintit de poezia lui favorită *Sadok vâșnevîi kolo hati*¹. Într-un rând, a rugat-o să-i arate Muzeul „Cehov”. Auzise multe lucruri despre Cehov. În timp ce unchiul Vania Kolpakov făcea dragoste cu soția lui Kozachenko, acesta din urmă vizita cabinetul lui Cehov, împreună cu un grup de excursioniști. I-au curs lacrimile când a auzit cum s-a luptat Cehov cu aceeași boală fatală pe care o avea și el, și pentru o clipă a simțit că e chiar Cehov. Poate că în adâncul sufletului său Piotr Terentievici a vrut să-i spună doctorului neamț: „*Doktor, ich sterbe*”², dar nu văzuse în viața lui doctori nemți și nici nu avea cum să dea de ei.

S-a gândit la moartea lui tot plimbându-se prin muzeu și a hotărât să-și aranjeze niște funeralii cu muzică. Era singurul lucru frumos pe care și-l putea permite. Și-a scris testamentul în care a specificat că suma de 500 de ruble sovietice, pusă separat pe un carnet de economii, era destinată cheltuielilor de înmormântare, părându-i-se mai mult decât suficientă pentru muzica lui Chopin, cântată sub cerul liber. Nu avea de gând să moară, dar ideea cu funeraliile a dat vieții lui o notă de măreție tragică.

Modul în care i s-a curmat viața n-a fost deloc cehovian. Întorcându-se într-una dintre zile la o oră nepotrivită, Piotr Terentievici a văzut o scenă de amor revoltătoare, petrecută în patul lui. Cuvintele i-au ieșit din gură chiar în momentul acela. Clocotind de furie, s-a năpustit cu pumnii asupra lui Kolpakov, lovindu-l cu putere. Fiind moleșit de băutură, Kolpakov a îndurat la început loviturile, dar pe urmă și-a ieșit din fire și, fără să-și controleze vorbele, l-a aruncat cât colo pe

1 *Mica livadă cu vișini de lângă casa țărănească* (ucr.). (N. tr.)

2 *Doctore, mor* (germ.). (N. a.)

Kozacenko. Piotr Terentievici s-a lovit cu ceafa de unul dintre capetele vulturului bicefal, sculptat pe şifonier, pierzându-şi cunoştinţa.

Doctorul de la salvare, sosit cam la vreo oră şi jumătate după anunţul telefonic, a constatat că traumatismul lui P.T. Kozacenko este incompatibil cu viaţa. I.M. Kolpakov, molfăind cuvintele din diagnostic, l-a înhăţat pe doctor de guler şi i-a cerut să răspundă la obiect: e viu sau mort?

— Mort, a răspuns scurt doctorul şi a plecat fără să-şi ia rămas-bun.

Prevăzător, Ivan Mihailovici a dus-o pe Galina Artiomovna la el în cameră şi a convins-o să nu pomenească de adevărata cauză a morţii soţului ei, când avea să fie interogată de poliţie. Culmea e că femeia nu trebuia convinsă. Nu era sigură că Piotr Terentievici va trăi mult, şi îndoielile astea nu erau de azi, de ieri, aşa că a impresionat-o, poate, modul în care a murit, nu faptul în sine. În mod neaşteptat, Kolpakov, acum treaz de-a binelea, şi-a demonstrat calităţile de orator. Primele cuvinte pe care le-a rostit au nimerit direct la ţintă: i-a promis văduvei că se însoară cu ea.

Fără nici un fel de ezitări şi fără cine ştie ce nazuri, Galina Artiomovna a venit în întâmpinarea dorinţei lui. Cei doi le-au comunicat poliţiştilor sosiţi la faţa locului că Piotr Terentievici, slăbit de boală, a avut ameţeli. Galina Artiomovna şi-a agitat mâinile ca să arate cum a căzut leşinat soţul ei. Văduva neconsolată a fost aşezată pe patul aranjat, cu trei perne umflate, una peste alta, iar vecinilor li s-a indicat s-o trateze cu valeriană. Într-un colţ al odăii stătea în picioare Taras, băiatul de paisprezece ani, şi ţinea în mâini capul rupt al vulturului. Din ochii lui picurau încet lacrimi mari.

P.T. Kozacenko n-a fost înmormântat aşa cum şi-a dorit. Descoperind cele 500 de ruble de care nu ştia nimic, Galina Artiomovna, revoltată la culme, l-a dus la groapă fără muzică. În afară de Taras şi de Galina Artiomovna, în urma sicriului au mers Ivan Mihailovici, Nina Fiodorovna cu fetiţa ei mică, Zoia, şi reprezentantul unei organizaţii fără nume (când era

întrebat, el își ducea misterios un deget la gură). Mai târziu a reieșit că răposatul Kozacenko avusese, cât trăise, strânse legături cu ea.

Această organizație s-a îngrijit de partea solemnă a evenimentului: avându-se în vedere faptul că răposatul fusese instalat în camera unui general al armatei albilor, moartea cauzată lui Piotr Terentieviici de vulturul bicefal a fost apreciată ca fiind moartea unui erou cu convingeri antimonarhice. Pe mormântul lui Kozacenko, necunoscutul a pus un trepied cu o stea și o *budionovkă*¹. Colegii de serviciu ai răposatului n-au fost prezenți. Nu se știe de ce. Totuși, Institutul Vinului „Magaraci” a alocat pentru parastas cincisprezece litri de vin, numai că Galina Artiomovna a contramandat parastasul, toți cei cincisprezece litri fiind băuți de I.M. Kolpakov, logodit cu ea în secret.

Kolpakov nu s-a grăbit deloc să facă cunoscut evenimentul. A socotit, poate, că a trecut pericolul demascării faptei lui, sau că prețul plătit ar fi prea mare. Fapt e că pur și simplu n-a mai pomenit de făgăduiala făcută văduvei. Mai mult decât atât, au încetat să-l intereseze până și micile bucurii sexuale care îl legau de Galina Artiomovna. Relațiile s-au redus la scurte vizite, când Kolpakov se dregea dimineața, după beție, cu spiritul medicinal rămas de la Piotr Terentieviici.

Într-o dimineață, s-a produs însă o altă *scenă revoltătoare*, care a grăbit mult deznodământul. Așteptând ca Ivan Mihailovici să elibereze lavoarul (el se spăla pe îndelete, făcând gargară, grohăind și expectorând), văduva i-a reproșat zicându-i că mai au nevoie și alții să se spele. Kolpakov a început să urle „Spală-te! Na, spală-te”, și i-a aruncat în față apa dintr-o cană mare de tablă aflată la îndemână. Apa era rece, dar curată.

Galina Artiomovna s-a simțit jignită și a cerut explicații, zicându-i bădăranului că asemenea acte sunt inadmisibile și amintindu-i totodată că-i promisese s-o ia în căsătorie. Ca să-i arate fără înconjur ce crede despre ea, Ivan Mihailovici a

1 Cască din postav ce făcea parte din uniforma Armatei Roșii. (N. tr.)

dus-o pe femeia udă learcă la oglindă și i-a sugerat să-și aducă aminte câți ani are de fapt. Omul ăsta, care își încălcase promisiunea de a o lua de nevastă, i-a recomandat să se gândească nu la căsătorie, ci la înmormântare. Drept răspuns la amenințarea ei că va spune la poliție tot adevărul, Kolpakov a izbucnit într-un râs homeric.

El a subapreciat-o pe Galina Artiomovna. E adevărat că ea nu s-a dus la poliție. Ce să le spună polițiștilor după declarațiile elocvente pe care le dăduse? Dar cuvântul „înmormântare” folosit de Ivan Mihailovici a îndemnat-o să acționeze într-o direcție neașteptată. După ce a chibzuit puțin, a hotărât să moară în aceeași zi cu ursitul ei. În timpul cât l-a așteptat (nu era mare lucru să-l aștepte), Galina Artiomovna a dizolvat în spirt substanțele toxice din colecția soțului ei și, când Kolpakov a venit să se dreagă după băutură, cum îi era obiceiul, i-a dat soluția preparată de ea. După câteva minute, Ivan Mihailovici s-a sfârșit în brațele Ekaterinei Ivanovna, soția lui legitimă, până la care a apucat să ajungă. Convinsă de eficacitatea preparatului, Galina Artiomovna a băut tot ce mai rămăsese.

— Au fost înmormântați în gropi diferite, își încheie Zoia trista poveste. Taras a rămas singur. Stă și acum în apartamentul nostru.

Cojile de pepene stăteau înșirate pe banca lor ca niște pene scurte de despicat lemne, egale ca mărime. Soloviov le strânse frumos și le duse la coșul aflat nu departe de ei (pentru ștersul mâinilor se găsi imediat în gentuța Zoiei un pachet de batiste de hârtie). Mai rămăsese exact o jumătate de pepene, pe care o puseră în hârtia de celofan.

Ieșiră din parc și se îndreptară spre mare. În semiîntunericul serii, semnalul farului lua tot mai mult forma unei raze care creștea în lățime. Ritmul, în care apărea lumina lui, te făcea să aștepți atent următorul flash, numărând secunde. Briza ușoară de seară te făcea să-ți dai seama cât de cald fusese peste zi.

— Măine am zi liberă, zise Zoia. Vreți să mergem la plajă?

— Nu știu să înot.

Soloviov vorbea ca unul care nu are nici o șansă să scape, ca un bărbat fără experiență ajuns în patul unei femei pricepute în dragoste.

— Vă învăț eu, promise Zoia după o pauză. Nu e deloc complicat.

Când se apropiară de casa Zoiei de pe strada Botkinskaia, se întunecase de tot. Casa era o clădire cu etaj, cu ferestre ogivale înalte. Uite deci unde a trăit generalul, își spuse în gând Soloviov. De zidul acoperit cu viță-de-vie al casei se desprinsese o siluetă, pe care n-o observară în primul moment.

— Bună seara, Zoia Ivanovna. Am trecut... Am văzut că nu e lumină la ferestre, și mi-am zis să aștept puțin.

Soloviov se uită la necunoscut în lumina felinarului. În fața lui stătea un bărbat la vreo șaizeci de ani, într-o cămașă de culoare deschisă, cu o croială semimilitară. Înfățișarea lui – de la pantalonii călcați cu grijă până la părul pieptănat pe spate – aducea cu lustrul de modă veche, pe care el și-l închipuia în Studebakere și Hispano-Suize lăcuite, nicidecum în fluxul mașinilor care se vedeau la Ialta.

— E-n ordine, zise Zoia fără să se mire.

Făcu câțiva pași spre intrarea principală și, fără să se uite la nimeni, adăugă:

— Noapte bună.

Când, pe la zece dimineața, Soloviov și Zoia ajunseră la plajă, acolo era deja plin de lume. Pășiră cu grijă peste brațe rășchirate, nasuri acoperite și funduri ca de tablă strălucind de cremă. În iarmarocul ăsta vedeai numai bucăți din corp, nu trupuri întregi. Printr-un tertip, pe care îl credea uitat, Soloviov zări un loc liber lângă un stâlp cu un colac de salvare. Cât să încapă două prosoape. Era fără îndoială o victorie să găsească un colac de salvare. Îl avea la îndemână dacă ajungea într-o situație critică.

Nu avu nevoie de el. În chip cu totul neașteptat pentru el, Zoia avea calități înnăscute de profesor de înot. Intrară în apă, ea îi ceru sever să stea pe burtă la suprafața apei. Când corpul lui neobișnuit cu apa începu să se scufunde, Zoia îl țină ușor, dar sigur, cu ambele brațe. El se fâstâci văzând cum stă ca bebelușul pe brațele fetei, dar recunoscă că e plăcut să înveți să înoți.

Ieșiră din apă și se strecurară cu grijă până la prosoapele lor. Zoia se întinse pe spate, cu un braț de-a lungul corpului și cu celălalt acoperindu-și ochii, ca să-i ferească de soare. Soloviov ședea cu bărbia sprijinită pe genunchi, poziția fătului, ideală pentru un observator. Plaja văzută la orele dimineții era ceva nou pentru Soloviov și-i stârnea curiozitatea.

Îl interesau tăărăoaicele care vindeau baclavale și sugiuc. Ele se lăsau pe vine lângă cumpărători, scoteau de la brâu o foaie de celofan și, vârându-și mâna în ea ca într-o mânășă, luau de pe tarabă produsele orientale. Pe fețele lor luceau broboane mari de sudoare. După ce se socoteau cu amatorii

de baclavale, tătăroaicele se ridicau ușurel, fără să arate că ar fi obosite, și își continuau drumul pe pietrișul încins. Strigătele lor, abia estompate de zgomotul valurilor, răsunau pe întregul întins al plajei, amestecându-se cu strigătele vânzătorilor de cvas, de cola, de bere, de plătică uscată și de șașlâk din moluște afumate.

Soloviov examina trupurile oamenilor eliberate de îmbrăcăminte, neinconcomodate de nimic, expuse fără pic de jenă. Vede-a voinici musculoși, cu pielea de un cafeniu închis, culoare ideală, apropiată de cea a altei rase, obținută prin statul neîntrerupt pe plajă. Bronzul ăsta acoperea până și tatuajele făcute de mult timp. Se îndreptau spre apă cu un mers aparte. Era mersul *regilor plajei*: cu un balans al corpului și cu brațele ușor depărtate. Când ieșeau să se usuce, prin slipul lipit se vedea bine sexul. Cunoscând ce efect are mersul lor, *regii plajei* depărtau elasticul slipului cu două degete și, cu un pocnet bine studiat, îi dădeau drumul. Slipul își pierdea imediat din forma care evidenția excesiv anatomia. Date fiind meritele lor evidente, *regii plajei* nu aveau nevoie de reclamă suplimentară.

Alături de ei – și în aceasta constă marea egalitate a celor de pe plajă – leneveau posesoare de sâni veștezi, eliberați curajos de sutiene, cu burți uriașe și picioare bătrâne diforme, cu vene ca niște curmeie de tei întreșute cu firisoare violete. Tot ce ar fi generat în altă situație proteste, pe plajă părea acceptabil, nestârnind cine știe ce indignare.

Soloviov se lăsă pe spate și se sprijini în coate. După ce se convinge că ochii Zoiei sunt bine acoperiți cu mâna, începu s-o studieze. De la subsuorile rase ale Zoiei, privirea îi alunecă pe coapsele unite de linia subțire a bikinilor. Nu-și putu lua ochii de la mișcarea abia perceptibilă, molatică a pântecului. Ridicând ochii, întâlni privirea Zoiei și zâmbi surprins.

Când intrară din nou în apă, Zoia îi ceru să se întoarcă pe burtă și să încerce să facă mișcările de broască (pe care i le arătase înainte). Brațele puternice ale Zoiei, care îi susțineau mișcările de broască, lunecau pe gâtul, pieptul și pântecul cursantului, atingându-i uneori – la adâncime totul e posibil – cele mai

sensibile puncte ale corpului. Când Zoiei i se părea că mișcările lui Soloviov nu seamănă suficient cu mișcările broaștei, se strecura sub el și, sincronizând ritmul ambelor corpuri, îi arăta cum ar trebui să înoate. Cei de pe mal urmăreau lecția cu un interes nedisimulat.

Metodele¹ netradiționale, poate cam extravagante, ale Zoiei nu puteau să nu dea roade. În urma eforturilor reciproce, Soloviov înotă câțiva metri, încercând fantastica senzație de *prima oară*.

O astfel de senzație încercase în viața lui doar de două ori. Prima dată i se întâmplase pe la șapte ani, când, după obositoare lecție de mers pe bicicletă (bunica, obosind să alerge după bicicletă, dăduse drumul șei), se pomeni că merge. I se întâpărise pentru totdeauna în minte cum își ținuse echilibrul: mersul în gol, lin, asemănător planării, pârâitul conurilor de pin sub roată.

A doua senzație de felul acesta o încercase la sfârșitul următorului ciclu de șapte ani. Era perioada când nu mai depindea de ajutorul bunicii, situația era ceva mai delicată și nu avea legătură cu mersul pe bicicletă. Nadejda Nikiforovna îi cenzura numai sursele tipărite, în timp ce informațiile interzise se răspândeau și pe cale orală. Colegii de clasă îi furnizau detalii despre relațiile între sexe, i le prezentau însă în forma mecanică, îngrozitor de grosolană. Educația lui în direcția asta avansa atât de unilateral și de haotic, încât, având deja o imagine asupra esenței vieții sexuale, nu-i era totuși clar, nu se știe de ce, că în urma actului sexual apar copii.

Legătura acestor două fenomene s-a dovedit a fi o adevărată surpriză, una neplăcută pentru el. Nu voia să asocieze evenimentul atât de luminos și de așteptat, cum era apariția unui copil, cu respingătoarele mișcări ritmice pe care i le arătau în hohote de râs colegii de clasă. Nu este exclus ca în adâncul sufletului său, îndrăgostit platonice de Nadejda Niki-

¹ A se vedea Țihlidis G.P., *Curs pentru tânărul înotător*, Odessa, 1981. (N. a.)

forovna, să se fi încapățânat să-i creadă. O judecată la rece a lucrurilor îi șoptea învățăcelului Soloviov că pe calea asta nu-i era sortit să aibă copii cu Nadejda Nikiforovna.

Zguduit de această descoperire, la una dintre ședințele de la școală, Soloviov și-i imaginase pe toți părinții prezenți, luați pe rând unul câte unul, născându-i pe colegii lui de clasă. Mergând mai departe cu imaginația, și-i închpuse în același fel pe profesorii de la școală, inclusiv pe directoare („Viii”¹ era porecla ei), o femeie masivă care nu zâmbea niciodată, cu niște cozi complicat aranjate pe cap. Bazându-se pe faptul că aveau copii, Soloviov a ajuns la concluzia de netăgăduit că fiecare dintre ei se ocupase cu *asta* – cel puțin o dată în viață. Inclusiv directorea, deși îi venea greu să creadă așa ceva. Dacă, în ceea ce privește restul profesorilor, scenele de acuplare i se conturau mai mult sau mai puțin în minte, în privința directoarei, fantezia lui Soloviov se dovedea a fi neputincioasă. Îl liniștea doar gândul că înfiorătorul eveniment avusese loc numai o dată și că nu avea să se mai repete.

După ce a epuizat sursele de informare directă din anturajul său, le-a abandonat, atenția fiindu-i atrasă de persoanele ale căror portrete atârinate pe pereții clasei îl priveau de ani buni. Produs al perioadei sovietice târzii, Soloviov n-a dispus de o ofertă prea mare. Portretul din centru, cel mai mare din clasă, era al lui V.I. Ulianov (Lenin). Tocmai el i-a atras atenția adolescentului.

Ca să-l apropie pe Lenin de soția lui, N.K. Krupskaia, care ocupa în panteon un loc modest, între A.V. Lunacearski și A.S. Makarenko, a trebuit să-și întoarcă întruna capul de la unul la altul. Ori fantezia lui Soloviov și-a luat o pauză de odihnă, ori îngemănarea imaginilor aflate la distanță a avut un efect optic, nu se știe precis, dar tabloul final a ieșit ceva mai expresiv decât cel cu directorea.

1 Personaj din infern în mitologia slavă răsăriteană, ai cărui ochi sunt acoperiți de pleoape și gene imense, pe care nu le poate ridica fără ajutor și a cărui privire ucide. (N. tr.)

— Lenin a avut copii? s-a pomenit întrebând Soloviov la ora de biologie.

— N-a avut, a zis profesoara. Asta te-ai găsit să întrebi la lecția despre amfibii?

— Da, a răspuns Soloviov.

Profilul basedowian al Nadejdei Krupskaia și partenerul ei cu mișcări mici și nervoase, puși alături, semănau clar la înfățișare cu o amfibie¹. De bună seamă că nu aveau copii, fiindcă erau pur și simplu scârbiți unul de altul.

Cu Karl Marx s-a încheiat perioada portretelor. Oricât s-a luptat Soloviov, acesta se cupla în imaginația lui numai cu Friedrich Engels. Neștiind că o astfel de alianță era posibilă, tânărul i-a lăsat pe fondatori în plata Domnului.

Soloviov a avut prima experiență „de cuplu” la stația Kilo-metrul 715. Dacă avem în vedere circumstanțele vieții lui, nu era ceva neașteptat. Mai tot ce s-a întâmplat cu el în perioada adolescenței era legat într-un fel sau altul de halta asta. Excepție au făcut numai relațiile lui cu Nadejda Nikiforovna și cu școala: și una, și cealaltă se aflau la o oră și jumătate de mers pe jos de la casa lui. Este de la sine înțeles că experiența delicată, despre care e vorba, nu putea fi dobândită nici la școală, nici — cu atât mai mult — la biblioteca Nadejdei Niki-forovna. Ea a fost dobândită în casa lui Soloviov.

Casa era o construcție destul de veche, se compunea dintr-o săliță, o bucătărie și două odăi mici care răspundeau în ea. Ferestrele camerelor dădeau spre rambleul de cale ferată acoperit cu iarbă, care în locul acela nu era înalt. După moartea mamei, Soloviov, care locuise în aceeași odaie cu bunica, s-a mutat în odaia răposatei. A făcut asta din nevoia inconștientă de a umple golul lăsat de mama sa. Datorită faptului că stătea în camera ei, că dormea în patul ei și că scândurile dușumelei scârțâiau, nu i se mai părea că plecarea ei e chiar fără întoarcere. În fine, în afară de Soloviov și bunica lui, golul

¹ Spre comparație, *Viața animalelor*, vol. 5, *Amfibieni. Reptile*, red. A.G. Bannikov, Moscova, 1985, pp. 52-107. (N. a.)

din odaie mai era umplut și de Liza Larionova, care a început să treacă pe acolo.

Liza venea și înainte la Soloviovi. În toată stația Kilometrul 715, ea era singura de aceeași vârstă cu Soloviov, alți copii nu mai erau. După ce se întorcea de la școală cu Soloviov, ea se ducea acasă să mănânce și după o oră își făcea apariția la ei. Își făceau împreună lecțiile. Liza asculta de părerile lui Soloviov când rezolvau problemele, nu-l contrazicea aproape niciodată. Când Soloviov întâmpina dificultăți, ea îi sugera cu sfială – adesea sub formă de întrebare – calea corectă de rezolvare. Câteodată, lui i se părea că și atunci când el nu avea dreptate, ea, ca să nu-l jignească, scria în caiet ce scria și el. Fără nici o îndoială că pentru Liza adevărul nu era un scop în sine.

Liza putea să ajungă premianta clasei, cum i se zicea în alte vremuri. Avea o minte limpede, dar, pentru o carieră de premiantă (ca, de altfel, în orice carieră), Lizei îi lipsea o însușire esențială: ambiția.

Mersul lor împreună în pas de marș la școală și de la școală înapoi nu însemna mai mult decât o relație obișnuită a doi copii vecini. Cel puțin, la început. Au mers împreună din clasa întâi, fiindcă, în opinia părinților, erau mai în siguranță. În familiile lipsite de bărbați (Liza locuia cu mama ei), cuvântul „siguranță” avea o greutate deosebită.

Micul Soloviov se jena să meargă la școală cu Liza. Îl supăra la culme faptul că erau numiți „logodnic” și „logodnică”, lucru destul de obișnuit în astfel de situații. Felul ăsta de a-i tachina era cu atât mai jignitor pentru Soloviov cu cât, în secret, o considera logodnica lui pe Nadejda Nikiforovna. În momentul când se apropiau de școală, de fiecare dată, Soloviov se depărta mult de cea cu care părea că venise. Viitorul istoric se răsucea în loc, rămânea în urmă și se scâlămbăia în spatele Lizei – într-un cuvânt, părea că nici n-o cunoaște, cu toate că la întoarcere mergeau împreună.

Soloviov era neîndurător cu Liza în prezența Nadejdei Nikiforovna. Ce-i drept, nu făcea nimic din ceea ce putea fi considerat ca nefiind *comme il faut*: știa că aleasa lui nu putea să

sufere năzbâtiile. La bibliotecă, Liza trebuia să-i suporte privirea înghețată și răspunsurile scurte, scrâșnite. Spre necazul lui Soloviov, Nadejda Nikiforovna nu înțelegea cât zel pune băiatul în ce face de dragul ei. Din când în când, se adresa chiar ea Lizei. Oricât ar părea de ciudat, fetița era o cititoare asiduă a cărților din dulapul Nadejdei Nikiforovna, în ciuda faptului că pentru ea alegerea lor nu se făcea la fel de solemn. Citea mult, poate mai mult decât Soloviov.

Pe la paisprezece ani, Liza s-a transformat într-o fată drăguță și zveltă. Nu era nici premiantă, nici o mare frumusețe. Înzestrată de natură cu trăsături regulate care nu frapau, cu păr de culoarea grâului și ochi cenușii, putea să-și aleagă un stil dintr-o mulțime de stiluri. Dacă s-ar fi hotărât să devină frumoasă, desenul discret al trăsăturilor ar fi dat chipului ei acea ușoară notă impresionistă care lipsește figurilor *strălucitoare*. Dar asta nu s-a întâmplat.

A spune că Liza *nu voia* să devină frumoasă n-ar fi corect. Asta ar presupune o voință direcționată cumva, o atitudine conștientă adoptată de ea în chestiunea frumuseții. Liza se comporta ca și cum această problemă nu exista pentru ea. Cum știa că Liza e fată săracă, colegele îi ofereau cosmeticele lor, dar ea le refuza politicos. Spre deosebire de celelalte fete care sclipeau în toate culorile fardurilor ce se puteau găsi într-o provincie rusească, Liza nu se bucura de atenția colegilor de clasă la reuniunile școlare, aceștia preferându-le pe cele cu o înfățișare misterioasă, arătând a ființe venite de pe altă planetă din cauza culorii violete din jurul ochilor. Cu ele dansau istovitoarele dansuri lente.

Într-o zi, cu gândul la dansurile astea, și numai după ce și-au făcut împreună temele (ocupație nu foarte excitantă), Soloviov a simțit erecția ca pe o arsură și, lucru surprinzător pentru el, s-a lipit cu tot trupul de Liza. Surprinzător nu era faptul că nu-și imaginase o astfel de posibilitate. Dimpotrivă: noaptea, când din odaia vecină începea să se audă sforăitul bunicii, tabloul îi apărea cu toate detaliile. Își simțea mâinile ca fiind ale Lizei și, încercând plăcere amestecată cu rușine,

sentiment vechi de când lumea, semănând cu trezirea din inocență, încremenea pe cearșaful umed. Surpriza consta în faptul că nu se gândise niciodată ca vreuna dintre fanteziile lui erotice să se petreacă în realitate, și totuși s-a petrecut. Putea Soloviov să-și învingă pornirea provocată de excitație? În anumite condiții – da. De exemplu, dacă era în casă bunica lui. Dar în momentul acela lipsea.

Simțind cum tremură, Soloviov a luat palma Lizei și a apăs-o pe pantalonii de sport umflați. Fiindcă ce se petrecea era interzis, fiindcă se contopeau două ființe atât de opuse (lui i se părea că tocmai opoziția asta radicală genera interdicția fermă), aproape că și-a pierdut cunoștința. În stropul de conștiință rămas treaz, pulsa gândul de a-i atinge Lizei tot ce e mai tainic pe lume. Niciodată după aceea nu l-a tulburat în asemenea măsură deosebirea dintre sexe: acest fel de unire a opuselor avea să i se pară la maturitate un fapt banal, dar, într-o abordare dialectică, inevitabil. Ceea ce i se păruse cândva atât de ascuns și de inaccesibil, s-a dovedit a nu fi în realitate chiar obiectul cel mai solicitat. Încredințându-l Lizei atât de insistent, viitorul cercetător nu-i cunoștea încă rolul în istoria culturii, dar și al istoriei în ansamblu. El acționa fără a se gândi prea mult la predecesori.

Stând lipită de Soloviov, Liza se uita la el cu o privire liniștită și ușor mirată. Ca și în cazul temelor pentru acasă, numai ea părea că știe rezolvarea corectă. Și, într-adevăr, o știa. Liza i-a atins ușurel buzele cu buzele ei și și-a pus capul pe umărul lui. Prinzând curaj, el și-a vârât mâna sub bluza ei. I-a atins spatele, pântecul și ce era mai jos.

N-a reușit să desfacă nici una dintre copcile ascunse sub bluză. Le-a desfăcut Liza și pe urmă și-a scos restul hainelor. L-a dus pe Soloviov de mână și s-a întins docilă pe pat. Pe durata întregii scene, el n-a scos o vorbă. Liza știa că Soloviov avea un tremur natural, și numai după mișcările lui spasmodice (singurul lucru pe care el reușise să-l ducă la capăt fusese să se dezbrace), Liza a ghicit ce se așteaptă la o adică de la ea. De fapt, n-a fost nevoie de prea multă perspicacitate.

Însoțit de scârțâitul disperat al arcurilor (scârțâitul reda în-tocmai starea trupului său), el s-a cățarat pe Liza și a încremenit. Neîndrăznind să facă imediat mișcarea de unire a celor două trupuri, nu știa cum să procedeze în continuare. Liza a luat și acum totul în mâinile ei. El a înțeles direcția în care e condus și, ca un sportiv neobosit, a început să execute mișcările scârboase arătate de colegii de clasă. După câteva clipe a simțit orgasmul. Era *prima dată* cu o femeie. Și era o senzație mult mai puternică decât plăcerea mersului pe bicicletă.

Soloviov s-a mirat că nu vede sânge. Când, după plecarea Lizei, a cercetat petele de pe cearșaf, n-a descoperit nimic care să aducă a sânge. Nu i-a trecut prin minte că Liza nu mai e fată mare. Soloviov știa cum își petrece ea timpul minut cu minut. Îi cunoștea bine anturajul. De fapt, el era anturajul.

Trebuia să fie sânge, o știau toți la stația Kilometrul 715. Până și Nadejda Nikiforovna, care trecea prin cuțitul cenzurii orice referire la viața sexuală, informația despre sânge ca rezultat al primei nopți conjugale a lăsat-o netulburată. O oprea, probabil, de la gestul necruțător gândul că, pentru cine intenționează să aibă o legătură sexuală, prezența sângelui putea fi un serios factor restrictiv. În cazul unei evoluții în rău a evenimentelor, adică în cazul intrării în relația respectivă, posibila absență a sângelui l-ar fi dezamăgit, în opinia Nadejdei Nikiforovna, pe cel care făcea obiectul pasiunii și l-ar fi reținut de la repetarea încercărilor.

Spre liniștea lui Soloviov cel dornic de sânge, cu ocazia unuia dintre cursurile următoare de amor, cearșaful s-a înroșit. Asta s-a întâmplat, în lipsa buniciei, la cea de a treia sau a patra întâlnire. Până atunci – Soloviov nu înțelegea ce se petrece din lipsă de experiență –, contactul lor însemnase doar mișcări spasmodice, haotice. Când însă inevitabilul s-a produs, a curs atât de mult sânge, încât cearșaful a trebuit spălat degrabă. Soloviov a adus de la fântână apă rece ca gheața, iar Liza a spălat cearșaful, suflând mereu în mâinile înțepenite: n-au avut timp să încălzească apa. Cum n-au putut să usuce cearșaful ziua, au fost nevoiți să-l aștearnă ud pe pat. Abia

noaptea, când a auzit sforăitul bunicii, Soloviov a întins cearșaful pe două scaune, iar el a dormit pe plapumă, învelindu-se cu scurta.

Jocul lor amoros a continuat cu regularitate. Bunica plecarar, se duceau din când în când acasă la Liza, când, bineînțeles, nu era nimeni acolo. Treaba era complicată, fiindcă apariția mamei Lizei, revizor de cale ferată, era imprevizibilă. Durata reviziilor depindea de gradul de oboseală al femeii, de starea ei sufletească și de ceva principii înalte, a căror esență era cunoscută numai inițiaților¹. Nici Liza, și cu atât mai puțin Soloviov, nu se numărau printre ei, așa încât s-au aflat de câteva ori pe marginea prăpastiei încercând să facă dragoste. I-a salvat zgomotul găleții goale așezate de ei lângă portiță. Metoda nu era deloc sigură, iar alt mijloc prin care să atragă atenția nu aveau. S-au întors iar la casa Soloviovilor.

Soloviov și Liza, copii de feroviari, au hotărât să folosească la maximum calea ferată – apropo, azi e adesea subapreciată. Cunoscând la perfecție orarul trenurilor de călători și de marfă, ei au descoperit fără greutate că, de câteva ori pe zi, garniturile treceau aproape neîntrerupt prin stație. În cazul cel mai fericit, trenurile treceau în ambele direcții în zece-douăsprezece minute. Absolut suficient pentru o partidă scurtă, dar furtunoasă. Zgomotul trenului înghițea orice sunet. În primul rând, trosnetul arcurilor. Bunica lui Soloviov nu avea obiceiul să intre în odaie în timpul lecțiilor de amor, iar, în situațiile de urgență, cursanții foloseau pentru scurt timp cârligul de la ușă.

Referitor la sunete. Bagajul cunoștințelor lui Soloviov cu privire la componenta feminină a sexului nu se limita la *sânge*. Când și-a început viața sexuală, știa ceva și despre *gemete*. Așa cum le interpretau colegii de clasă, gemetele erau mai puțin atractive decât mișcărilor. Împărțirea rolurilor pe sexe, așa cum o învățase de la ei, nu se potrivea cu practica, fiindcă Liza nu răspundea cu gemete de femeie la mișcărilor lui de bărbat.

1 A se vedea Grigorianț K.K., *Cartea de căpătâi a revizorului de cale ferată*, Perm, 1957. (N. a.)

Fiind la un moment dat asigurat de colegii de clasă că una duce garantat la cealaltă, Soloviov s-a alarmat de-a binelea. După ce i-a împărtășit Lizei dubiile sale, ea a început să geamă încetișor. Fiind atent la gemetele ei, Soloviov nu le-a găsit convingătoare, lucru care l-a necăjit și mai rău. Uneori chiar i se părea că Liza geme din datorie, și nu pentru că-i era imposibil, fiziologic, să nu geamă.

Mai mult decât atât. Din când în când, lui Soloviov îi venea ideea că de relațiile acelea interzise și, în orice caz, premature în care intraseră Liza avea mult mai puțină nevoie decât el. Nu-l deranja că micile lor nebunii nu erau niciodată inițiate de ea (asta se putea atribui pudorii feminine), ci impasibilitatea ei. Liza nu trebuia înduplecată niciodată, ceda imediat, dar tocmai asta era, ceda calmă, binevoitoare, fără nerăbdarea și tremurul lui Soloviov. Părea că și în acest domeniu, ca și în multe altele, ea nu voia să-l amărească. În general vorbind, disponibilitatea Lizei părea infinită. Uneori, când Soloviov era deosebit de nerăbdător și nu se întrezărea posibilitatea de a fi singuri, făceau amor fără nici o pregătire deosebită și fără să se mai dezbrace. Liza marșa și la asta.

Amintindu-și mai târziu de aceste raporturi haotice și – în ciuda conținutului lor adult – copilărești în esență, Soloviov nu contenea să se mire că Liza nu rămânea însărcinată. Singurul lucru pe care-l știau despre prevenirea sarcinii erau zilele periculoase și cele nepericuloase. Fiind câștigătoare la olimpiada de matematică, Liza ținea socoteala lor. Cât despre mijloacele contraceptive, era imposibil să le cumpere într-un loc unde-i cunoștea toată lumea. Soloviov se dusese de câteva ori la centrul raional și, transpirat tot de emoție, cumpărase prezervative. Prezervativele se terminaseră repede, iar ca să meargă la centrul raional îi trebuia o zi întreagă. Singurul mijloc contraceptiv de care dispuneau întotdeauna era întreruperea contactului. Asta cerea un serios efort de voință și de câteva ori dăduse greș. Absența consecințelor era socotită de Soloviov un noroc extraordinar: la stația Kilometrul 715 ar fi fost o catastrofă pentru amândoi ca Liza să rămână însărcinată.

Că norocul celor doi adolescenți a fost într-adevăr extraordinar nu încapе îndoială. Ei se ocupau tot timpul cu amorul – nu numai în casă, ci și sub cerul liber. Pe drumul de întoarcere de la școală, Soloviov și Liza intrau uneori în pădure și se dedau amorului pe patul de mușchi și de licheni, pe care tocmai îi studiaseră la biologie. Când Liza se ridica de jos și se scutura, contururile lor erau imprimate pe fundulețul ei roz. Nu o dată făcuseră *asta* și pe zăpadă – așternând paltonul lui Soloviov și topind stratul înghețat cu degetele lor fierbinți. Și totuși, locul principal al intimității lor era odaia lui Soloviov. Potrivirea întâlnirilor cu orarul trenurilor nu numai că impunea o anume disciplină, lucru rar în atari situații, dar le și dădea o neașteptată notă pavloviană: garniturile care treceau prin stație îi provocau lui Soloviov o erecție spontană.

El simți erecția fără vreo legătură cu căile ferate. Deschise ochii și își dădu seama că s-a trezit din somn. Primul lucru pe care-l văzu a fost privirea Zoiei care se uita la el fără să clipească. Se întoarse pe burtă. Cu o mișcare de crocodil adună sub el pietrișul fierbinte și își miji ochii. Înțelese că de data asta era om în toată firea, care știa să înoate. Hotărât lucru, Zoia îi plăcea.

Zoia îl invită pe Soloviov în seara aceea la ea. El veni cu un buchet de flori, dar încă din prag înțelese că nici vorbă nu era să se întâmple ce plănuise el. În afară de Soloviov, în camera Zoiei se aflau domnul de modă veche văzut de el cu o zi în urmă și o bătrânică firavă. Ea avea o pălărie neagră cu voaleta ridicată și mănuși ajurate, negre și ele. După câteva minute se auzi soneria și intră un bărbat cu înfățișare de viteaz din baladele rusești. Arăta a om trecut de șaizeci. În ciuda vârstei, sub cămașa de bumbac purtată peste pantaloni, cum poartă pensionarii, se ghiceau niște bicepși de dimensiuni remarcabile. Grupul i se păru lui Soloviov pitoresc. În prima clipă, nu înțelese ce-i făcuse pe oamenii ăștia atât de diferiți să se adune acolo.

Îi adunase generalul Larionov. Lucrurile se lămuriră în momentul când Zoia făcu prezentările. În primul moment, Soloviov crezu că n-a auzit bine. Reieși că bătrânică era prințesa Meșcerskaia, cu toate că — în vocea Zoiei se auzi ceva care suna a scuză — se născuse după revoluție.

— Asta nu m-a împiedicat niciodată să fiu prințesă, zise bătrânică întinzându-i lui Soloviov mâna.

El se înclină să-i sărute mâna întinsă și-i simți țesătura ca o plasă a mănușii. Săruta mâna unei prințese (și, în general, a unei femei) pentru prima dată în viața lui. Nici la Petersburg, și cu atât mai puțin la stația Kilometrul 715 nu avusese un asemenea prilej.

Cei doi domni prezenți erau copiii unor albgardiști salvați de generalul Larionov de la moarte. Acest fapt le permisesse,

după expresia lor, nu numai să aibă o adâncă stimă pentru general, ci și să vadă lumina zilei. Din cele câteva fraze rostite de ei, Soloviov deduse că dragostea și devotamentul lor față de general trecuseră asupra Zoiei, care fusese pentru răposat – chiar dacă n-o văzuse – un fel de fiică adoptivă. Această situație, îmbucurătoare în felul ei, îl puse în gardă pe Soloviov. Amintindu-și de întâlnirea din ajun cu Șulghin (ăsta îi era numele), se indispușe de tot. În condițiile unei tutele luate atât de în serios, îi rămâneau puține șanse să aibă relații mai apropiate cu Zoia.

Pregătindu-se să aducă ceaiul, Zoia îl rugă pe Soloviov s-o ajute, și plecară amândoi la bucătărie. Acolo stătea în picioare un bărbat chel, cu vreo cinci-șapte ani mai în vârstă decât Soloviov. Nu putea fi numit grăsan în sensul strict al cuvântului, era mai degrabă puhav. Fără vlagă. Gata să se prăbușească sau să-și piardă suflarea. Nu stătea chiar în picioare, ci cumva strâmb, sprijinindu-se de ceva solid din spatele lui. Zoia abia schiță un salut și puse ceainicul pe flacăra aprinsă. Ca să evite momentul penibil, Soloviov îl salută. Răspunzând cu un „sal'tare“ (încet, și poate chiar stânjenit), necunoscutul se făcu nevăzut în camera lui. Fără să-l fi cunoscut, Soloviov își dădu seama imediat cine era: Taras Kozacenko.

Până să dea ceainicul în clocot, Soloviov cercetă cu interes bucătăria spațioasă în care – timp de mai bine de o jumătate de veac – apărea zilnic legendarul general.

— Asta a fost masa *lui*.

Zoia arătă spre ceva masiv din lemn, acoperit cu mușama, de care se rezemase Taras. Mușamaua avea tăieturi mărunte (de la mărunțitul legumelor) și era pătată cu sos uscat. Lângă un pahar cu mărar veșted zăcea o piatră de polizor incredibil de mare și lângă ea – ca o ilustrare a ceea ce putea să facă – două cuțite cu lamele tocite în formă de lună. Chiar pe colțul mesei era un borcan cu ceai mucegăit, legat cu tifon. Asta era masa *lui*.

Soloviov dădu la o parte cu grijă mușamaua lipicioasă și atinse suprafața mesei. Încercă să și-l imagineze pe general

ștergând masa cu cârpa, potrivit flacăra primusului pe care sfârâiau ouăle ochiuri.

— Generalul nu gătea aproape niciodată, îi aduse la cunoștință Zoia.

Din cele spuse de ea, pe general îl ajutase la treburile menajere Varvara Petrovna Nejdanova, intrată cu chirie în apartamentul lui în anul 1922. Era o fată liniștită și tăcută, venită la Ialta de la Moscova și rămasă la Ialta. Găsindu-și un post la Consiliul Orașenesc ca dactilografă, primise o cameră în casa generalului.

— Pot să vă gătesc, îi zisese o dată Varvara Petrovna.

— Gătiți-mi, îi răspunsese scurt generalul.

După doi ani se cununaseră.

La ceai, Zoia le vorbi celor prezenți despre Soloviov. Reieși că tovarășul lui Șulghin – numele lui de familie era Nesterenko – îl știa pe Soloviov. Aflându-se cu treburi la Petersburg, fusese la o conferință la Institutul de Istorie Rusă și audiasse acolo referatul lui Soloviov „Studiu asupra vieții și activității generalului Larionov: concluzii și perspective“, care produsese o impresie atât de puternică asupra tuturor. Pe Nesterenko îl mâhnise la început faptul că volumul concluziilor trase de tânărul cercetător se dovedise a fi mult mai mic decât ar fi dorit admiratorii sinceri ai generalului. Situația dezamăgitoare în privința concluziilor fusese compensată totuși de mulțimea perspectivelor, fapt care îl făcuse pe Nesterenko să prindă aripi în drum spre casă.

Tot discutând pe teme științifice, își amintiră și de conferința „Generalul Larionov ca text“, care trebuia să aibă loc peste câteva zile la Kerci. Nici Șulghin, nici Nesterenko nu înțelegeau de ce conferința se ținea la Kerci, și nu la Ialta. Înșirară cu lux de amănunte motivele pentru care conferința trebuia să se țină la Ialta, și nu în altă parte. Meșcerskaia, dovedind o gândire practică, neobișnuită pentru o prințesă, avansă ipoteza că la Kerci erau mult mai mici prețurile la hoteluri. Totodată (și aici ieși la iveală erudiția prințesei în domeniul semioticii), ea recunoscu cu adâncă mâhnire că, spre

deosebire de Ialta, Kerci nu era un loc *semnificativ*¹ pentru istoria vieții generalului. Până la urmă, prințesa se exprimă în favoarea titlului conferinței – în ciuda atacurilor lui Șulghin și Nesterenko, care refuzau categoric să și-l reprezinte pe generalul Larionov sub formă de text.

Discuția se însuflește și mai mult când cei de față aflară că Soloviov se pregătea să vorbească la conferință. Întrucât nu toți (în special, Zoia) aveau posibilitatea să plece din Ialta în zilele conferinței, îl rugară să le citească referatul. Soloviov, mișcându-și brusc ceașca și împrôșcând puțin ceai pe fața de masă – nu avu nimic împotriva. Socotea că e o onoare pentru el să citească referatul într-o asemenea societate și, în primul rând, într-o *asemenea* casă. Cum nu avea textul referatului la el (și, după cum îl încredințară cei prezenți, ar fi fost și ciudat să-l poarte cu sine), căzură de acord ca prezentarea să aibă loc într-una dintre zilele apropiate. Nu puteau nici măcar visa la o prezentare într-un loc mai *semnificativ*.

Cât despre potențialii auditori ai lui Soloviov, aveau și ei ce povesti. Cu excepția Zoiei, toți îl cunoscuseră pe generalul Larionov. De altfel, mediul în care își făcuse educația îi furnizase Zoiei atât de multe date despre general, încât, în cursul amintirilor despre general care urma după ceai, ea își îngădui să completeze și chiar să corecteze cele spuse de musafiri. Lipsa de experiență personală a angajatei Muzeului „Cehov” era compensată de o memorie excepțională. Din relatările persoanelor adunate în casa generalului în acea seară de august a rezultat că soarta postrevoluționară a generalului se prezenta în felul următor.

Sosirea roșiilor fusese întâmpinată de general în timp ce stătea între pereții vilei sale de la Ialta (arătând spre pereți, prințesa Meșcerskaia făcu o mișcare circulară cu mâna). Acolo locuia în timpul lui liber, când nu stătea în trenul blindat. În

1 A se vedea mai în detaliu *Lucrări referitoare la sistemele de semne*, Tartu, 1964-2003. Seria 1-30. (N. a.)

mod surprinzător, generalul nu numai că scăpase de moarte, dar nici nu fusese scos din casă. Îi *reduseseră spațiul de locuit*.

La parterul vilei sale fusese plasată celula de comsomol locală. Înainte vreme, nici prin minte nu i-ar fi trecut cuiva că încăperea putea adăposti un număr atât de mare de persoane cu *budionovkă*. Când se întâlneau la intrare, își îndreptau ținuta și se salutau militărește. La etaj, o cameră i se repartizase Varvarei Petrovna, o cameră fusese dată marinarului participant la revoluție, K.I. Sereghin, și o cameră îi revenise generalului. Cum la etaj nu exista bucătărie, salonul fusese reamenajat în acest scop.

Casa cu ferestre gotice fusese construită de familia Lariovilor la mijlocul anilor '90 ai secolului al XIX-lea. În ciuda numeroaselor relații pe care le aveau în armată, vila fusese construită cu muncitori civili, plătiți de Larionovi din banii lor¹. Asemeni celor mai multe vile de la Ialta, ea avea numai parter și un etaj, dar erau înalte și unul, și altul. Viitorul general trecuse pragul casei la vârsta când cuvintele miraculoase Art Nouveau, rostite de mama lui în hol, nu erau pentru el doar vorbe goale. Nu o dată auzise cele două cuvinte franțuzești la Petersburg. Ele însoțiseră întregul proces de construcție a casei și fuseseră rostite de părinți cu aerul că știau oarecum ce însemna progresul. Când le arătau vecinilor din Ialta casa, părinții generalului se țineau țațoși precum Columb și, la drept vorbind, aveau și de ce: nu numai la Ialta, dar chiar și în capitală, stilul ăsta era aproape necunoscut.

Stilul îi era necunoscut și lui K.I. Sereghin, care intrase în casa generalului în 1921. Stilul modern îl deprimase pe reprezentantul flotei. În primele două zile ale șederii lui în casa generalului, Sereghin își părăsise treaba (facea parte din unitatea de pușcași a flotei roșii) și se ocupase de amenajarea

1 Este interesant faptul că, și după un secol, la vestitele procese pentru vilele generalilor, părțile în litigiu nu au considerat perimată o astfel de practică la construcția vilelor. A se vedea Samoilenco Iu.A., „La vila mărturiilor“, *Omul și legea*, 1996, nr.12, pp. 45-68. (N. a.)

camerei repartizată lui. Nu voia să vadă în fața ochilor ornamentele complicate, considerându-le excese burgheze, așa că le scosese de pe plafon cu dalta. Vopsise lambriurile de stejar cu vopsea verde păstoasă și, găsimd culoarea interesantă, dădu-se cu ea și pe parchetul de stejar. Generalul urmărise calm războiul stilurilor și nu-i făcuse nici o observație maestrului în arta împușcării. În comparație cu transformările din întreaga Rusie, evenimentele din propria casă nu-l mai puteau tulbura cu adevărat.

Deși era scandalagiu din fire, Sereghin se cam temea de general, pe care îl socotea un fenomen nu mai puțin ciudat, ba chiar mai ciudat decât stilul modern, dar nu putea să procedeze cu el la fel cum procedase cu ornamentele de pe plafon. În ciuda conștiinței lui revoluționare și a pasiunii pentru cocaină, marinarul vedea că vecinul său că e general mai întâi de toate.

Reflexul lui de slugă era amplificat și de faptul că o dată, încercând să se lupte corp la corp cu generalul, marinarul roșu fusese într-o clipă trântit la pământ, scos pe ușă și cufundat în hârdăul cu apă de ploaie. O vreme voise să-și scoată pârla cu Varvara Petrovna, ca martoră a celor întâmplare, dar văzând bunăvoința generalului față de ea, se lăsase păgubaș. Înainte să se potolească definitiv, se interesase pe ascuns la locul de muncă asupra perspectivelor generalului de a fi împușcat. Ca să nu-și împovăreze tovarășii cu o sarcină în plus, propusese s-o rezolve chiar el, adică acasă. Fusese refuzat categoric, rămăsese foarte mirat, dar începuse să-l respecte și mai mult pe general. În treacăt fie spus, Sereghin era primul care pusese întrebarea-cheie pentru biografia generalului: de ce nu-l împușcaseră?

Sereghin a locuit în casa generalului șapte ani. Odată prins în vârtejul revoluției, nu s-a mai întors la viața pașnică. Conștiința revoluționară, sporită de consumul de cocaină, l-a împins la acțiuni și cuvinte (iar cuvintele sunt tot acțiuni, după cum a spus un membru al troicii OGPU¹, L.B. Umanski)

1 Direcția Politică Generală de Stat. (N. tr.)

inacceptabile pentru tânăra putere sovietică. Sentința troicii în ceea ce-l privește pe Sereghin a fost executată de propria lui echipă de pușcași. Potrivit amintirilor tovarășilor, aceasta a fost singura lui consolare¹.

În camera lui Sereghin s-a mutat L.B. Umanski, în persoana căruia generalul l-a recunoscut pe comandatul soldaților roșii care îl arestaseră pe Sereghin. Până l-au legat pe locatarul care opunea rezistență, Umanski a inspectat starea cercevelor și a ușilor și s-a informat la Varvara Petrovna asupra suprafeței exacte a camerei rămasă liberă. După cum s-a văzut ulterior, Umanski, care deocamdată nu avea o locuință la Ialta, făcea acest lucru la fiecare arestare pe care o opera. Nu încapă îndoială că suprafața i-a convenit, căci Sereghin a fost împușcat în cel mai scurt timp.

Umanski se deosebea de Sereghin fiindcă nu făcea tămbălău noaptea. Dacă aducea uneori dame, le puneă să-și scoată pantofii și le dădea papuci anume pregătiți. Femeile erau comsomoliste răpite de Umanski din celula de la parter. Cele care își petreceau noaptea cu el considerau că e bărbat cinstit și că trebuie să le ia în căsătorie. Ca să nu-i fie pusă la îndoială cinstea, el a judecat drept declarând că nu poate să le ia în căsătorie pe toate deodată.

Conducerea celulei de comsomol, sesizându-se la scandalurile regulate de la etaj, a purces la o analiză a problemei numită „amoralitate”. Foarte speriat, Umanski a trebuit să meargă la celulă și, în prezența activului de comsomol, să explice de ce căsătoria trebuie considerată un fenomen perimat. Asupra activului, format în întregime din bărbați, cuvântarea lui a

¹ A se vedea Buliga A.A., *Ultimul din UDG*, Moscova, 1956, p. 97. (N. a.) [A.A. Buliga este pseudonimul de partid al scriitorului Aleksandr Aleksandrovici Fadeev (1901-1956), autorul romanului *Tânăra gardă*. Titlul real al romanului la care face trimitere E.V. este *Ultimul dintre udeghei*. Udegheii sunt o populație indigenă puțin numeroasă din Extremul Orient – N. tr.]

produs o impresie destul de bună. Femeile a fost mai reținute, dar nu s-au încumetat să obiecteze în mod deschis.

Din ziua aceea, în camera lui Umanski n-a mai călcat picior de comsomolistă. Pe de o parte, fetele din celulă erau prea ofensate ca să mai urce la etaj. Pe de altă parte, după ce a stat și a reflectat adânc, Umanski însuși a hotărât să se descurce cu damele de pe faleză, poate că mai puțin apropiate din punct de vedere ideologic, dar preferabile în sensul stăpânirii tehnicii sexuale. Concepția marxistă nu le împiedica să îngenuncheze¹ când era cazul, spre deosebire de comsomoliste, a căror inflexibilitate îl enerva teribil pe Umanski.

La drept vorbind, el nu era cel mai rău vecin dintre toți cei pe care i-a fost dat generalului să-i vadă în *comunalkă*. În anii vecinătății cu Umanski a dispărut din toaletă mirosul puternic de urină, apărut acolo odată cu mutarea în apartament a lui Sereghin. Umanski (de obicei, prin intermediul uneia dintre damele care-l vizitau) participa în mod constant, când îi venea rândul, la spălarea podelei din bucătărie și din locurile de folosință comună. Din punctul de vedere al generalului, murdăria dinăuntrul lui era compensată, într-o anumită măsură, de aspirația la curătenia exterioară și la ordine.

Generalul îl considera un nemernic și nu prea ascundea acest lucru. În același timp, relația lui cu Umanski avea și o latură sentimentală de un anumit fel, care a ieșit la iveală ulterior, când generalul și-a exprimat regretul în legătură cu eliberarea înainte de vreme a camerei vecine. În ceea ce-l privește, Umanski era măgulit de faptul că locuiește în același apartament cu o persoană atât de celebră. La un moment dat, ce-i drept, îl ispirise gândul să-și mărească suprafața locativă prin arestarea generalului și a soției acestuia, dar, spre cinstea

1 Spre comparație, Ibárruri D., *Iscusitul Hidalgo*, Moscova, 1979, pp. 80-190. (N. a.) [Dolores Ibárruri (1895-1989), lider republican spaniol și eroină a Războiului Civil din Spania, supranumită „La Passionaria” – N. tr.]

funcționarului OGPU, plăcerea unei bune companii a precumpănit în sufletul lui asupra intereselor strict materiale.

De altfel, după mulți ani, a ieșit la iveală că, înainte de victoria bunelor sentimente ale lui Umanski asupra celor rele, el încercase totuși să elibereze apartamentul. Dar o forță misterioasă a împiedicat și de data asta arestarea generalului. Mai mult decât atât, Umanski, tot încercând să-l aresteze pe general, a lămurit și faptul că Larionov, care i se păruse a fi șomer, figura în calitate de consultant la Muzeul de Istorie al orașului, și chiar primea un salariu pentru asta.

Știind ca nimeni altul că generalul aproape că nu părăsea locuința (excepție făceau plimbările lui pe dig), Umanski n-a pregetat să trimită în scris la Muzeul de Istorie al orașului o cerere în care solicita să fie informat despre munca depusă de fostul general și despre natura consultațiilor date de el¹. În mod neașteptat, răspunsul a venit chiar de la departamentul unde lucra Umanski și, judecând după tonul lui, nu lăsa loc unei continuări a interogatoriului. Pragmaticul L.B. Umanski, care, prin firea lui, nu aparținea de fapt categoriei satrapilor, s-a oprit aici. El a hotărât că, la urma urmelor, un apartament poate fi găsit și în altă parte, dar un alt general nu va reuși să găsească.

Mănat de gândurile astea, chiar a încercat să câștige bunăvoința generalului. Culmea e că și generalul, care își redusese sfera relațiilor la un minimum absolut, discuta uneori cu Umanski. Fiind persoane cu temperamente și convingeri opuse, îi mâna curiozitatea, fără doar și poate, să afle ce hram poartă și unul, și celălalt. Discutau despre tactica de adoptat în vederea apropiatei lupte și cât de acceptabilă e pacea de la Brest, despre oportunitatea prezenței femeilor în armată și despre funcționarea bucătăriilor mobile în perioada toamnă-iarnă, iar în momentele când generalul se afla într-o dispoziție filozofică, și despre problematica morală în *Suflete moarte*, roman numit poem de N.V. Gogol.

¹ A se vedea *Buletinul Muzeului de Istorie al orașului Ialta*, Simferopol, 1929, pp. 15-16. (N. a.)

Viața în preajma generalului i se părea lui Umanski atât de instructivă, încât l-a și distras pentru o vreme de la problema apartamentului. Și chiar când s-a ivit ocazia să se mute într-o locuință separată și complet amenajată, funcționarul OGPU a șovăit la început. Numai după ce șeful lui, G.G. Piskun, i-a comunicat că pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale subalternului a fost împușcat un etaj întreg, Umanski a considerat inoportun să nu se mute în apartamentul eliberat. Primind repartiția, el a organizat la vechiul domiciliu un banchet de rămas-bun, pentru care nu și-a cruțat rația specială impresionantă de la OGPU.

Banchetul a întrecut toate așteptările – atât în privința calității celor servite, cât și a felului în care a avut loc despărțirea. Când acțiunea se apropia de sfârșit, au sunat la ușă și apartamentul s-a umplut de bărbați în scurte de piele. Recunoscându-și colegii de muncă, sărbătoritul a crezut că e o modalitate ingenioasă de a-i spune adio, foarte potrivită cu departamentul OGPU și, emoționat, i-a poftit să bea. Trântit la pământ și pus cu fața în jos, le-a zis celor prezenți că gluma a mers prea departe, dar nimeni n-a râs. În ciuda așteptărilor lui Umanski, nici scoaterea lui din apartament n-a fost una veselă – după cum n-a fost nici împușcarea lui la o săptămână după arestare. Treabă făcută la fel de serios.

Mai târziu s-a aflat că motivul aparent al arestării lui Umanski L.B. au fost damele aduse de el de pe faleză. Vizitele lor fuseseră semnalate de comsomolistele vigilente, respinse de cel aflat în anchetă. După prima confruntare cu damele și cu comsomolistele, el a recunoscut dezordinea legăturilor sale sexuale și s-a căit sincer pentru ele. În procesul-verbal al interogatoriului a fost consemnată și declarația lui cum că, în pofida numeroaselor legături întâmplătoare, singurul organ căruia el, Umanski, i s-a devotat cu adevărat a fost OGPU.

În realitate, nu legăturile lui amoroase cu damele de pe plajă erau marea problemă, ci faptul că, la una dintre rarele vizite făcute la Ialta de niște vase străine, damele reușiseră să comunice cu echipajul coborât pe țărm și să transmită probabil

peste hotare informații importante. S-a stabilit, de asemenea, că legăturile sexuale întâmplătoare gândite ca acoperire erau fictive, iar cetățencele care îl vizitau pe L.B. Umanski nu erau decât veriga de legătură între el și unsprezece¹ servicii străine de spionaj.

Umanski a obiectat spunând că legăturile lui erau întâmplătoare, dar nu fictive (în treacăt fie spus, faptul a fost confirmat de cele unsprezece figurante), și că singurul lucru care a ajuns la el prin veriga de legătură a fost o blenoragie², dar asta n-a ajutat la nimic. La scurt timp, zdrobit de greutatea probeilor, cel anchetat a recunoscut toate acuzațiile și chiar a adăugat câteva episoade necunoscute până atunci, anchetatorii rămânând plăcut surprinși.

Generalul Larionov și Varvara Petrovna se așteptau să fie arestați și ei, din zi în zi: faptul că generalul era vecin cu Umanski trebuie să fi fost în ochii anchetatorilor una dintre principalele dovezi ale vinovăției acestuia din urmă. Cei doi n-au fost însă arestați. Totul s-a explicat prin faptul că G.G. Piskun, șeful lui Umanski, care la început fusese binevoitor cu el și chiar eliberase pentru el un apartament mare și bine amenajat, a fost criticat cu asprime la un moment dat de propria soție. Ea i-a semnalat faptul că acum condițiile de locuit ale subalternului Umanski L.B. sunt mult mai bune decât cele ale lui. Zguduit de adevărul celor spuse, Piskun a început să caute o ieșire din situația creată. Întrucât codul de onoare al instituției nu presupunea rerepartizarea directă a spațiului locativ (frate-frate, da' brânza-i pe bani, cum a remarcat V.I. Tviordohleb, membru al PMSDR³ din anul 1903), Piskun a hotărât ca Umanski să fie împușcat. Abia după aceea, dat fiind faptul că pentru cel împușcat un spațiu atât de mare nu-și

1 Ancheta a reușit să scoată la iveală unsprezece persoane care l-au vizitat pe L.B. Umanski. (N. a.)

2 La dosar a fost cusut certificatul de vindecare dat de venerolog. (N. a.)

3 Partidul Muncitoresc Social-Democrat rus. (N. tr.)

mai avea rostul, a socotit că poate să intre el în apartament. Pe G.G. Piskun nu l-a interesat nici camera care aparținea generalului și nici persoana generalului.

La scurtă vreme după împușcarea lui Umanski, a venit la Ialta mama lui – oricât ar suna de ciudat –, tocmai de la Uman. Ea a strâns lucrurile fiului ei în trei geamantane de pânză, iar ce n-a încăput a pus într-o cuvertură de pluș, legându-i capetele câte două. A ajutat-o generalul să ajungă la autogară. Ducând cu o mână unul dintre geamantane, el împingea cu cealaltă căruciorul de copii al vecinilor, pe care era pusă legătura de pluș. Celelalte două geamantane (cele care erau mai ușoare) le ducea mama lui Umanski. Mergeau pe strada Moskovskaia în dimineața însorită de octombrie a anului 1934, potopiți de frunzele plopilor. Mama lui Umanski puneă din când în când geamantanele jos, ca să-și tragă sufletul. Într-unul dintre aceste răgazuri, femeia a spus că n-a fost niciodată de acord ca fiul ei să lucreze la OGPU și și-a amintit cu duioșie de vremea când el era un renumit trișor la cărți în orașul Uman. I se părea mai rentabilă ocupația asta și – în ciuda scandalurilor și bătăilor care aveau loc regulat – nu atât de periculoasă.

La începutul anilor '70, aceste plimbări autumnale ca însoțitor se contopeau în memoria generalului cu altele, tot autumnale, dar care se petrecuseră mult mai târziu și deveniseră un caz tipic de déjà-vu (ceea ce, de fapt, a și făcut ca evenimentele să se contopească în mintea lui). În mod uimitor, generalul a specificat anul 1958 ca an al plimbărilor ca însoțitor, dar nu-și putea aminti împrejurările în care avuseseră loc. A trecut și numele doamnei pe care o condusesese: Sofia Hristoforovna Pospolitaki. Generalul cărase și atunci un geamantan și împinsese un cărucior – de data aceea, cu un copil în el. Copilul tăcea, arcurile căruciorului scoteau un țipăt strident, aproape isteric. Sofia Hristoforovna se arăta stânjenită de zgomotul neplăcut, deși nu-l făcea ea. Cu un surâs confuz, ea își băga capul între umeri. Câteodată, încurcând anii, generalului i se părea că și în cel de al doilea caz o însoțise pe

mama lui Umanski, când îl ducea pe fiul ei mic, neîmpușcat încă, departe de Ialta, cât mai departe de păcat.

Al cui era copilul? Din câte își amintea generalul, era puțin probabil ca el să fi fost al Sofiei Hristoforovna, dată fiind vârsta ei. Generalul nu putea afirma în mod cert decât că nu era al lui. Tot așa căzuseră pe ei frunzele plopilor. De la o rafală de vânt, câteva frunze ajunseseră pe gulerul pardesiului Sofiei Hristoforovna. Oprindu-se, generalul luase frunzele de pe guler, și ea îi mulțumise – neașteptat de mult și de călduros. Lui Larionov îi era greu să-și aducă aminte cine era doamna și cu ce prilej o condusese.

Situația asta i-a sugerat ideea că majoritatea evenimentelor din îndelungata sa viață au ajuns să se repete – și nu numai o dată. Ca să nu le lase să se contopească definitiv, generalul a hotărât să revină la munca de istoric pe care o abandonase.

— Acela a fost momentul, când a început să-i dicteze în continuare maică-mii memoriile lui, zise Zoia

După împușcarea lui Umanski, camera acestuia a rămas neocupată. G.G. Piskun a acționat atât de repede împotriva colegului său, încât n-au mai apucat să-l scoată pe Umanski din evidențele contabile. Chiria plătită de locatarul Larionov, responsabil cu evidența chiriașilor, a ferit de ochii celor de la spațiul locativ drama sângeroasă, cu adevărat shakespeariană, care s-a jucat între cei doi cekiști. Lucrătorii de la spațiul locativ n-au aflat că a murit persoana născută în orașul Uman. În timpul vieții, mare admirator al lui N.V. Gogol, împușcatul Umanski, printr-un ciudat concurs de împrejurări, a intrat în categoria „sufletelor moarte”, scutindu-l pe general de necazul cu subînchirierea camerei. Viața tăcută de pe lumea cealaltă a lui L.B. Umanski s-a infiltrat în evidențele biroului spațiului locativ doisprezece ani bătuți pe muchie – până la revizuirea situației locuințelor de după război, din 1946, când în apartament s-a mutat cel care avea să devină tatăl lui I.M. Kolpakov.

În apartamentul eliberat, generalului i s-a născut un fiu. Dacă apartamentul fără chiriași l-a îndemnat să aducă pe lume un copil sau dacă a fost vorba de circumstanțe de natură mai

personală (se spunea că până la treizeci de ani Varvara Petrovna fusese sterilă), probabil că deja nu se mai poate afla. După părerea prințesei Meșcerskaia, nefiind convins că va rămâne în viață, generalul pur și simplu nu voise să conceapă un copil. Gândul unei posibile arestări era atât de înrădăcinat în mintea lui încât, chiar după cununia cu Varvara Petrovna în 1924 (făcută în secret), generalul n-a înregistrat-o la organele sovietice, ca să nu-și expună nevasta neplăcerilor. Pe de altă parte – și aici punctul de vedere al prințesei a fost realmente combătut de Șulghin –, de ce ar fi trebuit să se schimbe părerile generalului asupra propriului viitor tocmai la mijlocul anilor '30? O analiză nepărtinitoare a situației socio-politice nu dădea nici cel mai mic motiv pentru așa ceva.

Oricum va fi fost, copilul a apărut. Întâmpinând-o pe Varvara Petrovna în holul maternității, generalul se uita cu repulsie la o placă de un galben murdar a pardoselii. Micul pătrat, asociat cu mirosul de clor, avea în el ceva insuportabil de sovietic, fără nimic omenesc. Generalul a încercat să-și amintească mirosul din spitalele militare – doar și acolo se spăla cu clor, cu ce altceva să se fi spălat? –, dar, nu se știe de ce, nu era un miros atât de pătrunzător. Surorile treceau neauzite de la un pat la altul, cu părul strâns sub basmale albe cu cruce roșie pe mijloc.

Ușile de sticlă (cu tușe date cu alb de zinc, îndreptate în toate direcțiile), care își pierduseră transparența, s-au deschis. Mai întâi a ieșit o soră medicală cu un sul legat cu o panglică albastră. Din spatele ei, Varvara Petrovna se uita sfioasă la soț. Generalul a luat sulul de la soră și s-a uitat la el. L-a privit îndelung și atent, ca și cum ar fi vrut să citească soarta pe fața zbârcită, aproape monstruoasă a nou-născutului.

— Seamănă, a zis sora descifrând în felul ei privirea generalului. Mai mult de atât nici că se poate.

Generalul i-a întins în tăcere cincizeci de ruble. I se spusese în ajun că personalului medical i se arată recunoștința în felul următor: pentru băiat – cincizeci de ruble, pentru fată –

treizeci de ruble. Despre egalitatea între sexe nu putea fi vorba în 1936.

Nu, băiețelul nu-i semăna. Mai exact spus, trăsăturile lui — forma nasului, linia buzelor, tăietura ochilor — arătau întocmai ca ale generalului, dar asemănarea aparentă nu făcea decât să sublinieze cât de mare era diferența dintre ei. Dublurile din ceară ale marilor oameni n-au nimic în comun cu originalele, tocmai pentru că nu transmit ceea ce este mai important: forța lor imensă. Când, după mulți ani, figura de ceară i-a fost expusă la Muzeul „Madame Tussauds“, generalul n-a manifestat nici un pic de interes. După ce a privit distrat fotografia trimisă, a pus-o într-o carte și a uitat de ea pentru totdeauna. Copia de ceară nu putea să-l lase cu gura căscată. O văzuse de-a lungul anilor când se uita la fiul său.

I-au dat numele Filip. A văzut lumina zilei într-o vreme când, după părerea generalului, era mai bine să nu te naști bărbat. Și dacă gândeai adânc, era mai bine să nu te naști deloc.

— Vremea robilor, a definit-o pe scurt generalul, împingând la deal căruciorul cu Filip, pe strada Botkinskaia.

Era căruciorul vecinilor, cu care fuseseră duse la autogară lucrurile lui L.B. Umanski. Cu ocazia nașterii primului copil, vecinii îl predaseră familiei generalului. La momentul predării, căruciorul arăta a exponată de muzeu, dar pe atunci generalul era și el încadrat pe post de consultant la muzeu. Așa stând lucrurile, el n-a avut nici un motiv să refuze darul. Generalul a tăiat frumos patru fâșii înguste din porthartul său și a înlocuit curelele uzate. Dintr-un sac din cea mai fină piele de vițel, a lucrat un acoperământ nou pentru cărucior și i-a nituit marginile pe scheletul metalic.

— Asta nu-i cărucior, repeta angajata de la lăptărie, Țilia Borisovna Prozument. E o capodoperă de artă aplicată.

Larionov se bucura de stimă la lăptărie. I se dădea cel mai bun lapte, era numit „tătic“, iar Varvara Petrovna — „mămică“. Tare îi mai plăcea generalului. La rândul lor, angajații de la lăptărie erau încântați că ditamai generalul avea ocupații atât de pașnice. Îl vedeau ca pe un simbol a ceva ce nu puteau ex-

prima clar, făcându-i față numai prin întrebări retorice (ce ziceți de un asemenea general?) sau prin interjecții.

Spre deosebire de tatăl său, Filip a început să vorbească de vreme. Cu toate acestea, din cele rostite de Filip în mica copilărie nu s-a păstrat nimic memorabil, în schimb, tăcerea, care ascundea temperamentul viitorului general, a fost mai elocventă. Ca s-o spunem pe-a dreptă, menționăm că Filip, în ciuda manifestării timpurii a darului vorbirii, nu prea avea chef să-l folosească. Cuvintele aveau legătură numai cu obiectele necesare lui, dar, cum nevoile erau uimitor de mici, era zgârcit la vorbă.

Filip nu era un copil prost. La nevoie, făcea față celor mai complicate sarcini — la școală și în afara ei. Spre deosebire de tatăl său, extrem de puține sarcini pe lume reprezentau pentru Filip o necesitate. Tot ce nu făcuse în viața lui generalul era pentru el o necesitate — alte motive nu avea ca să acționeze. Ce anume (se întreba la timpul său A. Dupont¹) din viața generalului s-a transformat din *se poate* în *trebuie*, ce anume din viața lui a forjat un lanț continuu de necesități? Sentimentul datoriei? Ambiția? Setea de acțiune? Toate la un loc, înțelese ca forță vitală? Pe toate acestea (afirma A. Dupont) le avea generalul, și nu le avea Filip (afirma Zoia).

Când Filip a împlinit zece ani, mama lui, după ce a stat să cumpănească lucrurile, l-a dat la cercul de filatelie. Băiatul a învățat să ia timbrele cu penseta, dar nu s-a arătat prea interesat de filatelie.

— Asta ajută, îi plăcea Varvarei Petrovna să repete.

— Asta-l îmbrobodește, a spus o dată generalul.

Lui Filip i se părea a fi o treabă mediocră să colecționeze timbre și a încetat să se ducă la cercul filateliștilor.

După terminarea școlii, a intrat, la insistențele mamei, la Facultatea de Industrie Ușoară, la secția fără frecvență. Industria ușoară nu era vocația lui și n-a intrat niciodată în sfera lui de interese (nu se știe dacă a existat realmente o astfel de sferă

1 Dupont A., *Enigma unui general rus*, p. 11. (N. a.)

de interese). Și totuși n-a arătat că nu-i place industria ușoară – simțea chiar în denumirea ei că e vorba de ceva aerian – și n-a obiectat împotriva intrării la facultate.

Fiind student la fără frecvență, Filip a lucrat ca laborant la Institutul „Magaraci”. După absolvirea facultății a devenit laborant principal. Și, deși avansarea sa în carieră s-a oprit aici, a făcut, pentru prima oară în viața lui, o adevărată pasiune pentru degustarea vinurilor. Nu au dreptate deplină cei care explică pasiunea asta ca fiind, chipurile, o slăbiciune înăscută pentru alcoolism. Chiar și generalul avansase la un moment dat ideea că alcoolismul e apanajul oamenilor nu prea energici. A spus-o în alt context, fără să explice ce trebuie înțeles prin a fi energic, dar, după o vreme, fraza a fost atribuită fiului generalului.

Degustarea vinurilor a fost, de fapt, cea dintâi pasiune a lui Filip. După câțiva ani de muncă la „Magaraci”, el recunoștea deja fără greutate, după gust, nu numai orice marcă de vin din Crimeea și anul recoltei, dar numea și locul exact unde se găsea via pe panta dealului. Angajaților Institutului „Magaraci” le-au rămas în memorie sesiunile de degustare ținute de el, la care, vorbind despre particularitățile unui anumit soi, agita vinul cu o mișcare ușoară a mâinii și urmărea scurgerea lui lentă, uleioasă, pe pereții pocalului.¹

Era invitat la cele mai importante degustări din Crimeea. Vorba lui liniștită și degetele lungi, molatice impresionau elita de partid. Și cu toate că, în timp ce le povestea despre beciurile Golițin, cereau să se scoată și o sticlă-două de Stolicinaia (ținute împreună cu niște castraveți murați la frigider, pentru orice eventualitate), înalții oaspeți continuau să-i poarte același respect pentru cunoștințele lui.

E adevărat că Filip a dat în patima beției. Desigur că asta nu s-a întâmplat imediat, cum sunt înclinați să afirme unii angajați ai Institutului „Magaraci”. Afirmările lor sunt expli-

¹ Schor I.Ia., *Însemnările unui degustător*, Simferopol, 1975, p. 209. (N. a.)

cabile, întrucât au la bază încercarea de a face diferența între degustare și alcoolism și de a apăra în felul ăsta onoarea instituției. Specificând anul 1965 ca dată a alunecării laborantului principal pe panta alcoolismului, ei au închis ochii asupra faptului că și înainte de 1965 consuma alcool depășind limita unei degustări¹ obișnuite. Anul ăsta însă i-a fost fatal lui Filip. E cu totul altceva, dacă-l privim prin prisma istoriei decăderii lui: în 1965 a murit Varvara Petrovna. Era singurul om care îl împiedica să nu alunece în prăpastia deasupra căreia se clătina de mult.

Cu tatăl său se purta respectuos, dar respectul nu poate fi numit dragoste. O fi fost și dragoste la mijloc, băiatul preferând însă să nu se întâlnească, pe cât se poate, cu obiectul iubirii lui. A evitat să comunice cu tatăl său de la cea mai fragedă vârstă. Generalul nu s-a purtat niciodată brutal, nici măcar n-a ridicat vocea la el, dar asta n-a făcut ca relațiile lor să devină mai calde.

Freud nu are ce căuta aici. Dacă Filip era gelos pe tatăl său pentru ceva anume, aceea era mai degrabă soarta, care împărțise daruri atât de diferite unor oameni atât de apropiați. El se simțea ca o umbră a tatălui său, și asta îl irita. Dacă facem abstracție de însușirile lui Filip, este cazul să ne întrebăm: putea fi iubit un om cum era generalul? Varvara Petrovna considera că putea fi iubit.

Au ajuns până la urmă să doarmă separat: generalul într-o cameră, Varvara Petrovna cu fiul în alta. În cartea de imobil repartizarea pe camere se prezenta ireproșabil. Într-o cameră locuia familia Kolpakovilor, în alta – generalul, iar în a treia – Varvara Petrovna cu Filip, al cărui tată n-a fost recunoscut oficial niciodată. De altminteri, nici paternitatea stabilită oficial n-ar fi anulat diferența izbitoare dintre general și fiul său.

Moartea Varvarei Petrovna a făcut ca înstrăinarea dintre ei să se adâncească și mai mult. Aproape că nu mai comunica. Când se întorcea de la slujbă, Filip își încuia camera pe

1 *Idem*, p. 210. (N. a.)

dinăuntru. Puteai pricepe ce se întâmplă în cameră numai după ieșirile lui noaptea la toaletă – târșându-și picioarele ca un paralytic și pipăind cu mâini tremurânde pereții decolorați ai coridorului. Nu se știa nimic nici despre ce se petrecea cu el la serviciu, deși întoarcerile devreme acasă în zilele friguroase ridicau semne de întrebare, mereu aceleași pentru familia Kolpakovilor. Din când în când, cunoscuții generalului îi spuneau că fiul lui stă ore întregi pe băncile din Țarski Sad. Că, prăvălit pe balustradă, stă pe micul pod de peste râul Ucian-Su sau, pur și simplu, moțăie la bufetul autogării. Drept răspuns, generalul dădea tăcut din cap. L-a găsit o dată pe faleză în timpul zilei și a înțeles că Filip nu mai lucrează. S-a oferit să-l ajute (inclusiv cu bani), dar băiatul a refuzat. A dispărut până la urmă.

Ceea ce ulterior au numit-o dispariție a fost, mai curând, o plecare neașteptată. În timpul uneia dintre obișnuitele plimbări ale generalului pe dig (toată lumea îi știa orele de plimbare), Filip și-a făcut apariția în apartament cu un geamantan mare. Potrivit spuselor lui I.M. Kolpakov, care tocmai își terminase serviciul militar, era vorba despre valiza unui soldat lăsat la vatră, cu stele de aluminiu prinse de el, cu o copertă de revistă (din RDG), cu portretul unei frumoase necunoscute și cu literele VDV¹ scrise lăbărțat. Potrivit lui Kolpakov, Filip era perfect treaz. A stat în cameră mai bine de o oră și jumătate, după aceea a ieșit cu geamantanul (cumpărat, după părerea aceluiași Kolpakov, la talciocul din Ialta) și, fără să spună nimic, a închis ușa camerei cu cheia. Nu l-a mai văzut nimeni de atunci.

— Ba nu, l-a văzut cineva, se corectă după o pauză Zoia. A venit la scurt timp după moartea generalului. S-au uitat la el ca la un marțian.

Camera lui Filip a stat liberă câțiva ani – până când absența lui a fost consemnată oficial. Generalul n-a avut nici un drept asupra camerei: căsătoria lui cu Varvara Petrovna nu era

1 Trupe de desant aerian. (N. tr.)

înregistrată, iar Filip nu-i purta numele. Printr-o hotărâre a Consiliului Orășenesc, camera i-a fost repartizată Ninei Fiodorovna Akinfeeva. Cuvântul „golită“ a fost pronunțat de comisia pentru locuințe, venită să ia camera în primire. Când au spart ușa încuiată de Filip, cuvântul a căpătat sens. Dincolo de ușă nu erau nici mobilă, nici cărți, nici măcar ghivece de flori. În cameră nu era nimic.

A doua zi, la opt dimineața, Soloviov auzi soneria. Era Zoia.

— Azi e sâmbătă, zise Zoia. Mă duc la plajă. Vreți să veniți cu mine?

Soloviov nu izbutea să se trezească. I se părea că visează în continuare, era un vis ciudat, poate nu absolut nevinovat, în care ba Zoia, ba Liza Larionova îl trezeau dis-de-dimineață...

— Vreau.

Liza Larionova îl trezea în copilărie, și lui îi plăcea. Apărea neauzită, ca prima zăpadă care își vestește sosirea doar prin lumina deosebită pe care o dă odăii și prin albeața de necrezut a tavanului. Lăsa ușa întredeschisă și-l privea în tăcere. Privirea aceea îl trezea.

— Sigur că vreau.

Era gata s-o invite pe Zoia la micul dejun și să pună ceainicul, dar Zoia zise că micul dejun se poate lua și pe plajă. Refuză să se așeze și, cu o jumătate de zâmbet, urmări cum Soloviov își potrivi în grabă cămașa în șort. Cumpărare pe plajă câteva turtă cu carne de oaie și două sticle de Cola. După ce se așezară pe prosoape, începură să mănânce. Turtele erau atât de fierbinți și de grase, încât Soloviov încremeni așteptând buimac, cu spatele drept și brațele desfăcute. Grăsimea uleioasă i se scurse printre degete și, fumegând, dispăru în pietriș. Zoia scoase din gentuță batistele igienice, șterse fără grabă, deget după deget, mâinile lui Soloviov și-i arătă cum se ține corect turtă. Angajata Muzeului „A.P. Cehov“ nu se pierdea cu firea nici în situațiile cele mai complicate.

În schimb, Cola era rece – foarte rece. Și nu era grasă. Soloviov duse sticla la gură și-i urmări mișcarea vijelioasă dinăuntru. Sucul clocotea împreună cu valurile sparte la țărm, și clocotul lui i se păru mai puternic decât zgomotul lor, atunci când i se prelinse pe gâtul groaznic de uscat cu forța valului zburdalnic de la țărmul Mării Negre. Bău toată sticla dintr-o suflare.

După micul dejun urmă baia. Se apropiară de apă (Zoia îl luă pe Soloviov de mână), făcură câțiva pași prin spuma valului care se retrăgea și intrară în valul care le venea în întâmpinare. Senzația de *prima dată* nu-l părăsea pe Soloviov. Mirat de propria nesăbuiță, o urmă pe Zoia în apa adâncă. Bălăceala lui de broască jucăușă nu se potrivea defel cu plastica mișcărilor Zoiei, și totuși înota fără ajutorul nimănui.

Superioritatea vădită a Zoiei nu-l descuraja, ba dimpotrivă, îl excita puțin. La urma urmelor, să fii perfect în stihia apelor nu însemna încă nimic (pe uscat totul putea să ia o cu totul altă întorsătură). Există însă un „dar“. Dar ștacheta ridicată tot mai sus îi trezea lui Soloviov interesul competiției, acel interes care – reflectând mai târziu la el – îi lipsise în relațiile cu Liza. De ce se jena oare Liza de calitățile ei?

Soarele nu mai era cel matinal și, încremenind undeva deasupra părții centrale a plajei, ardea cu putere pretutindeni. Zoia scoase o cremă lichidă și, cu un zgomot gâfâit, o stoarse pe spinarea încinsă a lui Soloviov. El o simți imediat întinsă în cercuri concentrice pe gât, pe omoplați, pe coapse. Prospețimea răcoritoare a cremei devenea o calitate a degetelor Zoiei.

— Știi, mă tot gândesc la ce i-a dictat maică-mii generalul. Tu asta vrei să găsești, nu?

Trecuse la „tu“. Cu atâta naturalețe.

— Da.

Degetele Zoiei masau coapsele lui Soloviov. El simțea cum îi tresar picioarele în ritmul mișcărilor. I se părea că toată plaja îl invidiază pentru plăcerea provocată de masaj și nu-l lasă să se bucure pe deplin.

— Hârtiile acelea nu puteau să dispară fără urmă. Te doare? Soloviov simțea mișcarea ritmică a mâinilor Zoiei undeva mai jos de genunchi.

— Cred că știu unde sunt.

Zoia făcu o pauză. Soloviov se întoarse cu fața în sus, simțind că fata nu va continua până nu-și va trage sufletul.

— Unde?

— La Kozacenko. Cât a stat maică-mea cu mine la maternitate, scarabeii ăștia au ras tot ce au găsit.

Soloviov își imaginează o balegă rotundă, rostogolită de soții Kozacenko, pe care se vedeau ici și colo, lipite de ea, foile albe cu memoriile generalului. Zoia credea că băiatul lor n-o să le dea așa ușor hârtiile, nu pentru că ar avea nevoie de ele (ce să facă cu ele?), ci fiindcă regula bătută-n cuie era să nu lași din mână ce ți-a picat pe nepusă masă.

Zoiei îi veni în minte un plan de acțiune (plecaseră de la plajă și acum mergeau agale pe strada Botkinskaia). Soloviov se uita din când în când la părul ca pana corbului al angajatei muzeului, încâlcit după baia în mare, și o descoperea din nou. Planul propus de ea nu avea nici o legătură cu Cehov. Zoia credea că singura șansă de a obține manuscrisul era să facă pe ascuns o percheziție în camera lui Taras Kozacenko. Scuturându-și pietricelele din sandale, Zoia se rezemă de umărul lui Soloviov.

— Poate că... zise Soloviov ținând-o stângaci de talie. N-am putea să-l întrebăm mai întâi pe Taras?

— În nici un caz. Va face cumva să dispară definitiv manuscrisul și nu-l mai vedem în vecii vecilor. Atuul nostru e că nu știe ce anume căutăm.

Soloviov se uită neîncrezător la Zoia, căreia nu-i scăpă privirea lui.

— În definitiv, pun la cale toate astea de dragul tău...

Soloviov simțea lucrul ăsta. Rămas cu o jumătate de pas în urma Zoiei, el atinge cu umerii ramurile sălciilor plecate până aproape de trotuar și se gândea cât de impredictibilă este munca unui istoric.

Când se apropiară de casa Zoiei, ea îl rugă să intre. Fiind sâmbătă, erau acasă toți locatarii. În afară de Taras, în bucătărie se afla Ekaterina Ivanovna Kolpakova, despre care Soloviov știa numai din auzite. Cei din casă rămași în viață erau în relații cât se poate de pașnice, în ciuda faptului că soțul Ekaterinei Ivanovna fusese otrăvit de mama lui Taras, Kozacenko G.A., în ciuda faptului că o înșelase pe Ekaterina Ivanovna cu aceeași Kozacenko și că tatăl lui Taras, Kozacenko P.T. fusese omorât de el, în fine, în ciuda faptului că în urma tuturor acestor evenimente, Galina Artiomovna Kozacenko își pusese capăt zilelor. Relațiile astea puteau fi numite chiar prietenoase până la un anumit punct, date fiind condițiile de trai într-o locuință comună.

La ruși vendeta ia sfârșit la fel de brusc și fără motiv precum începe. Dușmănia se stinge acoperită de un șir de evenimente prea puțin interesante, așa cum e înăbușit ecoul într-o pădure de pini încinsă de arșiță din Crimeea, așa cum ajung în paragină, înecate de buruieni, mormintele în cimitirele naționale. Ekaterina Ivanovna și Taras mergeau deseori împreună la cimitirul din Ialta, faptă remarcabilă, având în vedere obiceiurile rușilor. Nu era atât o împăcare solemnă, cât o treabă comodă pentru amândoi, poate chiar reciproc avantajoasă. Ekaterina Ivanovna cumpăra pentru cele trei morminte petunii ieftine, iar Taras căra cu căruciorul o canistră de douăzeci de litri cu apă, de care cimitirul ducea atâta lipsă. Își vizitau rudele („compatrioții“, cum îi numea câteodată în glumă Ekaterina Ivanovna) și împărțeau în mod egal petuniile și apa, destinate fiecărui mormânt.

Zoia și Soloviov își salutară vecinii și rămaseră în bucătărie. Spre mirarea lui Soloviov, însoțitoarea lui nu numai că intră în vorbă cu cei prezenți, dar îl rugă chiar să le povestească despre Ermitaj – adică ce mi-ai povestit mie astăzi (?) –, după care plecă în camera ei, lăsându-l pe povestitorul ciudat în mijlocul bucătăriei. Taras și Ekaterina Ivanovna stăteau într-un colț, rezemați de dulăpiorul generalului și, cu tot caraghioslăcul situației, arătau pregătiți să-l asculte. În timp ce le spunea

că Luvrul și Ermitajul sunt cele mai mari muzee din lume, Soloviov urmărea cum Zoia, nevăzută de ascultătorii lui, ținându-și degetul la buze, părase odaia. Le vorbi despre numărul exponatelor de la Ermitaj (un oftat reținut al Ekaterinei Ivanovna), în timp ce fata, avansând lipită de perete, se strecură pas cu pas până la ușa lui Taras. Soloviov, uluit, se poticni în mijlocul frazei. Zoia făcu o mutră îngrozită și, adunându-și degetele în chip de cioc, îi arătă vorbitorului că nu trebuie să-și întrerupă discursul.

Dacă stai treizeci de secunde lângă fiecare exponat (Zoia dispăru în camera lui Taras), și la Ermitaj stau oamenii zilnic, de dimineață până seara, ca să vadă *toate* exponatele, îți trebuie opt ani.

— Opt? întrebă Ekaterina Ivanovna.

Zoia apăru în ușa lui Taras și, lovindu-și fără zgomot palmele una de alta, dispăru iar în adâncul camerei.

— Cel puțin opt, confirmă Soloviov.

Taras scoase din frigider o sticlă cu iaurt, o agită și își turnă într-un bol cu marginile ciobite. După ce alege o porțiune scăpată teafără, își lipi de ea buzele groase. Taras nu întrebă nimic despre Ermitaj. Îl asculta tăcut pe Soloviov și, din când în când, își trecea limba peste mustățile mari, albe. Soloviov însă, care n-ar fi pătruns niciodată prin efracție în camera lui Taras, se simțea ca un adevărat complotist, măcar pentru faptul că trebuia să-i țină de vorbă pe cei de față. Descrierile lui deveneau din ce în ce mai încărcate emoțional, stârnind interesul ascultătorilor, însoțit de o ușoară uluială. Uluiala crescuse, când pe neașteptate (Zoia închise fără zgomot ușa după ea și se strecură în camera ei) povestirea se întrerupse și Soloviov, luându-și din mers la revedere, dispăru în camera Zoiei. Cei din bucătărie rămaseră cu senzația că povestea n-a fost spusă până la capăt.

— N-am găsit manuscrisele, zisese Zoia când Soloviov închise ușa după el. Dar uite ce-am găsit într-unul dintre sertare.

Și învârti pe deget o legătură mică de chei.

— Sunt sigură că manuscrisul e la el. Luni, când o să plece la serviciu, o să avem timp să ne uităm cu atenție la tot.

— Zoia...

A fost singura obiecție pe care Soloviov și-a permis s-o rostească. Zoia îi puse degetul cu cheile pe buze și aruncă o privire pe coridor. După ce se convinsese că în bucătărie nu mai era nimeni, se furișă în vârful picioarelor până la ușa de la intrare, o deschise și-i făcu semn lui Soloviov să vină. Repetând fără voia lui mișcărilor Zoiei, el merse câțiva pași în direcția ușii. Se opri între Zoia și ușă. Mâna ei atinse cârligul masiv trecut prin inelul de pe tocul ușii. Alunecând în adâncitura care se formase de-a lungul anilor, cârligul se balansă ușor.

— Pendulul lui Foucault, îi șopti ea la ureche. Luni îmi iau zi liberă.

Soloviov își petrecu dimineața de duminică la biserică. Era biserica Sf. Aleksandr Nevski, fastuoasă, cu cinci cupole. Se înălța deasupra străzii Kirov (fostă Autskaia). În timp ce urca scara de piatră, Soloviov și-l imagină pe general intrând în biserică.

De câte ori venea la Ialta, generalul venea des aici. În iarna lui 1920 zbură pe scară, ca o pasăre mare de pradă – cu poalele mantalei atârând desfăcute pe trepte, cu cei din suită răsfirați de-o parte și de alta. Vara urca mai încet, privind înapoi, spre piață, la șirurile dezordonate de săraci adunați acolo din toată Rusia imensă. Mergând la un pas în urma lui, ordonanța le arunca mărunțiș.

Vara te sufocai în biserică. Nu venea răcoare nici prin ușa laterală dată de perete, nici prin ferestrele larg deschise. Pe acolo intra zăpușeala umedă a Ialtei, care mirosea a mare și a salcâmi și tremura deasupra flăcării nemișcate a lumânărilor. În razele soarelui, care străbăteau semiobscuritatea bisericii, se vedea cum la fiecare mișcare a preotului de pe nasul și bărbia lui zburau picături mari de sudoare. Până și generalul, care de obicei nu transpira, își ștergea întruna fruntea și gâtul cu o batistă de mătase. Chiar și în aceste slujbe complicate el vedea farmecul deosebit al sudului, mai ales că la terminarea

slujbei, mergând o sută de metri pe Morskaia, se trezea pe țăr-mul care scânteia în bătaia valurilor și, descheindu-și nasturii de sus ai tunicii, respira în voie.

Venea aici și la adânci bătrâneți. Cu bastonul, într-un sacou de pânză, cu buzunarul tras în jos de tocul masiv al ochelari-lor. Oamenii îl recunoșteau, cum îl recunoscuseră și odinioară. Se dădeau la o parte, tot ca odinioară, făcându-i drum, se plecau până la pământ pentru mărunțișul primit. El mergea cu pasul ferm al celui care vrea să-și mențină echilibrul (se clătina uneori). Din când în când se oprea și, punându-și mâi-nile una peste alta pe bastonul de chiparos, își privea cu luare aminte vârful pantofilor. Uneori ședea în curte pe o bancă și se uita din umbră cum oamenii, cu un aer preocupat, intrau în biserică cu pruncii, îndreptându-le din mers bonetele de dantelă, cum în capătul îndepărtat al curții apa din furtun bă-tătorea praful, iar primele picături căzute pe asfalt se prefă-ceau în abur. În astfel de clipe, fața lui era lipsită de orice expresie, parcă se făcea din ce în ce mai mică, amintind de o mască, și prindea viață doar la un ușor molfăit din buze, cum vezi la bătrâni.

După cum arăta generalul, era greu să-ți dai seama dacă ob-servă ce se petrece în jur sau, cum spunea un poet necunoscut lui, ochii îi erau îndreptați spre alte zile. Cei care l-au urmărit pe general în astfel de clipe (inclusiv în interes de serviciu) au afirmat ulterior că, în ciuda imobilității feței, privirea lui nu era fixă. Putea fi o privire stinsă, tulbure, absentă – dar nici-decum fixă.

Da, ochii generalului Larionov erau îndreptați spre alte zile. Și, cu toate astea, nu le scăpa nimic. Îi veneau în minte imagini cu figurile nenorociților din 1920, îmbrăcați în tuni-cile cu găuri în locul epoleților, cu căruțele aducând la bise-rică butoaie cu apă (rostogolite pe scânduri de douăzeci de țoli), și, în același timp, nu se putea să nu vadă dincolo de gar-dul bisericii, pe fosta stradă Autskaia, cum treceau fără zgomot troleibuzele cu enoriașii din anul 1970 și cum, în pridvor, femeile își scoteau din genți basmalele împăturite în patru și

le puneau degrabă pe cap, ascunzând cu degetul mare şuvițele scăpate. De ce nu erau bărbați acolo?

Când, luni dimineată, Soloviov apăru la Zoia, în apartament nu mai era nimeni. Zoia închise ușa de la intrare după el și fixă, zăngănind, cârligul uriaș.

— Pentru orice eventualitate.

Soloviov își aminti de găleata-semnal folosită de el și de Liza, dar nu-i scăpă nici o grimasă. Era excitat, dar într-un alt mod.

Cu o mișcare cât se poate de liniștită, Zoia răsuci cheia în ușa lui Kozacenko, o deschise și-l invită pe Soloviov să intre cu o mișcare a mâinii. Soloviov încercă să facă același gest, dar, gândindu-se că galanteria nu-și avea locul acolo, păși peste prag.

Primul lucru pe care-l văzu în cameră fu șifonierul de stejar cu vulturii bicefali. Unul dintre ei îi spărsese capul bătrânului Kozacenko. Descoperi apoi patul matrimonial, locul dramei consumate cândva. Kozacenko-junior, pare-se, nu aruncase nimic din mobilă. Într-un colț, sub un ștergar, găsi portretul lucrat în cruciulițe al lui T.G. Șevcenko. În dreapta portretului (culmea e că pe moment Soloviov nu-și dădu seama), două fotografii ale Zoiei: Zoia în bucătărie, la masa generalului, în fundal – o vază cu crizanteme; Zoia pe plajă. Slipul ușor coborât, i se vedea osișorul cu pielea întinsă. Soloviov se gândi că, în compania unor astfel de fotografii, viața unui celibatar nu era deloc simplă. Nici chiar supravegheat de Șevcenko.

— Te iubește?

Zoia ridică din umeri. Stătea lângă secrete și trăgea sertar după sertar, cercetându-le conținutul. Nu se poate spune că Soloviov tremura, era mai degrabă extrem de tulburat, și se uita uluit cu câtă liniște scotocea Zoia prin lucruri. Topurile de hârtie (în mare parte, curată) erau inspectate cu degetul mare alunecându-i pe marginile colilor. Colile scoteau un ușor sunet de ventilator, semănând și cu fâșăitul pachetului de cărți de joc, înainte să fie împărțite. Uneori se auzea un zdrăngănit,

alteori un trosnet. Zoia puneă unele obiecte pe secreteș și, după ce termina de scotocit sertarul, le puneă la loc.

Soloviov se mărgini să cerceteze puținele cărți ale lui Taras. Cele mai multe erau despre Alupka și despre palatul Voronțov. Nu încăpea îndoială că Taras era omul unei singure teme. Doar o publicație nu se referea la Voronțov, ci descria diferite sisteme de semnalizare.

— Ce lucrează el?

— E paznic la palatul Voronțov.

Vârându-și adânc mâna sub fiecare cearșaf, Zoia cercetă teancurile de lenjerie. Lenjeria era veche. Până și pe marginile la vedere ale cearșafurilor împăturite erau locuri tocite și găuri. Lui Soloviov îi trecu prin minte, în chip nepotrivit, că felul cum arătau putea fi rezultatul firii active a lui Kolpakov-tatăl. De multe ori, lucrurile au viață mai lungă decât cel care le-a folosit. Doar se știe că s-a păstrat lenjeria de pat cu inițialele lui Cehov. E așternută și azi pe patul lui de la muzeu. Deși... Or fi găurile astea rezultatul insomniilor îndrăgostitului Taras? Soloviov mai aruncă o privire asupra fotografiilor.

— Am găsit.

Zoia rosti cuvântul cu același calm cu care căutase prin lucruri, dar pe Soloviov îl trecu un fior. Chiar era cu puțință? În ciuda neîncrederii totale a lui Soloviov în succes (nu înțelegea nici el de ce se băgase în toate astea), între două cearșafuri de plapumă înflorate se vedeau, galbene, niște foi acoperite cu un scris mărunț.

— E scrisul maică-mii.

Soloviov ridică puțin partea de sus a teancului de lenjerie și, cu un gest de scamator, Zoia trase foile din șifonier. Era o victorie. În ciuda modului discutabil în care fusese obținută, ea rămânea o victorie – și încă ce victorie. În definitiv, Taras nu avea nici un drept asupra manuscrisului. În definitiv, părinții lui pur și simplu îl furaseră... Scurta istorie a cercetătorului Soloviov, petrecută cu precădere în biblioteci și în arhive, făcuse un salt mortal evident și se prefăcuse în istorie detectivistică. Niciodată nu i se păruse căutarea adevărului

științific atât de captivantă. Ieșit la lumină, dramatismul cercetării, ascuns lumii, lua forme vizibile. Soloviov stătea în picioare lângă fereastră și ținea foile în mână întinsă. Nu citea. Se uita, pur și simplu, la scrisul mărunț al mamei Zoiei, simțind lângă tâmplă respirația fetei. Din când în când, deasupra rândurilor apăreau semne care introduceau, cu scrisul bine cunoscut lui Soloviov, completări și corecturi. Însemna că generalul lucrase asupra manuscrisului dictat... De undeva din adâncul rândurilor – mâna Zoiei îi strânse cotul – ieșiră încet la iveală ochii triști ai Ekaterinei Ivanovna. Pe pasarela de metal care făcea legătura cu terasa casei vecine (niște tăblii de pat serveau drept balustrade) stătea Ekaterina Ivanovna cu o sacsoșă plină alimente și se uita în tăcere la Soloviov prin geamul ferestrei.

Părăsiră amândoi camera lui Kozacenko. Zoia o închise cu cheia și se grăbi să scoată cârligul de la ușă. Rezemându-se cu spatele de ușa camerei ei, trase cu urechea la pașii grei din hol ai Ekaterinei Ivanovna, care îi amintea cumva lui Soloviov de prințesa Tarakanova. Când Ekaterina Ivanovna intră în camera ei, Zoia îl scoase în liniște pe Soloviov din apartament.

Mergând în jos pe Botkinskaia, el se întreabă cu îngrijorare ce avea să se întâmple acum cu Zoia. Îngrijorarea dură însă o clipă, fusese acel ceva fără de care Soloviov, om scrupulos, nu se putea lăsa în voia bucuriei de a fi în posesia manuscrisului. Micul teanc de file acoperite cu scrisul mărunț și citeț îi aparținea numai lui, foșnea la fiecare mișcare a mâinii fierbinți și (asta era de necrezut) nu le trezea trecătorilor nici cel mai mic interes.

Lui Soloviov nu-i veni să se ducă acasă. Îi era greu să rămână singur cu fericirea lui, cum le e greu celor uniți printr-o legătură condamnată, nepermisă, poate chiar criminală. Ei și-o etalează. Se avântă în lume, se duc la recepții, la cluburi, la spectacole... Soloviov o luă pe faleză. În timp ce cobora, văzu șiruri de scaune asemănătoare celor cu care sunt înzestrate stadioanele. Tribunele astea erau orientate spre cel mai frumos spectacol din lume – marea.

Soloviov contemplă mișcarea valurilor și simți puțin cum intră în pielea generalului. Asemeni fumătorului împătimit care trăgănează (o plăcere de un fel aparte) aprinderea țigării, nu se grăbi să citească. Se bucură de captura sa pipăind-o, netezi marginile aproape moi ale foilor, își lovi genunchii cu teancul și-l potrivea ca să-i dea forma corectă.

Amintirile generalului începeau așa: „La zece ani, am fost dat de părinți la Corpul de cadeți nr. 2“. La zece ani. Datele cu tot ce se petrecuse înainte de vârsta asta fuseseră publicate de A. Dupont, care, după cum se știe, bănuise că exista o continuare a lor. Astfel, intuiția științifică a cercetătoarei i-a permis să prevadă clipa aceea dulce trăită de Soloviov pe faleza laltei. Citea filă după filă și le punea pe cele citite la sfârșitul teancului. Încerca să elimine prima filă, să se îndepărteze de ea, dar obligatoriu se întorcea la ea. Când și când, desprinzându-se de rândurile compacte ale Ninei Fiodorovna Akinfeeva, căuta cu privirea orizontul și se gândea că parcurgerea textului semăna cu o călătorie în jurul lumii, al cărei scop era întoarcerea în punctul de plecare.

La zece ani, generalul a fost dat de părinți la Corpul de cadeți nr. 2. Să trecem cu vederea inadvertența din prima propoziție. Într-un anume sens, Larionov putea fi și la zece ani general, pentru că, în sensul strict al cuvântului, el a fost întotdeauna general. Cine s-ar încumeta să nu și-l închipuie general? Întrebarea a pus-o A. Dupont. În maniera ei, neacceptând compromisul, a și răspuns la întrebare: nimeni.¹

Dictându-i Ninei Fiodorovna amintirile despre anii petrecuți la Corpul nr. 2, generalul sublinia că, la această instituție de învățământ, cusăturile cu aur de pe uniforme negre erau mai înguste decât la alte școli (de pildă, la nr. 1, la Nikolaevski și chiar la Aleksandrovski), ca să nu mai spunem că la Corpul nr. 2, spre deosebire de o serie de alte școli, pantalonii cadeților nu erau negri, ci albaștri. Generalul mai arăta că ulterior, când în companiile combatante s-a introdus portul de armă, Corpul nr. 2 a avut dreptul să poarte săbii cu dragoni la centiroane, după modelul Gărzii Imperiale.²

Erau sculați devreme, la șase dimineața. Cu goarna. Nu era mare lucru vara, în timpul nopților albe, dar iarna era de

1 Dupont A., *Nu de-alde cei de-acum...* Buletin istorico-militar, 1993, nr. 2, pp. 17-29. (N. a.) [Acest titlu este un vers din poemul *Borodino* de M.I. Lermontov – N. tr.]

2 Autorul a specificat, pentru a fi obiectiv, că săbiile erau obișnuite și la Corpul Nikolaevski, și la Corpul „Alexandru al III-lea” de la Don, dar acolo se purtau pe centiroane de alte culori. Spre comparație, Hiașintov E., *Însemnările unui ofițer alb*, SPb, 1992, pp. 29-30. (N. a.)

nesuportat. Vara, viitorul general se scula cu o jumătate de oră înainte de deșteptare, ca să întâmpine goarna treaz bine. N-o lăsa să-i tulbure cele mai dulci vise matinale. Iarna nu izbutea. Nu avea putere să părăsească patul încălzit peste noapte și să se afunde în frigul pătrunzător al dormitorului. Temperatura nu se ridica niciodată mai sus de zece grade. La sfârșitul secolului al XIX-lea, nu li se recomanda tinerilor să doarmă într-o încăpere caldă.

Se spălau până la brâu cu apă rece, treaba asta era și mai rea decât goarna. Ieșeau în piață doar în veston. Pe orice vreme. Poate că educația asta spartană l-a făcut pe cadetul Larionov să fie interesat de faptele de arme ale regelui Leonidas. Sau poate din contră: faptele regelui spartan l-au împăcat pe Larionov cu regimul cazon atât de aspru. Până la urmă, atât educația spartană, cât și cunoașterea în detaliu a desfășurării unei lupte i-au prins foarte bine cadetului la anii maturității.

Când ieșea la adunarea de dimineață, se silea să nu ia în seamă fulgii de zăpadă intrați pe sub guler. Se gândea că spartanii, care știau dificultățile vieții de soldat, nu avuseseră de-a face cu frigul rusesc. Din când în când, Larionov înălța capul și se uita la colegii adunați în întunericul de decembrie din piață. Arătau mititei, adormiți încă, năpădiți de o gheață mărunță. În lumina felinarelor cu gaz, li se vedeau numai coardele curate, strălucitoare și nasurile roșii. Vântul dimineții era înțepător, erau încă adormiți, ochii le lăcrimau. Nu se lăsau înfrânți de greutate. Dimpotrivă: ele îi hrăneau, călinindu-le trupul și spiritul. Creșteau ca niște băieți puternici și niște ofițeri adevărați. „Toți au murit“, notase generalul deasupra rândului.

Un loc deosebit l-a ocupat în viața de atunci a generalului cadetul Lanskoi. Acest băiat frumos și, judecând după descriere, plin de el, se detașează vizibil în amintirile lui. Timp de câțiva ani, cadeții Larionov și Lanskoi au fost împreună. Relațiile lor nu erau de prietenie în sensul obișnuit al cuvântului. Pentru apariția, iar după aceea consolidarea acestor relații,

Lanskoi n-a făcut absolut nimic. Aportul lui la prietenia lor a fost faptul că îngăduia să fie admirat.

Într-un anume sens, Lanskoi merita admirație. Fără vreun efort vizibil, aproape că era cel mai bun la învățătură. Răspunsurile le rostea fără să ridice vocea și cumva chiar condescendent. Pe profesori îi enerva acest lucru, dar nu aveau de ce să se lege. Era și de un curaj nemăsurat. Punea pariu că înoată sub gheața dintre două copci ale Jdanovkăi. În ciuda celei mai severe interdicții, putea părăsi înaintea semnalului de retragere incinta școlii, pentru a se întoarce în zori pe fereastră.

O dată a fugit cu el și cadetul Larionov. Îmbrăcați în haine civile, au hoinărit jumătate din noapte prin Petersburgul înzăpezit. Larionov s-a simțit cum nu se poate mai mizerabil. Încălcarea disciplinei i s-a părut o adevărată trădare. Să spună *ce* anume trăda îi era greu chiar și lui, dar de faptul că avea loc o trădare nu se îndoia. Pe la ora două și jumătate, cadeții au intrat într-o cârciumă și au comandat câte o jumătate de pahar de votcă. Au reușit să se întoarcă neobservați în timpul nopții, dar Larionov, care nu fusese niciodată bolnav până atunci, în dimineața aceea s-a îmbolnăvit. A făcut febră. A făcut frisoane. Din ochi îi curgeau lacrimi. Lacrimile erau de căință, dar lucrul ăsta nu-l știa nimeni. Nimeni, în afară de Lanskoi. În cea de-a treia zi, el l-a vizitat pe Larionov la infirmerie și i-a spus:

— Tu, Larionov, ești un om corect. Te-ai îmbolnăvit pentru că ai încălcat regulamentul. Nu trebuia să vii cu mine.

Cadetul Larionov a așteptat ca prietenul să-l viziteze din nou, dar lucrul ăsta nu s-a întâmplat. Când Larionov a ieșit de la infirmerie, Lanskoi l-a salutat de la distanță. Larionov a dat din cap și nu s-a apropiat. După terminarea școlii, s-au pierdut din vedere.

Majoritatea materiilor (cu excepția limbilor) erau predate de militari. Cadeții aveau șase ore de curs pe zi, după care urmau călăria și instrucția de front. La început, aproape întreaga atenție a lui Larionov a fost captată de călărie. Probabil, tocmai

de această perioadă trebuie legat începutul lungilor discuții ale generalului cu caii, amintite nu o dată în literatură.¹

După ce băiatul a aflat despre bătălia de la Termopile, printre materiile preferate a început să se numere și tactica. Citind aceste rânduri, Soloviov își aminti de schița în creion a unui plan de luptă, descoperită de el într-o arhivă din Petersburg. Prin confruntarea documentului cu schițele analoage², s-a reușit să se demonstreze fără tăgadă că ea aparținea viitorului general. Interesul deosebit al descoperirii consta nu atât în faptul că dintre toate schițele cunoscute aceasta era cea dintâi, cât în faptul că în colțul din dreapta-sus al foii era reprezentat Leonidas însuși – cu epoleți de general și cu vulturul bicefal pe piept.

Dintre materiile nemilitare, cadetului Larionov i-a plăcut dansul. Pentru psihicul copilului, o astfel de pasiune poate să pară întrucâtva neașteptată, dar numai la prima vedere. Spre deosebire de vremurile mai apropiate, ofițerimea rusă, foarte rafinată, știa și îi plăcea să danseze. Dezvoltarea armonioasă – adică tocmai cea la care aspirau cadeții Corpului nr. 2 – nu presupunea numai curaj, ci și eleganță.

Pe lângă toate celelalte, atitudinea cadetului față de dans a fost influențată de un extras din statutul școlii, pus în ramă în sala de dans, specificând că sistemul de predare era elaborat de școala franceză „pe baza principiilor frumosului, grației și expresivității corpului uman în repaus și în mișcare”³. Textul i-a atras pentru prima dată atenția lui Larionov asupra multitudinii de posibilități ale corpului uman.

Lecturile extrașcolare au fost o altă pasiune a copilului. Un pedagog din școală le citea cu voce tare elevilor săi din operele

1 Budionnii S.M., *O atitudine frumoasă față de cai*, Moscova, 1932, pp. 29-30. (N. a.)

2 Sunt cunoscute în mai mică măsură alte optsprezece planuri ale luptei de la Termopile, atribuite cadetului Larionov. (N. a.)

3 A se vedea Gurkovski G.A., *Școlile de cadeți din Imperiul Rus*, Moscova, 2005, vol. 1, p. 34. (N. a.)

clasicilor ruși. Observând interesul lui Larionov pentru lectură, precum și pronunția lui exemplară, pedagogul îl puneă deseori să citească cu voce tare din clasici. Bătrânul soldat se așeza într-un colț al sălii de clasă și, acoperindu-și pe jumătate ochii cu mâna, asculta cum citește elevul său. Clătina aprobator din cap în ritmul lecturii, dând impresia că e deosebit atent, dar mișcările erau neverosimil de cadențate. Uneori, un fluierat liniștit ieșea prin micile smocuri de păr aspru din nările umflate. Citeau *Poltava*, *Borodino*, *Taras Bulba*, dar tuturor le plăcea în mod deosebit *Un bard în tabăra oștenilor ruși*.

La primele strofe ale lui Jukovski, fluieratul înceta. „Bătrânul nostru Figner în tabăra dușmană / Se duse-n bezna nopții / Precum o umbră pe lângă corturi se furișă / Nimic privirii iuți nu îi scăpă...” – la strofa asta se făcea liniște deplină. „Bătrânul nostru Figner...” – doar atât era de-ajuns ca să-i facă atenți: se rostea ca un singur cuvânt. Unde mai pui că-l citea graseind. Pe lângă corturi se furișă...

Cam prin 1894, Larionov a citit cu voce tare povestirea *Chirurgie*, adusă de tatăl său. Deprins cu operele rusești clasice, pedagogul s-a trezit, dar nu l-a întrerupt pe cadet. Cum avea experiență în ale stomatologiei, pedagogului i-a plăcut povestirea. Aflând că autorul operei este Cehov, el i-a scris o scrisoare lui L.N. Tolstoi ca să-l întrebe dacă Cehov A.P. este un scriitor clasic. Tolstoi n-a răspuns. De aici trebuie trasă concluzia că în anul 1894 Cehov nu era încă un clasic. Nici măcar nu începuse construcția casei lui de la Ialta.

Dar lecturile elevilor Corpului de cadeți nr. 2 nu se limitau la operele enumerate. Ascundea sub saltele de ochii educatorilor romanele scrise de Madame de Genlis, versurile domnului Barkov și romanul lui Cernîșevski *Ce-i de făcut?*, copiate cu scrisul citeț al cadeților. Amintindu-și de anii aceia, bătrânul general își exprima încântarea pentru faptul de a fi copiat romanul lui Cernîșevski. Nu numai copierea, dar chiar și citirea acestuia i se părea un fel de faptă eroică. În

opinia memorialistului, literatura rusă nu produsese un text mai slab decât ăsta.

În timpul unui control, pedagogul cel bătrân a descoperit cărțile ascunse în dormitorul cadeților. În urma rugăminților fierbinți ale elevilor, el le-a lăsat-o pe Madame de Genlis. A acceptat până la urmă să închidă ochii și la Barkov. Dar cu lucrarea lui Cernîșevski nu s-a putut împăca nicicum. Făcea o criză de furie numai la auzul numelui. A amenințat cu excluderea din școală și trimiterea în judecată a celui care copiasse romanul. Elevul n-a fost identificat (poate că nu s-a vrut), dar generalul îl știa foarte bine. A considerat că poate să-i dezvăluie numele abia după opt decenii, când cel care îl copiasse nu mai avea cum să fie amenințat. Acesta era cadetul Lanskoi.

Reacția pedagogului era explicabilă. Corpul de cadeți nr. 2 era în parte răspunzător în privința lui Cernîșevski. În anul 1853, pregătindu-și disertația, Cernîșevski intrase pe un post de preparator la școala de cadeți. E puțin probabil ca situația aceasta să fi stat la originea tuturor neplăcerilor sale, dar strict cronologic – iar în privința asta n-ai ce face –, ea le-a precedat. Mai mult, ca urmare au fost stabilite legități nu numai în privința timpului, ci și a spațiului.

Profesorul de balistică, colonelul Pazuhin, a atras atenția asupra faptului că, pentru scriitorul democrat, punctele-cheie ale orașului sunt dispuse în linie dreaptă. Corpul de cadeți nr. 2 (locul de muncă) → Jdanovskaia Naberejnaia nr. 7 (locul de domiciliu) → Fortăreața Petropavlovsk (locul de detenție) → Piața Mîtninskaia (locul de degradare militară). Luând la cunoștință aceste legități, cadetul Larionov nu putea ști că, în virtutea conexiunii a tot ce există pe lume, pe aceeași dreaptă (Jdanovskaia Naberejnaia nr. 11) avea să ocupe o cameră istoric Soloviov care studia lupta generalului Larionov cu consecințele activității lui N.G. Cernîșevski. Această construcție ideatică complicată îl făcu pe Soloviov să se desprindă de text și să privească pânza unui iaht îndepărtat. O clipă mai târziu citea din nou.

Înscrierea la Corpul de cadeți n-a însemnat deloc o izolare a viitorului general de lumea dinafară. După ce a învățat să dea onorul și să stea în front, a primit dreptul să iasă în oraș. Asemeni cadeților din celelalte școli, elevii Corpului nr. 2 aveau o singură restricție: le era interzis să meargă pe partea cu soare a bulevardului Nevski. Poate că interdicția era privită ca parte a educației spartane, ca măsură necesară pentru a-i familiariza pe cadeți cu părțile întunecate ale vieții.

Uneori, cadeții erau duși la teatru. Era o adevărată sărbătoare. În vremurile acelea lumea nu se distra ca în zilele noastre. Teatrul, retras acum în zona elitistă, ocupa un loc de frunte în *industria divertismentului* din secolul al XIX-lea. Ca instrument de educație, teatrul era considerat un fenomen polivalent și – în funcție de genul spectacolelor – chiar periculos. În Postul Mare, teatrul era închis.

Cei din Corpul de cadeți preferau piesele Teatrului „Aleksandrinski”, iar dintre spectacole – *Furtuna* de A.N. Ostrovski. După cum numărase viitorul general, cât timp a învățat el acolo, cadeții au fost la *Furtuna* de șaisprezece ori. Preferința asta pentru o singură piesă și-a găsit explicația în faptul că pedagogul făcuse o pasiune pentru ea.¹ Își manifesta atât de zgomotos compasiunea lui pentru Katerina, încât cei din jur își întorceau capetele. Încă de la prima replică, soldatul ăsta îmbătrânit se agăța zdravăn de brațele fotoliului. Revoltat de lipsa de caracter a lui Boris, își frământa chipiul militar și dădea cu el de genunchi. În timpul monologului Kabanihăi, își ridica pumnul enorm și, încet, cu o grimasă disperată, îl înfunda în plușul zmeuriu al lojei. La cuvintele Katarinei „De ce oamenii nu zboară?”, fața pedagogului se lungea, și-o acoperea cu mâinile și izbucnea în hohote stridente de plâns. Spectatorii civili, care se uitau în sală, nu pe scenă, tăceau plini de respect. Erau zguduiți de sentimentalismul armatei ruse.

¹ A se vedea mai în detaliu Granin D.A., *Merg la „Furtuna”*, Leningrad, 1962. (N. a.)

În vacanțe, Larionov se întorcea acasă. Oricât ar fi de ciudat, încercările părinților de a-l răsfăța nu-i făceau copilului nici o plăcere. Se ducea la cofetării mai mult din supunere filială și, însoțind cu oranjadă eclerul inconsistent, nu-și exprima delectarea, spre uimirea celor din jur. I se părea (și aici era totul) că prin asemenea fapte trădează idealurile spartane, că fiecare vizită într-un astfel de loc reduce la zero lunile de instrucție, de spălat cu apă rece ca gheața și de deșteptare înainte să sune goarna. La școală hrana era foarte bună, și lucrul ăsta îl mai împăca pe cadet când frecventa cofetăriile. În concepția conducerii, restricțiile la mâncare nu intrau în stilul spartan de educare. Viitorii ofițeri trebuiau să mănânce bine.

Băiatului i se păreau ciudate discuțiile părinților despre probleme care nu vizau armata. În tonul discuțiilor lor își făceau loc indecizia și lipsa de convingere, deși temele dezbătute îl tulburau serios, în ciuda caracterului lor civil (dar poate tocmai din cauza lui). Astfel, cadetului i s-a întipărit în minte discuția despre stilul de viață al baroanei von Krüger, o rudă îndepărtată de-a lor, care se căsătorise de patru ori. Discuții despre baroană se purtasera în familie și înainte, înmulțindu-se pe măsură ce ea contracta o nouă căsătorie. În același timp, Larionovii-seniori, ținând la reputația liberalilor, nu admiteau discuțiile deschise pe seama baroanei, iar în lume afirmau că tot ce se întâmpla cu baroana se datora exigenței și maximalismului ei.

Larionovii și-au criticat ruda că îi convocase pe toți cei patru soți să ia masa cu ea la restaurantul Ursul. Când a aflat despre fapta ei, mama lui Larionov a izbucnit în lacrimi și a spus că n-o mai primește pe baroană în casă. La obiecțiile timide ale tatălui, care considera că o atare întâlnire nu mai însemna nimic față de numărul mariajelor rudei lor, mama lui Larionov a strigat: „Cum de nu înțelegi că e absolut șocant, lipsit de bună-cuviință?” Cadetul, martor al scenei, s-a jurat în gând să nu facă niciodată așa ceva. Mulți ani după aceea a asimilat faptele șocante cu imaginea scenei de atunci.

„Anume această situa...” – așa se termina, dacă este să fim cât se poate de exacti, manuscrisul obținut de Soloviov. Pagina cu „...ție” lipsea, așa încât el reconstrui, ca să zicem așa, cuvântul complet. Se mai uită o dată la pagini. Nu încăpea nici o îndoială: manuscrisul era incomplet. Se gândi că, și așa incomplet cum era, avea o valoare imensă și că publicarea datelor noi despre copilăria generalului...

Și totuși era dezamăgit. În timp ce-l citea, se obișnuia cu gândul că manuscrisul era complet, mai exact spus, nu admitea să lipsească ceva din el. Când manuscrisul se întrerupsese la un moment dat, Soloviov avu senzația că o ia la vale de pe culmea fericirii pe care se pomenise la început. „Ca să vezi ce înseamnă nrecunoștința”, își zise în gând istoricul ridicându-se în picioare. De mult ce stătuse nemișcat, picioarele îi amorțiseră, și abia-abia au făcut față celor câteva trepte care duceau la partea de sus a falezei.

Soloviov cumpără o mapă de plastic de la chioșc, puse manuscrisul în ea și o porni la întâmplare pe faleză. Trecând pe lângă Oreanda, se trezi lângă monumentul lui Gorki. Nu-și aminti ce afirma generalul despre Gorki, dar negreșit spusese el ceva... Scriitorul era în rubașcă și în cizme lustruite. În spatele lui, drumul se despărțea în două: în sus și în jos. Despre ce-l aștepta pe călător nu era scris nici un cuvânt pe postamentul de marmură. Ce drum, se întrebă Soloviov, ar fi ales Gorki? Alegându-l pe cel de jos, Soloviov își aminti cuvânt cu cuvânt cele spuse de general despre scriitor: „Se va rostogoli pe un plan înclinat” (anul 1930). Era o metaforă marca Ialta. Cu excepția falezei, toate suprafețele din oraș erau înclinate.

La capătul aleii înclinate (ramuri de salcâmi împletite, umbră deasă) se afla un bistrâu. Acolo, la primul fel se servea cvas cu carne, iar la felul doi – pilaf. Pilaful a fost așa și-așa, dar cvasul a fost excelent. Soloviov își comandă încă o porție în locul felului trei și o mănă pe îndelete, cum se mănâncă ceva ce nu se poate răci. Ședea pe veranda acoperită privind cum aerul curat adus de vânt mișca fața de masă și planta necunoscută

din hârdău. Soloviov mănca ținând mâna liberă pe balustrada metalică. Dincolo de balustradă – fără nimic interpus – începea imensa mare albastră.

Se întoarce acasă când era deja întuneric. La vreo cincisprezece minute după aceea, auzi soneria. Soloviov nu aștepta pe nimeni. Știind că trebuie să fii cu ochii-n patru seara, în orașele din sud, întrebă:

— Cine-i acolo?

— Zoia.

Vocea nu putea fi confundată cu a altcuiva. Era chiar Zoia. Rochiile vaporoză și transparente, în care o văzuse îmbrăcată în zilele acelea, fuseseră înlocuite cu niște jeanși albaștri și un tricou. Pe umăr îi atârna o geantă sport. Soloviov se dădu deoparte și Zoia intră fără să arate grăbită. Îmbrăcată așa, arăta ca pornită într-un marș sportiv, dar îi venea bine, fără doar și poate. Ea se așeză ca în gară – cu geanta pe genunchi și cu picioarele încrucișate sub scaun.

— Cum e manuscrisul? întrebă Zoia. Ți-a îndreptățit așteptările?

— E incomplet... Închipuie-ți că se întrerupe la jumătatea cuvântului.

— Așa va să zică?

Cu o mișcare înceată, cam adormită, Zoia desfăcu fermoarul genții.

— Manuscrisul ăsta e totuși foarte important, remarcă Soloviov. Nu visam la așa o reușită.

— Deci o să căutăm mai departe, zise Zoia extrăgând un imens ciorchine de struguri. Trebuie să-l găsim pe tot.

— Trebuie? Păi unde?

— Să ne gândim.

După struguri, pe masă apărură o sticlă de plastic de doi litri. Nu era Pepsi-Cola, deși asta scria pe etichetă. Lichidul dens, făcând valuri pe pereții sticlei, dădea băuturii o notă de noblețe. La fel poți ghici ce hram poartă omul, dacă îi prinzi prima mișcare.

— E vin Massandra, l-a adus Nesterenko, Zoia arată spre sticlă cu o mișcare din cap. Sora lui lucrează la fabrica de vinuri.

Cum pahare de vin nu descoperiră în apartament, Soloviov aduse de la bucătărie două pahare în fațete. În timp ce turna vinul, ținea sticlă voluminoasă cu amândouă mâinile. Vinul se revărsa gâlgâind, făcând din când în când loc aerului să intre. Lui Soloviov i se păru că sticla e o ființă vie. Grohăia ofensată când înghițea aer. Pereții de plastic se mișcau spasmodic sub degetele tânărului. După ce turnă câte o jumătate de pahar pentru fiecare, Soloviov puse sticla pe jos. În comparație cu masa la care ședeau, sticla era disproporționat de mare, și nici măcar paharele în fațete nu puteau atenua contrastul.

— Pentru succesul investigațiilor noastre, zise Zoia.

Calitățile neobișnuite ale vinului îl uluiră pe Soloviov. La densitate și buchet semăna cu lichiorul, dar rămânea totuși vin. Soloviov bău și își închipui cum era vinul ținut în amfore. Simți gustul nectarului, despre care citise în sursele antice. Tânărul istoric nu mai avu nici o îndoială: anticii proslăviseră exact vinul ăsta. Zeii greci îl degustaseră în rarele lor vizite făcute în sudul Ucrainei, în Priciornomia de nord

Zoia văzu că lui Soloviov îi place vinul. Ea îl bău mai întâi cu înghițituri mici, ca o doamnă, apoi ca una care se desfată cu zeiasca băutură. Mai ciupea câte un bob de strugure, îl ducea fără grabă la gură și-l puneă între dinții din față. Ținea boabele acolo câteva clipe, asigurându-se că i se vede forma frumoasă a dinților și albul lor. Pe urmă boabele dispăreau în gură și, o vreme, umflau obrajii Zoiei. Cercetătorul petersburghez găsi că mișcarea asta a boabelor are ceva erotic, dar nu îndrăzni s-o spună cu voce tare. Era clar că ajutoarea lui Soloviov e o maestră desăvârșită.

— Taras știe că am fost la el azi. Zoia îi comunică asta fără să-și schimbe poziția și continuă să mănânce struguri. Ekaterina Ivanovna i-a povestit tot.

Soloviov se lăsă pe spătarul scaunului. Abajurul de modă veche al lămpii se răsfrânse în fațetele paharelor și își amestecă rozul închis cu roșul vinului.

— Și acum... Soloviov își luă paharul (culorile se separară iar). Cum te mai întorci acasă?

Zoia ridică din umeri.

— Naiba-l să-l ia pe Taras ăsta. Nu știi niciodată la ce să te aștepți de la așa un mutulică. Ea ciuguli altă boabă. Mi s-a spus că și-a ieșit din fire.

— Azi nu trebuie să te duci acasă. Rămâi la mine.

Boaba rămase între dinți mai mult decât până atunci și Soloviov înțelese că Zoia zâmbește.

— Asta o să pară cam ciudat... Nu. Azi o să stau la gară, iar mâine treaba o să fie uitată. La urma urmelor, totul se uită.

— În noaptea asta rămâi la mine.

Zoia tăcu. Își înmuie buzele în vin și, cu o ușoară mișcare de fotbalist, rostogoli pe masă boaba de strugure. Se auzea cum dincolo de fereastră, pe fosta stradă Autskaia, treceau mașinile întârziate în noapte. Cu o viteză teribilă, în lumina orbitoare a farurilor, trecea elita rasă în cap din Crimeea, în mașini străine. Din când în când, în liniștea așternută pentru o vreme, se auzeau oftaturile triste ale unui troleibuz. Își încetinea mersul, undeva la intersecția firelor electrice pâ râiau troleele și mașina lua din nou viteză. În interiorul slab luminat se zăreau lucrătoarele de la cantine – obosite, tăcute, cu sacoșele umflate puse la picioare. Mai erau domnișoarele fardate și veteranii de război beți, cu medaliile puse din vreme pe haine ca să nu fie snopiți în bătaie de miliție. Veteranii se clătinau în ritmul mișcărilor troleibuzului la cotituri și decorațiile scoteau un sunet liniștit și melodios.

Zoia se culcă pe divan, iar Soloviov pe un pat pliant. La sugestia ei, fata căpătă unica garnitură de pat – cea în care dormea el. Tot musafira repartizase locurile de dormit. Soloviov era bucuros că totul se rezolvase fără participarea lui. Și totuși, când Zoia apăsă întrerupătorul, el înțelese, nu fără tristețe, că se gândise la o altfel de variantă. Doar se gândise. Pentru fata de la Muzeul „Cehov“, varianta se dovedi inacceptabilă.

— Noapte bună (zgomot de tricou scos pe cap).

— Noapte bună.

Culcat în întuneric, Soloviov ascultă degeaba respirația Zoiei. I se păru nefirească liniștea din cameră. Se gândi că, probabil, Zoia nu se mișcă fiindcă e atentă la ce face el. Lui îi era însă frică să respire adânc: la cea mai mică mișcare, patul pliant scotea un schelălăit sălbatic. Nu știa cât e ceasul, deși era suficient să se întoarcă spre ceasul electronic luminos. Dar nu se întoarse. Se temea să deschidă ochii.

Când îi deschise, nu i se mai păru așa de întunecată camera. Adică nu întunecată de tot. Poate că era lumina lunii sau se crăpa de ziuă, oricum, se zăreau destul de clar contururile obiectelor. Silueta sticlei pe masă. Ciorchinele nemâncat până la capăt, semănând cu muntele Aiu-Dag. Luciul cataramei jeansilor Zoiei pe scaun. Lui Soloviov i se tăie răsuflarea: luciul ăsta îi ascuți simțurile la maximum – ca zgomotul trenului odinioară. Poate că senzația era și mai puternică. Încercă să-și dea seama dacă Zoia doarme. Pe pata albă a pernei zări capul ei întunecat și mâinile puse sub ceafă. Nu așa dorm oamenii... Însoțit de scârțâitul patului pliant, Soloviov își puse mâna mai jos de pântec și simți ceva umed. Nu era sigur dacă Zoia doarme sau nu, dar nu avea nici o îndoială că e complet goală. Nu știa nici el de ce.

Începea să se simtă răcoarea venită prin fereastra deschisă. Va să zică se lumina de ziuă.

— Mi-e frig, zise Zoia încet, continuând parcă discuția.

— Pot să închid fereastra, răspunse Soloviov fără să se miște din loc.

— Mi-e frig.

Cuvântul repetat nu părea să aibă un sens anume, nu fusese rostit cu o intonație oarecare, nu avea nimic în afară de ritm. Soloviov recunoscuse ritmul fără greș. Cu o mișcare de cotoi, sări din patul pliant fără să facă zgomot. Se duse la patul Zoiei și își propti picioarele în el. Simți părul Zoiei pe pielea lui umedă. Într-o clipă se culcă lângă ea.

— Așteaptă...

Ea scoase un prezervativ nu se știe de unde și-l puse în palma lui fierbinte. Soloviov nu avu timp să se mire. Într-o secundă,

picioarele Zoiei îi încolăciră spinarea cu o forță neașteptată. Nu suferea comparație cu amorul timid al Lizei. Nu întâlnise niciodată atâta energie, mlădiere și pasiune. Nu simțise până acum o asemenea descărcare de forță haotică. Niciodată imaginea bărcii pe valuri nu-i fusese atât de aproape. Imaginea asta a fost ultima venită în minte, înainte ca el să se scufunde definitiv în beznă. Sub aparența de fată flegmatică se ascundea un uragan.

În dimineața următoare (începută târziu) Soloviov își aminti că-n ziua aceea promisese să citească referatul despre generalul Larionov. Lectura referatului urma să aibă loc acasă la Zoia. Ignorând ultimele întâmplări, Zoia considera oportun evenimentul, în schimb pe autor îl punea în încurcătură. Și mai încurcat se simți el seara, când, intrând în vestibulul apartamentului comun, dădu mai întâi peste Taras. Taras arăta foarte calm, chiar prevenitor. Îl salută pe primul sosit, după care se retrase în bucătărie, unde rămase în continuare, rezemat de dulăpiorul generalului. Nu fusese invitat la lectura referatului.

Erau aceiași participanți: prințesa, Șulghin și Nesterenko. Pesemne că, îi trecu prin minte lui Soloviov, apariția zdronului de Nesterenko îl reținea pe Taras de la repetarea scenei de isterie din ajun. De altfel (Taras arăta stânjenit ca întotdeauna), vecinul Zoiei putea găsi puterea să se liniștească. Încet-încet se liniști și Soloviov. Nu-i fusese deloc ușor să vină, după cum îi dăduse de înțeles Zoiei în dimineața aceea.

Soloviov nu se simți în apele lui în momentul în care își scoase referatul din mapă. Stânjeneala lui nu avea nici o legătură cu Taras. Ce voia el să comunice nu putea să fie pentru asistență nici important și nici demn de interes. Toate descoperirile și precizările referitoare la operațiunile din Crimeea i se păreau nimicuri în comparație cu ce știau ei despre general. Dar era prea târziu să dea înapoi. Soloviov începu să citească.

Strict vorbind, n-a fost chiar o lectură. Simțind că o astfel de prezentare a materialului e nepotrivită, tânărul istoric procedă la o redare a lui – apropiată de textul referatului, dar nu

lipsită de improvizații. Așa ceva se întâmpla pentru prima dată în activitatea lui științifică. Nu pentru că n-ar fi putut să-și susțină cu voce tare referatele – el verifica fiecare frază din tot ce scria, știa textele pe dinafară. Ținea de codul academic al onoarei să te prezinți cu textul pregătit dinainte. Teancul de hârtii pus pe catedră era prima certificare, fie ea și aproximativă, a caracterului științific al comunicării. Fără textul pus pe masă, celelalte calități erau ca și inexistente.¹

Întorcând una după alta paginile referatului, Soloviov nu se uita la ele aproape deloc. Simțea că zboară – semăna cu senzația încercată când mersese cu bicicleta prima oară. Spunea pe dinafară datele bătăliilor, efectivul subunităților ambelor părți combatante și gradele tuturor ofițerilor superiori, participanți la lupte.

„Nimicirea corpului de cavalerie al lui Jloba de către generalul Larionov” – așa suna tema referatului. El descrie operațiunea-cheie din anul 1920, datorită căreia Crimeea rămăsese în puterea albilor până toamna târziu. La început se referi succint la componența trupelor desfășurate pe linia frontului în Taurida de nord. Aici nu putea să nu pomenească de Divizia a doua de cavalerie a generalului Kalinin (1 500 de săbii + 1 000 de baionete), de Divizia a treia de cavalerie a generalului Guselșikov (3 500 de săbii + 400 de baionete ale Corpului Donskoi al generalului Abramov): aceste unități erau dispuse de la Marea de Azov până la satul Cernigovka. Nu uită, firește, nici de Divizia Drozdov (amplasată lângă satul Mihailovka), nici de Divizia a doua de cavalerie a generalului Morozov. Vorbind despre trupele aflate la vest de Mihailovka,

¹ Singura excepție cunoscută lui Soloviov era referatul profesorului Nikolski la una dintre conferințe. Profesorul, în picioare, stătea prăvălit pe catedră și citea monoton frază după frază. Ieșind să fumeze după referat, l-a rugat pe Sloviiov să îi țină paginile citite. Pe ele nu se afla nimic în afară de niște caricaturi făcute cu un pix cu pastă. Profesorul îi înfățișase până la unul pe toți cei ce își prezentaseră referatele înaintea lui. Tocmai el a fost cel care i-a interzis lui Soloviov să vorbească fără text scris. (N. a.)

Soloviov aminti de Divizia de cavalerie Kubanskaia a generalului Babiev și de Divizia Tuzemnaia, amplasată la stânga ei. În sfârșit, în raionul Kahovka se aflau Diviziile Markov și Kornilov, în timp ce divizia generalului Barbovici era dislocată pe cursul inferior al Niprului.

Adversarele lor erau Diviziile Armatei 13 a roșilor, inclusiv Diviziile I și II de cavalerie ale batalionului de marș al lui D.P. Jloba. Numai efectivul lui, inclusiv unitățile adăugate, ajungea la 7 500 de soldați. După ce șovăi puțin, Soloviov se decise să nu se oprească asupra datelor privitoare la celelalte divizii ale lui Jloba (de exemplu, Divizia letonă și Divizia 52 infanterie: acestea erau dislocate în raionul Berislavl). Cuprinzând cu privirea auditoriul, cercetătorul simți că excesul de cifre îi poate slăbi atenția.

Vorbind despre planurile roșilor, Soloviov se mărgini să arate că Jloba intenționa să atace Corpul Donskoi și să cucerască Melitopolul. Înțelegând totuși că un astfel de tablou e incomplet, referentul preciză că pe porțiunea Jerebeț–Pologhi fuseseră activate patru divizii din grupul Fedko, în timp ce din raionul Berislavl–Aleški fuseseră scoase la înaintare Divizia 52 și Divizia letonă. Jloba își punea mari speranțe în trupa lui Fedko – nimeni dintre cei prezenți nu punea la îndoială lucrul ăsta. Fedko însă n-a îndreptățit speranțele oamenilor.

Știa oare generalul Larionov de planurile roșilor? Sursele accesibile cercetătorilor (Soloviov alinie teancul de pagini din fața lui) nu răspundeau la această întrebare. Generalul a acționat ca și cum planurile dușmanului i-ar fi fost cunoscute în toate detaliile. Era mereu cu o jumătate de pas înaintea roșilor, dar tocmai jumătățile astea de pas au determinat mereu rezultatul luptei. Cele mai ingenioase planuri ale lui Jloba erau nimicite de măsurile adoptate de comandantul armatei albilor – indiferent dacă erau rezultatul acțiunilor de recunoaștere sau previziuni geniale a generalului. Soloviov prefera cea de-a doua variantă.

După ce a studiat modul de gândire al adversarului (asta s-a petrecut destul de repede), generalul a ghicit toate operațiunile

avute în vedere de acesta. Forța generalului, după părerea cercetătorului, a constat în evaluarea absolut exactă a potențialului strategic al lui Jloba. Nota estimată nu era prea mare (lucru firesc), dar nici nu era de neglijat. După cum afirmase odată generalul Larionov, școala de aviație putea ridica pe oricine, inclusiv pe Jloba D.P., până la nivelul mediu. De altfel, nereușind să zboare ca lumea, soarta a vrut ca Jloba să ajungă la cavalerie. Amestecul ăsta de teluric și ceresc, împreună cu o genetică, potrivit unor date, defectuoasă i-au încălțit creierii comandantului roșu. Spre cinstea lui, generalul Larionov a reușit să facă față naturii lui complicate.

În zori, a ordonat să i se aducă o cafea tare și, așezându-se pe treptele vagonului blindat, a băut-o cu înghițituri mici. La cafea a fumat prima țigară. În atmosfera lipsită de vânt, a dat drumul fumului în inele, urmărindu-le mișcarea apatică spre cer. Când a început vântul, generalul a dat drumul fumului într-un firisor subțire și nu s-a mai ocupat de soarta lui. Se consideră că tocmai în acele minute a elaborat planurile care au distrus cariera militară a comandantului roșu D.P. Jloba.

Respirația pe jumătate adormită a stepei cu unduirile ei abia vizibile și mireasma încă proaspătă a ierbii îi insuflau generalului liniște și bucurie. Iute, ca într-o filmare accelerată, deasupra orizontului s-a ridicat soarele, și stepa și-a schimbat culorile. Ea i-a apărut generalului ca un caleidoscop desfășurat rapid împrejurul trenului blindat. Nelimitat în posibilitățile lui, nemărginit, presărat cu scrum de țigară.

Uneori, generalul Larionov se culca în iarbă și urmărea viața locuitorilor ei. Viața asta era în ochii lui la fel de mărunță ca viața omului. Poate nu atât de dură. Locuitorii din iarbă se mâncau de zor unii pe alții, dar se ocupau cu asta de nevoie, conformându-se străvechilor legi biologice. Nu se urau. Încurajate de nemișcarea generalului, ființele astea alergau pe degetele rășchirate, printre ele răzbătând la lumină colțul ierbii. Pe mâinile lui s-au plimbat zeci de furnici, cosași, păduchi verzi, gândaci și alte numeroase creaturi, cărora se căznea să le dea un nume. În zona luptelor crâncene dintre albi

și roșii, ele respectau cu strictețe regula neutralității. Știința lor de a nu observa cataclismele sociale friza absolutul și-l făcea pe general să cadă în admirație.

Degetele înecate în iarbă ale generalului te duceau cu gândul la ceva de după moarte. Dacă asta însemna și viață, atunci era viață în sens larg, veșnică, în sensul transformării trupurilor omenești în iarbă și copaci. Apăsându-și fața de iarba strivită, generalul își închipuia că e mort. Cu brațele desfăcute, cu fire de pământ pe cap. Așa își vedea soldații după luptă de fiecare dată.

Larionov și-a amintit cum, într-o vară, pe când era cadet, s-a dus într-o tabără militară. În timpul instrucției de câmp au trebuit să sape *urgent* tranșee. Era arșiță. Săpând o tranșee pentru prima dată, a obosit îngrozitor. A simțit că-i vine să vomite, picioarele au început să-i tremure. Era ud de transpirație. După ce a săpat tranșeea, cadetul Larionov s-a culcat în ea și a închis ochii. Locul soarelui arzător l-a luat o răcoare minunată. Ca de la mii de verste depărtare, răzbăteau până la el zgomote înăbușite: strigăte de ofițeri, zăngănit de lopată, tropăit de cai, dar nu le simțea aproape, nu mai erau acolo. Poate erau în altă lume.

— Răcoare de rai, a șoptit el închipuindu-și că zace în mormânt.

— Nu-i momentul să stai culcat, cadet!

De undeva de sus, din norii care pluteau deasupra tranșeei, se uita la el un ofițer.

— Sunt obosit *de moarte*, a spus băiatul.

Fără să mai adauge ceva, ofițerul s-a îndepărtat. Spațiul eliberat de el s-a întins imediat ca o perdea celestă, cu pete albe de nori.

— Mulțumesc, a rostit surd cadetul. Nu era exclus să fi fost un înger.

Generalul a rămas culcat. Simțea că un glas puternic îl cheamă de sub pământ. Avea senzația aceea liniștitoare de înrădăcinare în pământ, care, după cum i se părea lui, le era cunoscută tuturor celor uciși în luptă. Cei uciși înțeleseseră că

pentru ei se terminase totul și că se puteau desfăta cu liniștea venită de dincolo. Generalul stătea nemișcat, imobilitatea lui era aproape nepământească. Numai privirea atentă a santinelor – generalul știa că, pentru securitatea lui, era supravegheat – nu-i îngăduia să se lase contopit definitiv cu pământul.

Vorbind despre evenimentele din vara anului 1920, Soloviov nu putea să nu citeze celebra afirmație a lui M.A. Kritski. „Masa cavaleriei tovarășului Jloba, atrasă în cursul luptelor precedente într-o pungă îngustă, s-a pomenit înconjurată din toate părțile, ca urmare a învăluirii pe flancuri de către dârzele unități ale armatei ruse. Ca urmare a înghesuirii pe un spațiu mic, grupul lui Jloba a pierdut în mare măsură cel mai important atu al cavaleriei: mobilitatea și capacitatea de manevră”¹.

Strâmtoarea în care Jloba și-a dus unitățile a fost rezultatul acțiunilor îndelung gândite de generalul Larionov. Ca un jucător experimentat de șah, generalul i-a făcut adversarului o ofrandă: câțiva pioni în centrul tablei, înghițiți de Jloba pe dată. Câștigând o serie de lupte locale, absolventul Școlii Superioare de Aviație n-a băgat de seamă că locurile victoriilor lui se află pe o anumită axă și că sunt evident expuse atacurilor. Când, după părerea generalului, Jloba a înaintat în această direcție suficient de departe, victoriile au încetat. Din inerție, Jloba a continuat să atace, dar de data asta inamicul nu s-a gândit să se retragă. Și, deși armata generalului n-a contraatacat, toate încercările roșiilor de a trece mai departe au eșuat chiar în fața primei linii de tranșee, săpate, pare-se, cu mai bine de o săptămână înainte.

Abia când a luat la cunoștință cât de temeinic fusese pregătită apărarea în acel loc, Jloba a început să înțeleagă că marșul lui victorios nu fusese altceva decât ocuparea de către albi a unor poziții dinainte pregătite. A înțeles pe deplin situația în dimineața când în spatele trupelor sale au apărut primele unități ale albilor. Îi conducea în luptă generalul Larionov

¹ Kritski M.A., *Regimentul de șoc Kornilov*, Paris, 1936, p. 176. (N. a.)

însuși, care pentru acțiunea asta părăsise trenul blindat în care stătea. Generalul nu era omul care să riște de dragul riscului. Pur și simplu știa că uneori trebuie să conduci chiar tu oștile. Momentele astea le simțea fără greș.

Prevenindu-și ascultătorii că pentru un timp va părăsi tema Jloba, Soloviov le aminti despre vestita spargere a frontului de la Kahovka. Avea în vedere acel episod, când o parte a armatei generalului Larionov s-a trezit încercuită. Se punea problema predării armelor.

Generalul și-a adunat trupele și și-a aprins o țigară. A scos câteva rotocoale de fum, și cei adunați le-au urmărit fascinați cum plutesc.

— E o problemă la care nu vreau să iau decizii în numele vostru, a zis generalul. Cine vrea nu are decât să se predea.

Generalul s-a îndreptat spre calul său, dar s-a oprit la jumătatea drumului. Rotocoalele lansate de el mai adăstau încă în aer ca niște zerouri triste. Calul generalului bătea din copite. S-au desprins din formație câteva zeci de oameni și s-au îndreptat încet, cu fețe sumbre, spre linia frontului. Generalul n-a scos o vorbă. S-a uitat la ei fără să le dezaprobe fapta, s-a arătat mai curând uimit. Era convins, fără argumente raționale, că îi aștepta moartea. Știa destule cazuri când roșiii împușcaseră numai ofițerii, iar celorlalți le pusese rămași arma în mână. Toți s-au uitat în tăcere cum cei plecați se îndreptau spre păduricea roșie. Deasupra ei se strângeau norii. Înaintarea oamenilor sub cerul plumburiu îi făcea pe cei rămași să simtă că se sufocă. Când, în sfârșit, au dispărut după copaci, tensiunea a mai slăbit.

A fost un război ciudat, un război al rușilor cu rușii, în care soldații luați prizonieri puteau lupta chiar de-a doua zi de partea dușmană. O făceau cu același devotament ca și înainte. Nu erau puțini cei care își făcuseră o obișnuință din a trece dintr-o tabără în alta. Pentru unii era unica posibilitate de a munci în condiții de război, pentru alții era un mod de viață, nu mai avea importanță pentru cine luptau. Într-o viață tihnită nu aveau parte de senzații tari. Îi îmbăta frăția de arme

în fața morții. Trecherile în tabăra dușmană erau, de regulă, opri-
te de glonț. Sau de sabie. De fapt, nu prea aveau ce alege.

Dincolo de păduricea în care dispăruseră cei plecați, un
fulger a luminat cerul. Era încă departe, de vreme ce tunetul
a răzbit abia după un minut. După încă un minut, din pădu-
rice au răsunat câteva rafale de mitralieră. Generalul și sol-
dații lui au continuat să tacă. Poate au mai fost și alte rafale,
dar nu le-au auzit din cauza răpăitului picăturilor de ploaie
pe corturi, pe căști și pe acoperișurile bucătăriilor de cam-
panie. Semăna cu bătaia tobelor la plecarea trupelor. Au ținut
o mică slujbă sub ploaia torențială.

Generalul nu i-a dus spre pădurice, ci s-au deplasat prin
stepă spre sud-est – în direcția spre care se îndrepta încet fur-
tuna și unde, gândea generalul, inelul încercuirii era mai pu-
țin compact. Au mers mult. Apa se scurgea din îmbrăcămintea
udă în cizme plescăind tare. Cu câteva sute de metri înainte
de pozițiile roșiilor, generalul i-a așezat pe soldați în careu de
luptă. Cavaleria era în față, cu generalul în frunte. Au împăr-
țit ce mai rămăsese din alcool.

Generalul a pornit la trap, cavaleriștii au pornit și ei la trap.
Generalul a scos sabie din teacă și s-a avântat în galop îm-
preună cavaleriștii. Simțea alergându-i pe spinare șerpii reci ai
ploii torențiale, și asta îi plăcea. Au pătruns în dispozitivul
inamicului – s-a întâmplat de la sine – odată cu lovitura de
trăsnet. Electricitatea cerească a scânteiat amenințător pe
sabia generalului. „Bătrânul nostru Figner în tabăra dușmană...”
și-a amintit generalul în timpul acțiunii. Figner al nostru...
Fulgerul a scăpărat de trei ori la rând, luminând umbrele
flasce ale corturilor. Cele trei flash-uri scurte n-au immortalizat
nici o mișcare a celor care se apărau – de fapt, nu se apărau.
Făcându-se în chip jalnic una cu pământul, oamenii ăștia i-au
lăsat să treacă: întâi pe general, apoi cavaleria lui, iar apoi, fi-
rește, pedestrimea. Totul s-a petrecut fără să se fi tras un sin-
gur foc de armă.

Istoria spargerii frontului la Kahovka a fost, după părerea
lui Soloviov, exact opusul a ceea ce s-a petrecut la Melitopol.

Intrucât diferența contrastantă de conținut presupune o anumită asemănare de formă (prof. Nikolski numea acest lucru „circumstanțe istorice”), tânărul istoric nu analizează separat cele două situații de încercuire. Arătând schema plină cu săgeți roșii a spargerii frontului la Kahovka, Soloviov scoase din mapă și schema de încercuire a lui Jloba. După o scurtă prezentare, le dădu schemele să treacă din mână în mână. Prințesa le ținu cel mai mult. Ea urmărea cu degetul arătător săgețile și se uita, din când în când, gânditoare la autorul referatului.

Nimerind, potrivit expresiei reușite a lui M.A. Kritski, într-o pungă îngustă, D.P. Jloba a început să dea din colț în colț. A încercat să scape de cavaleria generalului care îl ajunsesese din urmă, dar a dat de focul în rafale al mitralierelor. În clipa aceea, Jloba a înțeles clar că era înconjurat. A desfășurat din nou trupele în întâmpinarea cavaleriștilor, dar asta n-a mai îndreptat lucrurile. Apariția legendarului general în fruntea atacatorilor a avut asupra roșiilor un efect stupefiant. Au început să se predea.

Jloba a apucat să se urce în trenul blindat și, cu lupte crâncene, a luat-o înapoi spre nord. Trenul blindat cu detașamentul de vreo două sute de oameni a reușit să iasă din încercuire. Era tot ce mai rămăsese din corpul de cavalerie format din mii de oameni. Lipsit de trupe, de arme, de trenul blindat (retrăgându-se, a trebuit să-l abandoneze până la urmă), dar mai ales de cai, Jloba a căzut în cea mai neagră depresie. Singurul lucru de care mai dispunea era un vechi aeroplan pe care nu-l folosisese, din principiu, în lupte. Uitat de toți, aparatul zăcea acoperit de praf într-unul dintre hangarele din afara zonei de luptă.

Jloba și-a amintit de el. Răzbind până la hangar, l-a scos cu ajutorul țăranilor. Câteva femei au șters degrabă fuzelajul. Cineva și-a încordat puterile și a învățit elicea. Spre uimirea generală, motorul a pornit. La început, elicea s-a învățit spasmodic, adunând parcă puteri pentru fiecare nouă mișcare a paletelor. Încet-încet, rotația lor a devenit uniformă și cele două palete s-a transformat într-o circumferință uriașă,

semitransparentă. Preț de câteva minute, aparatul s-a zgâlțâit și a găfâit, dar nu s-a urnit din loc.

— Se încălzește motorul, au dat din cap mujicii atotștiutori.

Și-au răsucit câte o țigară, au aprins-o, împăcând în felul ăsta cele întâmplare cu îngrijorarea din sufletul lor. Ca să facă din manevrarea tehnicii de aviație o îndeletnicire prozaică. Cu o mișcare de aviator sadea, Jloba a răsucit maneta, și aparatul, după ce a făcut un salt brusc, a înțepenit.

— Cărați-vă! a început să urle Jloba, cât pe ce să zboare de pe scaun.

În urletul ăsta se simțea toată ura lui față de foștii colegi de aviație. Toată durerea pentru necazurile din viața lui. Toată amărăciunea pentru înfrângerile îndurate. Țăranii, care erau cam beți, au luat-o la goană care-ncotro. Aeroplanul s-a mișcat din loc și, tresărind la hopuri, a pornit-o iute prin stepă. După un minut a decolat.

După ce a descris un cerc deasupra martorilor descurajați, aeroplanul a luat-o spre sud. Într-acolo unde unitățile generalului Larionov isprăveau dezarmarea soldaților roșii luați prizonieri. Totul decurgea pașnic, aproape ca o activitate de rutină. Furierul regimentul întocmea lista cu prizonierii, notând în ea tipul de armă capturată și numele calului. Foștii roșii stăteau la o coadă lungă și tristă ca să fie înregistrați de furier. După asta erau duși, grupuri-grupuri, să mănânce.

Auzind motorul aeroplanului, soldații de la coadă au ridicat capetele. Știau că armata generalului era dotată cu unsprezece asemenea aparate, iar acesta trebuia să fie unul dintre ele. Nimeni nu s-a agitat. Furierul a pus tocul în călimara care nu se varsă și, împreunându-și palmele, și-a întins brațele încântat. Miop cum era, a urmărit indiferent punctul care creștea pe cer. În anul 1920 tehnica de zbor nu mai putea atrage atenția.

În mișcarea aeroplanului era ceva neobișnuit. Urmărit de jos, el nu avea nimic din măreția calmă a zborului aerostatelor și dirijabilelor, al vulturilor și pescărușilor. Întâlnea tot mai multe goluri. Se dădea peste cap în aer. Semăna cu o muscă, cu un bondar supărat, poate chiar cu o pasăre colibri.

Nu era un zbor acrobatic. D.P. Jloba era cât se poate de departe de gândul de a face bucla lui Nesterov¹. Nu putea fi vorba nici de o stare de surescitare a aviatorului, deși mișcările lui bruște nu puteau contribui, firește, la un zbor lin. De vină erau cablurile barei de comandă a direcției: nu mai funcționau din pricina staționării îndelungate a aparatului în hangarul umed. Mai trebuie oare spus că starea afectivă l-a împiedicat pe Jloba să le verifice dacă funcționează sau nu?

Că a fost roza vânturilor, că a fost energia disperării, fapt e că una din ele l-a dus țintit pe Jloba deasupra pozițiilor albilor. Văzând sub el locul rușinii sale, și-a aruncat brațele pe fuzelaj și s-a aplecat în jos. Pierzând direcția, aeroplanul a încetat, în sfârșit, să dărdăie și a luat-o peste stepă la înălțime mică. Atârnând deasupra pozițiilor dușmanului – așa, aplecat peste pervaz, stai de vorbă cu cineva de pe stradă – Jloba plutea peste bucătăriile de campanie, peste șirurile de prizonieri și peste hergheliile de cai pierduți de el în luptă. De jos i se vedeau bine părul fluturându-i și obrajii nerași, palizi. Din pricina vântului care îi bătea în față, în ochi îi străluceau lacrimi. Era o țintă ideală. Fiecăruia dintre cei de jos i-a fost clar că aeronautul își căuta moartea. Și n-a tras nimeni în el.

La sfatul profesorului Nikolski, Soloviov păstră pentru sfârșitul referatului câteva informații importante, descoperite de el. Lucrând la tema „Nimicirea corpului de cavalerie al lui Jloba de către generalul Larionov“, tânărul istoric decisese să elaboreze o descriere cât se poate de precisă, în măsura posibilului – pe ore, a activității ambilor comandanți în luna iunie a anului 1920.

Mulți dintre colegii lui Soloviov fuseseră de părere că e imposibilă o asemenea întreprindere și-i sugeraseră ca, pentru început, să încerce să aștearnă pe hârtie, pe ore, ce a făcut el în luna iunie a anului trecut, să zicem, și numai după aceea să se apuce de evenimentele petrecute cu șaptezeci și șase de

¹ Despre această figură de înaltă acrobație, a se vedea Lumière R., Wright L., *Prima buclă*, Petrograd, 1916. (N. a.)

ani în urmă. Ironia ascunsă în sfatul colegilor privea nu numai imposibilitatea unor astfel de investigații, ci și oportunitatea lor, calificându-le ca fiind pedanterie sau ifose de savant (ceea ce suna și mai jignitor). Profesorul Nikolski fusese singurul care încuviințase fără nici o obiecție planurile cercetătorului. A fost suficient pentru Soloviov.

Acesta, neacceptând ironia colegilor, a descris ce a făcut el în luna iunie a anului trecut. N-a fost deloc complicat. Stătuse toată ziua la biblioteca publică cât duraseră examenele de absolvire. Toate deplasările avuseseră legătură cu examenele. Timpul lor era ușor de calculat după orarul examenelor și colocviilor, pe care îl păstrase. Tânărul student învățase la cursul de istoriografie că orice document, chiar și cel neimportant, poate deveni o sursă istorică de luat în seamă. Știa că documentele sunt prețioase și nu le arunca niciodată.

În ceea ce privește luna iunie a anului 1920, chiar dacă aici situația era ceva mai complicată, nu era imposibilă. Pentru început, Soloviov a pus la un loc textele tuturor memoriilor referitoare la acest interval de timp. După ce a lămurit caracteristicile generale ale acțiunilor lui Larionov și ale lui Jloba, cercetătorul a căutat în arhive, având în minte un scop bine precizat. A examinat mii de ordine scrise, de telegrame și de telefonograme din acea lună (de multe ori, ele indicau nu numai data, ci și minutul expedierii) și a alcătuit, în ciuda îndoielilor colegilor, o listă destul de amănunțită cu evenimentele din luna iunie. Rezultatul a fost uluitor.

A reieșit că în noaptea de 13 spre 14 iunie, adică înainte de bătălia propriu-zisă, trenul blindat al generalului Larionov și cel al lui Jloba staționaseră alături, pe un teritoriu neutru în momentul acela, și anume, lângă satul de coloniști germani Gnadenfeld. Cu ajutorul telegramelor trimise de ambele părți, istoricul a reușit să stabilească faptul că trenul blindat al lui Jloba a sosit la 23:30 la linia întâi și, după ce a staționat acolo până la 4:45, a plecat spre nord. Ora sosirii trenului blindat al generalului a putut fi stabilită ca fiind 23:55. A plecat la 3:35 spre sud. Și cu toate că numărul liniei pe care staționa

al doilea tren blindat nu era indicat în documente, prin metoda excluderii s-a putut stabili că era vorba de linia nr. 2. La stația Gnadenfeld nu erau decât două linii.

Profesorul Nikolski s-a arătat foarte mulțumit de fostul său elev (există oare foști elevi?). În primul rând, el a aprobat rezultatul investigațiilor datorită modalității prin care fuseseră obținute informațiile. Dată fiind marea lui pasiune pentru deducțiile îndrăznețe, profesorul considera cercetările empirice unica bază posibilă pentru orice fel de muncă științifică. Mai mult decât atât, el sublinia că studierea surselor, chiar fără un scop precis la prima vedere, va da negreșit roade. În treacăt fie spus, el nu punea preț prea mare pe conferința din Crimeea. Îi numea „palavragii entuziaști” pe cei mai mulți dintre participanți, dar nu l-a sfătuit pe Soloviov să nu se ducă.

— Și asta trebuie văzut, i-a spus el la despărțire. Măcar o dată.

Al doilea lucru care a trezit interesul profesorului a fost importanța descoperirii lui Soloviov pentru istoria războiului. Până la data aceea, nu existau nici un fel de documente care să ateste direct sau indirect întâlnirea personală a celor doi adversari. În același timp, încă din anul 1930, fusese emisă în presa emigrației ipoteza posibilității unei astfel de întâlniri.¹ Fără ca ipoteza să fie confirmată de fapte, autorul ei și-a îngăduit să meargă mai departe. El s-a întrebat dacă presupusa întâlnire nu fusese o încercare a generalului de a lua în secret legătura cu soldații roșii. Întrucât întrebarea a fost pusă pe un ton acuzator, a rămas neclar în ce a constatat trădarea. Cum se face că, în urma înțelegerii cu roșii, el a repurtat una dintre cele mai reușite victorii împotriva lor? Și, prin urmare, de ce au avut nevoie soldații roșii de o astfel de înțelegere? Singurul lucru pe care autorul l-a putut aduce în sprijinul teoriei sale a fost aceeași întrebare repetată la nesfârșit: de ce la terminarea războiului generalul a rămas în viață?

¹ A se vedea Krivici Iu., *După zece ani*, Paris, 1930, pp. 243-250. (N. a.)

Este interesant faptul că întâlnirea generalului cu Jloba a fost invocată pe urmă ca ipoteză și de cei din Armata Roșie.¹ Cu care ocazie, înțelegerea – de data asta, în favoarea albilor – nu mai suna ca o aluzie. Despre ea se vorbea ca despre un fapt real, nu și confirmat. Întrucât, printr-o hotărâre a NKVD, la data aceea Jloba fusese deja împușcat, autorul articolului își exprima reținut satisfacția că dreptatea a triumfat totuși în privința trădătorului – chiar dacă a anticipat puțin clarificarea vinovăției lui. Cu această frază sarcastică, nu lipsită de efect, după opinia lui Soloviov, el își încheie referatul.

Prințesa Meșcerskaia dădu din cap în tăcere, arăta îngăduitoare. Zoia urmărea cum Șulghin termina de construit din chibrituri o figură complicată, cu două dimensiuni. Din pricină că masa se mișca mereu, i se părea fără sens s-o facă cu trei dimensiuni. Nesterenko dormea.

¹ Drel S.P., „La limită”, *Revista istorico-militară*, 1939, nr. 7, pp. 15-29. (N. a.)

Zoia rămase din nou peste noapte la Soloviov. De data asta nu mai ezitară chinuiți de îndoieli și, după o cină frugală cu vin, trecură urgent la amor. Nu arătau deloc încordați. Fără să se grăbească, chiar cu o oarecare cochetărie, Soloviov se dezbracă și o așteaptă pe Zoia sub cearșaf. Ea își scoase hainele stând pe jumătate întoarsă către el. Soloviov îi admiră mișcărilor: Zoia știa să se dezbrace.

Își scotea îmbrăcămintea ușoară cu calm și eleganță, cu acea doză inefabilă de fatalism pe care o femeie adevărată e pur și simplu datoră s-o manifeste în fața celui care o posedă. După ce-și scoase jeanșii, îi ținu atârnați pe braț și-i aruncă pe scaun, în zornăitul scurt al cataramelor. Extrase de sub cămașa cu croială lungă, bărbătească, chiloțerii și-i puse cu grijă (cu degetul mare și cel arătător) pe jeanși. Apucând cu amândouă mâinile gulerul cămășii, rămase puțin în așteptare. Stând parcă la îndoială, își descheie șirul lung de nasturi. Cămașa alunecă de pe umeri, dar un capăt al ei rămase captiv în pumnul mic. De pe trupul bronzat, pânza de culoare deschisă a cămășii căzu nestingherită pe podea și formă o floare ciudată, mirosind a deodorant. Pe fundulețul elastic al Zoiei străluci o clipă urma lăsată de bikini.

În noaptea aceea, Zoia a fost altă femeie. Dacă în ajun se arătase temperamentoasă, de data asta făcu demonstrația unei tehnici remarcabile. În domeniul ăsta, fără vreo legătură cu Cehov, cunoștințele angajatei muzeului erau, spre uimirea lui Soloviov, nelimitate. Imaginea bărcii pe valuri din ziua precedentă dispăru din mintea lui. Acum era altceva, și Soloviov

nu putu să-i găsească pe moment un nume. Dar nu avu timp să se gândească.

Dimineața a fost una de basm. Molatică, tihnită, împăcată. Ca după baie: o stare de liniște deplină. O destindere totală a corpului, o desfătare a fiecărei celule. Sau – ca după un fotbal jucat în ajun. O durere plăcută în mușchi și în bazin, o dorință de a lenevi în pat. Plus un sentiment de profundă satisfacție: Soloviov se gândi că simțise pentru prima oară cu adevărat ce înseamnă expresia asta.

Stând călare pe el, Zoia se apucă să-l maseze. Începu de la păr. I-l făcu valuri-valuri, pornind din creștetul capului. Îi frământă gâtul și spatele. Mai întâi le atinse cu vârfurile degetelor, ușor de tot, transmițându-i o electricitate misterioasă și făcându-l pe Soloviov să simtă cum i se face pielea de găină. După care urmară niște mișcări puternice cu palmele, transformând spinarea lui Soloviov în jeleu, în plastilină, lipsind-o de micile furnicături dinainte, insuflându-i, în schimb, o energie care îi dezmoții mușchii. Uneori, când Zoia se mișca prea repede, el simțea pe coapse atingerea părului pubian. Pe urmă – când Zoia se mută pe picioarele lui –, îi masă coapsele, părțile moi (ce denumire potrivită). Acolo chiar îi plăcu lui Soloviov: partea asta moale era făcută pentru masaj. Zoia își adânci palmele în mușchii lui puternici. Palmele ei se mișcau în ritmul lor binecunoscut. Trecu la picioare. I le frecă pe ambele părți și le făcu să se destindă cu totul. Pregătirea fotbalistului din echipa de rezervă: exact așa procedă Zoia cu el. Tălpile. Călciile – un masaj circular. Fiecare deget în parte. Apoteoza corporalității. Pe fereastra deschisă irumpea boarea proaspătă a dimineții, mirosind a ienupăr, amestecându-se cu mirosul trupurilor lor.

După micul dejun porniră spre faleză. Pe drum, Soloviov reuși să se cântărească și să-și măsoare înălțimea. Îi trecu prin minte că la Petersburg nu mai găseai pe străzi cântare medicinale. Albe, revopsite cu model, cu un zdrăngănit ușor al greutateților. Unde dispăruseră? Unde dispăruseră automatele cu apă gazoasă? Cvasul și berea la butoi? Nici un manual de isto-

rie, se gândea Soloviov, nu menționa dispariția lor, după cum nici un manual nu vorbise despre apariția lor. Și doar exista-seră. Dădeau contur vieții de zi cu zi, o înfrumusețau – cât puteau ele s-o facă.

Un bărbat în vârstă, cu ochelari, îl cântări pe Soloviov. Lentilele ochelarilor erau mari și bombate. Așa arătau probabil și ochii lui când urmăreau diviziunile cântarului. La drept vorbind, nici nu le urmărea. Putea stabili greutatea oricui cercetându-l de departe. În locul brațului drept al ochelarilor era legat un elastic.

— Șaizeci și opt și cinci sute. Vreți să vă măsurați și înălțimea?

— Vreau, zise Soloviov.

Se urcă pe postament și piesa mobilă a dispozitivului se lăsă pe capul lui cu un zgomot neașteptat.

— Un metru șaptezeci și nouă. Vă lipsește numai o jumătate de kil până la o armonie desăvârșită.

Soloviov își desfăcu brațele nedumerit și plăti. Simți sub tricou palma răcoroasă a Zoiei.

— O să te hrănesc eu, promise Zoia în șoaptă. Buzele ei îi atinseră urechea. Până la o armonie desăvârșită.

În ciuda soarelui strălucitor, pe faleză era răcoare. Dinspre mare sufla un vânt puternic. Stropii zburau peste pragul de beton de lângă apă și se depuneau undeva departe, pe nivelul de sus al falezei. Zborul le era însoțit de un mic curcubeu cu formă regulată. Strălucind pentru o ultimă oară sub picioarele trecătorilor, stropii se evaporau cu o iuțală fantastică. Zoia își scoase sandalele, le luă în mână și porni desculță. După fața ei radioasă, Soloviov înțelese că aștepta să facă și el la fel. Ascunzându-și neplăcerea, își scoase sandalele și le ținu în mână. Asfaltul era incredibil de fierbinte, un adevărat chin să mergi pe el. Cum era exagerat de pretențios, gândul că pășea pe scuipații unora, fie ei și uscați, îi provocă o suferință la fel de mare, deși înțelegea ideea Zoiei. În mod sigur, asta era un cadru de film romantic. Numai că-n film mersul fără pantofi

era însoțit adesea de ploaie. Personajele nu se pomeneau cu tălpile fripte și, oricum, totul arăta mai igienic.

Și Zoiei îi era cald. Țopăind în timp ce cobora pe faleză, ea coti înspre partea de jos. Acolo lucrurile arătau altfel. Apa nu reușea să se scurgă în mare și tremura pe beton în niște bălți imense, calde. Uneori valurile îi stropeau când se spărgeau, dar asta era plăcut.

Ieșiră din nou în partea de sus pe lângă dană. Era un rest al vechii faleze. Cea pe care o știa Cehov: cu case din cărămidă cu un cat, cu parapeți împlețiți la balconașe și cu palmieri în hârdaie enorme. În depărtare, înălțându-se ușor deasupra vegetației laltei, se ițea aurie cupola catedralei Ioan Gură-de-Aur. Mâna Zoiei îl conduse pe Soloviov spre despărțitura dintre case, și se pomeniră lângă teleferic. Băncile cu două locuri, întoarse de undeva de sus, alunecau cu un hârâit metalic, se apropiau de platformă cu mișcări zvâcnite de paralytic, iar pasagerii se urcau din mers. Lăsând-o înainte pe Zoia, Soloviov reuși să se așeze și el în ultima clipă. Se așeză cu o bufnitură pe scaun și toată construcția se legănă. Zoia îi văzu tulburarea, dar nu și-o arătă.

Telefericul se puse în mișcare. Platforma de lemn se sfârși, după ea tufișurile și un copac cu o sanda de cauciuc în vârf. Acoperișuri și curți. Zborul pe deasupra curților a fost cel mai interesant. Acolo se întindeau rufe, se juca domino, erau pedepsiți copiii. Se repara un Zaporojeț pus pe capre de lemn. Și-au șters cu o cârpă mâinile, cu grijă – deget cu deget –, s-au dat într-o parte și s-au uitat gânditori la mașină. Viața se arăta în toată diversitatea ei.

Luând-o pe Zoia de mână, Soloviov avea senzația săcâitoare de déjà-vu. Cândva îi plăcuse să recunoască trecutul în prezent. Vedea în asta menirea istoricului. Mai târziu, sub influența profesorului Nikolski, s-a lecut să privească lucrurile unilateral, învățând să recunoască și prezentul în trecut. „Timpul – scria profesorul Nikolski – este, în ciuda ideilor la modă, o stradă cu două sensuri de circulație. Uneori, e posibil

să nu fie circulație. Nu trebuie să credem că...¹ Soloviov se mai uită o dată la acoperișuri de sus. Păi, da, Chagall. Sunt redată în tablourile lui.

Plutind pe deasupra străzii Autskaia, Zoia își legăna picioarele (iată, îi trecu prin minte lui Soloviov cu întârziere, de ce sunt sandale în copaci). Picioarele îi erau netede și bronzate, aveau ceva de copil, așa cum i se vedeau din șortul de culoare deschisă, cu franjuri. Și, în același timp, aveau ceva de adult, pur feminin, excitant. Chiar sub bancheta lor alunecau pe cabluri troleele unui troleibuz. Acoperișul lui era neașteptat de mare și de bombat. Nu semăna cu ceva făcut să înainteze înconjurat de curenți de aer. Sunt lucruri pe care de obicei nu le vezi de jos.

Soloviov sări din teleferic nu fără o strângere de inimă, dar nu-și pierdu cumpătul. Din locul unde aterizară se vedea o ciudată construcție cu coloane. Puteai s-o iei drept casă de cult, dacă n-ar fi arătat a clădire monumentală cu funcții balneare, componentă *sine qua non* a orașelor sovietice din sud. Poate era vorba de cultul sovietic. Se imagină pe sine și pe însoțitoarea sa ca fiind comsomoliști. Două ființe tinere aduse ca jertfă de bătrânii tovarăși duhurilor comuniste. Cu marea în fundal. Părul celor de față flutura dramatic în vânt. Soloviov fu stăpânit de dorința de a o poseda pe Zoia printre coloanele clădirii, dar nu lăsa nimic să se vadă. Îi ajungea să știe că ea ar fi de acord fără să stea prea mult pe gânduri.

Culmea pe care se aflau nu mai era de fapt Ialta. Soloviov mergea în urma Zoiei pe o potecă din pădure. Îi făcea plăcere s-o privească din spate. Zoia știa și nu încerca să încetinească pasul. Soloviov repetă în sinea lui pentru a suta oară că fata mlădioasă îi aparține, și, pentru a suta oară, gândul ăsta îl încântă.

Pădurea deveni mai deasă, nu erau singuri. Se auzea trosnet de crengi când ici, când colo, se vedeau tricouri pestrițe,

1 Nikolski N.N., *Lucrări alese*, vol. 2, p. 317. (N. a.)

răsunau strigăte. Și faptul că nu erau singuri îi procura lui Soloviov o plăcere deosebită. Persoanele venite special din toată zona vedeau cât de mlădioasă era Zoia. Îi simțeau poate energia vitală. Dar numai el (numai el!) îi cunoștea mlădierile de liană, care-l scoteau din minți. Până și primele senzații pe care le încercase cu Liza (cu ele compara Soloviov tot ce i se întâmplase după) i se păreau acum adolescentine și ridicole. Nu-i căzu bine că și-a amintit-o în acel moment pe Liza. Nu pentru ea (comparată cu Zoia, șansele ei erau minime), ci pentru el însuși, care o antrenase într-o comparație atât de nefavorabilă. Încercă s-o alunge din minte, cum îți alungi bunica intrată în salon în toiul petrecerii. O uită după un minut.

Coborâra și dădură de un drum asfaltat. Trecură pe lângă niște curți mici cu viță-de-vie, mai mici chiar decât curtea în care locuia Soloviov. Erau împrejmuite cu tăblii de pat, baterii de cazane cu abur, cărucioare de copil și chiar uși de microbuz. Pe una dintre uși era pictat un iepuraș Playboy, colorat într-un roșu provocator. Judecând după inscripția de sub el, mașina avea legătură cu St. Pauli, cartierul de distracții din Hamburg. Soloviov se gândi că soarta lucrurilor e de multe ori mai surprinzătoare decât a oamenilor. Ce văzuse acest iepuraș în viața lui dinainte? O mărunță ploaie hamburgheză? Luminile barurilor de striptease strălucind pe asfalt, chemările insistente, muzicanții de pe străzi, prostituatele în combinezoane oranj (care excită), cerșetorii cu câini, marinarii englezi mergând legănat pe toată lățimea străzii? Pe cine purtase iepurașul prin St. Pauli? Lucrul ăsta, de fapt, nu-i important. În cartierul unde se afla acum mașina, iepurașul regăsise inocența pierdută. Copiii se jucau în nisip. Pentru noua lui familie, el era pur și simplu un iepuraș. Nimeni nu se interesa de trecutul lui.

Împletită cu iederă, împrejmuirea căpătase ceva de unicat artistic. O estetică a vieții sărace, dar cinstite de la malul mării, care primește cu recunoștință tot, păstrează tot și nu-și îngăduie să se descotorosească de tăbliile de pat. Soloviov se uită într-una dintre curți. Văzu o familie prânzind sub un umbrar.

Femeia le pune cartofi fierți în farfurii. Bărbatul, cu o față luminoasă după ce-și măsurase cele o sută cincizeci de grame de votcă, se pregătea s-o bea. Un copil pe tricicletă. O pasăre din sud, necunoscută lui, legăna creanga unui chiparos fără să se oprească din cântat.

Zoia stătea ceva mai departe și aștepta răbdătoare. Prietenul ei era captivat de romantismul acela care fusese încă din copilărie esența traiului ei zilnic și pentru care nu avea alt cuvânt decât sărăcie. Se gândea că ea cunoaște cealaltă față a romantismului, dar Soloviov – nu. Nu era așa. Soloviov avea o imagine foarte clară a acestei lumi mici. El însuși crescuse într-o astfel de lume și nu căuta senzații necunoscute. Vedeă în curțile acelea mici imaginea propriei copilării.

Spre seară se întoarseră acasă (la Soloviov). La insistența Zoiei, trecură pe la piață și cumpărară carne și legume. Zoia se apucă să prăjească carnea. Soloviov inspiră mirosul de prăjeală și se gândi că de mult nu mai mâncase nimic gătit în casă. Se lipi de spatele Zoiei și își puse bărbia pe umărul ei, uitându-se cum sfârâiau și împrăștiu stropi de grăsime bucășile uniforme de carne de porc. După ce tăie salata, Zoia avu ideea să mai pregătească ceva, dar Soloviov o luă de mână pe fata harnică și o duse în cameră. Tânărul se neliniști la gândul că n-o să rămână în viață după următoarea demonstrație a talentelor ei.

La carne băură vin îndoit cu apă minerală rece. Era foarte gustos. Vinul își pierdu dulceața de nectar, culoarea roșu aprins intensă se transformă într-un roz luminos și începu să se simtă gustul lui fin. Zoia pregăti cafeaua, zicând că în seara aceea trebuiau să fie într-o formă excelentă.

— De ce? întrebă Soloviov.

— Pentru că mergem să căutăm partea finală a memoriilor generalului. Eu știu unde poate să fie.

Soloviov se uită atent la Zoia. Ea știe. Pe fereastră intră în zbor o viespe și, după ce făcu un tur nehotărât, își luă zborul înapoi. Soloviov nu tulbură tăcerea prelungită cu întrebări de prisos. Asta nu făcea decât să întărească autoritatea ciudată pe

care Zoia începuse s-o exercite asupra lui. Las-o pe ea să spună, dacă o să vrea.

După ce spală vasele, Zoia începu să se pregătească. Deschise geanta adusă în ajun și zdrăngăni ceva în ea.

— Asta o s-o duci tu.

N-o deranja faptul că urmau să scotocească prin lucruri la orele serii. Deși (Soloviov aruncă o privire genții misterioase), ce oră era normală pentru o asemenea îndeletnicire?

Ieșiră din casă pe la opt. După ce merseră cu troleibuzul până la autogară, luară un maxi-taxi. Cu un muget neașteptat pentru o mașină mică, maxi-taxiul se cățără pe serpentină și ajunse pe o șosea paralelă cu marea. Aici se simțea deja răcoarea serii. Unul dintre pasageri trânti cu zgomot trapa. Singurul geam deschis era în dreptul lui Soloviov, dar el nu avea de gând să-l închidă. Își scoase cotul pe fereastră, desfătându-se cu vântul tot mai răcoros al Crimeii.

Mașina oprea în localități mici și pensiuni. Ca să nu se lovească de cadrul de lemn al ușii, oamenii coborau plecându-și exagerat de mult capul. De urcat nu urca nimeni. Când mașina opri în pădure, Zoia și Soloviov erau singurii pasageri.

— Parcul Alupka, zise șoferul. Capătul liniei.

Uitându-se cum perechea își dezmoțea picioarele înțepenite înaintând pe potecă, el adăugă:

— Ultima mașină – la zece jumătate.

— Mulțumim, întoarse capul Zoia. O să plecăm pe altă rută.

Mașina întoarse chiar acolo, pe aleea parcului. Un minut mai târziu, motorul nu se mai auzi în spatele copacilor. În agonia înceată a zgomotului răsună un fel de rămas-bun alarmant. Pe Soloviov îl cuprinse frica, dar nu frica obișnuită. Avea senzația neplăcută a celui care luase bilet pentru un drum cu un singur capăt, unde se întindea un parc uriaș. În plus, îl însoțea o femeie excentrică. În plus – o geantă grea cu un conținut necunoscut.

— La contele Voronțov locuia amanta lui unguroaică.

Pauză. Soloviov începuse să se obișnuiască cu intervențiile de tot felul ale Zoiei, să descurce șirul vorbelor ei încurcate:

ba spunea una, ba spunea alta. Zoia credea că asta e treaba interlocutorului. Mai exact spus, nu credea nimic. Nu-și frământa deloc mintea.

— Voronțov era bătrân, și ea și-a făcut rost de un alt amant. De un cornet tânăr... Țsta e cedru libanez.

Zoia se apropie de copacul stufos și-i mângâie trunchiul de necuprins.

— Aici totul a fost sădit din dispoziția lui Voronțov.

Scoarța cedrului libanez era formată din plăcuțe mari care păreau a fi lipite chiar atunci. Pe ele alergau furnici, mari și ele. La vreo doi metri de mână Zoiei stătea o veveriță. Blana ei brun-roșcată era totuna cu trunchiul, veverița aproape că nu se vedea. Îi tremura puțin coada curbată. Animalul nu fugi, rămase pe loc printr-un efort de voință.

— O dată Voronțov a dat peste ei în pat.

Zoia se adresează pe urmă veveriței:

— Când cornistul a zbughit-o din dormitor înfășurat în cearșaf...

Zoia își desprinsese mâna de pe scoarță, și veverița sări imediat în iarbă. Stătu o clipă pe loc, reflectând parcă la cele auzite. Soloviov o ademini cu o mișcare din degete.

— Ai observat că veverițele sunt mereu agitate?

Dădu să se apropie mai mult, dar vietatea dispăru, la fel cum făcuse cornistul unguroaicei, după cel mai apropiat cedru.

— Unguroaica s-a gândit că Voronțov avea s-o împuște pe loc. Privirea Zoiei deveni neînduplecată. Unguroaica știa ce temperament are el. Dar el a sunat din clopoțel și i-a spus servitorului: „Spălați-o pe doamna și schimbați așternutul“.

Zoia veni chiar lângă Soloviov și-i șopti apropiindu-și mult buzele de buzele lui:

— Din ziua aceea ea l-a urât.

Zoia stătea atât de aproape, încât era cu neputință să n-o sărute. A fost un sărut lung, extenuant, plin de recunoștință pentru informațiile despre Voronțov.¹

¹ Mai în detaliu, a se vedea Leskov N.S., „Lord Vorontsov“, *Moștenirea literară*, Moscova, 1977, vol. 87, pp. 121-127. (N. a.)

După ce trecură pe lângă un heleșteu cu lebede, se pomeniră lângă „Marele haos” – o uriașă grămadă de pietre aduse aici din dispoziția lui Voronțov. Sărind din bolovan în bolovan, Zoia începu să se cațere tot mai sus. Soloviov o urma fără nici o tragere de inimă. Își calcula cu grijă fiecare salt, dar piciorul îi alunecă de câteva ori. Se încapățâna să n-o întrebe pe Zoia despre planurile lor din ziua aceea. Tăcerea ei și cățăraturul absurd pe pietre începeau să-l irite. Când panta lină luă sfârșit, Zoia se opri. Era o nebunie să se suie mai sus. Așa i se păru și Zoiei.

Se așezară pe o piatră. Soarele nu se mai zărea ascuns după copaci, dar piatra era caldă, aproape fierbinte. În jur nu era nici țipenie de om. Ședeau pe piatră într-un loc atât de ciudat, la vremea amurgului tot mai vârtos. Soloviov simți că și-a pierdut busola. Prezența prietenei nu-i ameliora starea. Mai degrabă – invers.

Începură să coboare aproape pe întuneric. Din geanta încredințată lui Soloviov, Zoia scoase o lanternă și-i îndreptă lumina spre bolovanii cei mai apropiați. Soloviov, ai cărui ochi se obișnuiseră cu întunericul, își pierdu de tot orientarea. Lanterna modifica forma pietrelor. Adâncituri abia vizibile păreau, din cauza unghiului în care cădea lumina, niște vâgăuni imense, în timp ce golurile reale dintre pietre erau complet ignorate de rază. Toate acestea erau accentuate de jocul capricios al umbrelor: arătându-i lui Soloviov direcția, Zoia dădea din când în când din mâna în care ținea lanterna. Soloviov strângea zdravăn geanta care i se legăna pe umăr, fiind prea puțin convins de reușita coborâșului. Când ajunseră jos, era ud leoarcă.

Lanterna se dovedi acum mult mai utilă. Descoperea copaci crescuți dintr-odată (acum o oră nu fuseseră aici), rădăcini care șerpuiau pe poteci și bolovani împrăștiați ici și colo de Voronțov. Lanterna Zoiei smulse din întuneric o tăbliță de bronz așezată pe un bolovan. Bolovanul era monumentul funerar al câinelui lui Voronțov. Un minut mai târziu, văzură și spectrul lui. La vreo zece metri – unde lanterna aproape că

nu bătea — stătea o făptură cu patru picioare. În privirea ei infernală se reflectau rămășițe din lumina lanternei. Judecând după mărime, animalul putea fi chiar un motan.

Soloviov nu mai înțelegea de mult încotro se îndreptau. Poate că pricepuse câte ceva când Zoia amintise pentru prima dată de continuarea investigațiilor. La drept vorbind, nu avea nevoie de multă imaginație. Acasă la Taras cercetaseră totul cu de-amănuntul. Dacă era ceva de căutat în completarea celor găsite (unde, în afară de casă, putea păstra ceva un om ca el?), asta le rămânea de făcut numai la locul lui de muncă. În lumina lunii, locul de muncă al lui Taras le apăru în toată măreția lui orientală. Era palatul Voronțov, văzut de jos.

Căutătorii manuscriselor escaladară gardul și urcară la palatul-centaur. Cotind după colț, ajunseră în partea englezească a acestuia, care îi plăcu în mod deosebit lui Soloviov. Nu fusese aici niciodată, dar se orientă cu ușurință, chiar și în miezul nopții, pe aleea care ducea direct la intrarea principală. În acest spațiu îngust fusese filmată o bună jumătate din filmele istorice sovietice. Soloviov se simțea un pic în pielea lui d'Artagnan. Ca om cu idei de tip european, ar fi preferat să ajungă la palat chiar prin partea aceea.

Nu la fel privea lucrurile Zoia. După ce-i arătă lui Soloviov palatul din toate părțile (în concepția angajatei muzeului, efracția nu anula excursia), ea îl conduse la fațada mauritană, care dădea spre mare. La stânga arcului din mozaic, care strălucea în lumina lunii, se întindea pe zid un cablu. Scoțând din buzunar un briceag, Zoia îl tăie.

— Alarma? întrebă în șoaptă Soloviov.

Zoia încuviință în tăcere. Făcură câțiva metri de-a lungul aripilor apusene și se opriră lângă o ușă de sticlă. Aici, Zoia îl rugă să dea jos geanta. Soloviov, pe care în primele clipe îl apucase frica, simți deodată o liniște deplină. Cele ce se petreceau ieșeau în mod evident din limitele realului. La lumina lanternei, Zoia scoase două obiecte, din care Soloviov identifică numai unul: diamantul de tăiat geamuri. Dar Zoia nu începu cu el. Luând cel de-al doilea obiect (trei cercuri de cauciuc

înscrise într-un triunghi), ea îl lipi de geam, trase un fel de pârghie, și obiectul rămase suspendat pe sticlă. Era o ventuză.

Pe urmă veni rândul diamantului. Zoia trasă cu el un oval în jurul ventuzei lipite pe sticlă. Urmărind cât de abil stăpânea specialistă în Cehov diamantul de tăiat geamuri, Soloviov se gândi că în cazul că erau prinși, nu li se va aplica articolul privind efracția în baza unei înțelegeri prealabile: nu existase o înțelegere prealabilă între el și Zoia. Ea nu suflase o vorbă despre planurile ei. Iar el n-o întrebase nimic.

Zoia bătu ușor de câteva ori în geam cu mânerul dispozitivului de tăiat. Apoi apucă ventuza, decupă fără zgomot ovalul trasat pe sticlă și i-l pasă lui Soloviov. Lăsându-și o mână în golul format, ea trase pe dinăuntru ivărul. Ușa se deschise.

Zoia luă din mâna lui Soloviov ventuza, o puse pe jos și dezlipi de pe ea ovalul de sticlă. Ventuza se întoarse cu un zdrăgănit în geantă. Dintre toate câte se petrecuseră, pe Soloviov îl impresionase mai mult decât orice stăpânirea de sine a Zoiei. Intră prima în împărăția lui Voronțov.

Deși avea lanterna stinsă, Zoia se orienta fără greș prin palatul răposatului conte. Luându-l pe Soloviov de mână, ea îl conduse prin câteva încăperi, unde (ciudată era excursia asta) el văzu numai luciul câtorva vase și licărirea lipsită de viață a alarmei de incendiu. Bezna amplifică zgomotul: scârțâitul podelei, zăngănitul balamalei de la ușă și chiar zgomotul făcut de geanta frecată de umăr — aproape de urechea lui Soloviov.

Se aflau în camerele de serviciu. Soloviov își dădu seama de asta după mărimea lor, a ferestrelor mai ales. Se opriră într-una dintre camere. Zoia îi strânse mâna lui Soloviov și încremeni. Brusc se aprinse lumina. Obișnuindu-se cu lumina, Soloviov văzu că se aflau lângă un perete. Mâna liberă a Zoiei stătea pe întrerupător. Ea zâmbi.

— Asta e camera lui Taras.

Încăperea era minusculă. Fereastră acoperită cu obloane metalice. O etajeră suspendată, supraîncărcată cu hârțoage tehnice. Un scaun. Un birou. Pe birou, fotografia Zoiei.

— Sunt convins că te iubește.

De undeva de departe, ca de pe altă lume, se auzi sirena unui vapor.

— Mă iubește. Zoia întoarse fotografia cu picioarele în sus. Poate cineva să nu mă iubească?

Ea întoarse scaunul și, așezându-se călare, trase unul după altul sertarele laterale ale biroului. Toate erau goale. Le împinse cu zgomot la loc. Sertarul din mijloc era plin cu hârtii. Zoia le scoase grămadă și le trânti pe jos. După ce alunecară pe piciorul scaunului lui Taras, hârtiile se împrăștiară într-o masă informă. Soloviov se lăsă pe vine lângă ele. Nici nu apucă bine să se uite la hârtiile de pe jos, că Zoia smulse dintre ele o mapă de plastic.

— Este!

Prin mapa transparentă se zărea scrisul, cunoscut lui Soloviov, al mamei Zoiei. Zoia îi întinse obrazul și-i făcu semn cu degetul.

— Deșteaptă fată, zise Soloviov sărutând-o pe obraz.

Îndesară restul hârtiilor în sertar. Sertarul nu se închise, așa că Soloviov fu nevoit să le mai scoată o dată și să le pună pe masă într-un pachet compact. Înainte să stingă lumina, Zoia păru că e frământată de ceva.

— Vrei să facem dragoste în dormitorul lui Voronțov?

Lumina se stinse. Liniștea își redobândi profunzimea și tăcuiul. Soloviov îi simți mâna pe curea.

— Ești sigură că vrei?

Mâna trase ușor de curea. Era un gest de om dezamăgit. Un scurt „ah, tu“ al unei complice devotate. Soloviov îi înțelese dezamăgirea. Dar el *nu avea nici un chef*. Spre deosebire de Zoia, senzația de pericol biruia în el celelalte instincte. Fata de la muzeu avea cu totul altă fire.

Fără să aprindă lanterna, trecură prin câteva camere (lui Soloviov i se păru că mergeau în altă direcție de cum veniseră). Se opriră într-o cameră. Soloviov dădu cu genunchiul peste ceva moale. Un pat. Deasupra lui atârna un baldachin ca o pată informă.

— Ai de gând sau nu să mi-o tragi?

Ecolul întrebării Zoiei se răspândi prin toate sălile palatului, se întoarse în iatac și, cu un brânci scurt în umăr, ea îl aruncă pe Soloviov pe pat. Soloviov încremeni afundat în salteaua de puf a lui Voronțov. În secunda următoare, Zoia se prăvăli peste el. Ușor șocat, Soloviov observă că fata avusese timp să se dezbrace. Nu apucase să-i scoată și lui hainele (hei, faci pe mortul?) din pricină că deborda de energie. Lui Soloviov nu-i rămase decât să cedeze. Își scoase jeanșii. Zoia se convinsese că fusese nedreaptă comparându-l cu un mort.

Nimic asemănător nu mai simțise Soloviov până atunci. Pălise până și noaptea trecută, care i se păruse de-a dreptul zguduitoare. Simțind cu fesele mătasea așternutului de palat, el văzu conturul trupului Zoiei dansând pe fondul imensului baldachin. Poate că anume baldachinul, și nu Zoia, dădea senzațiilor o acuitate necunoscută lui Soloviov. Intrarea în intimitatea trecutului îl excita pe tânărul cercetător. În clipa aceea se simțea oaspete în istorie. Era o parte neînsemnată, dar inseparabilă a istoriei. Contopirea lui cu Zoia i se păru o contopire cu trecutul. Devenit accesibil, penetrabil, dezgolit în fața lui. A fost orgasmul unui adevărat istoric.

Cu brațele desfăcute, Zoia zăcea pe patul uriaș al lui Voronțov. Respirația aproape că-i revenise, dar inima (Soloviov își puse capul pe pieptul ei) continua să bată accelerat, făcându-se auzită. Scândurile din dreptul ușii scârțâiră.

— Ai auzit? întrebă în șoaptă Soloviov.

Ea nu se mișcă. Scârțâitul se repetă, și Soloviov o strânse pe Zoia de mână.

— Cred că e stafia lui Voronțov, zise Zoia fără să coboare glasul. Nu-i nimic înspăimântător. În definitiv, ne-am ocupat cu ce-i plăcea și lui să se ocupe.

Dintr-un salt, ea se așeză în capul oaselor pe pat.

— Gata.

Soloviov auzi lipăitul picioarelor goale și foșnetul hainelor îmbrăcate. Încheindu-și cureaua, se sculă și el. Simțea o moleșală plăcută și nu-i venea să se miște. Problema plecării pe

furiș, importantă pentru orice spărgător responsabil, i se părea acum insignifiantă.

— Nu-i momentul să te moleșești, zise Zoia.

Îi simțise apatia. După ce-i înmână geanta, Zoia îl conduse iar prin niște odăi întunecate. Cum de cunoștea ea așa de bine palatul? Ajunseră în aceeași încăpere prin care intraseră. De-aici se vedea marea cu poteca lunii. Într-un colț al încăperii clipeau luminițe de diverse culori.

— Ciudat, murmură Zoia, doar am decuplat alarma. De ce merge?

— Oricum, ușa e deschisă. Putem să plecăm.

— Putem, sigur...

Fără să spună ceva, Zoia se apropie de panoul care clipea și trase de pârghia întrerupătorului.

În primele secunde, Soloviov nu-și dădu seama că era alarma. Zgomotul era asurzitor. Apărut de niciunde, din liniștea cea mai deplină. Numai cu liniștea se putea compara zgomotul acela ca intensitate. Era reversul liniștii. Aveau caracteristici comune, în pofida diferențelor. Atentatul asupra palatului era adus la cunoștința întregului litoral sudic al Crimeii.

Zoia îl apucă de mână și o rupseră la fugă. În dreptul unuia dintre celebrii lei voronțovieni, Soloviov întoarse capul. Rând pe rând – aproape ca într-o scenă de fim – se aprindeau luminile în palat. El nu voia nimic în clipa aceea decât să se prefacă într-un leu de piatră și să întâmpine cu un calm demn (cu o labă pe glob) milițienii venind în pas alergător, câinii și voluntarii. Pe toți cei care dădeau fuga să apere bunurile răposatului conte. Zbură ușor după Zoia peste gardul metalic. Aterizase deja când i se agăța piciorul în ceva și se duse la vale de-a berbeleacul. Pietrele îl înțepau, se agăța în rădăcini. Peste față și peste piept îl lovea geanta Zoiei cu ustensilele folosite la spargere și cu manuscrisul generalului. Se opri în niște boscheți, înțepându-se dureros.

— Ești teafăr? întrebă însoțitoarea.

Zări silueta Zoiei învârtindu-se încă, dar sirena amuțise. De ce o cuplase ea? De ce fugeau în jos, unde nu era decât

marea și unde puteau fi prinși foarte ușor? Era mai bine să se strecoare în sus, spre șosea. Acolo puteau măcar să oprească o mașină. Soloviov o luă supus la trap după Zoia. În ciuda celor întâmplute, ea era într-o stare de spirit foarte bună. Îi arăta cu vocea vioaie pe unde s-o ia. Cu un „hop-hop“ vesel sărea de pe parapeți. Ce o făcea să fie atât de bucuroasă?

Ieșiră pe o terasă deasupra mării. Aici sufla un vânt puternic, pe care nu-l simțiseră în parc. Valurile se izbeau de bolovanii uriași care formau un mic golf. În lumina lunii, smocurile de spumă arătau destul de sinistru.

— Asta e baia lui Voronțov, arată Zoia în jos. Undeva printre pietre trebuie să fie o barcă.

Coborâra pe o scară și o luară de-a lungul pietrelor, la stânga. Barca se afla, într-adevăr, între doi bolovani. La zece metri de barcă, pe partea exterioară a unui gard, valurile pleoscăiau greoi prelingându-se pe pietre cu un grohăit ofensat. Încă din adolescență, Soloviov aflase din cărți că cel mai periculos lucru pentru cei care se salvează dintr-un naufragiu este acostarea. Sau depărtarea de mal — ca acum. Valul aruncă barca pe stânci și o face fărâme. Și gata.

Soloviov lăsă geanta pe mal și sări pe bolovanul cel mai apropiat de barcă. Mai spera încă vag să nu fie vâsle în barcă. Ba da, erau, pe fundul ei. Ținându-se de inelul de acostare, Soloviov se aplecă deasupra apei.

— Barca e legată cu un lanț, rosti el cuvintele pe un ton aproape solemn. Are și un lacăt.

Zoia scoase din geantă un ciocan și o daltă și i le întinse în tăcere lui Soloviov. Puterea de anticipație a însoțitoarei sale îl uimi pe Soloviov mai mult chiar decât forța cu care se izbeau valurile. Trase o parte de lanț pe piatră, alese o verigă și dădu în ea cu toată puterea disperării. După ce-și luă avânt, mai lovi o dată. Loviturile aplicate scoaseră scântei din piatră, dar nu sparseră lanțul. Piesa era rezistentă. Când ciocanul nu nimeri dalta și-l lovi peste încheietură de-i săriră ochii din cap de durere, Soloviov își mușcă buzele și îndură în tăcere durerea, deși Zoia, care ședea alături, văzuse probabil tot. Chiar

avu impresia că ea zâmbea. În fine, un fragment de lanț căzu zângănind de pe piatră. Puteau (puteau!) naviga.

După ce se așează la vâsle, Soloviov dădu să-i întindă o mână Zoiei, dar ea sări singură în barcă. Barca se legănă și se depărtă de piatra de care era priponită. Zoia se așează la pupă. Soloviov vâsli fără pic de curaj spre presupusa ieșire din baia contelui.

— Nu încolo!

Zoia arătă spre două stânci mici. Între ele era mai mult spumă decât apă. Dar tocmai pe acolo trecu barca. Apa nu avea o direcție bine precizată. Nu existau pietre sub apă. Soloviov izbuti să iasă din locul acela și să se depărteze la o distanță lipsită de pericole. Abia după aceea se încumetă să ridice capul. Pe malul părăsit de ei era liniște, nu se vedea că i-ar urmări cineva. Terasa suspendată peste baie era goală. Pe deal se detașa ca un dreptunghi luminat palatul Voronțov.

Soloviov își pierdu repede vloga. Văzând pupa bărcii în aer, înțelese că erau pe coama unui val.

— Cu prora pe val! comandă Zoia. Vâslește cu dreapta! Mai, mai, cu dreapta!

Barca nu prea îl asculta. Lui Soloviov i se părea masivă și greoaie, prea mare pentru un singur vâslaș (de ce n-a propus Zoia să vâslească în doi?). Pe de altă parte, simțea cât de mică și fragilă e barca în fața valurilor care se zbuciumau în noapte. Obișnuindu-se încet-încet cu situația, începu să vâslească mai uniform. Mișcările nu mai erau spasmodice, iar vâslele greblau tot mai rar aerul. Mergeau de-a lungul malului, cam la o sută de metri distanță de el. Întâmpinau valul cu prora. Orientară barca în direcția bună.

După vreo jumătate de oră, Soloviov simți că-l ard palmele. Zoia îi dădu batista, și el și-o înfășură pe o mână. Pentru cealaltă mână își folosi tricoul. Arăta obosit. Făcuse multe mișcări inutile la început, iar acum rămăsese fără puteri, tocmai când putea fi dat ca exemplu de vâslaș priceput. Încercă să vâslească pe rând prin două metode. Mișcând vâslele numai cu forța mâinilor, își lăsa spatele să se odihnească. Și invers,

lăsându-și mâinile nemîșcate, împingea barca înainte prin mișcări ale spatelui. Mișcările ajutau, dar nesemnificativ.

Între două valuri mari, Soloviov se odihnea. Simțea că i se face greață din pricina oboselii și a balansului bărcii. Îi venea să se întindă pe fundul ei, cum făcuse odinioară generalul Larionov când se întinsese pe fundul tranșeei. Să simtă desfătarea odihnei. Era atât de istovit, încât agitația mării nu-l mai speria. Singurul lucru care îl împiedica s-o facă era prezența Zoiei.

— Nu mai am putere, zise în cele din urmă Soloviov.

Acostară lângă o plajă. Prora bărcii intrase deja pe pietriș, dar Soloviov tot nu credea în sfârșitul poveștii. Ședea îndoit, cu mâinile pe vâsle și simțea că nu are putere să iasă pe mal. Ajutat de Zoia — nu se mai rușina de starea lui —, sări cu greu peste bord și făcu câțiva pași pe mal.

Zoia încercă să împingă barca de la mal, dar renunță. Luând-o de lanț, o trase spre digul din larg, unde mișcarea apei era altfel. Legănându-se abandonată lângă zidul de beton, barca porni în derivă spre larg.

Sub unul dintre umbrarele plajei se zăreau niște șezlonguri din lemn. Fără să spună un cuvânt, Soloviov se mișcă anevoie până la cel mai apropiat. Se simți scos din circuit înainte să se prăvălească pe el.

Dimineață îi trezi paznicul plajei. Îi scutură umărul lui Soloviov și-i zise cuiva (Zoiei?) că vin pe plajă clienții, după ce iau micul dejun la pensiune.

— Care pensiune? mormăi Soloviov.

Își trase de sub cap tricoul cu pete întunecate, lăsate de palmele roase până la sânge.

— Valul albastru, răspunse paznicul.

Zoia ședea pe șezlonul de alături cu brațele în jurul genunchilor. Soloviov se duse la apă și se spălă.

După vreo cincisprezece minute erau pe șosea. De acolo luară un maxi-taxi până la Ialta. Ajuns acasă, Soloviov adormi pe loc și dormi până seara. Când se trezi, nu-i veni să creadă cum își petrecuse noaptea. Dar la prima încercare de a se da

jos din pat, își dădu seama că totul fusese adevărat. Reuși să părăsească patul la a doua încercare.

Primul lui gând fu să găsească textul memoriilor, atât de greu obținut, și peste care nici măcar nu se uitase. Din geanta cu ustensilele spărgătorilor scoase mapa de plastic șifonată, găurită în zece locuri. Hârtiile erau într-o stare de plâns.

Dar nu asta îl amăra cel mai mult. Erau doar trei foi. Ele cuprindeau explicații amănunțite despre purtarea necuviincioasă a baroanei von Krüger, care luase masa la restaurantul Ursul cu cei patru foști soți ofițeri, după cum reieșea din manuscris. În privința pasiunilor ei, ruda generalului fusese extrem de consecventă. Soții erau caracterizați în detaliu – se specificau gradul lor militar și locul unde își aveau slujba. La revizuirea definitivă a textului, generalul notase pe margini anul morții și locul unde erau înmormântați (erau înmormântați în locuri diferite) fiecare dintre participanții la faimosul prânz. Referindu-se succint la meniu, generalul amintea mai ales de stridii și – firește – de cuțitele speciale pentru stridii. „Știu oare ofițerii de astăzi – întreba retoric generalul – ce este acela un cuțit de stridii?” Întrebarea nu avea răspuns în textul inițial, dar generalul l-a notat pe marginea foi în varianta definitivă: „Nu“.

În textul descoperit nu erau amintite alte evenimente. Nu putea fi vorba de o continuare a memoriilor. Textul se termina la mijlocul paginii, sub el era pusă data (13.07.74) și un laconic „Dictat de mine. General Larionov“. Ce-l determinase pe Taras să țină la serviciu tocmai aceste trei foi? Țsta era poate misterul cel mai mare din toată afacerea.

În dimineața zilei următoare, Soloviov plecă la conferință. Zoia îl conduse până la autogară. După ce-l văzu așezat în troleibuzul de Simferopol, ea se duse la muzeu. O sunaseră în ajun rugând-o insistent să vină la serviciu. Aveau personal puțin (o parte erau plecați în concediu) și nu avea cine să le vorbească vizitatorilor despre Cehov.

Drumul până la Kerci nu fusese deloc scurt. Crimeea i se păruse mică lui Soloviov, dar acum descoperirea spații necunoscute, și parcurgerea lor cerea timp. Tocmai descoperirile de felul ăsta, se gândea moțâind Soloviov, fac diferența între cercetarea la fața locului și munca la birou. Adormi în momentul când trecu pe lângă grădina botanică Nikitski. Când deschise ochii, troleibuzul străbătea Simferopolul.

Soloviov își luă ceva de mâncare. Își cumpără de la gară niște șuncă afumată și o mîncă fără pâine, cu o bere rece. Mîncarea era gustoasă, fără pretenții. Își șterse mâinile și gura cu șervețelul. Aruncă osul unui câine aflat în preajmă – în orașele din sud sunt foarte mulți câini vagabonzi. Se duse pe peron cu sticla de bere neterminată. Mai era cam o oră până la trenul de Kerci.

Pe peron era destulă lume. Două femei cu copii, îmbrăcate în rochii de stambă pleoștite de la arșiță. Una purta o pălărie panama, cealaltă avea o pălărie obișnuită din paie care îi alunecase pe spate. Amîndouă aveau geamantane. Soloviov se așeză pe o bancă. Un țăran cu sacul pe umăr. Se vedea de la o poștă că e țăran. O femeie care strîngea sticle. Într-o mîna avea o pungă mare de plastic, în cealaltă – un băț ca să

scotocească prin coșurile de gunoi. Pleoapele îi erau vinete și buzele de un roșu aprins. Avea pielea bronzată ca a celor care hălăduiesc sub cerul liber.

— Sticluța, îmi permiteți?

Soloviov încuviință din cap. Femeia agită restul de bere de pe fundul sticlei și o duse la gură. Se așează pe banca lui Soloviov (sticla intră cu zgomot în pungă). Se lăsă pe spate. Scoase din coșul de gunoi un muc de țigară și începu să fumeze savurându-l.

Din sacul țăranului sări un purceluș și fugi guițând pe peron. Îi era frică să sară peste șine. Fără să-și piardă semeția (așa cum numai ei știu), țăranul prinse purcelușul. Îl vârî la loc și legă sacul. Își aprinse o țigară.

— Poftim, asta-i democrația, zise culegătoarea de sticle.

Nu se adresase nimănui anume.

Trenul sosi pe nesimțite. Vechi, cu vopseaua scorojită de la soare, cu ferestre din placaj în locul geamurilor sparte. Se urcară toți, cu excepția culegătoarei de sticle. Ea continua să stea pe bancă: peronul era locul ei de muncă. Poate și adăpostul. Vagonul porni și ea dispăru. Pentru totdeauna, se gândi Soloviov adormind. Pentru totdeauna...

Cam după o oră se trezi și adormi din nou. I se părea că după noaptea de la Alupka nu se va mai sătura de somn niciodată. Își amanetase puterile pentru o lună întreagă, iar acum și le recâștiga încet-încet. Palmele (pe care Zoia i le unsesese în ajun cu ulei de cătină) îl dureau ca și înainte. Așadar, Zoia nu putuse să plece. Se surprinse gândind astfel și se bucură.

Proprietarul purcelușului ședea în fața lui Soloviov. Acesta observă cum se zbătea purcelușul în sac guițând jalnic și i se făcu milă de el. Țăranul, cu gândul la ceva anume (sau la nimic?), privea pe geam. Fața lui arăta ca cioplită din lemn crăpat în multe locuri. Încremenită. Încremenirea de veacuri a țăranimii ruse, formulă tânărul istoric. Din cauza asta are țăranul căutătura lungă, fixă și absentă.

Soloviov era cazat la hotelul Crimeea. Granitul cenușiu al finisajului clădirii etala solemnitățile discretă de la sfârșitul

anilor '50. Judecând după cum arăta, era hotelul cel mai de soi din oraș. Și cel dintâi din viața lui Soloviov. Primi cheia de la o recepționeră buimacă de somn. („*Portier*“, își zise în șoaptă Soloviov, vrând ca lucrurile să arate altfel.)

— Să închideți fereastra noaptea, zise recepționera. Sar pisicile în cameră.

— Pisici?

Traversă holul, dar se întoarse și zise:

— Mie-mi plac pisicile.

Recepționera însă se făcuse nevăzută.

Soloviov urcă la etajul întâi. Îngreunată de para de lemn, cheia se învârti anevoie în broască, în interiorul căreia el învinse (cu opinteli) niște piedici nemaiîntâlnite, însoțite de scrâșnete surde și de zgomotul pereii izbită de ușă.

Ușa se deschise până la urmă. Soloviov intră într-o cămaruță dreptunghiulară și se uită de jur împrejur. Fereastra dădea, chipurile, într-o grădină – un loc verde unde toate obiectele (schelete de paturi, taburete de bar, pneuri de mașină) serveau drept postamente pentru plante. Pisicile se plimbau, într-adevăr, pe zidul acoperit cu iederă.

Soloviov își lăsa lucrurile în cameră și ieși să se plimbe. Inspiră cu plăcere aerul adus de vântul de seară. La Kerci marea nu arăta ca în stațiunea Ialta. Alta era legătura ei cu orașul. Și mirosul ei era diferit: mirosea a port străvechi, a alge putrezite pe diguri, a pești stivuiți în lăzi și a fructe strivite.

Lui Soloviov îi făcu plăcere să se plimbe pe strada principală. „Strada Le...“, citi el pe o tăbliță. O fi ceva în franceză. I se păru că strada avea ceva franțuzesc. Coroanele salcâmlor bătrâni se împleteau deasupra ei, casele aveau două caturi, strada însăși semăna cu un chioșc întins la nesfârșit. Era răcoare în umbra deasă, transformată în întuneric. Strada Le... Soloviov se chinui să-i ghicească numele întreg. Își cumpără niște cireșe galbene. Zări o cișmea într-o curte, intră să spele cireșele. Mișcă de câteva ori brațul pompei (făcut din fontă, cu un leu la capăt), apoi se repezi la țeavă și puse sub ea punga de plastic cu fructele. Lăsa să se adune apa, o scurse încet cu

punga întoarsă cu susul în jos. Apa dispăru prin grătarul de metal înnegrit. Tot acolo se rostogoliră și câteva boabe.

Cireșele erau gustoase. Boabele erau coapte, dar nu moi. Soloviov lua de codițe câte două și, ușor, una după alta, le rupea cu buzele, apoi le rostogolea în gură. Le savura forma. Mușca ușor, simțindu-le dulceața. Pulpa se desprindea ușor de pe sâmbure, iar sâmburele sărea dezinvolt în palma lui.

Era întuneric bine când ajunse la hotel. Auzi ceva foșnind în cameră înainte să aprindă lumina. O aprinse și văzu o pisică pe pervaz. Pisica nu dădea semne că vrea să se ascundă sau să fugă. Păru că vrea să plece liniștită, șovăind dacă să mai rămână sau nu. Ar fi rămas, dacă Soloviov ar fi vorbit cu ea. Coada cenușie îi tremura ușor. De fermoarul genții lui atârna un ghemotoc de păr la fel de cenușiu.

— Va să zică, ai cotrobăit în geanta mea? întrebă Soloviov, și își aminti rușinat cum cotrobăise și el în lucrurile lui Taras.

Pisica se uita pe fereastră cu prefăcută nepăsare. Îl urmărea pe Soloviov cu coada ochiului și încerca să-și dea seama din tonul lui ce urma să se întâmple. Putea urma orice. Când Soloviov făcu un pas în direcția ferestrei, pisica sări de pe pervaz pe cornișă.

Soloviov se simți obosit după călătorie și se hotărî să se culce. Adormi pe loc și dormi fără vise. În zori, îl trezi o aterizare grea pe podea. Deschise un ochi, văzu două pisici lângă pat. Soloviov, somnoros, le alungă cu mâna, și pisicile se îndepărtară semețe. Se gândi că ar trebui să închidă fereastra, dar adormi iar.

Înregistrarea participanților la conferința „Generalul Larionov ca text“ începea la ora nouă dimineața. Conferința avea loc la Teatrul „Pușkin“. Clădirea fastuoasă, amintind de clădirile în stil clasic, se afla în piața centrală a orașului. Orașul pusesese la dispoziție tot ce avea mai bun pentru conferință.

Soloviov intră în holul răcoros al teatrului și găsi locul unde trebuia să se înregistreze. O fată cu părul roșu stătea la o măsuță, pe un scaun de bar. Avea prins în nas un inel cu luciu mat.

— Soloviov, Petersburg, zise tânărul istoric și se gândi că fata avea nu mai puțin de treizeci de ani.

— Uau! exclamă ea făcând o rotație completă cu scaunul și ajungând iar în fața lui. Dunia, din Moscova. Să vă înregistrez.

Dunia sări de pe scaun (în celălalt capăt al holului, lângă o tejghea de bar, Soloviov zări niște scaune la fel), bifă ceva în hârtiile ei și-i întinse o mapă cu programul conferinței. Soloviov o deschise și porni încet spre sala de spectacol.

— *Badge*-ul, behăi în urma lui Dunia. Soloviov se întoar-se. Dunia stătea din nou pe scaunul ei și ținea în mână un cartonaș cu numele lui.

— Hei, v-ați uitat *badge*-ul, îi făcu ea semn să vină. Vi-l pun eu.

Fără să se ridice de pe scaun, Dunia prinse cartonașul de cămașa lui Soloviov și, după ce suflă peste plasticul lucios, îl șterse cu poala fustei. Preț de câteva secunde, Soloviov îi măsură din ochi picioarele nebronzate.

— Mulțumesc.

Dădu să plece, dar Dunia îl apucă cu blândețe de cot.

— Mapa?

Mapa rămăsese pe măsută.

— Poftim ce soț distrat are Sara Moiseevna¹. Dunia clătină din cap. Trebuie să aibă cineva grijă de tine.

În spatele lui Soloviov mai stăteau câteva persoane, așa că el se grăbi să le cedeze locul. Se uită din mers în program. Referatul lui era programat pentru a doua – și ultima – zi a conferinței.

Mai erau vreo patruzeci de minute până să înceapă conferința, așa că Soloviov se hotărî să se plimbe puțin. În timpul rămas reuși să vadă monumentul lui Lenin, poșta și magazinul universal Ceaika. Când se întoarse la teatru, o zări pe Dunia lângă coloane. Fuma.

— E timpul? întrebă politicoș Soloviov.

¹ Personaj din anecdotele rusești. (N. tr.)

— E timpul s-o ștergem. Festivitatea de deschidere? Vorbe de clacă. Așadar, tinere. Dunia își stinse țigara de suprafața aspră a coloanei. Ia trateaz-o mai bine pe doamna cu o cafea. Știu un locșor pe-aproape.

În fața teatrului trase o Volgă. Din ea coborî un grăsan cu un costum cafeniu deschis și, potrivindu-și din mers cămașa în pantaloni, se îndreptă spre intrare.

— Ștăbimea, comentă Dunia. O să turuie despre fabrica de conserve, sponsorul nostru. Te interesează?

Soloviov ridică din umeri. La cuvântul „conserve“ Dunia făcu așa o mutră, că-i era penibil să se arate interesat.

O urmă pe fata energică, imputându-și lipsa de hotărâre. În primul rând, pentru că voia să asiste la deschiderea conferinței. În al doilea rând – Soloviov își dădu brusc seama –, îl obosise Zoia, asta simțea acum. Începea seria a doua a unui film ciudat, la care el, pare-se, nu avusese de gând să participe.

După ce străbătură o jumătate de cartier, ajunseră într-un subsol boltit, întunecos. În locul de întâlnire a bolților atârna de un cârlig uriaș o lustră în formă de volan.

— Bodega asta îmi amintește de Gambrinus, zise Dunia. Am descoperit-o aseară.

Soloviov comandă două cafele cu lichior Chartreuse. Li se aduse lichiorul în pahare mici de apă, fațetate. Dunia își turnă jumătate de pahar în cafea și jumătatea cealaltă o bău pe nerăsuflăte.

— Când vorbește academicianul Grunski? întrebă Soloviov.

— Chiar acum, mi se pare. Fără academicianul Lihaciov¹, fără academicianul Saharov, din păcate. Așa că poți s-o lași mai moale. Dunia își aprinse o țigară și fumul începu să urce frumos spre volan. Sfatul meu e să nu te dai în vânt după academicieni: titlul s-a demonetizat rău de tot. Grunski e pur și simplu un prost.

1 Dmitri Sergheevici Lihaciov (1906-1999) – filolog, culturolog, critic de artă, academician, autor al unor lucrări fundamentale de istorie a literaturii ruse, în special a celei vechi. (N. tr.)

— Cum a ajuns academician?

— A știut să se miște bine. Relații, zise fata dând drumul unui fir subțire de fum. Ei, a mai și pupat în fund toată șefimea academică.

Lui Soloviov i se păru că Dunia e prea categorică, așa că nu-i răspunse. Refuza să-și imagineze că un academician e prost.

Când se întoarseră, pauza era pe sfârșite. Teatrul era plin de lume. Larma înăbușită a celor adunați acolo amintea de antracul de la operetă. Impresia era întărită de reproducerea uriașă cu castelul gotic, în chip de decor, care se clătina din cauza curentului de pe scenă, neavând nici o legătură cu tema conferinței, dar care, în opinia organizatorilor, crea o atmosferă romantică, de pace.

În stânga zidurilor castelului, Soloviov zări pe scenă un grăsan mic de statură. Cu o mână vârată în buzunar (ținută nerecomandată pentru cei cu picioare scurte), stătea lângă masa prezidiului, întors pe jumătate către sală. Cu mâna liberă își trecea, cu grijă, părul peste chelie. „Academician P.P. Grunski” scria pe cartonașul de pe masă. Nimic din ce-i spusese Dunia nu era scris pe tăbliță.

Și în felul cum arăta publicul era ceva nefiresc, teatral. Deși era caldură mare, spectatorii erau îmbrăcați în costum și își duceau întruna mâinile la reverele hainelor demodate. Dar lăsând la o parte căldura, îți săreau în ochi costumele nepotrivite cu posesorii lor. Cu chipuri aspre, lipsite de mimică. Umblau prin teatru timizi, cu brațele lipite de corp. În foaiere se priveau în oglinzi. Se pieptăneau, înmuind pieptănul în mica arteziană din fața teatrului. Erau muncitorii de la fabrica de conserve, trimiși de conducere să asigure o participare masivă la acțiune. În opinia organizatorilor conferinței, referatele despre generalul Larionov trebuiau ascultate de păturile largi ale maselor.

Doi muncitori de la fabrica de conserve se apropiară de Grunski și-i cerură un autograf. Fură auziți de toată lumea, grație numeroaselor microfoane care înțesau scena, atârănând de undeva de sus, ca niște liane negre, nemișcate. Grunski îi

conduse la masă și se iscăli cu vizibilă plăcere pe cele două programe. I se cerea pentru prima dată în viață un autograf.

Soloviov și Dunia se așezară la parter. Soloviov scoase programul din mapă. Dunia se aplecă spre el și își trecu unghia peste numele celui care urma al doilea după pauză.

— Tarabukin, rade tot, face treabă bună. E unul dintre puținii care o să spună ceva la obiect. Stă în dreapta mea.

Soloviov întoarse încet capul. Tarabukin nota nervos cu stânga în teancul de hârtii de pe genunchi. Degetele lui strâmbe cu încheieturile chircite impresionau mai tare decât scrisul cu mâna stângă. Tarabukin își rodea unghiile de la mâna dreaptă și le privea întruna gânditor.

— Până la prânz... Grunski bătu cu unghia în microfon și sunetul plin, de tobă, făcu sala să tresară. ...până la prânz mai avem un referat, rog să vă concentrați. Are cuvântul profesorul Tarabukin. Referatul „Larionov și Jloba: coliziunea textelor“.

— Tarabukin, cu voia dumneavoastră, protestă Tarabukin, dar vocea i se pierdu în vacarmul general.

Dunia se scutura de răs pe tăcute. Între timp, Tarabukin își făcea loc energic spre scenă. Gesticula în mers, întreaga lui înfățișare exprimând indignare – fie din pricina rostirii greșite a numelui său, fie a imposibilității de a răzbi la locul de unde urma să vorbească.

— Rog liniște. Grunski bătu încă o dată în microfon. Mai este un referat înainte de prânz. Autorul referatului a pregătit *handout*-uri, vi se vor distribui imediat.

Tarabukin se cățăra pe scăriță și, continuând să gesticuleze, străbătu scena pe sub microfoanele atârinate.

— 'r-ai tu de filfizon! Ce *handout*-uri? În limba rusă...

Auzindu-și vocea amplificată, Tarabukin rămase cu vorba în gât. Traversă scena în tăcere – mărunțel, zburlit –, fără umbră de regret pentru cele spuse. Când Tarabukin ajunsese în spatele tribunei (*ascuns în spatele ei, dată fiind statura sa*), pe scenă urcă o femeie corpulentă, cu cozile împletite pe cap. Urca încet, pășind anevoie pe trepte, semăna cu directoarea de

la școala lui Soloviov, poreclită „Viii“. Judecând după mâna întinsă în direcția lui Grunski, ea îi spunea ceva, dar cuvintele nu i se auzeau.

— Cine e copreședinte? întrebă încă o dată la microfon Grunski. Dumneavoastră sunteți copreședinte? Unde ați fost până acum?

Biruind ultimele trepte, femeia îi zise din nou ceva. Aca-
demicianul ridică din umeri și se uită în program.

— Nu m-a anunțat nimeni de copreședinție.

Femeia urcată pe scenă se întoarse către sală și-i arătă lui Grunski pe cineva de la parter. Da, nu era directoarea.

— Aș putea să încep? întrebă sarcastic Tarabukin, dar nu i se dădu atenție.

— Baikalova, membru-corespondent. Fața Duniei iradia de plăcere. Fiesta! Luptă de tauri.

— Nu mai e alt scaun. Ca să-i demonstreze, Grunski își ridică scaunul ținându-l de spetează. N-am idee pe ce-o să stați.

— Cineva trebuie să arate că-i cavaler, Piotr Perovici, zise Baikalova.

Ea se afla în apropierea microfoanelor. Grunski își desfăcu brațele:

— E voință, nu-i putirintă.

Baikalova îi făcu o plecăciune lui Grunski și se întoarse cu fața la sală. Tarabukin își dădu ochii peste cap ca un martir. Muncitorii de la fabrica de conserve începură să zâmbească jenați.

Grunski se apropie de marginea scenei și-i făcu semn cuiva să aducă al doilea scaun. Un bărbat în cămașă cu buzunare aplicate, cum poartă pensionarii, sări din fotoliul lui și-l zgâlțâi, demonstrându-i lui Grunski că e fixat nu numai de fotoliile vecine (toate fotoliile de pe rândul acela se mișcă), ci și de podea. Grunski făcu un gest că a înțeles și se întoarse la masă.

Pe scărița care ducea la scenă urcară în grabă doi bărbați în salopete, dispărură în culise, și după un minut apărură din nou târând cu zgomot un tron masiv. Îl împinseră în spatele

mesei și-i explicară ceva lui Grunski, care, vigilent, stătea cu mâna pe speteaza scaunului său. Grunski încuviință din cap și, cu un gest galant, îi arătă Baikalovei tronul. Aruncându-i lui Grunski o privire dușmănoasă, ea traversă cu greu scena.

Baikalaova trebui să urce pe tron (se potrivea bine cu castelul din reproducere). Urcă pe mica treaptă, apoi, ținându-se de brațele cu capete de leu, se cocoță pe el. Tronul era destul de înalt, menirea lui nu era să fie pus la o masă obișnuită. Picioarele Baikalovei nu ajungeau jos. Sub învelitoarea subțire a mesei, ele se legănau ca niște cârnați diformi. Ceva mai jos sub învelitoare – se vedea și din sală – se mișcau iute-iute, ca înaintea liniei de sosire, picioarele academicianului. Ajunsesse primul în competiția dintre ei doi.

— Vă rog, colega, se întoarse Grunski către Tarabukin.

— Da, poftiți, zise Baikalova uitându-se la Grunski de sus în jos.

— Foarte mulțumesc, răspunse Tarabukin.

După ce se mai gândi puțin, rosti cuvintele separat.

— Mulțumesc. Foarte.

Lăsându-se pe brațul tronului din partea opusă lui Grunski, Baikalova își sprijini obrazul în palmă. Buzele i se strâmbă într-o diagonală de un roșu aprins.

Tarabukin își începu referatul pe un ton ofensat. Frazele introductive, care nu conțineau nimic rău în sine (era lista surselor utilizate de Tarabukin), au fost rostite cu supărare, pe un ton aproape demascator. Vorbea de parcă sursele erau vinovate pentru tot ce-l scosese din fire: pentru atitudinea lipsită de respect față de cercetător, pentru că i se pocise numele, pentru că așteptase o groază de vreme ca un prost pe scenă. Dar chiar și în această stare de spirit complexă, vorbitorul acordă o atenție specială celor două surse cercetate de el.

Prima se intitula „Schیțe pentru o autobiografie“ de generalul Larionov.¹ De îndată ce ajunsese la surse, Tarabukin uită

¹ General Larionov, *Schیțe la autobiografie* / Articol introductiv și comentarii de A. Dupont, SPb., 1996. (N. a.)

de supărarea lui. După ce laudă ediția lui A. Dupont, se apucă să vorbească pe un ton neobișnuit, parcă anunțând că avea să comunice lucruri importante. Chiar așa a fost. El anunță a doua sursă din care se documentase – raportul, necunoscut până atunci, al lui D.P. Jloba privind intrarea trupelor lui în Ialta, în noiembrie 1920. Tarabukin găsisese raportul la arhiva Ministerului Apărării.

Marea descoperire nu consta numai în șansa că găsisese sursele. Conducătorul de cel de-al șaselea simț (fără de care, după cum se știe, nu se fac descoperiri), el confruntase raportul lui Jloba cu amintirile din copilărie ale generalului Larionov, unde descoperise lucruri incredibile.

La o primă cercetare în fugă a materialelor distribuite de Tarabukin în sală, publicul înțelese că e vorba de două texte strâns legate între ele. Textele fuseseră scrise de oameni foarte dierțiți și se refereau la perioade de timp total diferite. Tocmai alăturarea lor era uluitoare. În sala amuțită se auziră glasuri uimite.

În copiile distribuite de vorbitor (nevrând să pronunțe cuvântul *handout*-uri, el le-a numit „materiale la îndemână”) erau prezentate cele mai evidente coincidențe din raportul lui Jloba și din memoriile generalului. Savurând emoția produsă, Tarabukin începu să citească fără grabă primul dintre texte:

FRAGMENTUL nr. 1

Gen. Larionov

*Schițe pentru
o autobiografie*

Jloba D.P.

*Raport privind intrarea
în orașul Ialta*

La intrarea în oraș ne-a întâmpinat un grup de tătari tineri. Toți erau călare, îmbrăcați frumos. La vederea trăsurilor noastre, au tras în aer și au strigat ceva în tătară. *Maman*

...când am intrat în oraș, ne-a întâmpinat un detașament călare. Toți tătari, ținuta – națională. La vederea blindatului nostru, au început să tragă în aer. Nu știau rusește. Eu

și guvernanta mea, Dolly, s-au speriat foarte tare, dar papa le-a explicat că ăsta e salutul lor. *Maman* le-a făcut cu mâna. Unul dintre ei a venit la trăsura doamnelor și, desprinzând ceva de la șaua lui, i l-a dat lui Dolly, împietrită de frică. „Kumîs, a zâmbit tătarul. Bea pentru sănătate.” *Maman* a vrut să se achite, dar tătarul a dat din mână în semn că nu primește nimic. Au mai tras câteva focuri și au plecat în galop în munți, la treburile lor. „*Charming*”, a spus Dolly.

m-am alarmat, dar comisarul nostru, tov. Zemliacika R.S.¹, a explicat că acesta este salutul lor. E mai scurt să tragă cu pușca, trag și gata. Eu am salutat militărește. Unul dintre ei s-a apropiat de tov. Zemliacika și i-a dat un bidon. „Kumîs, a zis tătarul. Bea pentru sănătate.” Tov. Zemliacika i-a semnalat că noi primim kumîsul pe gratis. Tătarul a dat din mâini. S-au întors și au plecat în galop în munți. „Foarte simpatici tovarășii”, a spus tov. Zemliacika.

Membrul-corespondent Baikalova, care nu avea „materialul la îndemână” al lui Tarabukin, se sprijini pe brațul tronului din apropierea lui Grunski și, mijind ochii demonstrativ, se uită în hârtiile de pe masă. Cu o amabilitate exagerată, academicianul le împinse spre Baikalova, dar ele rămaseră pe loc. Baikalova se uită spre sală și își desfăcu brațele a neputință.

— Stați prea sus, zise Grunski tot spre sală. Asta-i problema dumneavoastră.

Când Tarabukin trecu la citirea celui de-al doilea fragment, în sală era o liniște desăvârșită.

1 Rozalia Samoilovna Zemliacika (1876-1947) – revoluționară, activistă de partid și de stat sovietică. A făcut parte dintre organizatorii terorii roșii în Crimeea, în 1920-1921. (N. tr.)

Gen. Larionov
Schițe pentru
o autobiografie

Jloba D.P.
Raport privind intrarea
în orașul Ialta

La colțul dintre strada Autskaia și strada Morskaia, lângă catedrala Sf. Aleksandr Nevski, se strâneau o mulțime de săraci. O lume ciudată, pestriță. Alături de bătrâne înfășurate în negru ședeau femei tinere cu copii, meseriași chercheliți și *vagabonzi*, descriși mai târziu de Gorki. Nu m-aș mira dacă se afla pe acolo și Gorki... Toți se închinau cu râvnă. Ieșind de la slujbă, *maman* le dădea de pomană tuturor, fără excepție. Preferatul ei era un bătrân înalt, fără un picior. Ședea cu piciorul lui de lemn la vedere. Când noi coboram pe treptele catedralei, el își agita cârja în semn de salut. Uneori făcea și o plecăciune. Ne zâmbea știrb. Și schilod.

Odată *maman* a uitat să ia bani la ea și era tare necăjită. Înțelegând asta, bătrânul s-a

Lângă biserică, la colțul străzilor Autskaia cu Morskaia, au fost descoperite de către noi elemente declasate. Cu precădere de sex masculin. Toți cei care ședeau acolo se ocupau cu cerșetoria. Una dintre persoanele pomenite semăna la înfățișare cu scriitorul proletar Gorki A.M. Nu admit că era tov. Gorki însuși, dată fiind prezența acestuia din urmă pe insula Capri. Toți se închinau. Tov. Béla Kun¹ i-a avertizat sever în ceea ce privește închinatul și a confiscat mărunțișul din căciuli ca venit nemuncit. Tovarășului Kun i-a atras atenția în mod deosebit un bătrân cu un singur picior. El le zâmbea tovarășilor noștri și le făcea semn cu cârja. Tov. B. Kun l-a bănuit că are două picioare și i-a ordonat să se scoale în picioare și să prezinte piciorul

1 Béla Kun (1886-1938) – activist politic comunist maghiar și sovietic. În noiembrie 1920, după instaurarea puterii sovietice în Crimeea, a fost numit președinte al Comitetului Revoluționar de acolo, organizând și participând la execuții în masă. (N. tr.)

apropiat pe neobservate de ea și i-a dat tot ce avea: o rublă și mărunțiș care făcea încă o jumătate de rublă. N-a vrut ca ea să plece necăjită. „Nu-i așa că-i minunat?“, a întrebat *maman* împărțind banii săracilor.

lipsă la control. Când schilodul a început să tăgăduiască, B. Kun i-a dat una cu piciorul în față și l-a pus să își întoarcă pe dos buzunarele, unde, pe lângă mărunții luați înainte, mai era ceva mărunțiș. „Ce v-am zis eu?“, i-a întrebat tov. B. Kun pe cei de față, și toți au fost de acord cu el.

Tarabukin făcu o pauză, se auzi sforăitul cuiva din sală. Sunetele erau înăbușite, ca un tunet îndepărtat, dar asta nu le făcea mai puțin distincte. Academicianul Grunski își puse palma pavază la frunte și se uită la vecina de masă. Își acoperi ochii cu mâna de câteva ori și clătină din cap, deplângând faptul că avusese parte de un asemenea copreședinte. Baikalova sforăia. Cu ochii mișiți pe textele distribuite, adormise pe nesimțite, și microfonul atârnat deasupra capului ei transmitea sforăitul în sală. Sforăia clasa-ntâi – cu vuiet la inspirație și cu fluierat la expirație. Cu rostogoliri, tânguirii și amenințări, cu suspine duioase și ieșiri ironice. Din nefericire pentru Baikalova, Tarabukin nu izbutea să găsească exemplul de care avea nevoie și întorcea febril pagină după pagină. Necruțătorul academician luă microfonul și, dând ocol mesei în vârful picioarelor, îl puse chiar sub nasul copreședintelui. Sala se cutremură de hohote de râs. Baikalova se trezi și se uită buimacă la microfonul pus de academician.

— Să respectăm regulamentul, zise Baikalova cu o voce somnoroasă.

Conferențiarul Grunski arată spre Baikalova și se întoarce cu fața spre sală.

— Ia uite, nemernicul, izbucni în râs Dunia.

— Nu voi... Tarabukin tot căuta printre pagini. ...nu voi citi, din lipsă de timp, toate exemplele, am douăzeci și trei... Aha, uite-l... Totuși îl voi citi.

Gen. Larionov
Schițe pentru
o autobiografie

Jloba D.P.
Raport privind intrarea
în orașul Ialta

Odată *am dispărut*. Pe la vreo șase ani. Fără să spun nimic nimănui, am ieșit din casa noastră și am plecat unde am văzut cu ochii. De ce am făcut asta? Nu știu. Nu aveam, țin minte, nici un scop anume. Coboram pe Botkinskaia și mă uitam în jur. Niște hamali puneau un imens șifonier sculptat într-o căruță, iar calul de povară bătea din picioare. Și-i tremura întruna crupa. Și căruța, chiar și calul păreau mici în comparație cu șifonierul. Căruța s-a urnit greu la deal, hamalii ținând șifonierul din amândouă părțile. Căruța cu încărcătura nu se deplasa lin, ci în ritmul pașilor calului, cu smucituri. Cu un scârțâit trist. M-am uitat în urma ei până a dispărut după colț. Chiar și acolo, nevăzută, a continuat o vreme să scârțâie.

Pe urmă m-am pomenit pe faleză. Am stat rezemat de grilajul care împrejmuia Țarski Sad și m-am uitat la niște mu-

Mi se raportase deja că generalul Larionov nu s-a lăsat să fie evacuat. Era căutat prin tot orașul. M-am dus călare la casa generalului, în fruntea unui detașament de avangardă, dar nu era colo. „A dispărut, sau ce?!”, a strigat tov. B. Kun. „A dispărut, a confirmat fata în casă, a ieșit acum o oră. Fără să spună nimic.” Tov. Zemliacika a împuns-o în șold cu briceagul și am luat-o la trap în jos pe strada Botkinskaia. Un pâlc de muncitori urca într-o căruță un șifonier cu vulturul bicefal. „Nu l-ați văzut pe general?“, i-am întrebat pe hamali. „L-am văzut, au spus hamalii. A trecut pe-aici în 1888. Acum suntem în 1920.“ „A, așa va să zică! am strigat eu. Asta e o glumă de-a voastră? Uite și una de-a mea.“ Am plesnit iapa cu cravașa și ea s-a smucit din loc. Șifonierul a căzut pe caldarâm, dar nu s-a făcut bucăți. Lucru rezistent. Hamalii s-au dus fără o vorbă

zicanți de pe stradă. Un violoncel, două viori și un flaut. Cântau de mulți ani acolo, i-am văzut la fiecare venire a noastră la Ialta. Simțeam pe spate romburile reci ale grilajului. Am stat să admir fețele evreilor, chipuri străvechi, degetele lor noduroase cu perișori pe falange, hainele negre, pline de praf. Îi conducea un violonist bătrân. Vântul îi lipea de buze pletele lungi și cărunte. El sufla ca să le îndepărteze sau le arunca spre spate cu o mișcare a capului. Cânta și făcea niște grimase îngrozitoare, dar eu nu-mi desprindeam ochii de la el. Toți știau că expresia asta însemna că se dăruia muzicii. Nimeni nu râdea. Muzicanții cântau la comanda publicului, doar așa. În cutia deschisă a viorii ploua cu bănuți de aramă. Nu exista bucată să n-o poată cânta. Până în ziua de azi, când aud cuvântul „muzică“, mă gândesc la ei. Am stat și i-am ascultat mult pe muzicanți – cât timp au cântat acolo. Nu m-am mișcat din loc nici când s-au înclinat ceremonios. Abia când instrumentele au ajuns în cutii, s-a terminat magia. Am înțeles că n-o să mai aud nici un sunet.

în spatele căruței. Am dat ordin să ducă șifonierul la casa generalului.

Lângă Tarski Sad am văzut niște muzicanți. Am oprit detașamentul și am stat să ascult. Cântau la două viori mici și una mare. Plus la instrumentul de suflat – flaut. „Inimile soldaților s-au înăsprit din pricina războiului, le-am spus muzicanților. Cântați-le ceva sentimental.“ Un viorist a ieșit în față și a zis: „Soldați, ascultați poloneza de Oghinski“. A făcut semn cu arcușul și toți muzicanții au început să cânte odată. Vioristul principal s-a schimbat la față în timp ce cânta. „Suferă“, a zis tov. B. Kun care era prezent. Și pe fața lui a curs o lacrimă mare. În timp ce cântau cu foc poloneza, m-am gândit că generalul ne-a scăpat. Nu putea să rămână la Ialta dacă era zdăvănit la minte.

Am rămas acolo destul de mult. Unii dintre soldați au descălecat și i-au ascultat pe muzicanți stând pe jos. I-am lăsat să stea. Nu le-am spus nimic. Nici tov. B. Kun n-a spus nimic, deși a vrut la început. Așa mi s-a părut. Căii stăteau nemișcați și nu băteau

Mi-am continuat drumul pe faleză. Pe atunci, faleza era îngustă, nu ca acum. Mergeam chiar pe lângă parapetul de fontă, după care începea marea. Mâna mea luneca pe bara de jos – neagră, cu picături argintii atârinate de ea. Adu-nam picăturile cu palma, și ele, scurgându-se pe mână, îmi intrau pe sub mânecă. Era ceva plăcut.

Am cotit pe Morskaia și m-am trezit la farmacia cunoscută. În farmacie era răcoare. Mirosea a dulapuri de stejar și a medicamente. „Ce-ați dori?“, m-a întrebat farmacistul și m-a mângâiat pe cap. Avea vârful nasului despărțit în două. Eram mândru că venisem singur. Am tăcut, pentru că în clipa aceea nu aveam nevoie de nimic. După ce m-a poftit în fotoliu, farmacistul a dispărut în încăperea alăturată. Era un fotoliu imens, numai cute de piele. Semăna cu un bulldog bătrân. Nu mai văzusem un fotoliu atât de frumos. Farmacistul mi-a adus o acadea împotriva tusei. Am vârât-o în gură și am ieșit pe stradă.

În cele din urmă, m-am po-menit la intrarea pe dig. Am

din copite, fiindcă animalul în-țelege tot, chiar și muzica. E un fapt medical. Caii nu m-au tras niciodată pe sfoară, și asta e un fapt. Dar oamenii – de nenumărate ori. Nu poți să te bizui prea mult pe ei.

Pe urmă am plecat călare pe faleză. Din cauză că e îngustă, ne-am încolonat din mers câte doi. Calului îi place în formația asta. Eu mergeam în tăcere. Când merg, în general, tac ca să nu-mi distragă altceva gândurile. Și mă uit în coama calului – dacă nu sunt în luptă. Îmi trec mâna prin coamă. Uneori îmi confund fața în coamă. Are un miros deosebit.

De pe faleză am cotit pe Morskaia și am intrat într-o farmacie. Eu și tov. Gusin. El avea nevoie de un pansament nou, pentru că cel vechi era îmbibat de sânge. Tov. Zemliacika a lins sângele curs din bandaj. „Ce-ați dori?“, a întrebat farmacistul. Pe omul acesta cu fața înăspriță de vânt mi s-a părut că-l mai văzusem undeva. „Schimbă-i pansamentul“, i-am spus eu farmacistului și am arătat spre Gusin. Cât l-a pansat farmacistul pe Gusin, eu am stat într-un fotoliu. Simțeam

pășit pe el, pentru că, așa mi s-a părut mie, acolo era un drum. Am ajuns până la capătul digului și am văzut că din trei părți eram înconjurat de mare. Cât timp am mers, nu mi-am dat seama de asta. Am văzut când m-am oprit. Pietre verzi și ude se zbăteau duse de valuri, undeva sus, deasupra farului, vuia vântul, și nu exista un drum mai departe – asta era lucrul cel mai important. Stăteam rezemat cu spatele de far și eram îngrozit. Mi se părea că digul s-a mișcat din loc și că a început să se năruie sub picioare. Am simțit că mă legăm și am încremenit de spaimă. M-am lăsat pe vine și, desprinzându-mă de peretele aspru și cald, m-am târât spre partea cealaltă a farului. Abia acolo m-am încumetat să mă ridic în picioare și, încet, pas cu pas, m-am îndreptat spre capătul celălalt al digului. Când mi-am ridicat capul, l-am văzut pe tata – cu fața îngrijorată, cu brațele desfăcute să mă îmbrățișeze. Am știut că brațele lui nu mă vor lăsa să pier. Porțiunea de drum rămasă am străbătut-o în fugă. Alergam spre tata și plângeam. M-am aruncat în brațele lui.

răcoare și liniște. Aș fi putut să rămân acolo pentru totdeauna. „Încercați să nu pierdeți sânge, tovarășe, a spus la despărțire farmacistul. Omul are în total șase litri.“ „Două poloboace de câte trei litri“, a glumit tov. Zemliacika.

Am plecat din nou pe faleză. Deodată tov. Kun mi-a dat cu codirișca – aoleu! – peste picior. Ușor. Tot cu codirișca mi-a arătat spre dig. M-am uitat și nu mi-a venit să-mi cred ochilor: generalul. În persoană. Stă, ca să zic pe scurt, la margine, cu mâinile pe piept. Generalul!

La intrarea pe dig erau de jurnă marinarii noștri. De aceea nu ne-am grăbit. Generalul nu mai putea să se ascundă nicăieri – doar în apă. Tov. Kun a propus să-l legăm pe general împreună cu doi albi grav răniți și să-l aruncăm în mare, dar tov. Zemliacika a considerat această metodă ultraliberală și nesângeroasă. Tov. Kun s-a simțit jignit și i-a înecat pe răniții grav fără să se mai consulte cu tov. Zemliacika. Ei au pornit la trap pe dig, iar eu am rămas pe faleză. Generalul venea încet în întâmpinarea lor.

După ce termină de citit fragmentul nr. 19, Tarabukin își turnă apă din carafă. Bău lacom, gemând ușor, ca omul care mai are încă multe de spus. Când simți că Tarabukin e pregătit să continue, Grunski se ridică de pe scaun: era semnul elocvent că-l îndemna să-și încheie referatul. Cum, de pe tronul ei, Baikalova nu putea face la fel, ea se mărgini să se uite demonstrativ la ceas. Tarabukin, care stătuse până atunci pe jumătate întors către copreședinte, se întoarse numaidecât în partea cealaltă și începu să înșire rezultatele analizei intertextuale cu privirea îndreptată spre o lojă de la balcon (din partea stângă).

Iar rezultatele – paradoxale în cel mai înalt grad! – au constatat în următoarele:

Punctul unu. Evenimentele descrise de general (anul 1888) preced cronologic pe cele relatate de Jloba (anul 1920). Totuși, data elaborării raportului lui Jloba o precede pe cea a elaborării memoriilor generalului (cam la sfârșitul anilor 1950 – începutul anilor 1960).

Punctul doi. În condițiile asemănării evidente a scrierilor menționate, nu s-a putut stabili că autorii și-au împrumutat unul altuia textele. Mai mult decât atât. Opinia cercetătorului e că n-a existat nici măcar o singură dovadă care să ateste că un autor cunoștea textul celui alt autor.

Punctul trei. Cele două texte nu pot fi tratate ca având aceeași sursă, întrucât, în pofida faptului că seamănă între ele, acestea cuprind relatări (vorbitoarea lovi cu pumnul în catedră) despre evenimente diferite.

Tarabukin își turnă din nou din carafă. Stând în continuare cu spatele spre cei care prezidau și întors într-o parte față de sală, începu să bea al doilea pahar. Din amplificatoare răsună în sală gâlgăitul lui ca bătaile ritmice ale unui metronom gigantic. Grunski se ridică din nou și bătu în microfon.

— Să respectăm regulamentul, zise Baikalova pentru a nu-i lăsa academicianului inițiativa.

Tarabukin, neputând să ignore cele ce se petreceau, se întoarse brusc spre copreședinte și răsturnă cu zgomot carafa. După un zbor de o secundă lungă de tot, parcă fără sfârșit, carafa se risipi în cioburi mici pe scenă.

— Înțeleg, zise încet, dar tragic Tarabukin, că nu-i un lucru fericit să stai de pază între om și mâncarea lui, dar eu mai am și un punct patru. Și vă rog să-l ascultați.

Ca într-un final de piesă, Grunski și Baikalova se uitară în tăcere într-un punct aflat departe. Căderea carafei îi apropiase puțin. Și ei, și cei aflați în sală înțelesesă că ar face mai bine să-l asculte pe vorbitor până la capăt. Grunski se așeză cu aerul omului forțat de împrejurări.

Punctul patru al lui Tarabukin se dovedi a fi cel mai lung. Dezvoltând ideile lui A.N. Veselovski¹ și V.I. Propp² (polemizând cu ei în același timp), cercetătorul trecu de la discuția despre asemănarea dintre cele două texte la expunerea motivelor care au dus la corelarea lor. Spre nenorocul lui (și al celor prezenți), Tarabukin s-a împotmolit în a explica motivele pentru care acceptă sau nu acceptă opiniile predecesorilor săi. El înțelegea foarte bine cât de inutile sunt aceste detalii pentru ascultători, dar, străduindu-se din toate puterile să se întoarcă la cauzele generale, el se depărta din ce în ce mai mult de ele.

Agitația vorbitorului – și agitația sălii – creștea cu fiecare clipă. Ținându-și răsuflarea, toată lumea îi urmărea bălăceala tragică în vâltoarea ideilor științifice, dar colacul de salvare nu apărea. Cei din prezidiu nu voiau să i-l arunce, cei din sală nu puteau. Muncitorii de la fabrica de conserve (care îl compătimeau pe Tarabukin) voiau să aplaude, dar pentru asta trebuia ca vorbitorul să-și termine referatul sau măcar să facă o pauză. El nici gând. Cu capul băgat între umeri, vorbea tot mai repede și mai nedeslușit, părând că speră să găsească în noianul de vorbe cuvântul de aur care să-i doboare dintr-un foc pe oponenți.

Își ridică ochii și văzu privirea imploratoare a lui Grunski. Baikalova își privea gânditoare unghiile. Era pentru el ultima lovitură. Izbucni în hohote de plâns. În sală se auziră aplauze furtunoase. Toată lumea plecă la masă.

1 Veselovski A. N., *Poetica istorică*, Leningrad, 1940. (N. a.)

2 Propp V.Ia., *Morfologia basmului*, Moscova, 1969. (N. a.)

Coloana celor care părăseau teatrul era condusă de directorul fabricii de conserve. După ce-i goni pe muncitorii dornici să-l însoțească, el îi conduse pe cercetători la cantina nr. 8 de pe strada Lenin. Acolo erau așteptați cu masa pusă participanții și oaspeții invitați la conferință. În dreapta directorului fabricii mergea Grunski, în stânga – Baikalova. Directorul înainta cu brațele desfăcute întâmpinând parcă vântul zburdalnic, cu poalele sacoului fluturând și lovindu-i întruna pe copreședinții ședinței de dimineață, care se străduiau să nu rămână în urma lui. Coloana se deplasa pe mijlocul străzii Lenin și cei din fruntea ei îi împărțeau în două șiruri pe cei care veneau din față, făcându-i s-o ocolească. Toată lumea din oraș îl cunoștea pe directorul fabricii de conserve. Trecătorii îl vedeau de departe și-i făceau loc să treacă însoțit de oamenii de știință, indiferent dacă le plăceau sau nu produsele lui (ele provocaseră discuții aprinse, chiar controversate).

La cantină îi întâmpină mirosul de clorură de var și de mâncare insipidă intrat de decenii în pereți. Spray-urile pentru îmborsărire aerului, aduse la cererea directorului (folosite pentru florile artificiale de pe mese), nu făcuseră decât să agraveze situația. Mirosul nu dispăru, dimpotrivă, i se adăugă o aromă dulceagă, grețoasă.

Amplasarea meselor dreptunghiulare îi aminti lui Soloviov de cantina fostei școli. La fiecare masă, acoperită cu o față de masă de hârtie, stăteau așezate patru persoane. Când se pregătea să se așeze la una dintre ele, observă în ultimul moment că Dunia îi face semn din capătul opus al sălii. Stătea la o masă

mare, de stejar, care nu semăna cu celelalte. După ce șovăi puțin, Soloviov se îndreptă spre ea străbătând sala. Pe Dunia, ca membru în comitetul de organizare a conferinței, o așezaseră la masă cu directorul fabricii de conserve, cu Grunski, cu secretarul lui Grunski, cu Baikalova și cu o persoană care suferea de strabism. Dunia ceruse insistent să fie invitată și noua ei cunoștință.

Ultimul intră în cantină Tarabukin. După ce terminase de citit referatul, refuzase să se gândească la mâncare. Refuzase categoric să meargă împreună cu ceilalți la cantină. A coborât la parter, s-a prăbușit într-un fotoliu din rândul patru și câteva minute a stat nemișcat. După ce s-a liniștit puțin, a simțit că-i e foame și, după câteva ezitări, s-a hotărât să meargă la cantină.

Cum stătea în prag, i se păru că nu mai sunt locuri libere. Avu senzația că nu-l așteaptă nimeni, că pe nimeni nu interesează că s-a decis, după multe ezitări, să vină la masă, și, mai mult decât atât, i se păru că e luat în râs. Cum stătea în ușă, figura sa tragică îi făcu pe toți să tacă.

— Locuri nu mai sunt, mă așteptam la asta, își zise încet Tarabukin.

A reieșit că erau locuri libere la trei mese. Până să aleagă Tarabukin (arăta puțin zăpăcit) la care dintre ele să se așeze, directorul fabricii de conserve se ridică și, apăsându-și cravata pe burtă, îl invită cu voce tare pe întârziat la masa lui. Invitația fu acceptată. Tarabukin a făcut o mișcare de gimnast cu umerii și porni cu pași mărunți spre masa directorului.

Lucrătorii de la cantină erau ajutați să servească la masă de femeile de la fabrica de conserve. Ele așezau piramidele farfuriilor pe tăvi înflorate din plastic, le ridicau în stilul smuls și le purtau anevoie prin sală. Le puneau pe colțul mesei. Le așezau cu grijă, ajutate de meseni. Primul și al doilea fel erau aduse pe farfurii de același fel, inscripționate cu „Alim.pub“. Felul trei era pus în căni cu aceeași inscripție și cu mânerul spart, ca să nu fie furate. Lingurile de aluminiu erau răsucite în spirală, în același scop. Furculițele fuseseră aduse de la fabrica

de conserve pentru conferință (la cantina nr. 8 nu era prevăzută folosirea furculițelor). Cuțite nu existau nici la fabrica de conserve.

Deși vesela era aceeași pentru toți, altfel stătea treaba cu mâncarea. Soloviov observă că, spre deosebire de celelalte mese, la masa lor au apărut creveți cu măslina, iar din salatiara bună la toate, cu marginile ciobite, luceau pudic icrele negre. Prin zând privirea lui Soloviov, Dunia mimă abia vizibil un oftat. Ca omul bine informat, ea știa că nu există egalitate pe pământ.

— Vreau să vi-l prezint pe Valeri Leonidovici, îi spuse Grunski directorului fabricii. Face parte din conducerea Fondului „Soloviov“.

Directorul încetă să-și ungă icrele pe pâine și se uită la Valeri Leonidovici.

— Iar eu doresc să vi-l prezint chiar pe Soloviov, zâmbi Dunia.

— Așa de tânăr... începu directorul, dar brusc tăcu, luă cuțitul și isprăvi de pus icrele pe pâine.

— De ce a fost mutată conferința de la Ialta la Kerci? îl întrebă Baikalova pe Valeri Leonidovici. Orașul generalului este Ialta.

Fără să-l observe Baikalova, Grunski făcu o mutră nemulțumită. Aceeași expresie o împrumută și fața secretarului său, un tânăr brunet cu cărare pe mijloc.

— Cum adică, aici nu-i bine? întrebă directorul arătând cu un gest larg masa.

— Vă răspund eu de ce a fost mutată, zise Tarabukin. Pentru simplul fapt că fondul n-a avut bani pentru Ialta.

Valeri Leonidovici își frecă ușor vârful nasului. Nu socoti necesar să comenteze explicația lui Tarabukin. Cu un ochi se uita la Baikalova, cu celălalt – la directorul fabricii de conserve. Lui Tarabukin i se păru că nu-l ia nimeni în seamă. Nu era deloc așa.

— Chiar, de unde să facă rost de bani? continuă Tarabukin cu o mânie crescândă. De unde, vă întreb, să fie luați, dacă

fondul plătește chirie pentru o jumătate de palat în centrul Petersburgului? Dacă salariul celor care „ajută știința” este unul la care nu visează nici măcar un laureat al premiului Nobel? Remarcați că nu vorbesc decât despre activitatea lor legală...

Tarabukin, înfierbântat, începu să vorbească în șoaptă, și toți cei de la masă încetară brusc să mănânce.

— Scuzați-mă, cum vă numiți? îl întreabă Valeri Leonidovici pe Tarabukin.

Directorul fabricii și Baikalova se prezentară amândoi într-un glas, cu nume și prenume.

Secretarul lui Grunski râse pe înfundate.

— Valeri Leonidovici a întrebat care e numele și prenumele lui Nikandr Petrovici, zise Dunia flegmatic.

— Nikandr Petrovici, zise Valeri Leonidovici. Am o rugămintă: niciodată să nu Țineți socoteala banilor altora. Niciodată. Se poate sfârși prost.

— Mă amenințați? întreabă tărăgănat Tarabukin.

Cei care ședeau la mesele vecine își întoarseră privirile spre ei. Valeri Leonidovici își roti ochii prin toată sala. Secretarul lui Grunski oftă și își puse în farfurie creveți cu măslină.

— Organismul tânăr are nevoie de creveți, zise Grunski.

— Soloviov în persoană? întreabă directorul fabricii de conserve.

— Chiar el, răspunse Soloviov.

Simți că Dunia îl calcă pe picior pe sub masă. Directorul scoase din buzunar o carte de vizită și i-o dădu lui Soloviov.

— Nu regretați că s-a ținut la Kerci conferința?

— Nu, zise Soloviov. Nu regret.

După prânz, mai aveau timp liber cam o oră și jumătate. Dunia îi propuse lui Soloviov să meargă pe muntele Mitridat. Credea că-l interesează pe isoric. Soloviov acceptă cu gândul dus aiurea.

Străbătură niște mahalale pline de praf. Piciorul aluneca pe pietrele din pavaj, și la un moment dat Dunia fu cât pe ce să cadă. Îl luă pe Soloviov de braț. Odată cu ultimele case se sfârșiră și copacii, în locul pietrelor apărură sfârâmături de

calcar, și drumul se transformă pe nesimțite în cărare. Soloviov își închipui că trec vadul printr-o mare de pelin suspendată deasupra drumului. O mare încremenită, nemișcată. Imaginea asta avea în ea ceva biblic, nu se potrivea deloc cu plimbarea făcută după prânz cu burta plină, și încercă să scape ușurel de brațul Duniei. Dunia îi observă mișcarea, dar se prefăcu că nu-și dă seama.

Dunia se apucă să-i povestească despre orașul Panticapeea și despre regele Mitridate. Se înflăcăra când îi vorbi despre complicatele raporturi ale Panticapeei cu superputerea contemporană ei. Se apropiară de ruinele palatului lui Mitridate. Pe un fragment de coloană stătea o șopârlă mare.

— Când l-a trădat propriul său fiu, Mitridate i-a poruncit unui sclav să-l înjunghie cu sabia.

Dunia simulă înjunghierea printr-o fandare spectaculoasă, și șopârla se târî nemulțumită pe pământ. Nu-i plăceau mișcările bruște.

Soloviov se așeză pe un fragment de coloană, vestigiul al trecutului. Era fierbinte. Se vedea cum se ridică aerul încălzit deasupra celorlalte coloane sfărâmate. Lui Soloviov i se păru că din cauza soarelui, se evaporă, în fluxuri străvezii, rămășițele istoriei antice păstrată în ele. Culmea e că rezistaseră până la venirea lui. Oare își pusese Mitridate mâna pe coloana asta? Într-o seară, când de pe mare adia răcoarea, iar coloana mai era caldă? Poruncindu-le tuturor să se îndepărteze – ibovnicelor, maseurilor, gărzilor de corp și câtor altora? Iar el, rămas singur, se sprijinise oare cu mâna de coloană și stătuse nemișcat o vreme? Să-i simtă suprafața poroasă? Să contemple cum dispare strâmtoarea? Privise oare fără să-și desprindă ochii de la soare, până începeau să-l usture, până ce acesta se unea cu marea? Putea s-o facă, firește. Atunci prin ce diferă istoria lui de istoria generalului? Amândoi au luptat în Crimeea. Nici unul n-a avut putere asupra ei. Toți calcă pe aceleași urme.

Sesiunea de seară purta titlul foarte promițător „Celălalt general“. La prezidiu se aflau tot Grunski și Baikalova, stând de astă dată alături, pe două scaune identice. De pe scenă

dispăruseră tronul și decorul cu reproducerea uriașă. În locul castelului medieval, în spatele celor din prezidiu se legăna ușor o reproducere cu o cârciumă de la granița lituaniană. După părerea directorului fabricii de conserve, un astfel de decor sugera auditoriului caracterul informal al ședinței.

Academicianul Grunski anunță primul referat și își exprimă speranța că luările de cuvânt vor cuprinde opinii proaspete asupra problemei și că ele vor deveni noi puncte de vedere în „generalogie“. Academicianul îi numi tipicari pe cei care cercetează ca orbii sursele de informație și promise sprijinul său tuturor celor care nu se tem să rupă cu tradiția. El aminti în treacăt de clasificarea cercetărilor propusă de profesorul Nikolski (Soloviov tresări) și o numi inconsistentă din punct de vedere metodologic¹. După ce analiză tradiționalismul ca fenomen, președintele ședinței dădu cuvântul unui referent pe nume Kvașa. Până să ajungă Kvașa pe scenă, Baikalova declară că se raliază celor spuse de colegul său și își exprimă convingerea că orientarea netradiționalistă a distinsului savant poate fi un bun stimulent pentru mulți tineri dedicați științei. Cei din sală, fără să se fi înțeles dinainte, își îndreptară privirile către secretarul lui Grunski.

— Pentru el e tronul, îi șopti Dunia lui Soloviov.

Kvașa ajunsese la tribună. Tuns scurt, oacheș, destul de posomorât. După ce se scuză pentru jocul de cuvinte din titlu, începu de la faptul că tema referatului (intitulat „Generalul Larionov ca nebun întru Hristos“) își are și ea tradiția ei. Era vorba, bineînțeles, despre articolul lui A.I. Petrov-Pohabnik, publicat în 1932².

În acest articol se enumerau câteva fapte și trăsături de caracter ale generalului, care nu se încadrau în opinia, îndeobște acceptată, privitoare la felul cum se trăiește în armată și, mai

1 Nikolski N.M., „Arhiviști și oratori“, în *Tynianovski vestnik*, SPb., nr. 31, 1993, pp. 10-59. (N. a.)

2 Petrov-Pohabnik A.I., „Nebunia întru Hristos a generalului“, în *Fenomenologia nebuniei întru Hristos*, Praga, 1932, pp. 40-123. (N. a.)

ales, la felul cum trăiesc ofițerii superiori. Printre altele, erau amintite conversațiile generalului cu caii, pasiunea patologică, în opinia autorului, pentru transportul pe calea ferată, precum și existența în vagonul generalului a patru păsări (un cor, o cioară, o rândunică și un graur), confirmată de martori oculari.¹ În plus, articolul cuprindea o serie de aluzii la niște ordine, chipurile, stranii date de general înainte ca Ialta să fie cucerită de soldații roșii. Nu se spunea nimic concret despre aceste ordine, în afară de faptul că subordonații lui, auzindu-le, fuseseră cât se poate de uluiți. Exact atunci s-ar fi folosit pentru prima dată cuvântul „scrântit”² cu referire la general.

Kvașa își începu analiza critică a lucrării lui Petrov-Pohabnik cu detalii din biografia autorului articolului. După datele obținute de Kvașa, Petrov-Pohabnik, înainte de evacuarea din Crimeea, făcuse parte din armata generalului, muncind ca îngrijitor de cai³, dar ulterior, după ce se mutase de la Constantinopol în Cehia, trăise din transcrierea pe curat a lucrărilor Cercului lingvistic de la Praga. Deprins să transcrie tot felul de lucrări, Petrov-Pohabnik a scris primul lui articol referitor la împărțirea propoziției în părți componente, stârnind uimirea sinceră a lui Jakobson⁴. După ce a studiat, sincer încântat, teoria lui Saussure despre sincronie și diacronie, Petrov-Pohabnik a fost nevoit, la sfârșitul anilor '30, să părăsească cercul. Membrii cercului erau gata să-i ierte orice faptă, numai să n-o ia pe urmele lui Ferdinand de Saussure.

1 A se vedea Voronov A.A., „Vagonul albastru”, în *Materiale la istoria Războiului Civil*, Moscova, 1994, vol. 18, pp. 12-25. (N. a.)

2 Cuvântul *iurodiviî* are atât sensul de „nebun întru Hristos”, cât și de „sărac cu duhul”, „scrântit”. (N. tr.)

3 Prin acest lucru se putea explica, după părerea cercetătorului, atât atitudinea invidioasă a lui Petrov-Pohabnik față de discuțiile generalului cu caii, cât și evidenta lui aversiune față de transportul pe calea ferată. (N. a.)

4 Roman Osipovici Jakobson (1896-1982) – lingvist ruso-american, pionier al analizei structurale a limbajului. (N. tr.)

Chiar în această perioadă, transcriind pe curat culegerea de articole *Fenomenologia nebuniei întru Hristos*, fostul grăjdar elaborează lucrarea sa despre general. Ca om dedicat în întregime operei scrise de el însuși, Petrov-Pohabnik a luat-o și el razna la un moment dat. În orice anotimp al anului – cei din Praga n-au uitat nici acum –, umbla pe străzi desculț, șoca trecătorii, vorbind de unul singur că până la el n-au existat cercetători care să studieze cu mijloacele științei problema nebuniei întru Hristos. Uneori arunca cu pietre în ferestrele Cercului lingvistic de la Praga.

Principalul reproș făcut de Kvașa predecesorului său consta, oricât ar părea de ciudat, în neînțelegerea „fenomenologiei nebuniei întru Hristos”. Pasiunea lui Pohabnik pentru atributele exterioare ale nebuniei (era vorba, printre altele, de blestemele trimise de Petrov-Pohabnik oponentilor săi) nu-i permitea să intre cu adevărat în esența fenomenului. Concentrându-se asupra laturii excentrice a problemei, Petrov-Pohabnik n-a înțeles, în opinia lui Kvașa, esența nebuniei întru Hristos: sensul ei spiritual.

La toate acestea s-a adăugat neînțelegerea de către cercetătorul praghez a unor texte bisericești slavone. La urma urmelor, remarcă necruțător Kvașa, ocupația de grăjdar a lui Petrov-Pohabnik nu presupunea cunoașterea limbii slavone bisericești, în schimb, Kvașa cunoștea această limbă la perfecție, ceea ce îi permise nu numai să citeze liber texte bisericești slavone, ci și să le înțeleagă pe deplin. Se referi pe scurt la istoria fenomenului nebuniei întru Hristos în general¹, apoi trecu la cazul special al lui Larionov.

1 A se vedea Prîjkov I.G., *Legende istorice despre sfârșitul și înmormântarea nebunilor întru Hristos din Moscova*, Moscova, 1862; Aristov N., *Nebuni întru Hristos din Simbirsk*, Istoriceski vestnik, 1880, vol. 1, noiembrie, pp. 566-575; Tihomirov E., *Nebunii întru Hristos și activitatea lor binefăcătoare pentru societate*, Dușepoleznoe chtenie, 1884, septembrie, pp. 98-114; Arhiep. Serghei, *Sfântul Andrei nebun întru Hristos și sărbătoarea Pocrovul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu*, SPb, 1898; preotul Kovalevski Ioan, *Nebunia întru Hristos sau nebunii întru*

Kvaşa nu negă existenţa unor elemente de nebunie întru Hristos în comportamentul generalului. Mai mult decât atât, bazându-se pe studiile asupra vieţilor nebunilor întru Hristos, autorul referatului arată că amintirile despre general ale contemporanilor săi se îndreaptă deseori spre modelele din ve-

Hristos ai Bisericii răsăritene şi ruse: Schiţă istorică, vieţile acestor eroi ai cucerniciei, Moscova, 1895 (cartea a fost reeditată de nenumărate ori în Rusia şi peste hotare; a se vedea Moscova, 1900; Moscova, 1902 – retipărit Moscova, 1992; Scarborough, 1984; Moscova, 2000 ş.a.); Protoiereu Kuzneţov Ioan, „Sfinţii Vasili şi Ioan, [nebuni] întru Hristos, făcători de minuni din Moscova. Studiu istorico-hagiografic“, *Analele Institutului Arheologic din Moscova*, Moscova, 1910, vol. 8; Ieromonahul Aleksei (Kuzneţov), *Nebunia pentru Hristos şi fenomenul stălpnicilor. Studiu religios-psihologic, moral şi social*, SPb, 1913 (retipărit Moscova, 2000); Fedotov G.P., *Sfinţii Rusiei Vechi*, Paris, 1931 (reeditat: Moscova, 1990), pp. 198-209; Ieromonah Ioan (Kologrivov), *Schiţe la istoria sfinţeniei ruse*, Bruxelles, 1961, pp. 239-250; Budovniţ I.U., „Nebunii întru Hristos din Vechea Rusie“, în *Probleme ale istoriei religiei şi ateismului* (culegere de articole), Moscova, 1964, vol. 12, pp. 170-195; Lihaciov D.S., Pancenko A.M., „Lumea humorului“ în Rusia Veche, Leningrad, 1976, pp. 91-183 (capitolul despre nebunia întru Hristos, „Râsul ca spectacol“ este scris de A.M. Pancenko); Lotman Iu.M., Uspenski B.A., „Noi aspecte ale studierii culturii Rusiei Vechi“, *Voprosi literaturî*, nr. 3, 1977, pp. 148-166; Thompson E., 1) „Russian Holy Fools and Shamanism“, în *American Contribution to the VIII International Congress of Slavists*, Columbus, 1978, pp. 691-706; 2) *Understanding Russia. The Holy Fool in Russian Culture*, Lanham, 1987; Lihaciov D.S., Pancenko A.M., Ponîrko N.V., *Râsul în Vechea Rusie*, Leningrad, 1984, pp. 72-153 (capitolul despre nebunia întru Hristos este scris de A.M. Pancenko); Sabirova L.M., *Viaţa lui Vasili Blajennîi – monument al hagiografiei din Vechea Rusie a sec. al XVI-lea* (Probleme ale textologiei şi istoriei literare a unei opere): Autoref. diss. cand. ştiinţe filol. SPb, 1992; Ivanov S.A., 1) *Nebunii întru Hristos bizantini*, Moscova, 1994; 2) *Fericiţii nebuni întru Hristos: Istoria culturală a nebuniei întru Hristos*, Moscova, 2005 (*Studia historica*); Ivanov S.A., „From «Secret Servants of God» to «Fools for Christ's Sake» in Byzantine Hagiography“, *Vizantski Vremennik*, vol. 55 (80), partea a 2-a, 1998, pp. 188-198; Pyykkö R., „Yurodivye as a Russian Cultural Phenomenon“, în S. Jäkel, A. Timonen (eds.), *Laughter Down the Centuries*, Turku, 1995, vol. 2, pp. 207-221; Nedospasova T.A.,

chea Rusie. Kvașa era de părere că unul dintre punctele-cheie ale unei confruntări de acest fel ar fi descrierea nebuniei întru Hristos ca *moarte pentru lume*. „Eroul unei asemenea vieți – citi Kvașa punându-și ochelarii – se extrage din ipostaza comună, din «lumea oamenilor», și trece într-o altă existență sau, din punctul anterior de vedere, într-o lume «străină», încetând cumva să existe pentru ea (pentru lumea oamenilor) și trecând în felul acesta la statutul de «mort».”¹ Sfârșind citatul, cercetătorul dădu exemple elocvente despre generalul care părăsise lumea oamenilor.

În primul rând, el se referi la păsările care trăiau în vagonul generalului și, ca o paralelă, cită pilda cu Sfântul Isaac Pecerski, în cazul căruia îndemnul de a deveni nebun întru

Nebunia întru Hristos în Rusia sec. XI-XVI, Moscova, 1997; Rîkov Iu.D., „Piotr Iurodivii, necunoscutul scriitor de rit vechi din sec. al XIX-lea și scrierile lui escatologice”, în *Ritul vechi în Rusia (sec. XVII-XX)*, Culegere de lucrări științifice, red. coord. și elab. E.M. Iuhimenko, Moscova, 1999, pp. 149-189; Moldovan A.M., *Viața lui Andrei Iurodivii în literatura slavonă*, Moscova, 2000; Lavrov A.S., „Nebunia întru Hristos și «statul regulator» (sfârșitul sec. al XVII-lea – prima jumăt. sec. al XVIII-lea)”, în *Lucrările Secției de literatură rusă veche (TODRL)*, vol. 52, SPb, 2001, pp. 432-447; Ponârko N.V., „Ștefan, nebun întru Hristos, autor de versuri de căință și cântăreț”, în *TODRL*, SPB, 2003, vol. 55, pp. 220-230; *Nebuni întru Hristos ruși*, ediție informativ-biografică, elab. N. Rubina și A. Severski, Celiabinsk, 2003; Iurganov A.L., „Nimicul absurd sau de ce râdeau sfinții vechii Rusii”, în Karavașkin A.V., Iurganov A.L., *Experiența fenomenologiei istorice. Dificila cale spre evidență*, Moscova, 2003, pp. 211-290; Otto-vordemgentschenfelde Natalia, *Jurodstvo: eine Studie zur Phänomenologie und Typologie des Narren in Christo: Jurodivyi in der postmodern russischen Kunst*, Frankfurt am Main, 2004; Velculescu C., „«Narr in Christo» (salós, [j]urodivyi und die Rumänische Tradition”, în *Revue des études sud-est européennes*, Bucarest, 2004, vol. 42 (1-4), pp. 87-97; Rudi T.R., *Topica vieților nebunilor întru Hristos*, TODRL, vol. 58, SPb., 2008, pp. 443-484; ș.a. (N. a.)

1 A se vedea Rudi T.P., *Topica vieților nebunilor întru Hristos*, p. 482. (N. a.)

Hristos a fost întâmplarea cu corbul¹. Totodată, la întrebarea dacă nebunia întru Hristos a generalului a început odată cu apariția în vagon a păsării menționate, vorbitorul răspunse negativ.

În continuarea temei păsărilor, Kvașa făcu și alte paralele mai apropiate de general atât ca timp, cât și ca fel al preocupărilor. Avea în vedere fapte din biografia feldmareșalului rus A.V. Suvorov, care, în caz de necesitate obiectivă, nu credea că se face de rușine dacă imită cântecul cocoșului. Astfel, anunțând cu glas puternic, ca să-l audă toți, că polonezii sub comanda lui Kosciuszko vor fi atacați de el la primul cântat al cocoșilor, el i-a indus în eroare pe polonezi. În fapt, fără să aștepte cântatul de dimineață al cocoșilor, feldmareșalul a cucurigat chiar el seara. Bătându-se cu mâinile peste șolduri, el a întruchipat și asemănarea cu pasărea: trupele lui au pornit de cu noapte și i-au nimicit pe dușmani. S-a întâmplat ca și în împrejurări mai liniștite marele comandant de oști să-și trezească oștenii cucurigând.

Mai mult decât atât – și aceasta a fost cea mai apropiată paralelă cu fapta generalului –, în Postul Mare, Suvorov a dat ordin ca într-una dintre încăperile casei lui să fie așternut pe jos nisip, apoi a adus acolo hârdaie cu brazi și pini și a dat drumul păsărilor înăuntru. După Paște, când vremea s-a încălzit, păsările au fost lăsate libere.

Kvașa aminti, bineînțeles, și de celebrele conversații ale generalului cu caii, la care se referise cândva și Petrov-Pohabnik.

1 „O dată unul dintre bucătari... zise râzând: «Isachie, uite stă un corb negru, du-te de-l ia». El s-a plecat până la pământ, s-a dus și l-a adus în fața tuturor bucătarilor. Ei se înpăimântară toți de cele petrecute și le împărtășiră egumenului și fraților și de-atunci frații începură să-l cinstească. Dar el, nevoind slavă din partea oamenilor, luă asupra-și nebunia întru Hristos și începu să facă din cele ce nu se fac – ba egumenului, ba fraților, ba mirenilor, și unii îl bătură până la sânge. Și începu să umble prin lume și se făcu nebun întru Hristos.” Citat din *Patericul Lavrei peșterilor de la Kiev*, Biblioteca de literatură veche rusă, SPb, 1997, vol. 4, p. 478. (N. a.)

Tratarea acestui subiect de către predecesorul său era considerată de Kvaşa detaliată, dar tendențioasă.

El recunoscuse, de asemenea, că nu era în spiritul tradiției ofițerești nici plimbarea generalului cu căruța cu nisip pe Sivaşa înghețată. În ciuda faptului că verificarea rezistenței gheții era dată ca argument, metoda de verificare nu putea să nu ridice semne de întrebare.

Studiind materialele Arhivei Agricole a Crimeii, Kvaşa reușise să descopere o notă în care se specifica faptul că, în timpul când nu erau lupte, generalul ordona soldaților și ofițerilor să-i ajute pe țărani la muncile câmpului. Ca justificare a acestui ordin se arăta că, întrucât țăranii fuseseră expropriați, armata se obligase să-i sprijine, fiindcă le luase caii pentru cavalerie. Ofițerii, enervați că execută ordine nepotrivite cu gradul lor, „au mârâit“, potrivit celor scrise în documentul descoperit. S-au împăcat cu ordinul ciudat în momentul când generalul și-a pus jugul și, însoțit de zâmbetul buimac al plugarului, a tras la plug. Kvaşa îi avertiză pe cei prezenți în sală să nu considere lucrul acesta drept o formă agravată de tolstism¹. În ciuda locului deosebit pe care îl au în creația lui L.N. Tolstoi tema calului (*Holstomer*) și tema căii ferate (*Anna Karenina*), poziția scriitorului în problemele religioase era departe de fapta generalului.

În materialul imens studiat de Kvaşa, un loc aparte l-a ocupat întâmplarea cu fotografierea generalului în sicriu. În pofida opiniei cercetătorilor intrată deja în tradiție, autorul referatului nu explică fapta numai prin purtarea excentrică a generalului. Din punctul de vedere al lui Kvaşa, tendința generalului spre *moartea pentru lume* a primit, în acest caz, cea mai semnificativă confirmare. În acest sens, autorul referatului aminti auditoriului că unii sfinți au ales sicriul ca loc permanent de locuire.

1 După cum se știe, plugăritul lui L.N. Tolstoi nu însemna că omul înlocuia calul. (N. a.)

Interesul manifestat pentru tema morții a fost, în opinia lui Kvașa, trăsătura caracteristică a memoriilor generalului. Făcând parte din profesia lui, moartea trebuie să fi devenit pentru el ceva obișnuit (oare te poți obișnui cu moartea? – se întrebă Kvașa ridicându-și ochii din hârtii), ceva care, într-un anume sens, se întâmplă în fiecare zi. Probabil că așa se petrecuseră lucrurile cât timp generalul făcuse parte din armata activă. L-a preocupat și mai mult moartea după Războiul Civil, interesul lui crescând pe măsură ce treceau anii.

Generalul a strâns date despre viața cunoscuților săi, dar a făcut-o cu și mai multă acribie când era vorba despre moartea lor: a colegilor de învățătură, a tovarășilor de regiment și chiar a adversarilor, cel puțin a celor care nu-i erau indiferenți. Și-a făcut chiar două mape, pe care le-a denumit „Vii” și respectiv „Morți”. Fiecare din mape, în funcție de interesul pe care-l reprezenta pentru general situația persoanei, conținea o listă cu date succinte despre viața sau despre moartea acelei persoane. Mapa „Vii” arăta umflată zdravăn la început, în vreme ce mapa „Morți” era ușoară ca fulgul. Cu trecerea anilor, situația s-a schimbat. Din ce în ce mai des, generalul trebuia să mute foile dintr-o mapă în alta. Așa a continuat până când în mapa „Vii” a rămas o singură filă pe care scria „Generalul Larionov”.

Abia atunci generalul a început să se îndoiască de acuratețea însemnărilor sale. N-a mai fost sigur că numai el e viu, în vreme ce toți ceilalți sunt morți. Asta părea illogic. „De ce – a notat generalul pe singura filă rămasă – eu, cel pe care trebuiau să-l împuște în 1920, sunt viu, iar cei pe care nu aveau de gând să-i împuște sunt morți?” Situația i s-a părut atât de sfidătoare, încât a trecut toate foile din mapa „Morți” în mapa „Vii”. După o clipă de gândire, a pus foaia sa în mapa „Morți”. Numai în felul ăsta – Kvașa își îndreptă iar privirea spre sală – a fost evitată amestecarea viilor cu morții.

Kvașa trecu la o analiză, diferită de cea de dinainte, a două povești relatate prin viu grai despre general, notate de o expediție folclorică în satul Izobilnoe din Crimeea. În prima poveste era vorba despre cum, fără permisiunea lui Denikin,

comandantul-șef al armatei albilor, generalul a cucerit Perekopul și i-a trimis aceluia o telegramă cu următorul conținut: „Slavă Domnului, slavă nouă, Perekopul a fost cucerit, și eu sunt acolo“. În a doua se povestea despre cina de Crăciun de la cartierul general din Sevastopol unde se afla comandantul-șef al armatei albilor. Când Denikin l-a întrebat pe generalul Larionov de ce nu mănâncă, acesta i-a răspuns: „Doar suntem în post, *batiuška*¹, nu se poate până la cea dintâi stea“. Se pare că Denikin a dispus imediat să i se înmâneze o stea generalului.

Ambele povestiri erau supuse unei analize critice factologice și istoriografice. Ea consta, pe scurt, în următoarele:

- 1) în perioada respectivă, comandant-șef nu mai era Denikin, ci baronul Vranghel;
- 2) generalul Larionov n-a cucerit Perekopul, ci, dimpotrivă, l-a apărat;
- 3) textele care au precedat ambele relatări au fost povestirile despre A.V. Suvorov.

În povestirea inițială nu era vorba despre Perekop, ci despre cetatea turcă Turtucaia, scrisoarea fiind adresată nimănui altuia decât feldmareșalului Rumianțev. În povestirea cu înmânarea stelei, Suvorov nu s-a adresat lui Vranghel (și cu atât mai puțin lui Denikin), ci Ekaterinei a II-a, numind-o *matuška*². Ce i se păru interesant lui Kvașa în ambele povestiri era faptul că în creația populară nu se făcea nici o deosebire între generalisimul Suvorov și generalul Larionov. Situație pe care cercetătorul o numi simptomatică.

În încheierea referatului său, Kvașa deplânse faptul că, lăsând la o parte aluziile lui Petrov-Pohabkin, nu se știe nimic despre comportamentul ciudat al generalului în timpul predării Ialtei. Autorul referatului își îndemnă colegii să depună toate eforturile ca să facă lumină în acest caz. Din punctul lui

1 Tăicuță (rus.). (N. tr.)

2 Măicuță (rus.). (N. tr.)

de vedere, lămurirea acestor circumstanțe ar da culoare portretului generalului. În plus, ar fi o nouă încercare de răspuns la întrebarea: cum se explică faptul că generalul a rămas în viață?

Kvașa păru că dorește să mai adauge ceva, dar Grunski bătu în microfon. Kvașa își desfăcu brațele dezarmat, puse foile în mapă și, calm (în comparație cu Tarabukin), coborî în sală. Plecarea lui docilă de la tribună îl încurajă pe Grunski. Anunță referatul următor și-l îndemnă pe vorbitor să se mențină în limitele regulamentului. Era clar pentru toată lumea că tonul sever al președintelui avea legătură cu cel care vorbise înaintea lui Kvașa.

Soloviov n-a fost atent nici la acest referat, nici la următorul. Îl durea capul. Probabil, din cauza atâtor impresii de peste zi, se gândi el. Ori din cauza plimbării pe Mitridatul încins (insolație?). Dorința de a înțelege ce anume voia să spună vorbitorul îi sporea durerea, i-o răspândea în tot corpul și-l făcea să simtă cum i se mișcă creierii în cap.

— Numele dat operațiunii a fost *semnificativ*, afirmă Kopaleișvili, autorul referatului.

Accentul caucazian al vorbitorului nu te lăsa să te concentrezi. Era vorba despre operațiunea „*Okop*”¹, asupra căreia se aplecase oarecum și Soloviov însuși. Înaintea asaltului decisiv al roșiilor asupra Perekopului, generalul a dat ordin să fie săpate două rânduri de tranșee, ca și cum numărul lor mai putea schimba ceva.

— De parcă tranșeele vor înlocui spiritul de luptă pe care l-a pierdut armata mea! striga generalul la cei care săpau.

Umbla de-a lungul liniilor de apărare, și pământul de sub cizmele lui cădea în tranșeele proaspăt săpate.

— Îmi vine să mă culc în tranșeea voastră, ca să mă lasc toți în pace! striga generalul mutându-se la altă tranșee.

Cei care săpau nu știau că acesta era un vechi vis al generalului. Ei își vedeau în tăcere de treaba lor, fără să priceapă de ce-i trebuia lui o tranșee așa de mare.

1 Tranșee (rus.). (N. tr.)

— Numele operațiunii a fost *semnificativ*, repetă Kopaleișvili. Citiți-l invers și veți înțelege ce a vrut să spună generalul.

Kopaleișvili remarcă, nu fără satisfacție, cum din sală se auzi vorba rostită într-un glas.

— Cu aceste cuvinte – vorbitorul își flutură palma –, generalul și-a luat rămas-bun...

Sala se cufundă în tăcere: cugeta nepermis de mult.

— Acest cuvânt este *poka*¹, zise zâmbind Kopaleișvili.

Șoapta se transformă pe neobservate în vuiet. Cu o mișcare din cap, vorbitorul își aduse la locul dinainte bretonul neascultător. Baikalova scrisese ceva pe o foaie și i-o arătă lui Grunski. Grunski citi cele scrise trecându-și degetul arătător de la o literă la alta. Exact la fel citi și în sens invers. Ridică din umeri.

— Dar în cuvântul *okop*², zise îngrijorată Baikalova în microfon, prima literă este o...

Kopaleișvili se rezemă de tribună și își lăsă capul pe umăr. Fața lui nu exprima nimic în afară de oboseală. Netezindu-și părul, începu să-și rearanjeze paginile. Baikalova se ridică puțin de pe scaun și se uită întrebător la vorbitor.

— Voi verifica informația dumneavoastră, zise după o tăcere scurtă Kopaleișvili.

Soloviov simți că vrea la aer curat. Lucrul ăsta trebuia să i-l explice Duniei, dar nu-și găsi cuvintele. În plus, scăpase momentul când se schimbau vorbitorii, și acum nu-i mai era ușor să iasă afară. Soloviov era supărat că nu fusese mai hotărât. Vorbea Alex Schwartz, specialist în sociologie din Boston. Vorbea cu o voce plăcută de de bariton. Alegându-și cu grijă cuvintele, prefera cazul nominativ și infinitivul. Durerea lui Soloviov deveni și mai puternică.

Schwartz își începu comunicarea despre general cu o povestire amănunțită despre celebra domnișoară-cavalerist Nadeja

1 La revedere (rus.). (N. tr.)

2 Cuvântul se pronunță *akop*. (N. tr.)

Andreevna Durova (1783-1866). Cercetătoarea americană Schwartz aminti celor prezenți că, la cumpăna secolelor XVIII-XIX, nu era ușor pentru femei să răzbată în armata rusă. Menirea femeii (Schwartz făcu câteva gesturi ilustrând mișcările pentru brodat) era lucrul de mână. Bucătăria (tăie niște legume imaginare). Patul (mișcări de călăreț).

Dar Tinerei Nadejda nu-i reușea lucrul de mână. Broderia – rupt (ilustrare). Stricat (ilustrare). Încurcat (ilustrare). „Două sentimente – o cită vorbitoarea pe Durova – atât de contradictorii, dragostea față de tată și repulsia față de sexul meu, au tulburat sufletul meu tânăr cu aceeași putere, și eu, cu o tărie și o perseverență puțin caracteristice vârstei mele, am început să mă gândesc la un plan de a ieși din sfera hărăzită de natură și de tradiții sexului feminin.”¹

Fata a fost dată spre educare husarului Astahov. El o învăța „a mânuii sabia” (ilustrare). „A trage cu pușca” (ilustrare, interjecție). „A merge călare” (ilustrare, aceeași ca la pat). Observând că Baikalova s-a ridicat, vorbitoarea i se adresează pe un ton liniștit:

— Vă interesează cum leagă toate astea cu general?

— Mă interesează, zise Baikalova.

Schwartz coborî de la catedră, se apropie de Baikalova și o îmbrățișă:

— Generalul era femeie. Ca Nadejda Andreevna. Ca dumneavoastră, ca mine. Dumnevoastră nu știut?

Baikalova preferă să tacă. Era încă în brațele lui Schwartz.

— De ce Jloba nu împușcat pe el?

— De ce? întrebă prudent Grunski.

— El știut taina general. El *iubia* pe el.

Soloviov se ridică și, fără să se uite la nimeni, se strecură spre ieșire. Abia când se trezi afară, cu vântul proaspăt al serii în față, își simți cămașa udă de transpirație. Își descheie doi

¹ Durova N.A., *Însemnările unei fete-cavalerist*. Citat după *Arbatovski vestnik*, nr. 1, 1995, p. 23. (N. a.)

sau trei nasturi și își dezlipi cămașa de piept. Din spate se apropie Dunia și își puse bărbia pe umărul lui.

— Mergem?

Soloviov își retrase ușor de tot umărul.

— Mă doare capul.

— Am pilule în cameră la hotel, zise ea frecându-și nasul de gâtul lui.

Soloviov continuă să vorbească în timp ce se uita la magazinul universal Ceaika:

— Mă doare capul din cauza ta.

Dunia tăcu mîlc. Se întoarse și dispăru după coloanele teatrului. Soloviov se îndreptă încet spre hotel.

Dimineața nu prevestea să se lase cu vreun scandal. Marea fără urmă de val părea dată cu lustru. În locul vântului care suflase cu putere seara se simțeau adieri aducătoare de pace. Răcoarea dimineții se amesteca cu un miros abia perceptibil de pește, care îi plăcu mult lui Soloviov. Și totuși avea să iasă cu scandal.

Ședința de dimineață era condusă de Kvașa și de Schwartz. Mai exact spus, o conducea Schwartz, iar Kvașa stătea alături. De cum începu conferința, ea luă microfonul și nu-l mai lăsă din mână. Kvașa nu protestă. Mai întâi privi lustra de cristal din sală, apoi se apucă să noteze repede ceva pe foile pe care le avea în față.

Înainte să urce primul vorbitor, pe scenă apărură un bărbat mic de statură, în costum de sport. Legănându-se ușor, el ajunse lângă masa prezidiului și se rezemă cu o mână de ea. O vreme rămase nemișcat, uitându-se în podea.

— Dumneavoastră cine? îl întrebă binevoitoare Schwartz.

— Eu? Bărbatul rămase o clipă tăcut. Păi, să zicem, luministul.

El se lăsă pe vine și își puse coatele pe masă.

— Arătați foarte obosit, zise Schwartz.

Cel ce își spusese luminist încuviință din cap. Întinzându-se după carafă, își turnă apă și bău.

— Am cam obosit, ce mai.

Se ridică în picioare și se îndepărtă agale. Jos, lângă scară, stătea cercetătorul Papița din Moscova, care aștepta să se elibereze scena. Fixându-l pe luminist cu o privire disprețuitoare,

micul Papița zbură în sus pe scară. Era în smoching și cu un papion care se ivea numai când și când de sub barba lungă, neajustată la dimensiunile purtătorului. Țurțurii mustăților zburau amenințător în părți. Asta îl făcea să semene cu Don Quijote, cu Salvador Dalí și cu Felix Dzerjinski – în același timp. Luate pe rând, personajele enumerate nu aveau nimic în comun cu Papița. Și barba, și smochingul și mișcările bruște ale vorbitorului îi amintiră lui Soloviov de teatrul de păpuși care venea la școala lui în fiecare an înainte de Anul Nou.

Îi plăceau spectacolele acelea pentru costumele dichisite ale păpușilor, pentru desenele sclipitoare de pe cortină, pentru mireasma bradului din colțul sălii de spectacol, neîmpodobit încă, și pentru vacanța care se apropia. Îi plăcuseră spectacolele de păpuși și în clasele mari, când îi strângea pe furiș mâna Lizei și se gândea că ei, care asistau la un spectacol pentru copii, nu mai erau copii având în vedere relația lor, și asta îl încânta teribil.

Soloviov întoarse prudent capul și o găsi din ochi pe Dunia. Stătea la distanță de două rânduri de el. Ședea dreaptă, chiar inflexibilă, și nu-și desprindea ochii de scenă. Așa trebuia să stea o femeie respinsă, se gândi Soloviov. Pentru prima dată, simți pentru ea ceva care aducea a simpatie.

Referatul lui Papița era așteptat cu interes. Acest lucru nu era legat de vreun loc deosebit ocupat de el în știința istoriei. Papița nu avea un astfel de loc. Nu era legat nici de barba lui Papița, datorită căreia cuvântările erau mult mai atractive decât scrierile lui. Interesul era suscitât de titlul referatului: „De ce a rămas generalul viu?“, întrebare pusă de toți cei care cercetau viața generalului.

În momentul când începu prezentarea referatului, se produse ceva mișcare în balconul cu reflectoarele. Din spatele unor construcții metalice apărură fața bărbatului care urcase pe scenă și, după o clipă, începură să se aprindă una după alta luminile. Cum lumina reflectorului venea numai de la balconul din dreapta, pe scenă se formară niște umbre negre, lugubre.

Spre cei din prezidiu erau îndreptate două lumini colorate – verde și albastră.

Papița își citea plin de energie referatul – gesticulând și tropăind. Îl citea la propriu, fără să-și desprindă ochii de pe text. Degetele lui noduroase alunecau pe marginea catedrei, când desprinzându-se, când înțepenind pe ea. Din când în când, Papița se prăvălea peste microfon și asurzea sala cu foșnetul bărbii. Apoi se retrăgea brusc, corpul i se încorda, se apleca și încremenea în poziția asta inestetică.

Papița enumeră minuțios cauzele pentru care generalul trebuia să fie împușcat. Ele erau douăzeci și șapte, conform opiniei cercetătorului, în schimb, erau numai două posibilități de evitare a împușcării. Nici una dintre ele (fuga la Constantinopol și intrarea în ilegalitate) nu fusese folosită de general. De aici rezulta că exista o a treia posibilitate, necunoscută până acum. Această posibilitate de a evita împușcarea – vorbitorul se îndreptă și se uită în sală – era colaborarea cu roșii.

Argumentația cercetătorului nu era nouă. El repeta ipotezele despre întâlnirile generalului cu Jloba, făcute publice în presa emigrației și în cea sovietică¹, dar nu aducea nici o dovadă suplimentară în sprijinul acestora. Mergând mai departe decât predecesorii săi, Papița afirmă că încă din anul 1918 generalul era înrolat de Dzerjinski (în clipa aceea, vorbitorul semăna extraordinar cu Dalí) și că de atunci a îndeplinit întocmai toate însărcinările CEKA. Cercetătorul explică victoriile răsunătoare ale generalului prin considerații de ordin tactic. Avansă ideea că ele au avut ca scop distragerea atenției de la lupta hotărâtoare de la Perekop, pierdută de general – zice-se, conform unei înțelegeri – în toamna lui 1920. Toate luptele

1 A se vedea Krivici Iu., *După zece ani*, Paris, 1930, pp. 243-250; Drel S.P., „In extremis“, în *Voenno-istoriceskoe obozrenie*, nr. 7, 1939, pp. 15-29. De asemenea, autorul referatului nu cunoștea rezultatele lucrării lui Soloviov, care stabilise că în noaptea de 13 spre 14 iunie 1920, de la 23:55 până la 3:35, trenul blindat al generalului și cel al lui Jloba staționaseră în paralel în gara Gnadenfeld. (N. a.)

purtate până atunci, Papița le numi lupte de paradă, sfatul lui fiind să nu fie luate în serios.

— În tot timpul Războiului Civil, de la început până la sfârșit, generalul Larionov a fost agent KGB, încheie autorul referatului. Iată răspunsul la întrebarea de ce n-a fost împușcat generalul.

— Minte, răsună din sală vocea unei femei.

Pe culoarul central de la parter se deplasa spre scenă o doamnă. La balconul cu reflectoarele se auzi un declic și Papița se trezi în mijlocul unui fascicul roșu.

— Dați-mi voie, spuse din prezidiu Kvașa, generalul avea și cele mai mari posibilități de a-i ajuta pe roșii. Atunci de ce, se pune întrebarea, mai trebuia să aștepte până în noiembrie 1920?

Doamna din sală urcă pe scenă și se apropie de vorbitor. Când se întoarse spre sală, Soloviov o recunoscuse. Era Nina Fiodorovna Akinfeeva.

— Minte, repetă Nina Fiodorovna la microfon.

Era exact cu un cap mai înaltă decât vorbitorul. Papița își trecu mâna peste barba de un roșu aprins.

— Sunt deschis contraargumentelor. Demonstrați-mi că n-am dreptate.

Fără să spună o vorbă, Nina Fiodorovna îl luă de barbă și-l scoase din spatele tribunei. Papița nu opuse rezistență. În timp ce străbăteau parterul se mai aprinse un reflector care îi urmări până la ieșire. Fața Ninei Fiodorovna exprima mânie. Pe fața lui Papița, îndreptată în sus, nu era nici o expresie. Când perechea dispăru după perdeaua de pluș de la ieșire, Alex Schwartz anunță referatul lui Soloviov. Emanciparea femeilor ruse depășise toate așteptările ei.

Soloviov simți că-l apucă disperarea. Era pentru a doua oară când o vedea pe Akinfeeva, și pentru a doua oară când îi scăpa. Începându-și referatul, se uita întruna la draperia de pluș, sperând că Nina Fiodorovna se va întoarce. Dar nu s-a întors.

La tribună, Soloviov s-a calmat. Citise referatul în cerc restrâns la Ialta și nu mai avea emoții. Nici măcar nu se uita în

text. În timp ce vorbea, observa tot ce se petrece în sală și pe scenă. În primul rând de la parter, directorul fabricii de conserve îi aproba binevoitor referatul dând din cap. Schwartz îi spunea din când în când ceva lui Kvașa care, drept răspuns, ridica din umeri. Undeva, printre reflectoare, mai apărură pentru o clipă fața luministului și, atrasă de o forță laterală, dispărură pentru totdeauna de la balcon. Papița, întors pe neobservate în sală, ședea într-un rând din spate. Lipsea doar Nina Fiodorovna.

Soloviov își încheie referatul și se mai uită o dată în jur. Îl interesase întotdeauna cum se simt actorii pe scenă. Aud oare când scârțâie scaunele? Când se tușește? Când se șoptește la parter? Aud; acum știa. Văd când, cocoșându-se, iese cineva din sală. Asta supără. La semnul din cap al lui Kvașa, Soloviov coborî de la tribună. Ca un om care nu are unde să se grăbească – calm și demn.

Trecu de jumătate din rândurile de la parter și-l auzi pe următorul vorbitor. Se gândi că ar trebui să rămână câteva minute în sală – măcar din politețe. Se gândi, dar nu se opri din mers. Se simțea obosit. Fără să încetinească pasul, Soloviov străbătu tot parterul și ieși afară. Lângă o coloană fuma nervoasă Nina Fiodorovna. Se uita fix la ușa de intrare, gândindu-se că Papița scăpase prea ușor, că ar trebui să mai repete o dată ieșirea impresionantă.

Soloviov se simți ușor ca fulgul. I se părea că va fi luat de prima pală de vânt venită dinspre mare și că întâlnirea lui cu Nina Fiodorovna va fi din nou ratată. Dar nu s-a întâmplat așa. Simțind sub picioare pământul ferm, Soloviov făcu un pas către doamna vârstnică. Îi atinse mâinile, era gestul celui care a prins pasărea măiastră. Știa că acum nu avea să mai dispară.

— Cum l-ați mai... Strașnic.

Soloviov zâmbi vag. Așteptase mult discuția asta, dar nu-și imaginase că va începe așa.

— Aha.

Nemulțumirea se preschimbă în mirare. Nina Fiodorovna trase adânc fumul în piept.

— Scriu o teză despre general... zise Soloviov. Am nevoie de ajutorul dumneavoastră.

Parcă temându-se că Nina Fiodorovna îl va refuza, Soloviov începu să vorbească repede și încurcat. Îi turui despre ce făcuse el la Petersburg, și chiar specifică mai toate corecturile aduse de el datelor lui A. Dupont. Nina Fiodorovna îl asculta cu simpatie, chiar dacă ușor distrată. Era limpede că nu făcea față mulțimii cifrelor expuse de Soloviov. Apropiindu-se de un coș de gunoi, Nina Fiodorovna (Soloviov se apropie împreună cu ea) stinse mukul pe muchia de beton și, cu două degete, îl trimise catapultându-l în gura coșului. Când Soloviov începu să-i povestească despre investigațiile întreprinse la Ialta, Nina Fiodorovna își aprinse altă țigară. În timp ce-i spunea că lucrase împreună cu Zoia, fața ei se însufleți. După ce șovăi puțin, Soloviov se hotărî să-i povestească totul.

Nina Fiodorovna îl ascultă până la capăt și-i zise:

— Memoriile despre copilăria generalului se aflau la noi acasă. Ce nevoie aveți să intrați la Kozacenko?

Soloviov o privi atent. Vorbise serios.

— Pur și simplu, Zoia a zis că...

— Zoia e o fată dificilă. Nina Fiodorovna zâmbi. Așa am fost și eu. Nu credeți?

Soloviov nu răspunse. După ce se gândi puțin întrebă:

— Adică, nu s-a pierdut nimic din memoriile generalului?

— Tot ce generalul *mi-a* dictat *mie* s-a păstrat...

Nina Fiodorovna tăcu. Tonul ei invita la noi întrebări.

— Și ce s-a pierdut?

— La scurt timp după moartea generalului a venit fiul lui. A întrebat dacă a rămas ceva de la tatăl lui. I-am dat caietele scrise chiar de general.

Nina Fiodorovna se sprijini de coloană și închise ochii. Colțurile buzelor i se ridicară ușor.

— Unde e fiul lui acum?

— Nu știu.

Soloviov se sprijini de coloana din fața ei. Atlantul și cariatida. Îi revenise oboseala.

— Mi-am amintit: a plecat într-o localitate. A lăsat adresa. Nina Fiodorovna nu deschise ochii. Nu-i nici măcar localitate: e o stație de tren. Platformă feroviară.

Soloviov simți cum începe să se clatine coloana de la spațele lui.

— Dar cum... se auzi el întrebând. Cum se numea stația?

— Nu mai țin minte. Unei muieri de acolo i s-a făcut milă de el, și uite că a rămas. Nina Fiodorovna deschise ochii și fața ei deveni serioasă. Pur și simplu i s-a făcut milă de el.

— Nu cumva Kilometrul 715?

De după un strat de sultănele apărură o mașină-stropitoare. În picăturile suspendate deasupra florilor se zări curcubeul.

— Poate... Se prea poate. Acolo a plecat.

Soloviov se întoarse în sală. Ascultă neatent restul referatelor. Își pierdu brusc interesul pentru vorbitori, pentru conferință, până și pentru Crimeea. Se gândea la singurul loc de pe pământ unde se întâlnea tot ce fusese mai important în diferite momente din viața lui: manuscrisul generalului, Liza Larionova (*Larionova!*), în fine, propria lui casă. Se gândea la stația Kilometrul 715.

Soloviov înțelese că această coincidență nu e întâmplătoare. Nu mai era coincidență, era convergență. Cu cât i se părea mai de necrezut, cu atât mai mult își dădea seama că ea nu e întâmplătoare: asta demonstra că direcția pe care o lua cercetările lui era corectă, și că locul important al Lizei în viața lui — începu brusc să tremure — era principala dovadă. Pe lângă toate celelalte (Soloviov își aminti de asta în ultimul moment și simți broboane de transpirație pe frunte), Liza era *Filipovna*. Această ultimă dovadă nu-și mai avea rostul, dar Soloviov o trecu recunoscător și pe ea în rândul argumentelor. Nu înțelegea de ce în toți acești trei ani nu-i scrisese nici măcar o dată Lizei. Nu reușea să-și explice.

Orice fapt ar studia omul, el se analizează pe sine. Așa spunea profesorul Nikolski. Pe Soloviov îl fascina ideea că drumul căutărilor lui se apropia tot mai mult de linia vieții lui. Era zguduit de împletirea materialului cercetării cu propria

lui soartă, de inseparabilitatea și armonia lor. Dacă o iubise vreodată pe Liza cu adevărat, asta se întâmpla chiar acum.

Mângâind brațul scaunului din autobuz, Soloviov își imagina mâna ei. Simțind pe frunte răcoarea geamului, își aminti de prospețimea buzelor ei. Tot drumul până la Ialta se gândi numai la Liza. O dorea ca niciodată. Pe Liza – ca nepoată a generalului. Ca om ce-l transforma în rudă a marelui ei bun. Și, firește, ca prima femeie din viața lui. Unirea vieții cercetătorului cu materialul cercetat ajunsese la apogeu.

Ce știa el despre părinții Lizei? Mama – revizor de cale ferată. O femeie obosită cu păr aspru ca sârma. Îi scăpa întotdeauna de sub basma. Când mama Lizei venea din gerul de afară, pe părul ei străluceau fulgii care se topeau. Părul Lizei era altfel. Era moale de tot. Mirosea a fum dulce, fiindcă și-l usca deasupra cuptorului. Mama Lizei mirosea a păcură. Făcea revizia după cum îi venea la îndemână. Putea să plece o zi întreagă sau o oră. Nu puteai calcula cât va lipsi. Din cauza asta îi venise ideea să pună găleata la portiță. Dar n-o puteau folosi tot timpul: dădea de bănuț.

Tatăl... Pe el și-l amintea vag. Ținea minte că era înalt. Nebărbierit. Începea toate frazele cu un „ei“. Ei, ziua bună. Ei, viscolește. Nu-ți sărea în ochi: cuvântul ar fi trecut neobservat, dacă n-ar fi fost bunica. Fără „ei“ (zicea bunica). El zâmbea. Ea îi dădea câte trei ruble. Număra monedele rublă cu rublă, scuipând pe deget. Îi dădea mai rar o singură bancnotă. O înspăimănau bancnotele mai mari de o rublă. Câteodată îi sărea printre degete câte un bănuț, și el îl lua de pe jos. Se întâmpla ca el să ceară voie să se așeze pe laviță. Ei, să mă odihnesc puțin, bine? Mirosea a alcool. Soloviov nu știa încă ce e alcoolul. Era mirosul tatălui Lizei. Nu s-ar zice că tatăl Lizei avea casă. Când venea, se așeza pe laviță fără să se dezbrace. Căciula de iepure îi cădea pe față. Dormea în tihnă. În cele din urmă a dispărut undeva. A dispărut de tot.

Soloviov ajunsese târziu la Ialta. Cât așteptă în stația de troileibuz, începu să plouă. Pe cerul presărat cu stele nu păreau să fie nori, și totuși ploua. Soloviov se răzgândi: nu mai așteptă

troleibuzul și plecă acasă pe jos. După dogoarea de peste zi, ploaia era plăcută. Nu ploua tare. Picăturile mărunte semănau cu o ceață deasă. La piața centrală, Soloviov coti pe strada Kirov, fostă Autskaia. Dinspre faleză se auzea muzică și la răstimpuri apărea de undeva, de sus, fasciculul unui reflector. Fasciculul luneca pe vârfurile chiparoșilor și pe cupolele ude ale catedralei Sf. Aleksandr Nevski.

Pe strada Palmiro Togliatti, totul era ca acum două zile. Scara scârțâia, beculețul lumina chior sub apărătoare. Ca o întoarcere acasă, se gândi Soloviov. După mulți ani. Întoarcerea unui alt om. Nu aprinse imediat lumina în odaie, temându-se parcă să nu vadă ceva care să-l surprindă. Nu, toate erau cum le lăsase. Toate.

Soloviov își dădu jos geanta de pe umăr. Era grea. Luându-și rămas-bun, directorul fabricii de conserve îi dăduse câteva mostre din produsele lor. Îi mai repetase o dată „Soloviov în persoană” și-i spusese că e bucuros de cunoștință. Directorul nu precizase ce însemna „în persoană”, și nici Soloviov n-o făcuse. Pentru sine, Soloviov fusese întotdeauna chiar el în persoană. Luase conservele, ca să nu-l jignească pe director. Iar acum hotărî să le încerce.

Soloviov scoase la nimereală una dintre cutii și o deschise cu desfăcătorul de conserve. Cu capacul înălțat, cutia dreptunghiulară semăna cu un pian. Guvizi în sos tomat.

Se auzi soneria. Soloviov continuă să se uite țintă la guvizi. I se părea o culme a ordinii văzându-i cum stăteau înșirați cumiști în sosul de roșii. Fără măcar o idee de haos. Dar haosul exista. Năvălise în viața lui Soloviov și-l prinsese în vârtejul lui. Îl aruncase în locuința lui Kozacenko, în muzeul Voronțov, în vâslitul nebunesc noaptea printre valurile zburcimate. Haosul era Zoia. Soloviov era sigur că ea sunase. Se ridică și se uită la imaginea lui din oglinda bufetului. Se apropie de ușă. După ce așteptă să mai sune o dată, trase ivărul. În ușă stătea Taras.

— Știam că sunteți acasă. V-am urmărit pe fereastră.

Soloviov îl pofti în tăcere să intre. Cu pași împiedicați, Taras înaintă tremurând spre mijlocul camerei. Apucă spătarul unui scaun. Se așază. Stătea strâmb, cu capul aplecat într-o parte.

— Am o rugămintă la dumneavoastră, spuse Taras. Plecați.

Soloviov continuă să tacă. Undeva, pe stradă, se deschise o ușă de unde se revărsară țipete de copii, zgomot de veselă, alte țipete. După o clipă, totul amuți.

— Plecați. Nu i se poate ține piept. Cu ea o să fiți pierdut.

— Dar dumneata?

Taras nu mai spuse nimic.

— Ai aflat că ți-am căutat în cameră? întrebă Soloviov.

— Am pus chiar eu foile acolo, unde mi-a spus ea.

Taras se lăsă încet pe scaun. Pentru o clipă, Soloviov se spe-rie că Taras o să-și piardă cunoștința, dar nu se întâmplă nimic.

— Ai știut că ne ducem la palatul Voronțov?

— Bineînțeles. Am fost acolo în noaptea aceea.

Taras îl privi în ochi pe Soloviov pentru prima oară. Numai tristețe găsi în privirea aceea. Soloviov întoarse capul.

— De ce-ai acceptat?

— Așa a vrut ea.

Degetele lui Taras atinseră cutia de conserve. Alunecară pe marginea cutiei, parcă simbolizând calea complicată a lui Taras. Soloviov își dădu seama că era martorul unei drame, neînțelese de el pe deplin, dar, cu siguranță, dramă – și i se făcu milă de omul din fața lui.

— Vrei un ceai?

— V-am luat bilet pentru Petersburg, pentru mâine.

Taras spuse asta fără să-și ia ochii de la guvizii din sosul tomat. De fapt, era și el (se gândi Soloviov) unul dintre ei. Ce-i trebuia una ca Zoia? Asemenea exaltare, atâta pasiune! După o scurtă șovăială, Taras scoase din buzunarul de la piept biletul și-l puse în fața lui Soloviov. Făcut sul. Se încăpățâna să se îndrepte.

— Nu mă duc la Petersburg. Soloviov vâri biletul în buzunarul lui Taras. Plec însă mâine. Încerc să nu mă întâlnesc cu Zoia.

Taras îi întinse în tăcere mâna. Era moale și umedă. Cu siguranță că nu putea conta pe dragostea Zoiei cu mâinile acelea.

Soloviov ieși din casă în zori. Într-adevăr, pleca. Zilele pentru care plătise nu se terminaseră, așa că nu avea nici o datorie. Lăsase la vecini cheia de la cameră.

În loc s-o ia spre troleibuz, Soloviov coti pe strada Cehov. Cu toată greutatea genții, voia să facă pe jos o parte din drumul până la autogară. Își lua rămas-bun de la Ialta. Fără să știe, Soloviov mergea pe același drum pe care mersese generalul Larionov într-o seară de august, cam prin 24 august, în anul 1938. Era în pantaloni cu croială militară, deși fără lampasuri. În bluză militară. Așa cum era îmbrăcat, generalul nu făcea notă aparte în mulțime. În anii '30 erau mulți cei îmbrăcați militărește. Era la modă¹.

Generalul merge îmbrăcat în pantalonii fără lampasuri, dar tuturor le e clar că au de-a face cu un general. Se vede limpede ținuta de militar din felul cum își ține capul, din lățimea umerilor, din siguranța cu care pășește de pe călcâi pe vârf. Vână de militar. Ofițer superior. Brațele i se mișcă în ritmul mersului – ușor, hotărât, dar totuși pe lângă trup. E ponderat în tot ce întreprinde.

La colțul dintre strada Botkinskaia și strada Cehov, se oprește la chioșcul cu sucuri. Sifonul fără sirop costă 10 copeici, cu sirop – 30. Generalul cere sifon cu sirop. Ia paharul aburit și, câteva secunde, urmărește gazul clocotind. Spuma de deasupra țâșnește în mii de stropi infimi – abia îi simți dacă duci paharul la obraz. Generalul contemplă cum, în spațele sticlei groase, fațetate – născându-se în fiecare fațetă a ei –, se înalță bulele. Printre ele, ca la o lanternă magică, apare rozul florilor de leandru. Se întrezăresc trecătorii. Trece un biciclist. O căruță cu bidoane de lapte. Și brusc, miros de cal.

1 A se vedea Ustinov D.F., „Stilul militar ca formator de epocă“, în *Semantica costumului: epoci și stiluri* (culegere de articole sub red. M.A. Suslov), Moscova, 1976, pp. 235-258. (N. a.)

Deși e seară, la Ialta e cald. Generalul bea savurând apa gazoasă. Mărul lui Adam urcă și coboară în ritmul înghițiturilor. Scoțând din buzunarul bluzei militare o batistă, generalul își șterge fruntea transpirată. Așază fără zgomot paharul pe teșgheaua de lemn. Conturul inelelor lemnului, arătând vârsta lui, mai păstrează urme de vopsea. Pe urmele rotunde de sirop se târăsc viespi. Generalul își ridică din nou paharul și, răsturnându-l încet, acoperă o viespe. Și el și vânzătoarea urmăresc mișcările insectei. Viespea se înalță în zbor, face câteva ture sub sticlă și atinge zumzăind partea de sus. Cade. Urcă din nou pe perete și încremenește acolo. Generalul (cu gestul celui care dă drumul porumbeilor) întoarce paharul, dând voie viespii să zboare. Viespea nu se grăbește. Răzbește, mișcându-se în spirală, până la marginea sticlei și își ia zborul. Are demnitatea ei. Un camion face ca paharele să zdrăngăne. Vânzătoarea își șterge mâinile de șorț.

— Încă un păhărel?

Generalul se uită gânditor la vânzătoare. Păr în dezordine, bonețică de dantelă apretată. Generalul se uită prin vânzătoare.

— Nu. Privirea generalului o țintuiește din nou. Nu e nevoie.

Da, 24 august. Fără nici o îndoială. Anul 1938. Judecând după zăpușeala înserării, va fi furtună la noapte. Deasupra hotelului Oreanda se strâng primii nori. Soarele lasă să cadă ultimele raze pe catedrala Ioan Gură-de-Aur. Generalul merge pe strada Cehov. Privește vilegiaturiștii cu genți de plajă, cu umbrele de soare și cu prosoape pe umeri. Unii în pijamale.

Un tango. Ușor, parcă de departe. Crește. Deasupra orchestrei plutește vocea înaltă a unui bărbat. În spatele trunchiurilor crăpate ale câtorva salcâmi se vede o estradă. Instrumentele de suflat strălucesc. Strălucește banjoul. Muzicanți în costume albe și cu pălării tot albe, din America Latină. Solistul e trompetist. Își dăruiește trompetei tot aerul de care dispune, abia apucă să inspire. Când dă afară aerul, obrajii i se umflă caraghios, dar buzele îi sunt subțiri și sensibile.

Lângă estradă stau dansatorii. Încet-încet se dau înapoi, cedând locul unei perechi. El – animal de pradă cu părul ca pana corbului. Obligatoriu cu cărare dreaptă. Cămașa amplă, plisată, cade peste pantalonii înguști. Pe spate, o dâră udă. Ea – porumbiță în rochie albă. Când o învârtește, capul ei se lasă ușor pe spate. Se lasă în voia lui, dar cu măsură. Acum e toată în brațele lui. Piciorul bărbatului se înfundă în spuma rochiei. Ea reușește totuși să scape, alunecându-i din brațe.

De pe strada Cehov generalul ajunge pe strada Morskaia. În stânga lui, o șaretă întoarce huruind. Pe pietrele lustruite ale pavajului roțile ei își cam fac de cap. Iarba s-a strecurat prin jgheabul de piatră al șanțului de scurgere. Strada duce la mare, și inima generalului se umple de bucurie. De mic copil îi plăceau străzile care duc la mare. Îi plăcea cum apare pe neașteptate culoarea albastră printre cele două șiruri de case. El vede în asta un motiv de speranță.

Generalul se îndreaptă spre farmacie. Ea ocupă parterul unei case scunde cu etaj. Ușă de stejar, clanță de aramă, clopoțel. Stil modern. Arcul trage înapoi, scârțâind, ușa grea. Când vii din stradă, farmacia pare răcoroasă. Și liniștită. Generalului îi place răcoarea și liniștea. Așteaptă până când, anunțat de clopoțel, apare farmacistul Kologrivov. În spatele geamurilor groase ale dulapurilor sunt eprubete, cutiuțe și sticlute. Miros de mixturi și de praf Extra pentru dinți. Larionov dorește să discute cu farmacistul Kologrivov despre cauzele morții. Ale morții în general.

Kologrivov îl salută. E un bărbat cărunt, calm, cu un nas cărnos. Vârful nasului pare despicat. Ochi albaștri. Generalului îi place calmul lui Kologrivov, vine aici să se odihnească. Generalul se așază de obicei în fotoliul din spatele paravanului și urmărește cum Kologrivov vinde medicamente. Cei care intră în farmacie cer iod, unguent Vișnevski, ceva contra diareei, vată, pansament, mușețel uscat, prezervative, permanganat de potasiu. Mai rar – ulei de ricin și untură de pește. I se cer sfaturi. Farmacistul Kologrivov le dă cu voce scăzută (nu ridică niciodată glasul). Generalul se simte bine. Se simte ca în

copilărie, când, ascunzându-se în vestibul printre paltoane și blănuri, asculta discuțiile tărăgănate ale servitorilor. Se întâmpla să adoarmă. Se întâmplă ca generalul să adoarmă la farmacie și, ca să nu-l trezească, Kologrivov discută cu clienții în șoaptă.

Ora nouă seara. Kologrivov închide farmacia și-l poștește pe general în camera de-alături. Acolo sunt atârinate planșe care înfățișează corpul omului la diferite vârste. Planșele cu vârstele până la treizeci de ani și cele după treizeci sunt despărțite de imaginea lui David al lui Michelangelo. Separat stau materialele ilustrative pentru sistemul circulator, sistemul digestiv, sistemul nervos și un schelet de bărbat (vedere din față). Cu bățul în mână, Kologrivov intenționează să vorbească despre fiecare planșă, dar începe prin a vorbi despre schelet.

Scheletul, pe care se ține toată carnea, e format din 206 oase. Craniul – generalului i se păruse întotdeauna că e ceva întreg –, din 29. (În total – 235, remarcă automat generalul). Încercând să se imagineze ca schelet, își pipăie cu degetul orbita ochiului. Nu e prima dată când face asta, farmacistul îi știe gestul.

— Se spune că înainte de moarte, pe fața omului apar contururile craniului, îl întrerupe generalul pe Kologrivov.

— Așa se întâmplă când moartea vine pe cale naturală.

Generalul dă din cap și se uită gânditor la schelet. Întreabă:

— Dar dacă moartea vine pe cale nenaturală?

— Atunci contururile craniului apar după moarte.

Afară se întunecă. Kologrivov povestește despre circulația sângelui. Arterele sunt însemnate cu culoarea roșie, venele – cu culoarea albastră. Generalului îi place combinația de culori. El își descheie manșeta bluzei militare și își privește venele albastre. Mișcarea nu-i scapă farmacistului. El își continuă povestirea despre sânge: omul are în medie 5-6 litri de sânge. E pompat de inimă (greutatea – aproximativ 300 g¹), formată

¹ A se vedea *Enciclopedia pentru copii*, Moscova, 1966, vol. 7, pp. 59-87. (N. a.)

din două jumătăți: stângă și dreaptă. Fiecare jumătate are un auricul și un ventricul. Kologrivov le înconjoară cu bățul indicator. Auriculul primește sângele, ventriculul îl aruncă.

— „Inima mea fierbinte, tu cu o sabie rece...”¹ declamă încet generalul.

— Ce pompă formidabilă!

— Să străpungi o creație atât de bine gândită, de fină și de importantă pentru viață – generalul își caută cuvintele –, oare asta nu-i o crimă?

— Moarte nenaturală instantanee.

— Ce poate fi oare mai nenatural decât...

Generalul tace.

Despre sistemul digestiv și sistemul nervos farmacistul Kologrivov are o poveste scurtă. La rugămintea generalului, vorbește despre moartea naturală. Apar în față planșele care reprezintă corpul la diferite vârste. După o mică ezitare, Kologrivov scoate o planșă care prezintă dezvoltarea intrauterină și o atârnă alături de celelalte. Își scarpină ceafa.

— Nu găsesc planșa cu procrearea, zice Kologrivov.

— Vreți să spuneți că procrearea e începutul morții naturale?

— Posibil. Bănuiesc că a luat-o curierul nostru.

Kologrivov vorbește despre procreare fără material ilustrativ. Referindu-se la faza intrauterină, arată poziția embrionului. Poziția îi e cunoscută generalului. Așa stăteau soldații lui în toamna lui 1920. Generalul dăduse ordin să se aprindă focurile cu ultimele rezerve de vreascuri. Îi pusese pe soldați să sară peste ele. El umbla de colo-colo ca un nebun prin pustiul înghețat, salvând ce mai rămăsese din armata sa. Încerca să-și învioreze soldații, îi înghiontea sub coaste, le lovea obrajii...

Poți oare să înviorezi un embrion? Ascultându-l pe farmacistul Kologrivov, generalul simte cum îi vine gândul cel din

1 Vers dintr-o poezie de Iuri Borisov (1944-1990) – poet, compozitor și interpret de romanețe și cântece despre Războiul Civil, închinat Armatei Albe. (N. tr.)

urmă. Soldații lui nu mai așteptau victoria. Nu mai visau femei. Bani. Nu mai visau nici măcar căldură. Oboseala lor depășea dorințele de felul ăsta. Soldații voiau să se întoarcă în pântecul mamei.

Transformarea ființei roz, zbârcite, în copil. Vârsta adolescenței. Păr pubian, mărirea sexului (la bărbați), schimbarea vocii. Trezirea instinctelor sexuale.

— La vârsta asta am înțeles că voi muri, spune generalul. Aveam primele poluții.

— Nemurirea se duce odată cu inocența. Farmacistul trece din nou bățul de pe planșa „Adolescentul” pe planșa „Copilul”. Copiii nu cred că vor muri.

Modificarea totală a organismului. Creșterea intensivă a scheletului și a masei musculare. Modificări în sfera hormonală, în procesul metabolismului ș.a.m.d. Corpul începe să miroasă – în special tălpile. Șosetele trebuie schimbate cât mai des. Apar coșurile. Să nu se stoarcă în nici un caz cu mâinile murdare. Trăsăturile moi, de copil, se modelează, se conturează pomeții. Încep să crească barba și mustățile (cu precădere la bărbați). Până pe la treizeci de ani, Kologrivov se apropie de imaginea lui David, corpul omenesc se dezvoltă.

— Pe urmă? întreabă, căzut în admirație, generalul.

— Și pe urmă se dezvoltă, dar în sens invers.

Kologrivov oftează în timp ce arată spre planșa „Omul la vârsta de 30-40 ani. (Bărbatul. Vedere din față)”. Se îngroașă stratul de grăsime sub piele. Pielea se dilată. Fața se ofilește și se buhăiește. Corpul acumulează rezerve de grăsime, în special pe abdomen și pe șolduri. Torsul pare disproporționat de mare în comparație cu picioarele, chiar caricatural. Pe picioare și pe mâini încep să se formeze lipomuri rotunde. Și pe alte părți ale corpului. Ele deformează liniile ferme și vorbesc despre necazuri cu metabolismul. Se observă păr mai mult pe spate, pe piept, pe arcurile sprâncenelor, în urechi și în nas.

Mai departe – e și mai și. Părul încărunțește. Apare mirosul amărâtei transpirații de om bătrân. Pielea se veștejește și se ridează. Îmbătrânirea organismului e însoțită de îngroșarea

arterelor. Ele devin umflate, fragile și se pot sparge. Treptat, cad dinții. Acest lucru poate fi îndreptat parțial cu o proteză (făcută neglijent, ea face rostirea ușor șuierată), dar nici o astfel de măsură nu are puterea de a curma tendința negativă generală. Se tasează discurile dintre vertebre, coloana vertebrală încetează să mai fie elastică și se curbează. Omul scade în înălțime. Organele se uzează până la incapacitate. Creierul începe să conțină o cantitate suplimentară de apă și funcționarea lui e mai greoaie. În cele din urmă, omului îi vine greu să trăiască. El moare.

Din spatele ferestrelor se aud semnalele ultimelor vedete militare.

— Asta înseamnă, întreabă generalul, că principala cauză a morții omului e viața sa?

Farmacistul Kologrivov se așază pe scaun și se uită calm la general.

— Se poate spune și așa, Excelența Voastră.

Dis-de-dimineață, Soloviov era prezent deja la centrul rațional. I se spuse că nu are cum să ajungă la stația Kilometrul 715 pe calea ferată. Nu mai opreau acolo trenurile. Soloviov se duse la autobuz.

Autobuzul era vechi, la fel ca în copilăria lui. La Petersburg nu mai existau mașini dintr-astea. Autobuzul se hurduca la hopuri – se scutura spasmodic, tușind ca omul bolnav de astm. Când se deschideau ușile în stații, scotea un zgomot de sticlă destupată. Soloviov coborî la el în sat, la școală. Mai departe trebuia să meargă pe jos.

Soloviov dădu s-o ia pe drumul știut, dar se opri, se întoarce și, iuțind pasul, o luă spre școală. De ușa de la intrare atârna un lacăt. E vacanță, își aminti Soloviov. E vacanță. Se apropie de fereastră și își lipi fruntea de geam. În spatele plo-pilor care se reflectau în geam apăru ca prin ceață cabinetul de literatură rusă. Băncile erau întoarse cu susu-n jos. Răspunsul elevului era însoțit de trântitul capacului de la bancă și tot așa se termina.

— De ce se numește trilogia de război *Viii și morții*¹? Așa, să vedem... (degetul căuta în catalog). Soloviov!

Capacul băncii trântit cu zgomot pe spate. De fapt, generalul a avut numai două mape. Aflând că muriseră toți cei cu care învățase, i-a trecut din mapa „Morți” în mapa „Vii”. Și gata. Ar fi procedat oare așa Soloviov? Asta e deja o altă

¹ Roman de Konstantin Simonov (1915-1979), apărut în 1959. (N. tr.)

întrebare. Dar simți absența colegilor lui din bănci ca pe un hău cu gura larg căscată. Era ca o moarte. Mai rău decât moartea, pentru că, fiind absenți de acolo, colegii lui simulau că se află pe undeva (cel mai probabil, nu departe). Umbrele lor vizitau fabrica de sticlă, staulul în care trage curentul din toate părțile sau, poate, stația unde se reparau combinele.

— De partea cui era autorul *Donului liniștit*? Are cineva vreo idee?

Nu are nimeni. Ei nu știu sigur de partea cui este el. Și, în general vorbind, nici cine este autorul. Pe catedră sunt cataloage și manuale. Pe etajeră sunt „Materiale de distribuit” — mape umflate. Or fi acolo mapele cu „Viii” și „Morții”? Ține școala evidența lor?

Soloviov ajunsese fără să-și dea seama la bibliotecă. Stătu câteva minute în prag. Despre ce să discute cu Nadejda Nikiforovna? Poate că ar trebui să-i povestească despre ce se întâmplase în ajun. Nu, să zicem, cu o săptămână înainte. De povestit viața nu se poate povesti. Cei câțiva ani petrecuți la Petersburg îl schimbaseră foarte mult, iar, pentru ea, el era cel dinainte. *Dinainte*. Amintindu-și visurile lui din copilărie, Soloviov se simți stânjenit. Nu era hotărât dacă să intre sau nu.

Intră până la urmă. În locul Nadejdei Nikiforovna stătea o femeie tânără. Soloviov n-o cunoștea.

— Doriți să vă înscrieți? întrebă femeia.

— Sunt înscris.

Femeia dădu din cap neconvinsă, și Soloviov înțelese că nu era de mult timp acolo. Nu purta pe deget inelul cu camée. Avea un ineluș cu smarald. Dacă ar atinge raftul, n-ar scoate un sunet frumos. Sunetul acela de plastic.

— Ce v-ar interesa?

Pe Soloviov îl interesa unde era Nadejda Nikiforovna, dar nu-i pomeni numele.

— Aveți *Odiseea căpitanului Blood*?

Soloviov așteptă ca ea să dispară după dulapuri și ieși din bibliotecă în vârful picioarelor. Se temea că, dându-i cartea,

noua bibliotecară îl va anunța că Nadejda Nikiforovna nu mai e în viață.

Porni spre pădurea în spatele căreia se găsea stația Kilometrul 715. Se miră că drumul din pădure, larg înainte, cu două fâgașe, se micșorase, se îngustase și devenise cărare. Ferigile de pe margine, întotdeauna călcate și ofilite, stăteau acum drepte. Se legănau în vântul cald, mirosind a fermă. Pe drumul ăsta mergea cu Liza la școală. Acum – și asta era evident –, erau puțini cei care mergeau pe el.

Soloviov mergea pe drumul ăsta cu ochii închiși. Putea să repete toate cuvintele spuse de el și de Liza în pădure. Își amintea cu precizie ce și unde fusese spus, când trecea prin dreptul fiecărui brad ieșit în cale. Mai exact, uitase, dar își amintea când vedea copacii. I se părea că lăsase cândva cuvintele atârinate acolo și acum le culegea din mers de pe crengi.

Soloviov se gândea la ce avea să-i spună Lizei când se vor întâlni. Se simțea vinovat pentru tăcerea lui, dar era atât de plin de făptura ei, încât nu-i era teamă de întâlnire. Acel ceva fierbinte, care i se ridica în valuri în piept, putea – nu avea nici o îndoială – să topească și vina lui, și supărarea ei posibilă. Posibilă. În adâncul sufletului său, Soloviov nu admitea că Liza putea să se supere pe el.

Pădurea începu să se rărească, și Soloviov zări primele case. Casa lui și casa Lizei – drumul ducea la ele. După un minut-două, mai apărură în dreapta patru case, iar în stânga – platforma stației. Soloviov văzu că de pe platformă dispăruse tablita Kilometrul 715. Călătorii nu mai puteau afla prin ce stație trec.

Când ieși din pădure, Soloviov merse agale. Chiar în dreptul casei lui, cărarea dispărea cu totul. Iarba înaltă i se încolăcea în jurul picioarelor și i se agăța de cataramele sandalelor. Încerca să-l rețină. Să-i protejeze neașteptata întoarcere. Ce se afla în spatele perdelelor bine trase, arse de soare? Se opri și se uită la casă. Nu fusese aici de șase ani.

Portița nu se deschidea, și Soloviov trebui să sară peste ea. Ajuns în partea cealaltă, se apucă să smulgă iarba și ciulinii

crescuți printre cărămizile potecii. Călca ciulinii în picioare, apoi îi lua cu două degete de tija ruptă și-i arunca frumos într-o parte.

Când porțița se deschise, Soloviov își cără geanta în curte. Curtea se prefăcuse în junglă. Verdeța stătea nemișcată, ca la fotograf, nici trenul de marfă (picioarele simțiră pământul trepidând) nu le deranja tihna. *În țara codrilor de iarbă*¹, își aminti Soloviov cartea din copilărie. O citise la sfatul Na-dejdei Nikiforovna, transformată poate și ea în iarbă. Călcând tijele înalte, plăpânde, așa cum ajung în august, Soloviov își făcu drum spre cerdac. De sub picioare îi zburau parașute albe de păpădie.

În cerdac crescuse un vișin sălbatic. Răzbise printre scândurile care se distanțaseră și își întindea ramurile spre para-peți. Soloviov atinse trunchiul pomișorului, își trecu degetul arătător pe el. Trunchiul era gingaș și neted, părea lustruit. După ce trenul trecu, se înstăpâni liniștea. Era o liniște deplină, absolută, și mai departe – doar neantul. Soloviov simți cum se integra și el în natură. Casa și curtea lui deveniseră deja natură. Acum era rândul lui. Smulse pomișorul dintr-o opintire și se simți ca un ucigaș. Altă soluție nu avea.

Soloviov scotoci sub pragul ușii și scoase cheia. Făcu mișcarea înainte să-și amintească de locul acela. Și-o aminti mâna lui. Cu cheia a mers destul de ușor. La început s-a învârtit în gol, nu s-a împăcat cu mecanismul ruginit al broaștei, dar la a doua învârtire s-a auzit declicul cunoscut și ușa s-a deschis. Cu un scârțâit.

A intrat în semiîntunericul răcoros. Totul rămăsese ca în ziua plecării lui. Totul, mai puțin ceva: curățenia absolută care există numai în casele părăsite. Acum șase ani, Soloviov plecase în grabă. Pleca să dea examenul de admitere și își făcuse geamantanul azvârlind în el lucruri de-a dreptul inutile. Pe urmă se apucase să vâre totul în dulapuri, dar îl oprise Liza.

1 Roman-poveste de V.G. Braghin (1896-1972), scriitor și dramaturg, autor de povești și povestiri pentru copii. (N. tr.)

Spunea că o să strângă ea tot. Se uita la el așezată pe pervaz. Soloviov își aminti cum își mișca degetele atingând pe rând scândurile pervazului, ca și cum ar cânta o piesă muzicală.

Trecu în odaie și trase în lături perdelele de la ferestre. În colțurile tavanului nu erau nici păianjeni, nici pânze (le lua cu o mătură îmbrăcată în tifon). Fiindcă nu erau muște. Soloviov își dădu seama de asta când intra bătând o muscă. Era singura ființă vie întâlnită de el până în clipa aceea la stația Kilometrul 715. Musca alergă ce alergă nehotărâtă pe petele curățate de pe fața de masă, după care zbură pe clanța ușii.

Clanțele dintr-o parte și din alta a ușii erau ținute de o cârpă dintr-un material tocit. Le lega bunica, să nu se deschidă ușa când era curent. Sub picioarele șchioape ale meselor puneă bucăți de carton. Lipea crăpăturile ferestrelor cu fâșii de ziar. Bătrânețea e inventivă. Erau soluțiile omului neputincios. Ale neputinței de a mai schimba ceva în viață. Din cauza asta plecase Soloviov de acasă după moartea bunicii. Se temuse că, odată cu casa, va moșteni și neputința.

În cerdac se auziră pași târșâiți. Zgomotul era făcut special ca să se audă, să atragă atenția. Nu aveau ce căuta în liniștea din casă. Soloviov se întoarse încet:

— Egorovna!

— Te-ai întors, frumosu' meu...

Egorovna se apropie cu pași mărunți și iuți și se cuibări la pieptul lui. El o cuprinse stângaci cu un braț, păstrându-și ținuta dreaptă, și simți cum pe obrazul ei curgeau lacrimi de om bătrân, răcoroase.

— Care vă mai e viața, Egorovna?

— Viață? Ea se retrase nedumerită, aproape jignită. Dăm acuși în primire! Firsova Evdokia și cu mine. O ții minte pe Evdokia? Bărbia ei moale, cu perișori albi, tresălta. Suntem două la capătul zilelor. Două în toată stația.

— Unde-i Liza, Egorovna?

— Liza... Egorovna încetă din plâns, și Soloviov se sperie și mai tare. Păi Liza a plecat. Maică-sa a murit, și ea, uite, a plecat. Da' tu n-ai știut?

— Unde a plecat?

— Dumnezeu știe, pesemne, ca tine, să învețe. Încă de-acu' un an. Poate mai bine de-un an.

Egorovna scoase o cârpă din buzunar și își suflă nasul.

— Maică-sa a bolit rău, și ea a-ngrijit-o. Când a murit, am vrut s-o spăl eu pe răposată, dar ea nu — voia singură. Singură a spălat-o. A înmormântat-o aici la noi. Și pe urmă a strâns și a plecat...

Egorovna o luă spre ușă. Coborî din cerdac, punând când o mână, când alta pe balustradă, dar vorba ei monotonă continua să se audă. De undeva de departe, Egorovna continua să-i povestească lui Soloviov cu vocea stinsă despre Liza, pe care i se părea că o pierduse pentru totdeauna. Soloviov se culcă pe patul bunicii, și capul i se înfundă în perna imensă de puf. Nu mai avea putere.

În odaie se întunecă brusc, fiindcă se întunecase cerul. Volbura de pe cercevea începu să freamete și florica ușoară ca fulgul de la icoană zbură direct pe Soloviov. Fulgeră undeva departe, dincolo de pădure. Bubuitul tunetului se contopî cu zgomotul trenului. După ce trenul trecu, se auziră picăturile mari de ploaie răpăind pe acoperișul cerdacului.

Soloviov nu-și mai dădu seama dacă se uită, ca în copilărie, la furtună sau o visează culcat pe patul bunicii. Sau chiar e copil, stă culcat în patul bunicii și se uită la furtună. În spatele ferestrei, în deschizătura perdelelor trase pe jumătate, strălucesc fulgere. Pe tavan se reflectă flăcăriua săltăreacă a candeliei. Bunica bate mătânii. În ușă stă Liza și zâmbește. Își lipește un deget de buze. Din păr îi șiroiește apa. Țsta nu-i vis. Liza a venit aieva. Se apropie de el și-l ține de mână.

Soloviov deschise ochii. Pe marginea patului ședea Egorovna.

— Cartofi cu ciuperci. Mănâncă până-s fierbinți.

Îi întinse un castron de tablă.

— Mulțumesc.

Se așează pe pat uitându-se aiurit la spatele Egorovnei. Nu era Liza. Se trezise cu gândul ăsta și acum nu se putea obișnui cu el. Nu era Liza.

— Se răcesc, zise Egorovna din prag.

Soloviov dădu din cap și luă lingura adusă de Egorovna. Nu mai mâncase de mult cartofii cu lingura, și la început i se păru chiar că visează. Dar visul dispăru.

Vru să se spele după somn. Se apropie de puț și, coborând prăjina, încercă să ia apă. Când ridică găleata, fundul ei se desprinsese și, cu un licăr mat, pieri în adânc. Găsi altă găleată în magazie și o legă cu sârmă de prăjină. Luă apă, se spală și sorbi din ea. Apa era la fel de proaspătă ca în copilăria lui.

Se ivi din nou soarele, și Soloviov se miră cât de lungă era ziua aceea. Lungă și variată. Era o seară liniștită de vară, una dintre acelea în care el și Liza stăteau în cerdac. Uneori se plimbau. Puteai să te plimbi pe singura stradă din sat, pe platformă, prin pădure sau prin cimitir. Alte locuri de plimbare nu erau la stația Kilometrul 715. Soloviov își puse un tricou curat. Se apropie de șifonierul cu oglindă și se pieptănă. Putea să iasă din casă.

Strada îl întâmpină cu o liniște deplină. Chiar și cele șase case își avuseseră cândva viața lor. Viața lor nu era tumultuoasă, era pur și simplu viață – cu strigăte peste gard, lătrat de câini, cântat de cocoși și zgomot de tranzistoare. Iar acum nu era nimic, doar foșnet de frunze. Fâșâit de iarbă. Așa e viața după o explozie nucleară.

Soloviov se opri lângă platformă. Scara care ducea la platformă o ghiceai din iarba înaltă datorită balustradei. În ghereta unde stătea odată mama lui crescuse un scoruș tânăr. Se urcă pe platformă pipăind treptele cu piciorul. Iarba era mai mică acolo și crescuse formând desene complicate, care urmau crăpăturile din asfalt. Soloviov se apropie de bancă. Era de fapt doar o jumătate de bancă. Dintre cele trei secțiuni din fontă rămăsese doar una, cu scândurile de la șezut rupte, stând într-o rână. Se așeză cu grijă pe partea mai rezistentă. Se lăsă pe spetează. Închise ochii.

Dacă își imaginează că în locul scorușului e ghereta mamei lui (șinele trosniră încet), dacă își imaginează că banca e întreagă și că pe ea stă Liza (rămase cu ochii închiși), atunci

ce se petrece acum poate fi luat drept o seară liniștită de vară din copilăria lui. O ureche neantrenată nu putea auzi trosnetul șinelor. Deocamdată șinele nu trosneau, se simțea doar tensiunea metalului pregătit să poarte trenul aflat la distanță. Soloviov îl auzea. El știa că e trenul de la 20:32. Moscova-Soci.

Oricât ar părea de ciudat, era într-adevăr trenul Moscova-Soci. În ciuda tuturor schimbărilor din orar și din țară, el trecea prin stație la 20:32 fix. De fapt, Soloviov nu se miră. Poate că încercaseră să facă niște schimbări în orar, dar era de domeniul evidenței că trenul trebuia să vină exact la 20:32. Nu exista moment mai bun ca să treacă prin stația Kilometrul 715.

Dinspre pădurile care înconjurau stația venea aer proaspăt. Iarba cosită de pe terasament răspândea o mireasmă fină, pătrunzătoare, amestecându-se cu mirosul traverselor încinse de soare. Cu foșnetul salciei plângătoare de deasupra platformei. Copacul ăsta crescuse de niciunde, nimeni nu văzuse unde începuse. Ramurile i se pierdeau jos, în iarba înaltă. Poate nici nu erau ale lui. Nu avea nici măcar trunchi: doar o coroană deasupra platformei.

Liza anunța sosirea trenurilor. Își făcea palmele pâlnie și își apăsa amândouă nările: îi ieșeau cuvintele ca la megafon, doar că mai încet. Așa auziseră ei anunțurile făcute la centrul raional; la stația Kilometrul 715 nu se anunța nimic. Permișiunea pentru trecerea trenurilor prin stație o dădea Soloviov. Imitând gesturile mamei lui, ridica bastonașul cu mâna dreaptă. Tot așa, cu privirea obosită ca a mamei, se uita fix la tren, fără să-l vadă. După un timp, și Liza avea aceeași privire. Toți cei care treceau trebuiau să știe că asta era muncă de rutină pentru ei.

La 20:32 Soloviov avea încă ochii închiși. Odată cu apropierea trenului, i se păru că Liza izbutise totuși să-i anunțe sosirea. Era convins că la 20:32 ea șade lângă el pe bancă și în gheretă stă mama. Nu putea să nu fie acolo în momentul acela.

Toți trei trebuie să fie stăpâni pe ei. Să dea aerul afară din piept și să nu se miște. Dacă n-o să sperie el clipa asta, ea va

rămâne. Așa există și o clipă pentru cel rănit în luptă, când important pentru el e să nu moară. Biruind secundele critice, trupul se deprinde iar cu viața. Așa spunea omul care se dovedise a fi bunicul Lizei. Dacă te porți corect aici, pe platformă, viața scormonește din nou în trecut. Se agață de el. Tot ce părea mort își descoperă deodată pulsul. Și ei se vor întoarce acasă toți trei – Soloviov, mama și Liza. Tot ce s-a întâmplat mai târziu – moartea mamei și a bunicii, plecarea lui, universitatea – se va dovedi a fi o neînțelegere, o plecare nesăbuită din tihna acelei seri.

Se vor întoarce acasă. Mama (zgomotul ventilului la butelia de gaz) o să pregătească ceaiul. O să toarne apă în lighean și o să-l pună să-și clătească picioarele. Pe fundul ligheanului e triumghiul de la emailul sărit. El o să-și așeze în lighean corăbioara de plută. Bunica o să citească *Robinson Crusoe*. Liza o să ia cana cu amândouă mâinile. El o să-și miște încet picioarele în lighean. Corăbioara o să se lege pe valuri. De undeva de departe se va auzi fluieratul locomotivei Diesel. Nu, cu siguranță că Liza n-o să se întoarcă. Soloviov ridică ochii spre gheretă. Și mai ales – mama. Îl pătrunse vântul stârnit de locomotiva care trecea. 21:47, Petersburg–Kislovodsk. Trenul trecu neanunțat.

Abia când aprinse lumina în tindă, Soloviov își dădu seama că era deja întuneric. Fierse fideaua adusă de el și deschise următoarea cutie de conserve. Guvizi în sos tomat. Prezența lor aici era aproape absurdă. Guvizii se uitau triști la Soloviov, și asta îl făcu să se simtă și mai nefericit. De fereastra bucătăriei se loveau fluturi de noapte. Dând fără încetare din aripi, se prindeau agitați de cercevea, urcau pe geam și alunecau din nou.

Soloviov intră în odaia lui – aceea pe care o ocupase după moartea mamei. În ordinea care domnea în toată casa, odaia lui era o excepție. Nu era vorba că rămăsese nedereticată, ci mai degrabă că arăta neatinsă, și asta îți sărea imediat în ochi. La piciorul patului zăcea deschis manualul de limba rusă. Cu coperta în sus, așa cum îl pusese în dimineața când plecase.

Soloviov se lăsă pe vine și luă cartea. Încercă s-o închidă. Ea nu se închise – se strânse puțin. Cu greu. Cu încăpățănarea unui corp înțepenit. Puse cartea pe masă, și ea se deschise din nou la pagina dinainte. Cum se scrie particula „ne“ înaintea adjectivului provenit dintr-un verb la participiu: iată ce-i interesă în dimineața de atunci. Întotdeauna – împreună. Cretinul de mine, se gândi Soloviov și se întinse încet pe pat. Patul scârțâi ca de obicei. Își scoase tricoul și jeanșii și-i aruncă pe jos. Cuprinse perna cu amândouă brațele și își înfundă fața în ea. Încetă să existe.

Îl trezi zdrăgănitul măciuliilor de la capul patului. Dincolo de fereastră trecea un tren lung de marfă. Mergea încet, aștepta schimbarea semaforului la distanță. Stătea obosit la joantă. Soloviov îi simțea vibrația cu tot corpul. Brațele lui erau și acum în jurul pernei. Cu abdomenul simțea pledul făcut ghem. Un tren de marfă lua locul altuia care mergea în direcție opusă. Acela mergea mai repede și continua să accelereze, mărindu-și ritmul roților până la limita posibilului. Ritmul ăsta îl asculta odinioară împreună cu Liza. La limita de sus uruitul se curma. În liniștea lăsată brusc, zgomotul trenului, care se îndepărta, părea un ecou. Soloviov se întoarse pe spate. În momentul când scoase pledul de sub el, îi simți umezeala lipicioasă.

În zori, Soloviov se duse la cimitir. Purta pe umăr o săpăligă mică găsită în magazie. În mână avea o gladiolă care crescuse îndărătnică pe locul unde fusese înainte un răzor. Cimitirul se afla în pădure, la vreo douăzeci de minute de casă. Abia se zărea drumul spre el.

Soloviov își aminti primele înmormântări la care asistase. Se mirase văzând cum lumea aruncă flori în fața sicriului. Bărbații de la stație, care purtau sicriul, călcau pe căpșoarele florilor roșii-roșii de ochiul-boului. I se păruse că le aude strivindu-se. Se oprise și se uitase în urma cortegiului care se îndepărta. Rămăsese și Liza lângă el. Când dispăruseră toți în pădure, ei ridicaseră florile. Multe rămăseseră întregi. Pe unele

nu era nici măcar praf. Bunica lui Soloviov nu le-a dat voie să le țină în casă. Buchetul acela o întristase rău de tot.

Soloviov și Liza se duceau des la cimitir – în special toamna. Ședeau pe băncuțele înguste pentru praznice, pe soclurile de piatră, calde de soarele împrăștiat peste pădure. Uneori (legănându-se), stăteau pe grilajele de metal vopsite cu argintiu. După ce ședeau acolo, picioarele albe ale Lizei aveau dungi roz.

Pe morminte se înălțau cruci, iar uneori – obeliscuri de fier cu stele. Monumentele funerare erau o raritate în cimitir. Le aduceau de la raion cu camionul, le puneau cu grijă lângă mormânt și, bătând din toate părțile cu mistria, le *așezau pe mortar*. Metoda asta de fixare trezea respectul privitorilor. Însuși felul cum era numită avea ceva autentic, semănând cu zgomotul făcut de mistrie ori cu înfigerea mukului de țigară în pământul afânat. Și nu le puneau imediat după înmormântare, ci după un timp – la un an sau doi –, după ce *se tasa pământul*.

Odată au pus la cimitir o piatră cu o inscripție în versuri. Era mormântul șefului de stație, care căzuse sub roțile acceleratului Moscova–Sevastopol. Textul i-a plăcut foarte mult lui Soloviov:

Nu-mi spuneți: el a murit – el trăiește.
Și candela de-i spartă, flacăra încă mai pâlpâie,
Și roza de e ruptă, ea tot mai înflorește,
Și lira de e frântă, struna încă mai plânge.

Cu durere,
Conducerea nodului de cale ferată N

Multă vreme, din cauza semnăturii fără nume de sub text, Soloviov a crezut că versurile frumoase fuseseră scrise de conducerea nodului de cale ferată. Dar după cum s-a lămurit ulterior, din tot ce era scris pe piatră, feroviarilor le aparțineau, în afară de iscălitură, numai cuvintele „Cu durere“. Fiind deja student la Petersburg, Soloviov a aflat că autorul versurilor întipărite în mintea lui era poetul S.I. Nadson (1862-1887).

Oricum o fi fost, în ziua aşezării pietrei, Soloviov i-a spus Lizei că în cazul morţii lui ar vrea să i se pună pe mormânt o piatră cu versuri săpate în ea. Aşa a spus: „în cazul morţii lui”. În adâncul sufletului său de copil, el nu admitea să i se întâmple una ca asta.

Obeliscurile nu-i plăceau. Se deteriorau foarte repede. Vopseaua se cojea, metalul ruginea. Încet-încet, apăreau şuruburile cu care era fixat şi obeliscul se înclina într-o parte, dându-şi la iveală golul dinăuntru. Dacă le atingeai, scoteau un sunet neplăcut de tinichea.

Altceva erau crucile de lemn. Soloviov le trata altfel. Crucile nu erau fixate pe mortar. Erau puse în gropi rotunde, frumos făcute, şi în jur se bătătorea îndelung pământul, fără să aştepte să se taseze. În mişcările astea de dans aproape, nepotivite cu atmosfera din cimitir, micul Soloviov simţea o anumită lejeritate care îl împăca într-o oarecare măsură cu viaţa de dincolo de mormânt. Până la urmă chiar i-a spus Lizei că ar vrea să zacă sub o cruce, nu sub o piatră grea. Liza a fost de acord. A adăugat, ce-i drept, că în mormânt omul nu simte nimic. Dar a fost de acord.

Soloviov îşi aminti cum fusese înmormântată mama lui. Cum au coborât-o în groapa îngheţată în plină iarnă. Cum n-au putut să tragă de sub sicriu frânghiile, uitându-se cu jale la ele cocoşaţi pe valul de pământ. Nimeni de la staţia Kilo-metrul 715 n-a vrut să coboare să scoată frânghiile. Le-au aruncat pur şi simplu capetele jos, şi ele au lovit cu zgomot sicriul cu nodurile lor cenuşii.

După ce s-au întors de la cimitir, Soloviov i-a spus Lizei că ei sunt la căldură, iar mama lui e în mormântul îngheţat. Liza i-a repetat că oamenii nu simt nimic în mormânt, dar asta nu l-a liniştit. N-a putut să adoarmă. Toată noaptea a stat Liza la căpătâiul lui, iar el s-a tot frământat la gândul că mamei îi e frig în mormânt. Mai cu seamă dacă ţineai cont de temperatura scăzută din ultimele zile.

În ziua aceea a înţeles ce înseamnă cu adevărat cimitirul. I s-a făcut frică, şi-a zis în sinea lui că într-o dimineaţă la fel de

geroasă puteau s-o ducă acolo și pe bunica lui – și cimitirul ar primi-o cu aceeași ospitalitate. Îi era groază că lumea se va destrăma. Că se va risipi ca nisipul printre degete și că nu mai aveai ce să faci. Și totuși, atunci el era departe de moarte.

Într-o vară a devenit conștient de faptul că avea să moară. După ce au făcut dragoste în pădure, s-a dus cu Liza la cimitir. Auzeau trosnind sub picioare conurile de brad când păseau ușor pe covorul de mușchi. S-au așezat pe un gard și Soloviov a întrebat-o:

— Îți dai seama c-o să murim și noi până la urmă?

Liza s-a uitat mirată la el. A încuviințat din cap.

— Eu abia acum am priceput.

— După ce-am făcut... *asta*?

— Nu știu... *Asta* o facem mereu, dar de gândit m-am gândit acum.

De ce după *asta* s-au dus la cimitir?

Soloviov stătea în picioare lângă mormintele mamei și bunicii. De fapt, era un singur mormânt – același gărduleț, aceeași cruce. Până și cele două movilițe se uniseră într-una singură în anii care trecuseră. Soloviov puse gladiola chiar lângă cruce și dădu prudent cu săpăliga de câteva ori. Cu iarba de la cimitir era mai ușor decât cu iarba din curtea casei lor. Nu era nici elastică, nici sătulă de soare, creștea la umbră. Cu un zgomot scurt de zeamă mustind, săpăliga puneă la pământ smoc după smoc. Mobilele apărură una după alta: nu se contopeau, fusese o impresie înșelătoare. Movila de pe mormântul mamei era puțin mai înaltă, pentru că i se adăugase pământ.

În primul an după moartea mamei, Soloviov se ducea des la mormântul ei. Îi povestea în șoaptă tot ce se petrecuse peste zi și-i cerea sfatul. Făcuse *asta* și când ea trăia, când nu mai vorbea cu el drept pedeapsă pentru vreo vină oarecare. Tăcea până în momentul când el îi cerea vreun sfat. Soloviov se chinuia să născocească întrebările și le puneă făcând o mustră serioasă. Mama răspundea fără să simtă trucul (sau simțindu-l), dar numai când trăia. După ce a murit, n-a mai răspuns la întrebările lui.

Deși Soloviov continua să-i povestească despre toate, cu timpul nu mai reușea să se ducă des la ea, viața lui devenind mai bogată în evenimente. Îl sufoca preaplinul ei și neputința de a vorbi despre tot ce i se întâmpla. Simțindu-se dator față de mama lui, încerca să-i povestească măcar ce era mai important, dar, și în privința asta, datoria față de ea creștea cu o viteză incredibilă. Înțelegea în deznădejdea lui că era în pierdere.

— Viața nu se poate povesti, mamă, șoptise el o dată și-l podidise plânsul.

De atunci nu i-a mai povestit nimic. S-a mângâiat cu gândul că oricum ea știe totul.

În anul când îi murise mama, Soloviov încerca să și-o închipuie în mormânt. Când s-a făcut primăvară, s-a gândit că în sicriu pătrunde apa freatică și că mama lui zace într-o baie rece. În vară era deja convins că pielea ei s-a înnegrit, iar ochii au dispărut. Încerca să nu se gândească la viermii scurți și albi văzuți de el pe hoiturile animalelor – și nu putea. După un an și jumătate, când s-a lăsat pământul de pe moviliță, el a bănuț că putrezise capacul sicriului și căzuse. După câțiva ani, când, după cum își imagina el, în mormânt rămăsese numai scheletul, lui Soloviov i-a fost mai ușor.

Când arunca dincolo de garduleț iarba smulsă, Soloviov nu știa că în curând va găsi carnetul cu însemnări al generalului Larionov, în care erau înșirate amănunțit toate stadiile descompunerii corpului omenesc – de la petele de cianoză până la dezgolirea totală a scheletului. Unele însemnări erau rezultatul conspectelor făcute de general din literatura de specialitate¹. Cea mai mare parte a însemnărilor se baza pe experiența lui personală, când inspecta câmpul de bătălie. Întrucât luptele nu conteneau zile și săptămâni întregi, cadavrele ajungeau în diferite stadii de descompunere până la venirea echipei însărcinată cu îngroparea lor.

¹ Spre comparație, Danielevski N.I., *Exhumarea și autopsia. Probleme ale teoriei*, Moghilev, 1955. (N. a.)

Soloviov spuse rugăciunea pentru morți. Îi veni în minte vocea bunicii, cum se ruga ea. Era ciudat să-și audă acum vocea. Vântul foșnea în crengile pinilor. Mormântul lângă care stătea Soloviov era singurul mormânt îngrijit din cimitir.

Când ajunse acasă, puse săpăliga în magazie. Se opri în ușa magaziei. Se întoarse, luă săpăliga și ieși din curte. Trecu de-a lungul gardului și se opri lângă portița vecină. Era curtea Lizei. Portița se deschise cu greu. În ciuda faptului că Liza plecase de un an și ceva, curtea ei era la fel de năpădită de buruieni ca și curtea lui. Soloviov răzbi până la cerdac cu aceeași înverșunare cu care răzbise în prima zi până la cerdacul lui. Ce-i drept, de data asta era înarmat cu o unealtă.

Cheia de la casa Lizei era ascunsă în același loc ca și cea de la casa lui: sub pervaz. Când intră, Soloviov simți imediat mirosul de casă nelocuită. Mai exact, lipsa oricărui miros. Niciodată nu mirosise astfel. Aici era un miros permanent, cel mai adesea – de mâncare. Mamei Lizei îi plăcea să gătească. Pregătea *beef stroganoff*, curcan în sos de smântână și carne gătită ca la francezi – lucruri pe care, în afară de ea, nu le făcea nimeni prin părțile acelea. La stația Kilometrul 715 se mânca mâncare consistentă, dar fără sofisticării.

Un miros special domnea în casa Lizei de Paște. Era atmosferă de sărbătoare sfântă, de bucurie și de daruri. Se amestecau în el aroma de brânză de vaci, de aluat proaspăt și – cine știe de ce – de tămâie. Cum la stație nu era biserică, lui Soloviov i se părea că în ziua aceea de sărbătoare biserica era casa Lizei. Amintindu-și de mirosul ei, Soloviov se gândi că fiul generalului apăruse la stație chiar de Paște. Era de înțeles de ce rămăsese.

Soloviov trecu în odaia Lizei. Întinse mâna spre etajera de deasupra biroului și scoase la întâmplare o carte. Era ghidul de anul trecut pentru admiterea la facultate. Soloviov se așeză pe pat și-l răsfoi atent. În ghid nu găsi nimic care să indice pentru ce facultate se pregătise Liza. Nici o pagină îndoită și nici un semn pe margini. Liza era foarte pedantă, se gândi el cu amărăciune.

Într-un sertar al biroului găsi un teanc de caiete. Erau caietele lui de școală din diferiți ani – de la primele caiete cu scris mare, aproape fără nici o literă înclinată, până la scrisul neglijent, dinainte de absolvire. Soloviov se așază pe scaun și începu să cerceteze colecția Lizei, pagină cu pagină. Se opri la o compunere din clasa a cincea, și își închpui cum se întinsese pata umedă pe hârtia aspră care înghițea albastrul cernelii.

Nu știa ce caută. Stătea de mai bine de trei ore în casă, dar nu găsisese nimic care să-i dea o idee cum să afle unde e Liza. Își dădea seama că n-o să afle nimic nou acolo nici despre Liza, nici despre tatăl ei. Atingea hârtiile Lizei, cărțile ei, și asta îl liniștea.

În dulapul cu cărți descoperi o mapă cu avioane mici de hârtie. Avioane-bilețele, pe care i le trimetea el peste gard. Așa se întâmpla în trecut. Dis-de-diminează: câteva rânduri spălate de rouă. Putea să-i vorbească direct, peste gard, dar el prefera poșta aeriană. Îi plăcea să scrie, îi plăcea să se uite cum cuvintele lui zboară prin aer. Și ea păstrase tot. Unde s-o caute acum?

Soloviov se surprinse gândind că-l interesa Filip Larionov nu atât ca fiu al generalului, cât ca tată al Lizei. Ar fi vrut să-l mai vadă o dată, să-l pună alături de Liza, să se bucure că erau rude, să se mire că din vechiul neam al Larionovilor ieșise mult iubita lui Liza, de care avea atâta nevoie.

Liza nu era din neamul Larionovilor. Mai exact, era dintr-un alt neam de Larionovi. Neamul generalului Larionov nu avea legătură cu ea. Înțelese asta brusc, ca un fulger venit de departe. Filip, fiul generalului, nu era Larionov. Datele notate în locuința Zoiei îi apărură limpezi în minte. Generalul Larionov nu înregistrase oficial căsătoria cu Varvara Petrovna Nejdanova. Fiul pe care îl aveau împreună era Nejdanov.

În ziua următoare, Soloviov plecă la Petersburg. Înainte de asta își încuie casa, gândindu-se că o închide pentru totdeauna. Se sili să nu se uite în urmă. Conservele rămase de la Kerci i le duse Egorovnei. Ea plânse din nou. Soloviov plânse și el, pentru că-și lua rămas-bun de la Egorovna pentru tot-

deauna. Ieși în stradă cu geanta fără conserve, își dădu seama ce greutate cărase cu el. Zâmbi.

Nu-l întrista gândul că se duminise atât de târziu. Oricât ar părea de ciudat, se simțea chiar ușurat. Legătura Lizei cu neamul generalului – lui Soloviov îi era tot mai clar ce se întâmplase – purta în ea o povară grea. Înrudirea asta îi dădea Lizei o valoare în plus, de care ea nu avea nevoie. Ea era iubirea lui, bucuria lui uitată și descoperită din nou. Știa că o va căuta.

Când Soloviov ajunse la Petersburg, se trezi în plină toamnă. Ea se reflecta în ferestrele gării Țarskoselski, striga cu glasurile hamalilor, era adusă pe peron de un ziar uitat. Dacă ar fi plouat, venirea toamnei n-ar fi fost atât de vizibilă. Dar era soare, lumina lui nu mai avea putere, simțeai că nu mai puteai schimba lucrurile. Vara se sfârșise, nu încăpea nici o îndoială.

Pe Soloviov îl cuprinse bucuria întoarcerii acasă. Trăgea în piept aerul tare al Petresburgului și simțea că tocmai el era cel care îi lipsise. Merse pe Gorohovaia până la Fontanka și coti la dreapta. Venea frig dinspre apa întunecată. Râul era acoperit cu vălurele. Băgă de seamă că nu mai era nimeni în cămașă cu mâneci scurte.

Soloviov locuia în cartierul Petrogradskaia Storona. Cum s-a spus deja, închiriasse o cameră pe Jdanovskaia Naberejnaia, găsită prin niște cunoscuți ai profesorului Nikolski. Profesorul îi explicase că strada nu avea nici o legătură cu Jdanov A.A. Își primise numele de la râul Jdanovka, care făcuse nemuritor numele *podiacilor*¹ Jdanov, vechii posesori ai acestor pământuri. Numele de Jdanov provine, la rândul său, de la cuvântul *jdan*, care înseamnă copil mult așteptat. Cuvântul *nejdan* înseamnă copil nedorit. Un astfel de copil fusese, judecând după tot ce se știa, strămoșul îndepărtat al lui Filip Nejdanov. La asta se gândi Soloviov când intră sub portalul casei de la nr. 11 de pe Jdanovskaia Naberejnaia.

¹ *Podiacii* – rang administrativ inferior în Rusia (sec. XVI-XVIII). (N. tr.)

Casa de la nr.11 era una deosebită. Se vedea asta nu numai în arhitectura ei – un *empire* stalinist pompos –, ci și în faptul că în curte se afla atelierul inginerului M.S. Los din romanul *Aelita* de A.N. Tolstoi (1882-1945). M.S. Los se pregătea să zboare pe Marte și căuta un tovarăș de drum. A.N. Tolstoi locuia chiar pe Jdanovskaia Naberejnaia, la nr. 3. Se instalase în vecinătatea lui F.K. Sologub (1863-1927) și nu se pregătea să zboare nicăieri. Nu cu mult înainte se întorsese din străinătate.

Casa de la nr.11 fusese construită în 1954, pe locul casei și curții descrise de A.N. Tolstoi. În felul acesta (se gândi Soloviov în timp ce urca scara), autorul romanului avusese în vedere particularitățile vechii case de la nr. 11, și nu pe cele ale actualei case – dat fiind că A.N. Tolstoi murise în 1945. Romanul *Aelita*, așa cum era conceput, corespundea realității anilor '20 în mai mare măsură decât realității anilor '90. Concluzia era următoarea: dacă scoți dintre paranteze timpul, granița dintre ficțiune și realitate dispare. Soloviov își șterse picioarele pe preș și trânti ușa după el.

Apartamentul lui Soloviov avea două camere. Era varianta fericită a unei locuințe comune neajunsă într-o stare jalnică de degradare, dat fiind că nu prea era locuită. Un noroc în plus era faptul că vecinul de cameră al lui Soloviov nu prea trecea pe acolo. Venea pe neașteptate o dată la două-trei luni, pentru câteva zile, ba de la Murmansk, ba de la Sîktîvkar – și la fel pleca. În zilele respective îl vizitau prietenele lui. De altfel, Soloviov le vedea doar în treacăt, noaptea târziu, când alergau din camera vecină la duș înfășurate în prosoape.

Ferestrele apartamentului dădeau spre ambele părți ale casei: spre curte (incluzând o parte a străduței Ofîterskaia) și spre splai. Spre curte dădeau fereastra bucătăriei și cea a camerei vecinului. Din camera lui Soloviov însă (și asta era formidabil) se deschidea perspectiva spre Jdanovka, spre o bucătică din Petrovski Ostrov cu stadionul Petrovski și – în continuare, în spatele copacilor ostrovului – spre Malaia Neva¹. În opinia lui

1 Neva Mică. (N. tr.)

Soloviov, stadionul strica rău de tot tabloul ăsta, dar nu mai era nimic de făcut.

Stadionul nu numai că strica priveliștea, dar complica și viața oamenilor. Traiul lângă stadion avea părțile lui întunecate și umede în multe locuri din curte: microbiștii echipei Zenit, devotați ei până-n pânzele albe, urinau peste tot. Urinau sub portal, la intrările principale, lângă garduri, urinau când juca echipa de bază și când jucau rezervele, dar și după meciuri. Urinau de parcă Zenit ar fi fost campioană, în timp ce ea nu se clasase nici măcar printre primii trei câștigători.

În urma microbiștilor rămâneau mormane de gunoi: doze de bere, ambalaje de chipsuri, capete de pești, coceni de porumb și ziarele pe care stătuseră. Toate presărate din belșug cu coji de semințe. Rotindu-se în tornade ușoare venite dinspre râu, cojile se înălțau peste acoperișul casei de la nr. 11, peste Jdanovskaia Naberejnaia, peste străduța Ofițerskaia și peste întreaga Petrogradskaia Storona.

Soloviov sosi în zi de meci. Nu era microbist, meciurile de fotbal îl enervau. În același timp însă, în felul cum se desfășura meciul era și ceva care îl captiva. Îl neliniștea urletul miilor de voci – uneori înfundat, ca o cascadă îndepărtată, alteori (după un gol marcat) ca o explozie. Dar întotdeauna – puternic.

Soloviov ședea pe pervaz și se uita cum plecau spectatorii după meci. Se scurgeau ca o masă vâscoasă, de oameni strâns uniți, treceau podul peste Jdanovka, aflat chiar sub fereastra lui. Procesiunea lentă, informă, și vuietul fără fraze distincte i se păreau o întruchipare a mersului istoriei. Grandios și absurd, ca orice mișcare colectivă.

Uitându-se la mulțimea pestriță de sub fereastră, își aminti de cronicile despre revoluție din jurnalele de actualități alb-negru. Mișcările febrile ale celor care mergeau. Mișcările legănate, comice, ale celor care stăteau: așa cum se filmează astăzi, nu observi că aceia care stau se mișcă și ei. Doi norișori. Apar brusc, ca să fie văzuți. Brusc, dispar. La fel – fumul de la o țigară. Mersul le era același când treceau pe lângă

Corpul de cadeți nr. 2 (acum Academia Militară pentru Cosmonautică), unde învățase cândva generalul.

Pe lângă Corpul de cadeți nr. 2 treceau și microbiștii cu șepcile echipei Zenit. Mii de șepci albastre. Mii de eșarfe albastre. Îl enervau rău. Unde mai pui că nici nu știau că aici învățase generalul. Soloviov începu să se simtă singur la vederea mulțimii de oameni.

Sentimentul era nou pentru el. La Petersburg nu se simțise niciodată singur. Chiar și fără prieteni, orașul îi umplea viața cu aura lui stranie și cu populația care nu semăna cu aceea din restul Rusiei. Rămânea deseori singur și nu se simțea părăsit. Dar acum simțea singurătatea. Îi veni în minte că fusese părăsit de Liza, deși lucrurile se întâmplaseră exact invers. Soloviov luă o carte și aruncă o privire afară.

„Dincolo de poartă, până la splaiul Naberejnaia era un loc viran. Dincolo de râu, se vedeau contururile neclare ale copacilor din Petrovski Ostrov. Dincolo de ei, se stingea fără să se mistuie apusul trist. Nori lungi, atinși la margini de lumina lui, ca niște insule, stăteau culcați pe apele verzi ale cerului. Deasupra lor cerul se făcu verde. Se aprinseră câteva stele. Era liniște pe bătrânul Pământ.”¹ Și cu toate că verdele cerului era pomenit nemotivat de două ori, acesta era singurul pasaj din *Aelita* care îi plăcea lui Soloviov cu adevărat. Uneori chiar i se părea că putea să nici nu mai continue.

Când apusul se stinse, Soloviov ieși din casă. Interesant, unde o fi fost locul viran? Sau o fi existat doar în imaginația lui A.N. Tolstoi, care își scrisese romanul în Germania? Soloviov dădu cu piciorul într-o doză de bere, care se rostogoli cu zgomot pe trotuar. Cernîșevski o fi văzut locul viran? Dacă l-a văzut, se poate afirma că era imposibil să nu-l fi văzut și cadetul Larionov².

1 Tolstoi A.N., *Aelita. Hiperboloidul inginerului Garin*, Biblioteca de literatură fantastică, Moscova, 1986, p. 32. (N. a.)

2 Începând cu anul 1854, Cernîșevski funcționase pentru scurt timp ca profesor la Corpul de cadeți nr. 2. (N. tr.)

În ziua următoare, Soloviov se duse la institut. Când se apropie de vestita clădire cu coloane, îl văzu pe academicianul Temriukovici. Era îmbrăcat într-un trenci *makintosh* model anii '50 – cu mâneci largi (una din mâneci era mânjită cu var), cu umeri cândva drepti, acum turtiți și moi. Un capăt al cordonului se târa pe jos. Soloviov nu avea de gând să-l depășească. Cu un minim gest de politețe, el trebuia să-i spună academicianului de mâneca mânjită și de cordonul care se târa, dar ceva îi șopti că așa ceva nu se cade să facă. Soloviov încetini pasul și merse în urma academicianului.

Soloviov îl stima pe Temriukovici, și avea un motiv special pentru asta. Datorită eforturilor lui Temriukovici apăruseră în perioada sovietică operele complete ale lui S.M. Soloviov. Fără să fie rudă cu S.M. Soloviov, aspirantul Soloviov credea în înrudirea sa spirituală cu el și avea simpatie pentru toți cei care erau legați într-un fel sau altul de marele său omonim.

Chiar dacă savantul Temriukovici nu era o somitate, în cazul dat nici nu era nevoie să fie. Pentru proiectul lui era nevoie de asiduitate, de o atitudine serioasă și, până la un punct, de curaj. Editarea lui S.M. Soloviov nu era un lucru de la sine înțeles în Uniunea Sovietică. Ca recompensă pentru finalizarea cu succes a proiectului, Temriukovici a fost făcut academician. Nimeni nu credea că va fi ales. Și mai puțin decât toți – candidatul Temriukovici.

— Academicieni n-au fost nici Bahtin¹, nici Lotman², își zicea el ca să se consoleze. N-au fost nici măcar membri corespondenți.

Dar lucrurile s-au aranjat altfel cu Temriukovici decât se aranjaseră în cazul lui Bahtin și al lui Lotman. Spre deosebire de ultimii doi, soarta s-a arătat binevoitoare cu el. S-a întâm-

1 M.M. Bahtin (1895-1975) – filozof, culturolog, teoretician al culturii și artei europene. A dezvoltat teoria culturii populare universale a răsului. (N. tr.)

2 Iu.M. Lotman (1922-1993) – filolog, semiotician, specialist în slavistică și istoric al culturii estoniene. (N. tr.)

plat ca membrii Academiei să nu se înțeleagă asupra candidaturii. N-a mers mecanismul care funcționa fără cusur de obicei, transformând în academicieni directori de instituții, membri ai guvernului, oligarhi sau, pur și simplu, oameni respectabili. Academicienii, fără să se vorbească între ei, au votat din instinct pentru cel care, în opinia lor, nu avea nici o șansă. Și l-au ales aproape în unanimitate pe Temriukovici.

Spre mirarea tuturor, bucuria lui a fost moderată. Nu așa se întâmpla cu aceia care, ca să-și atingă scopul, îi linguseau ani de zile pe membrii Academiei și își toceau încălțările urcând etaj cu etaj în edificiul înalt, cu o construcție bizară adăugată deasupra, al clădirii prezidiului, numită în popor Odicolon. Da, Temriukovici a primit politicos felicitările, și-a exprimat mulțumirea pentru alegerea făcută de academicieni, dar, după cum a observat membrul-corespondent Pogosian, prezent la anunțarea rezultatelor alegerilor, gândurile lui erau departe.

Era purul adevăr. Colegii noului academician și-au amintit brusc de *alienarea evidentă* a lui Temriukovici din ultimele câteva săptămâni. Dacă ce observaseră la el putea fi numit la început „reverie“, cu timpul nici un alt cuvânt în afară de „alienare evidentă“ nu mai putea defini starea lui. Dar asta nu era lucrul cel mai rău. Colaboratorii lui Temriukovici îl văzuseră vorbind singur. Primul a fost candidatul în științe istorice I.I. Murat.

— Ia să văd ce-i cu cartea asta, a spus o dată Temriukovici apropiindu-se de dulapul cu cărți. Un spanac, cu siguranță.

Cartea care îl interesa pe academician era lucrarea lui I.I. Murat¹. De partea cealaltă a dulapului stătea autorul, ascuns privirii lui Temriukovici. Tocmai pusese fierbătorul în pahar și se pregătea să-și facă ceaiul. Auzind că academicianul i-a luat cartea, Murat a înțepenit. Privirea i s-a concentrat asupra fierbătorului. Era deja imposibil să-l scoată din priză fără

¹ I. Murat I.I., *Mișcarea revoluționar-democratică în Ucraina de pe malul stâng, în anii 1861-1891*, SPb, 1995. (N. a.)

zgomot. Murat asculta în tăcere cum, scuipând pe degetul arătător, academicianul răsfoia paginile lucrării lui.

— Căcat. Temriukovici a pus cu un oftat cartea la loc. Un căcat clasa-ntâi.

Apa din pahar a dat în clocot cu zgomot și Temriukovici s-a uitat după dulap. Acolo l-a văzut pe Murat alb la față.

— Am auzit *ce-ai* spus despre cartea mea, a șoptit Murat.

— N-am spus nimic, a răspuns imperturbabil Temriukovici. Oi fi gândit.

Asta l-a liniștit puțin pe Murat.

Dar ciudățeniile cu academicianul au continuat. La început mai ținea seamă de colaboratori, păstrând expresiile tari pentru momentele când era singur. După aceea, nu numai că n-a ținut cont de cei prezenți, ci, după expresia directorului științific adjunct Grebeșkov, a trecut granița dintre ce vorbea cu sine și ce-i ieșea pe gură. Când se adresa ascultătorilor, Temriukovici vorbea expresiv și clar. Cu sine vorbea repede și cu voce scăzută – cum se rostesc în piese textele cu specificația „aparte“.

Tot așa l-a acuzat de necinste pe directorul administrativ Maslo, responsabil pentru renovarea clădirii institutului, care se lungea de ani de zile. Împiedicându-se o dată de o schelă, academicianul a zis cu jumătate de gură că Maslo e un hoț, că târăgănează lucrările și că munca lui nu dă rezultate. În prezența unor martori. Spre deosebire de Murat, Maslo s-a adresat imediat directorului cerându-i să-l dea afară pe Temriukovici din institut, că nu mai știe ce vorbește. Ideea că Maslo putea să-și însușească bani de la stat i s-a părut directorului de-a dreptul trăsniță. Spre cinstea lui, nu l-a dat afară pe Temriukovici.

— Temriukovici este membru al Academiei de Științe a Rusiei, a spus directorul, și, din punct de vedere formal, n-am motive să mă îndoiesc că și-a pierdut simțul răspunderii.

Astfel, faptul că era membru al Academiei l-a scăpat pe Temriukovici de concediere. Ca și în cei patruzeci de ani scurși, el continua să vină la institut în zilele de lucru.

Temriukovici intră în institut și se duse la garderobă. Garderobierul se aplecă peste teighea ca să-i ia trenciul.

— V-ați rezemat de ceva, Mihail Sergheevici? întrebă garderobierul.

Temriukovici se uită la mâneca mânjită și nu-i răspunse. Zise pentru sine:

— O să auzim și ceva plăcut azi?

Când Temriukovici dispăru după colț, Soloviov urcă la etaj. Se ducea la director să-l anunțe că s-a întors din delegație. La drept vorbind, nu prea era nevoie: darea de seamă scrisă era absolut suficientă. Nu-i dădea însă pace ideea că fusese în delegație tocmai în august și tocmai la Ialta. Își aminti privirea directorului la despărțire și i se păru că fusese ironică. Voia oricum să-i vorbească personal despre ce aflate și mai ales despre textul descoperit la Ialta. Mapa de plastic cu amintirile generalului se topea în mâinile lui, devenise alunecoasă și de două ori era să-i cadă pe jos. Soloviov voia să se reabiliteze în ochii directorului. Poate chiar să fie încurajat.

Ușa cabinetului era întredeschisă. Nu-l vedea pe director, îi auzea doar vocea. Muștruluia pe cineva:

— Dintre toate simțurile, dumneata ai numai reflexul să apuci.

După ce se gândi puțin, directorul mai repetă o dată pe silabe:

— Re-fle-xul a-pu-că-rii.

Drept răspuns, se auzi un protest slab. Cuvintele nu se distingeau (ce cuvinte puteau să fie?), rămăsese doar intonația. Slugarnică și plictisită în același timp. Vorbea o femeie. Ea îl calmă întrucâtva pe director.

— Nu se poate trăi numai cu reflexe, zise el împăciuitor. Nu se poate să fii, scuză-mă, o reptilă.

Momentul pentru vizită era nepotrivit. Soloviov își pierde entuziasmul într-o clipă. Se gândi că nu-l interesa deloc să afle cui i se adresează directorul. Porni încet spre secția lui, Secția de istorie a secolului XX. Cine putea fi numit reptilă? Ajuns la capătul culoarului, se uită totuși înapoi. Din cabinetul

directorului ieșea Tina Juk. Ea avea vocea sonoră, și Soloviov se miră că vorbise așa de încet. Va să zică, Tina putea s-o facă dacă își dădea silința. Coordonatorul ei științific era academicianul Temriukovici. Academicianul n-o plăcea, lucru știut de toți în institut. Nimeni n-o plăcea.

La Secția de istorie a secolului XX, lui Soloviov i se luă o sută de ruble pentru cadoul făcut cercetătoarei Bakșeeva. Candidatul în științe istorice Bakșeeva născuse, și cadoul pentru ea era un ceainic electric. După ce primi banii de la Soloviov, președintele comitetului sindical, Novoselțeva, îi arată ceainicul. Își duse un deget la buze, deschise o cutie de carton și scoase de acolo cadoul. Pusese bani de la ea până se strângea toată suma. Îi arată lui Soloviov lista celor de la care primise banii: exista întotdeauna un risc să nu reușești să aduni banii pentru un lucru deja cumpărat. Soloviov ciocăni ceainicul cu unghia. Sunetul era grav și înăbușit. În secție era pustiu. Mulți nu se întorseseră încă din concediu.

La etajul întâi, Soloviov îl văzu din nou pe Temriukovici îndreptându-se spre cabinetul directorului. Tina Juk mergea în urma lui. Văzându-l pe Soloviov, ea arată spre Temriukovici și își răsuci degetul lângă tâmplă.

— M-a făcut viperă, îi șopti lui Soloviov. Poți să-ți închi-pui? Vorbește aiurea.

Soloviov observă că i se mișca și nasul odată cu buzele. Până atunci nu remarcase asta. Poate că Tina era tulburată. Pe o ușă din apropiere apăru directorul administrativ Maslo.

— Soloviov, zise el fără să salute. Peste o oră începem să strângem schela. Avem nevoie de ajutorul dumatile.

Soloviov îi făcu un semn Tinei. Amintindu-și parcă ceva, Temriukovici se întoarse și o luă în direcția opusă. Cum îl văzu, Maslo dispăru imediat în spatele ușii.

— A furat și se ascunde, bombăni Temriukovici uitându-se în podea. Își face concediul de odihnă în Mallorca. Iar eu, membru al Academiei de Științe – în orașul Zelionogorsk. Și te întrebi, de ce?

— Fiindcă e hrăpăreț, răspunse Tina Juk când academicianul se depărtă. Pur și simplu, un zgârie-brânză. Și un ramolit.

Soloviov ieși în stradă și porni spre universitate – cele „Douăsprezece colegii” renumite, o clădire lungă și roșie, cu un capăt spre Neva. În clădirea aceea Soloviov spera să afle ceva despre Liza. Judecând după cele spuse de Egorovna, Liza plecase în urmă cu ceva mai mult de un an. Dacă plecase la facultate, trebuia să fie acum în anul doi. Nu avea cum să știe la ce facultate putea să se înscrie. În plus, nu avea nici un indiciu că intrase la Universitatea din Petersburg. La drept vorbind, nici măcar nu era sigur că se înscrisese la vreo facultate.

La secretariat toți făcură ochii mari. Nu erau obligați să-i dea informații despre studenți.

— E foarte important pentru mine, zise Soloviov.

În definitiv, și el, Soloviov, fusese student acolo până nu demult. Acceptară să-l ajute. La universitate erau trei fete cu numele Larionova. Nici una dintre ele nu era Elizaveta. Prima studia la Facultatea de Geografie, a doua – la Facultatea de Istorie, atât de dragă lui, iar a treia – la jurnalism. Lui Soloviov îi veni ideea să se întâlnească cu toate trei, asta pentru orice eventualitate (vreo greșeală în listele cu evidența studenților?).

La Facultatea de Geografie ajunse fără să iasă din clădire. Găsi pe orar unde au loc cursurile pentru anul doi și, la pauză, intră în sala de curs. Pe perete era atârnată harta resurselor minerale ale Siberiei, acoperită cu puncte roșii. Resursele erau multe. Foarte multe.

Soloviov se apropie de prima bancă și întrebă unde o putea găsi pe Larionova. I-o arătară. O cercetă de la distanță. Nu era Liza. Se gândi să plece fără să se mai ducă la ea, făcu un pas, dar nu, se știe de ce, se mai uită o dată la Larionova – avea fața plină de coșuri. Arăta ca harta Siberiei. Poate că asta îl opri să plece. Dacă procedez așa, se gândi tânărul istoric, colegii Larionovei ar zice că de vină e înfățișarea ei. Și nu voia

să-i pricinuiască Larionovei — chiar dacă nu era Liza — o suferință în plus.

Se apropie de ea și vru să-i explice cum stau lucrurile, dar Larionova nu-l lăsa să scoată o vorbă. Îl luă de braț și ieșiră împreună din sală. Pe culoar, Larionova continuă să-l țină pe Soloviov de mână, fără să-și ridice privirea spre el. În ciuda coșurilor, avea o față drăguță.

— Caut o fată cu numele de Larionova, zise Soloviov, dar nu sunteți dumneavoastră.

Larionova încuviință din cap. Așa i se întâmpla mereu.

Pe cea de-a doua Larionova o căută în ziua următoare. Ea își scria lucrarea de curs despre tacticile antice de luptă, dar nu știa nimic despre omul remarcabil care purta același nume cu al ei. Pe Soloviov îl miră neștiința ei. În prima clipă, îi trecu prin minte să-i povestească despre general și despre cât era de captivat de ce se întâmplase la Termopile. Larionova de la Facultatea de Istorie era înaltă și lată în umeri. Dintre Larionovele cu care avusese de-a face, ea părea cea mai îndreptățită să fie nepoata generalului. În ciuda acestei constatări (sau poate tocmai din cauza ei), nu-l încântă deloc Larionova a doua. Nu-i mai povesti nimic și scurtă conversația.

Cu Larionova numărul trei lucrurile au fost foarte complicate. La Facultatea de Jurnalism i s-a spus că Larionova e bolnavă, așa că s-a dus la ea la cămin. A bătut la ușa camerei ei, dar nu i s-a răspuns imediat. Se sărbătorea ceva, judecând după zgomotele din spatele ușii. Soloviov stătuse la cămin câțiva ani. Îi cunoștea atât bine zgomotele și mirosurile, încât, după felul cum se combinau, putea să spună aproape sigur ce fel de sărbătoare era. Cel mai frecvent se sărbătoreau zilele de naștere, căsătoriile și examenele reușite. Uneori se bea doar votcă, dar, în cazul ăsta, mirosul nu era plăcut, și atunci băutura era însoțită de tratația compusă din pâine, salam și castreveți murați.

Nu erau examene. Nu era nici nuntă (Soloviov întredeschise ușa). Rămânea ziua de naștere.

— Intră, strigară în cor mai mulți musafiri.

Soloviov intră. La două mese de scris puse una lângă alta stăteau vreo zece oameni. Doi pe scaune, unul pe un taburet, restul pe două paturi. Apropiaseră de masă un pat. Deasupra patului atârna portretul lui Fidel Castro, cât peretele de mare.

În persoana unuia dintre cei care ședeau pe pat – chiar sub Fidel – Soloviov îl recunoscuse imediat pe Mahalov de la știrile TV. Acesta, ușor cherchelit, se clătină furat de gânduri și își puse capul pe umărul unei brunete. Când Soloviov anunță motivul vizitei sale, află că Larionova era chiar bruneta. O chema Ekaterina.

Ekaterina își serba ziua de naștere. Într-o salatiерă de sticlă pusă în mijlocul mesei era o salată Olivier. Lângă salată se afla o farfurie cu măslin. Votcă multă, băută din pahare de plastic. Soloviov vru să plece, dar îl înduplecară să rămână și să bea pentru Ekaterina. Îl convinseră arătându-i zgomotos cât sunt de entuziasmați de prezența lui. Pe urmă uitară de el.

Din când în când, Mahalov o săruta pe gură pe Ekaterina, și de fiecare dată se auzea un sunet ca un clefăit. De vină era salata de pe buzele lor care, împreună cu clefăitul, făcea sărutările picante. Mahalov îi spunea fetei pe numele întreg, Ekaterina, și ceilalți, imitându-l, o strigau tot așa, deși o cunoșteau de mult.

Soloviov ședea pe pat lângă Mahalov. În mod ciudat, nu voia să plece. Nu pentru că îi plăcea acolo (poate că n-ar fi putut spune asta), ci pentru că nu știa unde să se ducă. Se simțea epuizat după ce văzuse că nici una dintre cele trei Larionove nu aveau nici o legătură cu Liza. Își dădea seama că putea s-o caute așa la nesfârșit. De ce o căutase numai la Universitate? Și de ce doar la Petersburg?

Unul dintre musafiri povestea cum el și iubita lui făceau amor pe plajă într-o noapte la Gurzuf. La un moment dat, li s-a părut că se uită la ei un grup de curioși. Și-au întrerupt treaba și s-au apropiat de ei. Nu mică le-a fost mirarea când au descoperit că erau niște pietre. Și și-au continuat amorul pe pietre. Fata era chiar Ekaterina.

Mahalov spuse că știrile dela televiziune sunt, de regulă, niște minciuni. Nu era vorba neapărat de conținutul lor (bău și, făcându-și gura ca o fundiță, trase aer pe nări), ci de modul cum sunt furnizate: volumul informațiilor, ordinea lor, alegerea cuvintelor ș.a.m.d.

Lui Soloviov i se turnă încă o votcă. Paharul de plastic era plin ochi. În chip neașteptat pentru el, Soloviov îl dădu pe gât și luă niște măslina. Răsunară aplauze. Își privi paharul și văzu că e din nou plin. Nu era sigur că-l băuse pe cel dinainte.

— Oricât ar fi de trist, drumul spre televiziune trece prin pat, zise Mahalov.

— Nu cred! strigă Ekaterina.

— Închipuie-ți că-i chiar așa, oftă Mahalov, și Soloviov îi simți mâna pe genunchiul său.

Pe urmă intră un ins cu o sticlă de coniac Metaxa. Soloviov nu mai voia să bea, dar tăbărâră toți cu gura pe el să-l convingă să încerce neapărat coniacul Metaxa.

Mahalov trase un vânt cu zgomot, și câțiva care ședeau jos începură să râdă pe înfundate.

— Trecem noi și peste asta, zise Mahalov.

Ekaterina încuviință încrezătoare. Musafirii băură încă un rând. Mișcările lor deveniră dezordonate, dar și ei înșiși se desfăcură la un moment dat în părți disparate – ochi, mâini, guri și pahare de plastic. Neavând intenția să intre în jocul ăsta, Soloviov se lăsă pe spate și se lovi cu capul de perete. Ultimul pe care îl văzu era Fidel.

Soloviov se trezi noaptea târziu. Își dădu seama că e noapte adâncă după întunericul din cameră și după absența musafirilor. Când ochii i se obișnuiră cu beznă, văzu că în cameră mai sunt cel puțin două persoane. Pe patul de-alături se auzea ceva vânzoleală.

Soloviov desluși două siluete, una culcată, cealaltă șezând. Cea care ședea încerca fără succes să o reanime pe cea culcată. Îi zgâlțâia capul, îi șoptea ceva la ureche, dar cea culcată se apăra apatic, zicea ceva, șoapta îi era înăbușită, rezulta din tonul ei că vrea să doarmă. După câteva indicii nu prea clare,

Soloviov bănuia că atacul îl dădea sărbătorita. Bănuiala i se confirmă atunci când, pierzându-și răbdarea, Ekaterina zise deodată tare și cu patimă:

— Dacă nu vrei tu, o s-o facă alții.

Soloviov își încordă atenția, presimțind că urmează ceva rău. Speră că persoana culcată nu va lăsa să evolueze lucrurile după scenariul imaginat de el, dar vocea acesteia răsună la fel de tare:

— Succes.

Era vocea lui Mahalov. Nici urmă de gelozie în vocea lui.

Jurnalista începătoare făcu un salt zgomotos pe patul lui Soloviov. El își strânse ochii cât putu de tare. Ekaterina îl scutură de umăr, dar el nu se trezi. O clipă mai târziu el îi simți degetele pe fermoarul jeanșilor. Soloviov putea să nu se trezească, dar să se împotrivească în timp ce dormea era o faptă pe care n-o putea justifica.

— E gata să facă amor cu mine, zise Ekaterina, deși doarme adânc. Spre deosebire de tine, care ești treaz.

Se auzi cum cineva trage apa la toaletă și, lipăind cu târlă, se întoarce în cameră.

— Nu-ți face iluzii, mormăi Mahalov. N-are nici o treabă cu tine. El visează altă Larionovă.

În septembrie și octombrie Soloviov a lucrat intens în arhive. A terminat capitolul despre prima jumătate a anului 1920 și s-a apucat de a doua jumătate a aceluiași an. La 1 octombrie tânărul istoric a trecut la evenimentele din Războiul Civil petrecute în octombrie, și asta i s-a părut că e un semn bun. Începea să intre în rezonanță cu realitățile de atunci care făceau obiectul cercetării sale.

Luna octombrie, una dintre cele mai nenorocite luni pentru Rusia, s-a dovedit a fi la fel de nenorocită și pentru Mișcarea Albilor din Crimeea. Armata Albă bătea în retragere. După ce suferise înfrângerea de la Kahovka, părăsea, nerenunțând la luptă, nordul Tauridei și se îndrepta spre Perekop, de care erau legate unele planuri ale generalului Larionov.

Efectivul Armatei Albe care lua parte la defensivă era apreciat de Soloviov la circa 25 000 - 27 000 de oameni (în timp ce A. Dupont îl umfla nejustificat, vorbind de 33 000 - 35 000)¹. Forțele soldaților roșii numărau, în opinia istoricului, circa 130 000 de oameni (A. Dupont vorbește de 33 000 - 35 000)². Cifrele nu luau însă în considerare toate pierderile suferite de albi la apărarea nordului Tauridei, lucru asupra căruia Soloviov s-a oprit cu obstinație. Cercetătorul a subliniat că datele pot fi prezentate, cu un grad mai mare sau mai mic de precizie, numai pentru unele părți din efectivul armatei:

¹ A se vedea Dupont A., *Enigma generalului rus*, SPb, 1995, p. 237. (N. a.)

² *Idem*, p. 238. (N. a.)

Regimentul de gardă mixt . . .	400 de baionete și săbii, 3 tunuri
Divizia 13 infanterie	1 530 de baionete și săbii, 20 de tunuri
Divizia 34 infanterie	750 de baionete și săbii, 25 de tunuri
Divizia Kornilov	1 860 de baionete și săbii, 23 de tunuri
Divizia Drozdov	3 260 de baionete și săbii, 36 de tunuri
Divizia Markov	100 de baionete și săbii, 21 de tunuri

Faptul că soldații roșii erau de patru-cinci ori mai numeroși decât alții se explica prin acordul de pace încheiat separat, fără știința generalului, între soldații roșii și polonezi. Tratatul le-a dat roșiilor libertate de acțiune. Luând forțe considerabile de pe frontul de vest, ei le-au aruncat în sud împotriva Armatei Albe. Situația albilor a devenit critică.

Pentru Armata Albă rămânea din țara imensă doar un pic de pământ înconjurat de mare. Îl lega de continent istmul îngust spre care se îndreptau trupele în retragere. De cel care avea să ajungă primul pe istm depindea soarta Armatei Albe: izolată de Crimeea, ea nu avea nici o șansă de salvare. Dar nu numai armata era problema, și nu în măsură atât de mare. Odată cu nimicirea trupelor albilor, erau sortite pieirii miile de oameni care s-ar fi retras cu aceste trupe în Crimeea. Ei n-ar fi reușit să fie evacuați.

Generalul se grăbea. Avea un mic avantaj ca timp și se temea să nu-l piardă. N-a lăsat trupele să-și tragă sufletul după luptele de la Kahovka, le-a deplasat prin nordul Tauridei spre sud-est. N-a stat cu brațele încrucișate. Revăzând în gând episoadele luptelor de la Kahovka, se bizuia încă pe forța disperării soldaților săi, pe curajul ieșit din comun al celor condamnați să moară. Dar când a început acest ciudat marș de abandonare a luptei, generalul a simțit pentru prima dată apropierea sfârșitului.

Spre Perekop nu se deplasa o armată. Pe întinderea înghețată a nordului Tauridei se deplasau coloane dezordonate de somnambuli. Aplecat în șa, generalul se uita la fețele soldaților săi și le vedea *oboseala de moarte*. Știa prea bine cum arată un chip obosit de moarte. Îl văzuse la aceia care înghețau în

troienele de zăpadă. La aceia care, ridicându-se în picioare cât erau înalți, se duceau în bătaia mitralierelor. Dar niciodată nu văzuse expresia asta pe fețele tuturor. Generalul începea să înțeleagă că acum nu pierdea o luptă anume, fie ea și foarte importantă. Cu fiecare minut care trecea îi devenea tot mai clar că războiul era pierdut definitiv.

Armata lui nu mai putea să lupte. Cauza nu era faptul că era prost echipată (și era într-adevăr prost echipată) și că nu avea muniție suficientă (și era într-adevăr insuficientă). Nu constituia o problemă nici faptul că armata era demoralizată: generalul reușise să reînvie spiritul de luptă al soldaților și după înfrângerii mai urâte. Cauza era faptul că armata *își epuizase resursele*. Chiar această era expresia folosită de general în telegrama către trimișii străini, expediată la jumătatea drumului către Perekop. În telegrama de răspuns, trimișii ceruseră o întâlnire de urgență. Aveau nevoie de explicațiile generalului. Dar ce rost avea această întâlnire? Ce să le explice?

Dând drumul frâului, generalul a scos din porthart o foaie de hârtie și un creion. Calul a trecut la pas. După ce s-a gândit puțin, generalul le-a scris că în ochii soldaților lui nu mai vede mânie. Nu vede nici bucurie. Nici spaimă. Nici măcar suferință. Nu vede în ei decât o infinită dorință de a fi lăsați în pace. Cum se face, se întreba generalul, că un lucru își pierde dintr-odată toate calitățile? De ce magnetul se demagnetizează? De ce sarea încetează să fie sărată? După ce a recitit cele scrise, generalul a împăturit cu grijă foaia în patru și a rupt-o în bucăți mici. Ele au zburat în spatele lui ca niște fulgi mari de zăpadă.

Soldații nu se puteau încălzi. Își îndesau paie sub postavul subțire al mantalelor, dar nu ajuta la nimic. Uneori, soldații aprindeau bulgări de ciulini ca să-și țină măcar un minut degetele înțepenite deasupra lor. Rafalele de vânt rostogoleau ciulinii și, în amurgul care se lăsa peste stepă, se vedeau zburând mici sfere de foc. Vântul arunca țepi de gheață în fețele soldaților, se strecura sub mantale și lua puținul pe care-l mai aveau trupurile lor vlăguite.

Soldații aveau nevoie de somn. După două zile și două nopți de luptă neconținută, unii adormeau în mers. Legănați de mersul în cadență, ei închideau fără voie ochii și continuau să mășăluiască dormind. Artileriștii s-ar fi așezat pe afeturi, dar generalul le interzisese să doarmă. Dacă adormeau, puteau să cadă de pe afeturi și nimereau sub roți.

Generalul le-a interzis să se culce în căruțe. Îi scula din căruțe pe răniții care se mai puteau deplasa și-i puneă să meargă. Și ei mergeau blestemându-l pe general cu tot cu ordinele lui. Se țineau de marginile căruțelor, lăsau pe zăpadă o dâră de sânge, își târau bandajele, dar mergeau. Și rămâneau în viață. Cei grav răniți, cei care zăceau nemișcați, nu aveau cum să se încălzească. Strigau că îngheață. Îi acopereau cu mantale, cu saltele și cu zdrențe, și tot nu puteau să se încălzească. La capătul marșului cei mai mulți degeraseră.

Încercând să îndrepte o manta care atârna dintr-o căruță, generalul s-a lovit de ceva lung și dur. Era brațul unui soldat înghețat. Ținea mantaua în încheștarea morții. Generalul s-a depărtat brusc și, o vreme, s-a uitat cum se târâia mantaua după căruță.

Bucătăriile de campanie nu mai aveau provizii. Generalul a ordonat să le fie dat răniților din puținul rămas. Dar nu rămăsese decât o supă chioară. Supa asta nu-i putea sătura pe răniți. Zăceau în căruțe și se uitau mereu în sus, nu simțeau nimic în afară de frig. Frigul acela era un frig cosmic, venit de la stelele nepăsătoare, aflate departe.

Era atât de frig, încât soldaților li se părea că nu se vor mai încălzi niciodată. Că nu se vor mai încălzi și nu se vor mai sătura de somn. Mulți voiau să moară, și generalul știa asta. Le-a interzis soldaților să se gândească la moarte.

— Care dintre voi va muri, a spus generalul, se va pomeni într-o groapă neîncălzită.

Nici un răspuns.

— Va îngheța pentru vecie, a spus generalul.

Soldații mergeau într-o tăcere totală. Se temeau că odată cu ultimele cuvinte aveau să se ducă ultimele rămășițe de

căldură. Se auzeau doar tropotele cadențate al cailor, scârțâitul roților și pârâitul poleiului sub roțile tunurilor. Și gemetele răniților. După o vreme (le slăbise senzația scurgerii timpului), s-a adăugat un sunet slab de sticlă. Generalul s-a tras într-o parte și a văzut cum pe pietrele de la mal gheața se fărâmița. Soldații în retragere ieșeau la Sivaș. Lacul sărat prinsese o pojghiță subțire de gheață.

Undeva departe a răsunat o explozie. Apoi, mai aproape. Din nou, departe. Era tirul artileriei soldaților roșii. Părea că trag la întâmplare. Trupele în retragere n-au micșorat pasul. Uneori obuzele cădeau la câteva zeci de metri de coloane. Înălțau în mare trombe de apă care sclipeau scurt și sumbru în lumina lunii. Din când în când se rupeau în bucăți cu un pocnet uscat, asurzitor, și generalul a înțeles că Sivașul înghețase pe alocuri până la fund. Descoperirea asta l-a descumpănit rău.

— Generalul Vinter, a șoptit Larionov. A apărut mai devreme cu o lună decât trebuia.

Pe la două noaptea au văzut focuri îndepărtate. Nu prevesteau nimic bun, și generalul știa asta. Focurile acelea însemnau că unitățile roșiilor reușiseră să înconjoare armata lui dinspre est și să ajungă primele la istm. Era posibil ca Sivașul să fie înghețat în unele locuri atât de tare, încât roșiii să-l traverseze dinspre satul Stroganovka. Și să aștepte în drum trupele în retragere ale generalului Larionov. Focurile însemnau moarte, dar deplasarea soldaților lui a continuat.

Generalul nu excludea o asemenea evoluție a evenimentelor, dar o socotea puțin probabilă. Ghicise că roșiii vor să-i ia prin surprindere, dar contase pe Sivaș, care în mod obișnuit nu îngheța. Socoteala nu era bună. Îi rămânea speranța că reușise să traverseze Sivașul doar un detașament de avangardă al roșiilor.

Generalul nu și-a putut imagina că pe gheața subțire, prima din anul acela, puteau traversa cavaleria, și cu atât mai puțin piesele de artilerie. Nu și-a putut imagina că, în timpul retragerii albilor în condiții dezastruoase, reușiseră să răzbească până acolo forțele cât de cât importante ale dușmanului. Și totuși — oricâți vor fi fost —, roșiii ajunseseră primii pe istm. Cu tot

gerul năprasnic. Traversând Sivașul abia înghețat. Armata lui arăta ca un cal istovit. O istovise el sperând că o va salva. Pentru prima oară în viață generalul își supunea soldații unor asemenea încercări. Pentru prima oară în viață simțea că înfrângerea era inevitabilă.

A câta oară cerceta cu atenție chipurile soldaților, așteptând parcă să i se sugereze o soluție. Gerul le netezise trăsăturile, fețele nu mai exprimau nimic. Mustățile și bărbile erau pline de chiciură. În ochii soldaților vedea numai focurile arzând în depărtare. Oare bănuiau ce înseamnă focurile acelea? Și chiar dacă ghiceau, căldura focurilor îi ispitea într-atât, încât era imposibil să-i oprești să se ducă într-acolo.

Generalul n-a încercat să-i oprească. Tot moarte însemna să-i țină pe loc. Pe câmpul gol, fără nimic care să le apere, trupele lui ar fi fost măturate de forțele mai numeroase ale roșiilor. Singura șansă de salvare rămânea ocuparea pozițiilor în Perekopul bine întărit. Pentru asta era nevoie să recurgă la o acțiune imposibilă: atacul.

— La luptă, a spus generalul, și cuvintele i-au fost înghițite de viscol.

Generalul a spus tare ca să se audă și nimeni nu l-a auzit. A înțeles că nu avea rost să repete. A dat pintoni calului și a galopat spre coloana din frunte.

De ce aprindeau focurile soldații roșii? De ce nu continuau să înainteze spre Perekop? Nu puteau? Au făcut un scurt popas ca să se încălzească? Aceasta avea să rămână una dintre enigmele războiului. După părerea lui Soloviov, nici roșiii nu credeau că dușmanul va ajunge în zonă atât de curând. Potrivit tuturor calculelor făcute, generalul nu putea să apară cu armata lui mai devreme de dimineața următoare. Probabil că roșiii nu se așteptau ca generalul să recurgă la acțiuni imposibile, și își aprindeau liniștiți focurile. Chiar și neliniștiți de-ar fi fost, fără focuri n-ar fi supraviețuit într-o noapte ca aceea.

Soloviov a pus nepăsarea incredibilă a soldaților roșii pe seama gerului: erau înghețați tun. Li se îngustaseră vasele de sânge din creier. Așa explica istoricul faptul că nu puseseră

soldăți de pază. Ei au văzut că au de-a face cu Armata Albă abia atunci când, în viforul dezlănțuit, le-a apărut în față silueta unui călăreț.

— Cine ești? au întrebat de lângă foc.

— Ai noștri, a răspuns generalul.

S-a apropiat încet de foc, și l-au recunoscut. Nu puteai să nu-l recunoști. Chiar și atunci, în 1920, în absența televiziunii și a revistelor lucioase, generalul era unul dintre puținii oameni pe care îl știau toți. Văzut de jos, părea un uriaș. O statuie.

Lângă foc nu s-a mișcat nimeni. Așa îți ții respirația când fulgeră. Așa te prefaci că nu exiști, sperând că o să dispară. Dar generalul n-a dispărut. Creștea cu fiecare vâlvătaie a focului, el și calul lui. Din întuneric a ieșit comandantul roșiilor. A încremenit. Brațul s-a întins de la sine ca să dea onorul.

— Excelența Voastră...

— Pe loc repaus, a spus generalul.

Prin spatele generalului trecea armata lui, iar el se uita la cei care ședeau lângă focuri. Aceștia nu s-au clintit, se uitau la general. La picioarele calului mișcându-se nervos, la crupa care îi tremura ușor. Calul murg s-a făcut alb sub ochii lor. Alb s-a făcut și generalul: albe îi erau mantaua, gluga, frâul din mâini. Fața era și ea albă. Niciodată nu văzuseră un general atât de alb. Încet, parcă înaintând anevoie prin mâl, cavaleria trecea prin fața ochilor soldaților. Trecea pedestriimea. Trecea armamentul greu. A durat mult, dar nimeni nu și-a dat seama cât de mult. Timpul s-a oprit. Când a trecut ultimul infanterist, generalul a dat din cap în tăcere și a pierit în întuneric.

De Perekop s-au apropiat în zori. Generalul a ordonat să fie dărâmate toate construcțiile rămase și să se aprindă cu ele focurile. Din Djankoi venea pe calea ferată o garnitură cu alimente și cu lemne. Generalul a inspectat starea fortificațiilor și a ordonat să se întindă sârmă ghimpată în locurile unde fusese ruptă. Avea de gând să întindă o tabără de corturi, dar a înțeles că acum era cu neputință. A ordonat ca nimeni să nu se culce pe zăpadă. Într-o clipă au adormit toți, în afară de cei

puși în posturile de pază, aceștia urmând să se schimbe la fiecare oră. Mai mult de atât nu mai aveau putere să facă.

La Djankoi, pe general îl așteptau trimișii străini, pe care îi disprețuia. Nu-și punea mari speranțe în întâlnirea cu ei. Și totuși, s-a hotărât să meargă la întâlnire. Se gândea la evacuarea armatei. A plecat la Djankoi, lăsându-l în locul său pe generalul Șatalov.

Generalul a călătorit în vagonul blindat pe calea ferată construită de el. A simțit că amețește din pricina căldurii din vagon și a zgomotului făcut de roți. Se simțea ca în copilărie. Era bucuros, simțea că e nemuritor.

— Bucurie și nemurire, a rostit generalul.

În ultimul timp starea asta îl copleșise de câteva ori, și se gândise că probabil avea să moară în curând. Ideea asta a fost ultima care i-a trecut prin minte înainte să adoarmă.

L-a trezit fluieratul prelung al unei locomotive. Era un tren care trecea pe lângă vagonul lui. Au oprit într-o gară.

— Djankoi? și-a întrebat generalul ordonanța.

— Djankoi, a răspuns ordonanța.

Într-o mână ținea o savonieră, în cealaltă un prosop.

Generalul s-a apropiat de lavoar. Deși în vagon era cald, apa era rece, nu se știe de ce, și generalul și-a amintit cum își turnau dimineața apă pe corp la școala de cadeți. Li se făcea pielea de găină. Pe atunci corpul lui arăta altfel. A luat prosopul din mâna ordonanței și și-a frecat fața până s-a înroșit. Avea cu totul altă față.

Membrii misiunilor diplomatice străine s-au adunat în mica sală a Consiliului Municipal. Stăteau pe scaune vieneze de-o parte și de alta a culoarului acoperit cu covor roșu. Culoarul începea de la uși și ducea la o masă lungă de stejar. Când a apărut generalul însoțit de escortă, toți s-au ridicat în picioare. Escorta a rămas la ușă, iar generalul, fără să se uite la nimeni, a străbătut sala. S-a descheiat la manta și s-a sprijinit de masă.

— Părăsim Crimeea, a spus generalul numai din buze. Vom ține Perekopul atât cât va fi necesar pentru evacuarea totală.

Membrii misiunilor diplomatice s-au uitat cu o privire fără expresie la general.

— Trebuie să-mi salvez armata, a continuat generalul. Am nevoie de ajutorul dumneavoastră.

— Este de remarcat că luați deciziile fără să vă consultați cu aliații, a spus trimisul englez.

Generalul a scos din buzunar portțigaretul și l-a deschis cu un sunet melodios.

— M-am adresat regelui dumneavoastră întrebându-l câți oameni primește în cazul evacuării noastre.

Văzând că generalul a scos țigara, ordonanța a întins către el un chibrit.

— Nici măcar nu mi-a răspuns.

Cuvintele generalului s-au amestecat cu fumul țigării.

Trimisul englez a vrut să riposteze, dar generalul a ridicat prevăzător mâna.

— Mă adresez dumneavoastră tuturor: primiți-mi soldații. *Tovarășii* nu vor lăsa pe nimeni viu. Generalul a stins țigara în scrumiera masivă de marmură. Pe nimeni. Am onoarea.

A trecut încet pe culoarul cu covor, dar s-a oprit în ușă.

— Acum o jumătate de an, Anglia m-a împiedicat să pun câmpuri de mine în acuatoriul Odessei. De ce?

Stătea cu capul în jos. Fără să se întoarcă.

— Nu am cunoștință de acest lucru, a spus trimisul englez.

— Eu am. Acum transporturile engleze duc de acolo cereale cumpărate la un preț de nimic de la bolșevici. Cerealele astea sunt îmbibate cu sângele țăranilor ruși.

Generalul s-a întors la Perekop seara târziu. Comandantul detașamentului de recunoaștere i-a raportat că dușmanul reușise cu o zi în urmă să desfășoare forțe considerabile în direcția Perekopului. Generalul a dat din cap. Simțea ritmul în care înaintau soldații roșii, iar în dimineața următoare se aștepta la un atac din partea lor.

Generalul a dat deșteptarea cu o oră înainte să se lumineze. Când a sunat deșteptarea, n-a ordonat soldaților să se adune. A ordonat doar să se întetească focurile.

— Săriți peste focuri! a strigat generalul, și vocea lui a sunat ca un ecou slab în strigătele comandanților de detașamente. Săriți peste focuri! a strigat el încă o dată în liniștea care s-a lăsat.

Câțiva oameni au schițat o mișcare slabă, care s-a pierdut imediat în încremenirea generală. Armata era cuprinsă de letargie. Generalul s-a repezit la focul cel mai apropiat și a început să tragă de cei care ședeau lângă el. Unul după altul, ei se ridicau și-l priveau prostiți, cu ochii în lacrimi. Niciodată nu-și văzuse armata *așa*. L-a cuprins frica pentru prima oară în viață.

Umbla agitat printre focuri, încercând să-și readucă armata la viață. Îi lovea pe soldați peste față și în coșul pieptului. Le striga că o să-i înjunghie ca pe porci.

Le-a dat câte o jumătate de pahar de votcă, dar votca a avut asupra lor efectul unui somnifer. A ordonat să se cânte un marș, dar, din cauza gerului, muzicanții nu-și puteau mișca degetele. Și-a acoperit fața cu mâinile și a dispărut în cortul lui.

Când s-au apropiat de cort ceilalți generali, el a spus:

— Armata asta a murit. Și nu va mai învia niciodată.

În timp ce vorbea, s-a auzit un tunet îndepărtat. Trăgea artileria roșiilor. Des și prost. Obuzele cădeau ba în fața fortificațiilor, ba după ele, la distanță mare. Nu era un tir concentrat de artilerie. Dacă generalul se temea de ceva, asta nu putea fi decât un obuz rătăcit.

Odată lupta declanșată, generalul s-a liniștit. Uitând parcă de izbucnirea lui de o clipă, i-a îndrumat pe artileriști să calculeze corect direcția loviturilor. Se orienta după unicul reper sigur: armamentul greu al roșiilor. L-a folosit la maximum. După douăzeci de minute, artileria roșiilor era terminată.

În liniștea care s-a lăsat, generalul a mai trecut o dată de-a lungul fortificațiilor și s-a convins că ordinul de refacere a lor fusese îndeplinit. Au fost smulși parii rupți și s-au pus în locul lor unii întregi, aduși chiar atunci din Armeansk. N-au apucat să scoată sârma ruptă, au pus alta nouă lângă ea.

— Totul e gata pentru primirea *țovarășilor*, a spus generalul. *Țovarășii* nu s-au lăsat așteptați. A apărut în depărtare primul șir cu soldați îndesați unul în altul din cauza viscolului, și s-a apropiat de linia de apărare. Albii n-au tras, roșiii — nici ei. Mergeau cocârjați, cum merge omul care nu e în stare dimineața să-și îndrepte spinarea. Erau zorii zilei, vremea era rece în golful jilav. Poate că așa mergeau înainte la fabrică. Cu fețele pământii, nedormite. (Și nimeni nu trăgea cu pușca nici acum, nici înainte). Unii aveau la brâu clești de tăiat sârma ghimpată, și asta îi făcea să semene și mai mult cu niște meseriași. Nu erau însă meseriași.

După primul șir a apărut al doilea, după el al treilea, al patrulea... Generalul le-a pierdut socoteala. Părea că șirurile astea se desprindeau din orizont. Năvăleau ca lava vulcanică, fără să le pese de nimic. Nu alegeau ținta, întocmai ca lăcustele. Era o forță oarbă, ca un tot. Masa revoluționară în forma ei supremă de manifestare. Se născuse într-o țară mare, undeva, în profunzimea ei, și se înghesuia acum pe istmul îngust. Generalul știa că masa asta uriașă face cât zece armate ale albilor și că-i va face zob până la urmă și sârma ghimpată, și mitralierele.

Simțea, îndreptate asupra sa, privirile celor aflați în defensivă, așteptând ordinele lui. I se părea chiar că, din cauza pericolului morții, oștile lui se învioraseră puțin. Trăgătorii se instalaseră deja la mitralierele Maksim. Potriveau benzile și mângâiau gura țevii. În gesturile lor nu era încordare, ci, dimpotrivă, cumpătate, și asta îl enerva pe general. Se uita la ceas, dar nu vedea ora. Nici nu era important.

Mitralierele băteau la două mii de pași, iar roșiii erau deja mult mai aproape. Mergeau dezordonat, păreau că șchioapătează când puneau piciorul în iarba degerată. Soldații încercau să păcălească moartea instalată dincolo de plasa de sârmă. N-o priveau în ochi, ca să nu-i atragă atenția, cum nu te uiți în ochii nebunilor. Moartea îi aștepta pe cei tineri, și soldaților li se părea că ea se smintise. O vedeau și își întorceau privirea. Țeava puștilor lor era pe jumătate lăsată. Ei nu se

luptau, aveau altceva de făcut. Mergeau pur și simplu, sărind peste movilițe. Dinspre nord spre sud.

Generalul știa că șirul acela de soldați era sortit pieirii. Voia să le dea soldaților un minut de viață în plus. Voia să-i vadă vii pentru ultima oară. Nu se sătura să-i privească. Să le urmărească înaintarea stângace, fiindcă mișcarea lor era un semn de viață. Chiar și pașii lor țepeni, chiar și mișcările febrile ale mâinilor făceau diferența dintre viață și moarte. Aveau să încremenească într-o clipă, aveau să fie înlocuite cu pacea deplină care deosebește moartea de viață.

Totul va începe la comanda lui. După primul șir veneau alte câteva zeci de șiruri sortite trecerii de la viață la moarte. Viteza de trecere depindea de viteza tirului mitralierelor. Încremenite în așteptare. Totul avea să se producă și fără ordinul lui. Cele două armate nu mai puteau trăi una fără alta.

Generalul încerca cu înfrigurare să-și amintească de partea cui luptă. Știa că e un truc inutil al conștiinței, că fuge de cealaltă problemă, cea importantă, și totuși nu-și putea aminti nimic. Cei din jur se uitau la el cu mirare, transformată repede în panică. Se uitau la el cavaleriștii și infanteriștii. Se uitau artileriștii. Nu auzeau nimic în afară de zgomotul făcut de vânt.

— Foc, a zis în șoaptă generalul.

Ordinul lui a fost doar un norișor de abur. Nu i-au auzit glasul. În secunda următoare însă, mitralierele au lovit în șirurile din față ale soldaților roșii. În ariergardă artileria *începuse să lucreze*. Generalului i s-a părut ciudat că un cuvânt atât de scurt putea avea asemenea consecințe. Doar nu auziseră ordinul. Și-l dăduseră singuri. A văzut cu câtă dibăcie mânuiau pușcașii benzile mitralierelor. Cu câtă concentrare aduceau servanții, preocupați ca furnicile, lăzile cu obuze la tunuri. O salvă urma alteia. Și asta nu-l entuziasma. Nu mai era bucuros să lupte. Știa (salvă de tun) că acum avea o altă armată. Dar poate (salvă de tun) că el era altul. Poate că armata îi împărtășea golul din suflet (salvă de tun). Armata încetase să existe. Murise.

Toți cei din primul rând au căzut fiecare în felul lui. Unii dând dintr-o mână. Alții apucându-se de burtă. Se rostogoleau pe pământ cu urlete neomenești. Alții înțepeneau și, cuprinși de o liniște nefirească, se prăbușeau în tăcere la pământ. În golurile formate intrau alți oameni. Primul șir nu mai era de mult primul. Pe măsura apropierii lui, mitralierele ocheau tot mai precis, nimicindu-l în întregime. În locul lui a venit primul șir cu oameni vii, un straniu triumf al vieții, s-a gândit generalul.

Câțiva s-au desprins din șir și au alergat la sârma ghimpată. Au încercat să-și folosească cleștii, să taie măcar un fir de sârmă înainte să moară. N-au apucat s-o facă. I-au ucis focurile trase imediat din câteva puști. Cei care trăseseră și-au făcut semne. Au înțeles că cei uciși erau eroi.

Chipurile mitraliorilor erau transpirate și severe. Așa trebuie că le aveau îngerii morții, s-a gândit generalul. În orchestra asta îngrozitoare, mitraliorii erau vioara întâi. Turnau apă în gura mitralierelor, căuș după căuș, dar apa nu reușea să răcească metalul. Temperatura lui se simțea chiar și prin mănuși.

Roșiii aveau mulți oameni, nu-și numărau pierderile. Generalul nu mai văzuse niciodată ca niște comandanți să-și sacrifice cu atâta calm soldații. Timp de multe ore, roșiii au atacat frontal. Atacul a fost lipsit de sens din punctul de vedere al științei militare. Ce puteau face ei? Să primească toate gloanțele? Să acopere cu corpurile lor toată sârma? Din punctul de vedere al crudei realități, atacul n-a avut nici o lacună. Nu i te puteai opune la nesfârșit.

Soldații știau că sunt victime. Știa și generalul care nu-și îngăduise vreodată să jertfească atâția oameni. El înțelegea că odată cu roșiii vine o nouă realitate, construită pe alte baze. Cum n-o înțelegea sau o înțelegea prost, o respingea îngrozit din start. Și a continuat să i se împotrivescă.

Odată cu asfințitul de toamnă, venit devreme, atacul roșiilor a încetat. S-a pierdut în semiîntuneric. Sunetele se des-trămau ca zgomotul apei la reflux. Fără s-o auzi, fără s-o vezi. Dezvăluind tot ce se află în adâncul ei. În locul șirului solda-

șilor roșii, zăceau trupuri peste tot – cât lăsa întunericul să se vadă. Zăceau în rând, unul câte unul. Unul peste altul. Zăceau atârnați de sârma ghimpată. Unii mișcau. Generalul a trimis o trupă cu sanitari să-i adune pe cei vii. A lăsat în seama soldaților roșii să-i îngroape pe morți. Generalul se pregătea să cedeze Perekopolul.

Soloviov a descris cât se poate de detaliat cum s-a pregătit generalul pentru ultima operațiune militară condusă de el. Operațiunea consta în asigurarea retragerii trupelor spre porturi. În cazul dat, nu mai era vorba de pregătirea unei victorii strălucite, ci de salvarea vieții soldaților. Era – spunea istoricul – o organizare a înfrângerii cu pierderi cât mai mici, nu mai puțin strălucită în felul ei decât victoriile anterioare.

Înainte de orice, generalul a dictat un ordin prin care pune la dispoziția Armatei Albe toată flota înregistrată în porturile Crimeii. De asemenea, stabilea cinci porturi din care urma să se facă evacuarea. Acestea erau Sevastopol, Ialta, Eupatoria, Teodosia și Kerçi. Dar lucrul cel mai important, și care i-a zguduit pe toți, a fost ordinul privind deplasarea infanteriei albilor spre sud.

Trebuia procedat fără întârziere – fără zgomot, fără stingerea focurilor, cu minimum de echipament. Infanteria, cu efectivul cel mai numeros și cel mai ușor de deplasat, urma să se îndrepte pe ascuns spre porturi și să înceapă să se îmbarce. Rămâneau cavaleria, servanții de mitralieră și o parte a artileriei. Aceștia acopereau plecarea regimentelor de infanterie ale Armatei Albe. În momentul când ultimul regiment ajungea în port, apărătorii Perekopolului urmau să părăsească pozițiile și să plece în grabă spre porturi. Acesta era planul generalului. El l-a expus apropiaților săi și nimeni n-a avut vreo obiecție. Nimeni nu avusese niciodată vreo obiecție.

Generalul umbla încet de-a lungul liniei de apărare privind de aproape fețele celor ce rămăseseră atârnați în sârma ghimpată. Pe fețele acestea se vedea încă suferința. Generalul știa că peste câteva zile expresia asta va pieri. Va pieri orice expresie. Mai ales dacă vremea se va încălzi.

O stranie trecere în revistă și un fel straniu de a sta în front, care contravenea disciplinei militare. Cei inspectați stăteau cu genunchii îndoiți, cu călcâiele întoarse, cu brațele aruncate peste sârmă. Stăteau cum puteau, și mai mult nu se putea cere de la ei. Generalului i se părea că oamenii aceștia nu erau încă morți de tot, că de ei nu se atinsese încă descompunerea. Le cerceta fețele, sperând să găsească măcar o urmă din ceea ce desparte viața de moarte.

S-a oprit lângă un elev de școală militară, un soldat de șaisprezece ani. Gulerul mantalei îl împiedicase să cadă pe pământ, agățându-i-se într-un ghimpe de sârmă. Generalul i-a îndreptat gulerul, așa cum făcea la o inspecție normală. Acum gulerul arăta aproape firesc: stătea ridicat. Obrazul și bărbia elevului erau sfâșiate: înainte să rămână atârnat de guler, căzuse cu fața în sârmă. În mâna dreaptă ținea încă strâns cleștele.

Pe omul care stătea alături de elev l-a recunoscut imediat. Nu putea să nu-l recunoască, deși se despărțiseră de zece ani. Își aminti vocea lui firavă, tonul calm, privirea lui plină de condescendență. Acum privirea aceea era mai degrabă mirată. Avea un singur ochi. În locul celui alt ochi se căsca o gaură însângerată. Generalul și-a amintit noaptea de iarnă la Petersburg, votca la cârciumă. Senzația de imponderabilitate, starea de bine pe care o degajau toți. Complicitatea lor la bucuria petrecerii. Rușinea insuportabilă a celui care își neglijează datoria. În fața lui era Lanskoi.

Stătea cu capul lipit de un par. Cu amândouă brațele peste sârmă. Generalul le-a văzut atârând fără viață. Ca într-un teatru de marionete. O păpușă care vorbește cu spectatorul. Comparația i s-a părut nelalocul ei, dar exactă.

Ce putea comunica publicului Lanskoi? Că era erou? Că, disprețuind moartea, se aruncase în sârma ghimpată? Dar nu asta era adevărul... Lanskoi se aruncase în sârma ghimpată fiindcă disprețuia viața. Probabil că din aceeași cauză trecuse la roșii. Generalul s-a apropiat de Lanskoi și a încercat să-i închidă ochiul. Genele i-au trosnit cu un zgomot abia perceptibil, dar ochiul nu s-a închis. Generalul l-a îmbrățișat. S-a

lipit de obrazul înțepenit. Pe obrazul lui Lanskoi a curs o lacrimă și a înghețat pe loc. Era lacrima generalului.

— Să fie îngropat, a ordonat generalul.

Trupele lui au plecat aproape pe neauzite. Scârțâit de cizme, înăbușit de rafalele de vânt. Simfonie de rămas-bun, s-a gândit generalul. Cu singura deosebire, și-a spus, că oamenii lui nu vor stinge focurile: numărul focurilor trebuie să rămână același cu cel dinainte¹. Pentru ca numărul mic de soldați să nu fie descoperit prea devreme. Asta era în esență planul generalului.

S-a apropiat de unul dintre focuri. Căpitanul de la unitatea medicală, Kologrivov, întreținea focul. Era unul dintre cei care rămâneau la Perekop până la sfârșit.

— Să trăiți, Excelența Voastră, a luat Kologrivov poziția de drepti în fața generalului.

— Pe loc repaus, căpitane.

S-a așezat în fața lui Kologrivov. A împins o bucată de lemn arsă pe o parte mai spre mijlocul focului.

— Mă interesează cum se trece de la viață la moarte, a spus generalul.

— E inevitabilă, Excelența Voastră.

— Asta știu. Cum se produce?

— Sunt două căi: naturală și nenaturală. Cea naturală...

— Cea naturală nu mai e o amenințare pentru noi acum, l-a întrerupt generalul. Vorbește-mi de a doua. Vino încoace.

L-a luat pe Kologrivov de cot și l-a dus la sârma ghimpată. Trecând pe lângă cortul statului-major, generalul a luat felinarul cu gaz lampant. Un cerc larg de lumină pâcloasă înainta odată cu ei.

În partea grilajului de care s-au apropiat, atacatorii reușiseră să doboare un stâlp. Atârna de sârmă aproape atingând pământul. Alături de el atârnav treizeci de cadavre. Aparțineau unor

¹ Vișnevski G.P., „Procedee cu efect extramuzical în creația lui J. Haydn“, în *Paza contra incendiilor*, nr. 2, 1980, pp. 27-49. (N. a.)

elevi de școală militară din armata roșiilor (deja nu mai aparțineau, s-a gândit generalul). Alte câteva cadavre zăceau pe pământ. Pe porțiunea asta a liniei de apărare se vedea ce avea să urmeze.

Generalul a luminat unul dintre cadavrele de pe sârmă. Trupul atârna într-un fel deprimant – cu brațele desfăcute, cu capul aproape atingând pământul. Kologrivov a apucat umărul celui ucis și l-a întors pe spate. Celelalte două trupuri s-au legănat cu un scrâșnet.

— E tăiată aorta, a arătat spre cadavru Kologrivov. A curs din ea nu doar un litru de sânge.

— Nu unul – asta ce înseamnă? a întrebat generalul. Trei? Cinci? Zece?

— Omul are în total cinci-șase litri de sânge. Din el au curs cel puțin doi litri și jumătate.

Generalul a îndreptat felinarul spre pământul de sub sârmă. Pământul era roșu-purpuriu. Sângele înghețase pe măsură ce se scursese. În cercuri concentrice. Ca o lavă. În corp era cald încă, dar pe pământ înghețase.

— Sângele circulă prin vasele de sânge ale organismului viu, a spus Kologrivov.

— Ce-i lipsește organismului ca să fie viu? a întrebat generalul.

— Sângele. Cam doi litri și jumătate. Să vă spun cu ocazia asta că sângele reprezintă o treisprezecime din greutatea corpului omenesc.

— Poți să vezi cum funcționează organele în ansamblul lor, dar din asta nu rezultă viața. Generalul mișcă în cerc felinarul. Viața ca atare.

— Într-o sută de grame de sânge sunt șaptesprezece grame de hemoglobină.

— Dacă îi dai elevului ăstuia doi litri și jumătate de sânge, el tot nu învie.

— Nu învie. Kolgrivov s-a lăsat pe vine în fața unuia dintre cei care zăceau pe jos. Omul ăsta a fost lovit cu sabia în țeastă. Puneți lumina, Excelență... Așa e, i-a fost spintecat lobul temporal drept.

— Dumneata mi-ai explicat cauza morții lor, dar mie deocamdată nu mi-e clar... Generalul se chinuia să-și găsească cuvintele. Poate că toată problema e că nu mi-ai explicat cauza vieții lor.

— Nu se poate explica viața omului. Numai moartea poate fi explicată. Kologrivov l-a mângâiat pe cel ucis pe părul ca sârma. Sabia a intrat în lobul temporal vreo cinci centimetri. După părerea mea, n-a avut nici o șansă. E interesant că lobul temporal drept răspunde de libido, de simțul umorului, de memorarea evenimentelor, a sunetelor și a imaginilor.

— Asta înseamnă că, murind, soldatul nu-și mai amintea nici evenimentele, nici sunetele, nici imaginile?

— Nu mai avea nici simțul umorului. Și-i lipsea libidoul. Moartea asta face parte din categoria celor nenaturale.

Undeva în depărtare, surd, parcă prin somn, a bubuit un tun. Ecoul lui s-a rostogolit pe cer și a amuțit.

— De fapt, a spus generalul, cine știe ce e natural și ce nu e natural?

— Menționez, apropo, că creierul omului cântărește în medie o mie patru sute șaptezeci de grame.

— Poate că naturală e moartea care îi vine omului când e în deplinătatea puterilor?

— În condițiile în care volumul lui este de o mie patru sute cincizeci și șase de centimetri cubi.

— Poate că moartea în punctul culminant are logica ei?

— Și este făcut în proporție de optzeci la sută din apă. Asta ca să știți.

— De ce se așteaptă momentul decrepitudinii, al descompunerii?

Căpitanul s-a ridicat în picioare.

— Pentru că, Excelența Voastră, de un astfel de corp nu-ți mai e milă.

Generalul s-a uitat atent la Kologrivov. S-a apropiat de el și l-a luat pe după umeri.

— Ei, sigur că da, moartea se lipește doar de corpul omului. Am uitat pur și simplu ce-i mai important.

Soloviov continua s-o caute pe Liza. Complicațiile neașteptate de care se lovise la universitate nu erau o piedică pentru el, îl făceau însă să fie mai prudent. Își dădea seama că un contact direct cu deținătoarele numelui drag lui ascunde unele pericole. Adresându-se altor instituții de învățământ, se folosi în primul rând de documente: analiza lor atentă îi permise să reducă contactele personale la minimum.

Fără să știe în care dintre orașele universitare se afla Liza, Soloviov hotărî să-și încerce norocul la Moscova. Faptul că putea comunica prin poștă a înclinat balanța în favoarea ei. Având în vedere experiența deloc simplă a cercetărilor pe teren, calea aceasta i se păru tânărului istoric cea mai puțin riscantă.

Soloviov îi scrisese rectorului Universității din Moscova o scrisoare lungă, prin care îl ruga să manifeste înțelegere față de cererea lui. Scrisoarea o compuse într-un stil neoficial, și chiar povesti despre prietenia lui din copilărie cu cea pe care o pierduse (vai, în mare parte din vina lui!). Ca să fie mai convingător, Soloviov aminti și de triumghiul de cititori format din el, Nadejda Nikiforovna și Elizaveta (Liza, fata pe care o căuta). Nevrând să facă o impresie de om ușuratic, nu pomeni nimic despre cele petrecute între el și Nadejda Nikiforovna.

Soloviov își punea mari speranțe, nu știa nici el de ce, în cererea adresată Universității din Moscova și aștepta cu nerăbdare răspunsul. Habar nu avea cât fac scrisorile de la Petersburg la Moscova, dar presupunea că nu foarte mult. Din cursul de literatură rusă de la universitate își amintea că scrisorile lui Dostoievski făceau din Germania vreo patru-cinci

zile. Punea la socoteală și revoluția tehnică, așa că se gândea că scrisoarea avea să facă vreo două zile de la Petersburg la Moscova și tot atât pe drumul înapoi. Vreo trei-patru zile, cam atât îi lăsa timp rectorului să-i rezolve problema.

Spre mirarea lui, răspunsul n-a venit nici după zece zile. N-a venit nici după douăzeci de zile, nici după o lună. Soloviov avea de gând să trimită încă o scrisoare la Moscova, dar se temea să nu pară sâcâitor. Ca să nu piardă vremea, se hotărî s-o caute pe Liza la celelalte instituții de învățământ din Petersburg. Soloviov încremeni când deschise ghidul pentru admiterea la instituțiile de învățământ superior. Numărul lor depășea orice limită rezonabilă.

Mai întâi, Soloviov se adresă Universității Pedagogice „A.I. Herzen“, un simplu institut până nu demult. Instituția, ale cărei posibilități se extinseseră după schimbarea titulaturii, nu numai că o descoperi printre studenții ei pe Elizaveta Lario-nova, dar îi și permise lui Soloviov să-i cunoască personal activitatea.

Când intră la decanatul Facultății de Filologie, Soloviov își auzi bătăile inimii. Ecoul lor răsună până la plafon, unde doi muncitori băteau în același ritm cuiele ca să fixeze un cablu. Soloviov fu rugat să aștepte. În cazul că era nevoie de o confruntare a datelor, el știa anii când Liza începuse și terminase școala. Erau și anii lui. Ce mai putea să cuprindă ancheta? El își încrucișă mâinile pe piept ca să-și înăbușe bătăile inimii. Muncitorii reduseră și ei ritmul. Întindeau un cablu verde pe un perete roz, și fețele lor erau triste. O persoană de la decanat aduse o mapă subțire și i-o întinse lui Soloviov.

— Ea este?

Soloviov nu avu nevoie de rezultatele anchetei: în colțul stâng al formularului era lipită o fotografie. Era mică, dar nici nu trebuia mai mult ca să se edifice.

— Nu.

Soloviov nu-și pierdu curajul. Se adresă tuturor institutelor, chiar și celor unde era improbabil s-o găsească. Uneori îi dă-deau informațiile la telefon, alteori i se cerea să vină la fața

locului. Nu de puține ori i-au spus să nu-i mai bată la cap și i-au închis telefonul. În asemenea cazuri, Soloviov se ruga insistent. De câteva ori a cumpărat bomboane pentru funcționarele de la rectorat. Una dintre ele l-a întrebat în glumă dacă nu poate ea s-o înlocuiască pe Liza. Soloviov avea impresia că lista instituțiilor de învățământ nu se va sfârși niciodată.

După alte două săptămâni, au găsit o Elizaveta Larionova, studentă la Institutul de Cultură Fizică „P.F. Lesgaft”. Auzind de numele ei la telefon, Soloviov luă un taxi și se duse la institut. N-a avut timp să se gândească ce legătură avea Liza cu sportul.

La rectorat l-a întâmpinat o femeie în vârstă, lată în umeri, se vedea că e o fostă sportivă. Măsurându-l pe Soloviov cu privirea, îl întreabă de înălțime.

— Un metru șaptezeci și nouă, răspunse Soloviov.

De când o căuta pe Liza, nu-l mai mira nimic.

— Înălțimea Elizavetei noastre e de doi metri și patru centimetri, zise femeia. După o clipă de tăcere adăugă: Deci nu sunteți sportiv?

După expresia feței, Soloviov înțelese că nu glumea.

— Sunt istoric. Doi metri și patru centimetri – asta era înălțimea lui Petru I. Elizaveta are un viitor măreț.

— E o fată bună. Face parte din selecționata orașului la baschet.

Și îndreptă lampa de pe masă. Fața îi era la fel de serioasă ca înainte.

Abia la sfârșitul lui octombrie sosi avizul pentru scrisoarea recomandată de la Moscova. Întorcându-se de la bibliotecă, Soloviov o descoperi în cutia poștală. Era invitat la poștă cu cartea de identitate ca să primească scrisoarea. În timp ce închidea cutia, Soloviov se gândi că o astfel de formalitate exclude posibilitatea unui răspuns negativ, era totuși vorba de o scrisoare recomandată.

Se înființă la poștă cu zece minute înainte de deschidere. Inima destinatarului bătea să-i iasă din piept. După ce semnă de primire, rupse plicul chiar la ghișeu și începu să citească.

Era semnată de prorectorul pentru probleme administrative (numele era al unei femei) și-i făcea cunoscut că, într-adevăr, Larionova Elizaveta Filipovna studia la Universitatea de Stat din Moscova. Urma informația – aici tonul scrisorii devenea mai puțin oficial – că aceasta nu era Elizaveta pe care o căuta istoricul din Petersburg. Elizaveta din Moscova avea treizeci și nouă de ani și era înscrisă la cea de-a doua facultate. În încheierea scrisorii, femeia-prorector îi ura lui Soloviov succes în căutările sale și își exprima speranța că avea s-o găsească negreșit pe Elizaveta lui. Judecând după data poștei, urarea fusese făcută exact cu o lună în urmă.

Soloviov avea de gând să iasă din clădire, dar se întoarce și ceru să-l vadă pe dirigintele poștei. Când acesta apărui, Soloviov îi arătă în tăcere ștampila cu data expedierii. Din buzunarul halatului de lucru, dirigintele își scoase ochelarii și studie cu atenție ștampila.

— O lună, spuse dirigintele. Se întâmplă și mai rău. Se-n-tâmplă chiar să nu ajungă.

Soloviov se uită peste capul dirigintelui și simți ura clocoțind în el. Ura și disperarea. Acul ceasului din perete le în-vârtea în cerc.

— Scrisorile lui Dostoievski făceau din Germania cinci zile, își informă Soloviov interlocutorul.

— Dostoievski era un geniu, replică dirigintele.

După câteva zile, Soloviov recurse la o altă variantă posibilă. Se adresă succint Lizei prin mica publicitate din rubricile ziarelor din Petersburg și din Moscova, rugând-o să-i telefoneze (dându-și numărul de telefon). În zilele care urmară publicării au fost destul de multe telefoane. Au sunat patru Lize, dintre care două Larionove. A sunat Taisia Larionova, care a spus că este gata, dacă e cazul, să răspundă la numele de Liza. A sunat o femeie care nu și-a spus numele. Ea i-a propus să cumpere cu reducere o doză de Herbalife. Cam după o săptămână, telefoanele au încetat.

Tot entuziasmul cu care sperase s-o găsească pe Liza și toată obida acumulată în timpul căutărilor inutile Soloviov le

folosi pentru cercetarea vieții generalului, în vederea susținerii disertației. Nu mai lucrase niciodată cu atâta pasiune. Găsea document după document, dar asta nu-l apropia de Liza cu nici un pas. Surprinzându-și gândul, Soloviov își dădu seama că, în subconștient, încă spera s-o găsească. De ce?

Într-una din zile se ciocni pe culoarul institutului cu Temriukovici.

— Dumneata te ocupi, pare-mi-se, de generalul Larionov? întrebă Temriukovici.

— Da, confirmă Soloviov.

Și făcu câțiva pași în direcția lui Temriukovici.

— Am citit cândva un text din folclor, spuse Temriukovici. Și mi-a venit în minte o idee ciudată: n-o avea vreo legătură cu generalul?

Temriukovici tăcu. Soloviov nu putea nici să confirme ideea academicianului, nici s-o infirme. Putea doar să dea din cap cu respect. Temriukovici veni chiar lângă el, și Soloviov simți că-i miroase gura.

— Ce atitudine ai față de ideile ciudate? întrebă Temriukovici.

— Bună... Soloviov se îndepărtă puțin. Vă amintiți unde ați întâlnit textul?

— Unde l-am întâlnit? izbucni pe neașteptate în râs Temriukovici. Dacă îmi amintesc? Păi sigur că-mi amintesc: „Culegere completă a folclorului rus. Înregistrări 1982“. Partea a doua a volumului. Probabil pagina 95 și următoarele.

Fața lui Temriukovici deveni tristă. Se întoarse încet și se îndepărtă pe culoar.

— Poate că indicația mea îi va fi de ajutor tânărului, auzi Soloviov.

În ciuda supoziției academicianului, tânărul se îndoia de utilitatea informațiilor primite. Dar, aflându-se la biblioteca publică, își aminti de ele și se hotărî să se uite prin „Culegerea completă a folclorului rus“. Nu mică i-a fost mirarea când, în partea a doua a volumului, cu înregistrările din 1982, descoperi într-adevăr textul pomenit de Temriukovici. Conform

cu cele indicate de academician, textul începea la pagina 95 și se termina la pagina 104. Fusese înregistrat și transcris de participanții la o expediție folclorică de la un bărbat cu numele de Timotei Jjenka, 89 ani, locuitor al satului Berezovaia Gat din raionul Novgorod-nord al regiunii Cernigovsk.

Timotei Jjenka povestise evenimentele dintr-un război de demult. În notele la text se vorbea despre imposibilitatea (așa se întâmplă cu datele din folclor) de a lămuri despre ce război era vorba. Editorii înclinau să privească timpul acțiunii ca fiind unul folosit în epopei, deși remarcău totodată cinstit că o asemenea concluzie întâmpină un anumit impediment.

Se avea în vedere faptul că era pomenită o cale ferată, ceea ce, de regulă, lipsea din textele asemănătoare cu acela. Mai mult decât atât, povestirea începea cu indicarea, neobișnuită în cazul folclorului, a unei gări – Gnadenfeld –, unde se desfășuraseră evenimentele descrise. Numele gării l-a făcut pe Soloviov să apuce cu amândouă mâinile coperta cu motive în relief a „Culegerii complete a folclorului rus”.

Timotei Jjenka descria, folosind expresii dialectale ciudate, o noapte de vară în care la gara pomenită se opriseră aproape în același timp două trenuri blindate. Din cele două trenuri blindate – asta chiar că mirosea a folclor – ieșiseră doi generali. Fiecare credea că gara se afla în mâinile trupelor sale și se plimba dus pe gânduri („aveau la ce să se gândească”, explica Timotei Jjenka) de-a lungul trenului său blindat. Dintr-o dată, la lumina felinarului din gară, un general („care era al nostru”, potrivit relatării seci a lui Timotei) l-a recunoscut pe celălalt. Fără să iasă din întuneric, i-a făcut semn ordonanței care-l însoțea și, pe sub un vagon, s-au strecurat spre cel de-al doilea tren blindat.

Între timp, al doilea general, după ce a stins țigara cu vârful cizmei, s-a urcat în vagonul lui. Stând pe platforma vagonului, i-a dat voie soldatului de pază să se ducă să se culce. N-a fost nevoie să-i ceară de două ori, că acela a și dispărut în vagonul vecin. Cel păzit a intrat la el în vagon. După un minut i-a bătut cineva la ușă.

— Ei, ce mai e?!

A dat brusc ușa de perete și a fost împins înăuntrul vagonului.

— Ca să vezi că ne-am întâlnit totuși, a zis cel care a intrat.

A dus țeva revolverului la fruntea stăpânului vagonului și i-a poruncit ordonanței să-i ia arma.

— Nu mi-e frică de dumneata, a zis cel dezarmat.

— Stai jos.

Cel abia intrat a făcut semn cu capul spre scaunul care stătea lângă o măsuță rotundă. Pe măsuță, sub o călimară-care-nu-se-varsă, erau câteva foi de hârtie. Toc nu era, nu se știe de ce. Stăpânul vagonului s-a așezat lăsându-se cu stângăcie („ședea rău“, a zis Timotei) pe spătarul scaunului. Cum stătea pe marginea lui, a puse mâinile pe foi.

— N-ai să îndrăznești să tragi.

— De ce?

— Pentru că la auzul împușcăturii o să alerge paza mea.

Fruntea i s-a acoperit cu broboane de sudoare.

— Nu cred. Cel care intrase a scos din buzunarul de la piept ceasul și i-a deschis capacul cu un zgomot abia auzit. Foarte curând o să treacă prin gară un tren cu răniții noștri. E un tren foarte lung...

— Tare te-aș scuipa.

— Nimeni n-o să audă.

După un păcănit, ceasul se afla din nou în buzunar. Sub picioare se simțea un tremur ușor.

— Simți? Cu ăsta merg răniții noștri. Sunt acolo, bineînțeles, și mulți morți.

Zgomotul creștea. Ochii celui care ședea la masă au încremenit pe călimară. Trenul sanitar a ajuns în stație, înecându-l în huruitul lui. Intrând în rezonanță cu trenul, călimara aluneca încet pe masă. A început să tremure. S-a învărtit în jurul ei și a pornit direct spre margine. Când era cât pe ce să cadă, cel care ședea la masă a luat-o și a dat cu ea de perete cu toată puterea.

— De ce mă-ta nu tragi?!!

Cioburile s-au împrăștiat în toate părțile. Călimara a căzut pe jos în mii de fărâme de sticlă, acoperind zgomotul acela de nesuportat. Dincolo de fereastră, se auzea huruitul trenului sanitar. Generalul a răspuns foarte calm:

— Fiindcă moartea nu poate să te învețe nimic.

A lăsat ordonanța să treacă înainte și a ieșit în urma ei. A închis ușa după el fără zgomot.

Odată ajuns în stradă, Soloviov se simți copleșit de noutățile aflate. Îi era frică să nu dea afară tot ce înghițise. I se părea că e prea fragil, că nu poate suporta adevărul celor relatate și că, asemeni călimării, se poate sparge în bucăți.

Notat ca povestire din folclor, textul ca atare putea fi socotit ca aparținând folclorului: totul depindea de așteptările pe care le aveai. Narațiunea folosea o limbă populară adecvată. Repetarea multiplă îi dădea ritm. La drept vorbind, ce se mai putea înregistra, în afară de folclor, în satul Berezovaia Gat?

Așa gândeau cei care redactaseră textul. În comentariul la ediție, ei îndemneau cititorul să nu fie deranjat de unele detalii, existente în narațiune, care țineau de timpurile noi. Cercetătorii afirmau că subiectul este cât se poate de vechi. Ca să-și precizeze ideea, au recurs la povestea uciderii de către judecătorul israelit Aon a regelui moabit Eglon.¹

Deși povestirea lui Jjenka se încheia fără curgere de sânge, autorii comentariului atrăgeau atenția asupra asemănării ei cu povestea biblică și dădeau ca exemplu rangul înalt al personajelor, felul cum s-a pătruns în locuință și neimplicarea paizei. Ar fi o naivitate să se creadă, arătau autorii comentariului, că un text atât de vechi n-a suferit, când a fost redat cu cuvintele altuia, nici un fel de modificări.

Raționamentul era just. El putea satisface, după cum s-ar părea, cei mai exigenți cercetători, fără a mai vorbi de numeroșii specialiști în domeniul *deconstrucției* textului. Pe Soloviov nu l-a satisfăcut. Istoricul știa ce nu știau folcloriștii care

1 *Cartea Judecătorilor*, 3: 16-30. (N. a.)

scriseseră comentariul: în anul 1920, Timotei Jjenka era ordonanța generalului Larionov.

Soloviov se duse acasă pe jos. Își tot frământa mintea întrebându-se dacă textul putea fi considerat un document istoric. Strict vorbind, era un text istoric? Astfel pusă problema, însemna că folclorul intră în domeniul ficțiunii. Soloviov se opri în Piața Palatului, urmându-și firul gândurilor. Se întrebă în ce măsură istoria este ficțiune. În cea mai importantă piață a imperiului, o astfel de întrebare părea absolut firească.

Vântul era cald pentru începutul lui noiembrie. Cald și umed, cum e de obicei la Piter. Cu capul plecat, îngerul se uita la o pavelă strălucitoare. Soloviov se uită la înger. În rațele reflectoarelor îndreptate spre coloană tremura o pâclă argintie. Faptul că Timotei Jjenka, prudent, nu dădea numele personajelor nu făcea din povestea lui o poveste fictivă. Poate că Timotei nu era deloc un personaj atât de simplu. Cine să facă publice în Rusia sovietică memoriile unei ordonanțe de ofițer? (Ordonanța își scria memoriile? Scria el, în general?) Se pare că Timotei Jjenka găsisese un procedeu ingenios de a povesti urmașilor cele văzute de el. Era sigur că viața generalului avea să fie cândva studiată. Soloviov își deschise umbrela râzând de ce putea să-i treacă prin minte. *Sapienti sat*¹. Cam așa s-o fi gândit și Timotei.

Când Soloviov se apropie de casă, ploaia se înteeți. Curgeau șiroaie lungi și reci, răpăiau în tabla cornișelor și țâșneau vuind din burlanele cu anunțuri lipite pe ele. Umbrela îl ferea cât de cât, dar nu-l apăra de vântul îmbibat cu apă. Vântul se năpusti asupra lui, rafalele îl șfichiuiră plesnindu-l ca niște cârpe ude, îi răsuciră brațul cu umbrela, spițele se îndoiră și se întoarseră pe dos atacând partea ei uscată. La colțul splaiului Jdanovski cu prospectul Bolșoi, umbrela fu cât pe ce să zboare, și Soloviov se văzu nevoit s-o închidă. Simțea șiroaiele reci sub cămașă și auzea prin zgomotul ploii torențiale clefăitul respingător din pantofi. Nu-i rămânea decât s-o ia la fugă.

1 Pentru cel deștept e de-ajuns (lat.). (N. a.)

Ajuns acasă, se dezbracă și se băgă sub duș. Ce diferență! Apa curgea în șiroaie fierbinți și prietenoase, îmbrățișările erau delicate și duioase. Semănau cu mângâierile Lizei. Soloviov îi simți acut lipsa: ea nu știa ce aflase în ziua aceea, iar pentru el era atât de important să povestească cuiva ce descoperire făcuse.

Ieși din baie, aruncă halatul și formă numărul profesorului Nikolski. La celălalt capăt al firului nu răspunse nimeni. Soloviov mai formă numărul o dată și așteaptă mai mult timp. Auzea aparatul vechi țârâind pe coridorul din casa profesorului. Își închipui că nu reușise să ajungă la prima sonerie și că se grăbește auzind-o pe a doua. Așa se întâmplă cu bătrânii. Te roagă să suni cât mai lung. Profesorul se strecoară pe coridorul ticsit de vechituri. Își pierde în mers papucii. Își ține ochelarii care îi alunecă pe nas. (Soloviov simte o ușoară neliniște, dar nu închide). Mâneca i se agață de clanța ușii. Se agață de cuiul care iese din raftul cu cărți. Se împiedică de teancul de ziare de pe jos. Teancul se împrăștie formând un evantai care nu răcorește pe nimeni.

Profesorul nu răspunse până la urmă. Soloviov vru să mai sune pe cineva, dar nu mai avea pe cine. Înțelese asta când țârâiturile lungi, obosite parcă, lăsară locul unora scurte. Nu voia să închidă, și continuă să asculte țârâielile scurte. Ca niște semnale de pe Marte. Pentru casa de pe Jdanovskaia 11 o astfel de legătură era un lucru cât se poate firesc. Contactul cu planeta Pământ era întrerupt în seara aceea.

Soloviov nu-l găsisse pe Nikolski și era neliniștit. De dimineață plecă la universitate și află că profesorul e în spital. O întrebă pe doamna de la decanat ce se întâmplase și ea îi răspunse fără tragere de inimă. Nu obișnuia să dea astfel de informații.

— Ceva cu plămânii... E în investigații.

Spitalul în care era investigat Nikolski se afla în nordul orașului. Pe drum, Soloviov cumpără portocale. Se mai gândi puțin și cumpără în plus un pachet cu biscuiți nemțești. Își imaginează că produsele astea nu puteau dăuna plămânilor profesorului.

Soloviov găsi ușor secția de pneumologie. Nu se simțea mirosul puturos din spitalele rusești. Poate că bolile de plămâni n-au miros. În capătul coridorului ședea sora medicală de serviciu și nota ceva într-un registru scriind încet literă cu literă. Soloviov întrebă în ce salon se află profesorul. Sora răspunse fără să ridice capul. Lângă registru ședea tricoul la care lucra. După aerul ei gânditor, era limpede că tocmai făcea o pauză de tricotat.

— Ce are profesorul Nikolski? întrebă Soloviov.

Pixul ei se mișca liniștit, ca mișcările netulburate de nimic ale andrelelor.

— Nimic de bine.

Profesorul Nikolski stătea într-o rezervă. Când Soloviov bătu la ușă, nu răspunse nimeni. Apăsă pe clanță și întredeschise cu grijă ușa. Nikolski era culcat pe jumătate, o poziție neobișnuită despre care povestise chiar el la cursul despre epoca lui Petru cel Mare. Se credea pe atunci că e bine să dormi culcat pe jumătate, pentru ca sângele să nu ajungă la cap. Avea ochii închiși.

Soloviov se uită ținută la profesor, reușind să-l facă atent mai bine decât dacă ar fi ciocănit la ușă. Profesorul deschise ochii. Poate că nici nu dormea. Mai degrabă auzise și un ciocănit (Soloviov văzu asta după cât era de liniștit). Soloviov îl salută din prag.

— Intră, drăguțule.

Cu un gest abia perceptibil profesorul arătă spre scaunul de lângă pat. Făcu gestul cu blândețea lui obișnuită, doar că acum i se adăugase ceva. Ceea ce Soloviov luase la început drept liniște era cu siguranță altceva, pentru care cuvintele obișnuite nu se potriveau.

— Uitați, am aici... Am adus.

Soloviov scoase din geantă portocalele. Venise pregătit să-l întrebe pe profesor de sănătate, dar acum nu mai putea s-o facă. Își aduse aminte de biscuiți și-i scoase.

— Și uitați...

Descurajat de bâlbâiala lui expresivă, Soloviov îi întinse profesorului pachetele.

— Mulțumesc.

Profesorul le puse pe pătură și ele începură să se miște odată cu pătura, în ritmul respirației lui. Respira — așa cel puțin i se păru lui Soloviov — repede, cu întreruperi. Pijamaua umflată lăsa să i se vadă pielea gălbejită, fără fir de păr. Pe piept strălucea o cruciuliță de aluminiu. Soloviov se gândi că nu-l văzuse niciodată dezbrăcat. Nu și-l amintea pe profesor fără cravată. Nikolski îi luă mâna.

— Cum stai cu disertația?

— E aproape gata.

— Bravo. Să mi-o aduci, bine?

Disertația era la Soloviov în geantă. El încuviință din cap.

— Cum vă simțiți?

— Așa și-așa... Și totuși — mai bine decât generalul duminical. Profesorul încercă să se ridice puțin, și portocalele se rostogoliră spre marginea patului. Ai reușit să găsești finalul memoriilor?

— Deocamdată nu. Dar am găsit altceva.

Și Soloviov îi povesti despre descoperirea sa din ajun. Nikolski îl ascultă fără să-l întrerupă.

— Adevărul e mai ciudat decât fabulația...

În rezervă intră o asistentă și-i întinse profesorului un căpăcel de plastic cu câteva tablete. Acesta își aruncă în gură cu o mișcare obișnuită, chiar voinicască, toate tabletele odată și le înghiți cu apă. Asistenta nu arăta impresionată.

— Știți, Soloviov așteaptă puțin până când se închise ușa în urma asistentei, am un sentiment ciudat tocmai acum, când aproape totul e gata. Poate o insatisfacție. Mi-e greu să exprim ce simt...

— Insatisfacția e un sentiment *obișnuit*. Mai ales când termini lucrul.

Nikolski spuse asta moale, și Soloviov se gândi că printre tabletele înghițite era și un somnifer.

— Nu despre asta e vorba. Insatisfacție... în legătură cu viața generalului. Poate cu viața în general. Bun, astea sunt subiecte care...

— Nu, continuă.

Mâinile profesorului se strânseseră într-un ghem pe pătură.

— Bun, închipuiți-vă: există generalul. Un om deștept. Un erou. O legendă vie. Pe urmă – se-ntâmplă ceva cu soarta lui, ca un scurtcircuit. După o lumină puternică – întuneric. O pensie sovietică de nimic. Closet la comun. Chiar că e stupid.

— De ce?

Soloviov ridică din umeri.

— Mă gândesc că poate era mai bine pentru el să fie împușcat, ciudat nu?

Intră din nou asistenta – de data asta cu o seringă pe o tavă.

— Întoarceți-vă.

Profesorul se întoarce încet pe o parte și își lăasă în jos pantalonul de pijama. Soloviov se duse la fereastră. În asfințitul de noiembrie strada aproape că nu se vedea. În geamul prost spălat se oglindeau asistenta și profesorul. Profesorul nu avea însă cum să știe.

— Nu stați încordat. V-am spus, lăsați fesa moale.

Pe Nikolski îl apucă tusea. Pe tavă zornăi un obiect de sticlă. Asistenta ieși. Profesorul își șterse lacrimile provocate de tuse.

— Aș zice că și eu trebuia să mor mai devreme, în vreun loc mai plăcut. Nu să dau ortul popii aici...

Soloviov vru să protesteze, dar profesorul îl amenință cu degetul arătător.

— Dar uite că nu zic. Și nu fiindcă îmi place ce se petrece. Sensul vieții nu e atingerea unei culmi, ci e chiar viața în întregul ei. Profesorul se sprijini cu palmele de saltea și se întoarce șezând în capul oaselor. Despre ce scrie cel mai mult generalul dumitale?

— Nu știu. Despre copilărie, cu siguranță.

— Ei, vezi. Asta-i departe de toate victoriile lui, pentru el e lucrul cel mai important. După aceea a măsurat totul cu

întâmplările din copilărie... Nikolski ridică ochii la Soloviov. Ți se pare ceva nefiresc?

Soloviov se apropie brusc de fereastră și se așază pe pervaz.
— Nu, fi-r-ar al dracului... Iertați-mă. Am înțeles acum de ce seamănă cele două descrieri... Amintirile din copilărie ale generalului și raportul lui Jloba despre intrarea soldaților roșii în Ialta – închipuiți-vă că au coincis până la lucrurile cele mai mărunte! Am auzit asta în vară, la conferință... Trebuie să verific tot, dar înțeleg...

Nikolski ședea cu capul aplecat pe umăr. Lui Soloviov i se păru că profesorul nu mai e atent. Nikolski ridică capul, și impresia dispăru.

— Adineaori mă gândeam la punctul culminant din viața generalului. Păi da, e ce-ai găsit ieri. (Profesorul începu să mormăie). Rezultă că a trăit mai bine de o jumătate de secol după aceea. După aceea sau drept urmare? Bună întrebare. Probabil, și una, și alta...

În ușa întredeschisă Soloviov o văzu pe asistentă. Se uita la el cu o mină severă și clătina din cap. Soloviov îi răspunse prin semne că se va retrage. Se întoarse spre profesor ca să-și ia rămas-bun, dar acesta dormea. Visa articolul pe care începuse să-l scrie înainte să ajungă la spital¹. Articolul analiza amănunțit progresul ca fenomen, dar nu lua în seamă caracteristicile lui în istorie. Perioade de avânt existau la toate popoarele, dar dezvoltarea lor se făcuse de regulă: a) pe seama altor popoare și b) pentru un interval de timp foarte limitat. Interacțiunea sușurilor și coborâșurilor a fost suma unor vectori care s-au înghițit unul pe altul și a constituit esența istoriei universale. Care n-a avut un vector comun. Aceasta fiind situația, rămâne neclar în ce constă progresul în istorie tratat azi ca o axiomă. Nu oare în știința – se întreba retoric în vis profesorul – de a distruge cu fiecare secol un număr tot mai mare de oameni? Nu considera necesar să răspundă la întrebare, dar

¹ A se vedea Nikolski N.M., „Despre o înțelegere creștină a istoriei“, în Nikolski N.M., *Articole neterminate*, SPb, 2007, pp. 3-29. (N. a.)

chiar și în somn nu uita să facă trimitere la studiile cu o problematică înrudită¹. Aceasta fiind situația, profesorul Nikolski refuza să evalueze evenimentele din istoria universală după gradul lor de progres. Pentru evaluarea lor, el admitea un singur criteriu: criteriul moral. Declarând că noțiunea de progres este o ficțiune, profesorul adormit remarca faptul că viața unui popor seamănă foarte mult ca structură cu viața unui om și că ea sfârșește, fără să fie un progres, în același fel: cu moartea. Argumentul acesta i-a îngăduit să analizeze problema raportului dintre istorie și personalitate. Refuza să trateze rolul personalității în istorie conform concepției tradiționale, preferând să analizeze modalitățile în care istoria permite personalității să-și joace rolul. În modul cum gândea problema, istoria, în comparație cu personalitatea, reprezenta ceva secundar, într-un anumit sens – auxiliar. El vedea istoria ca pe o ramă – uneori sărăcăcioasă, alteori luxoasă – în care o personalitate și-a pus portretul. Cercetătorul nu vedea altă menire a istoriei. Încercând să pipăie rama, degetele îi alunecară abia perceptibil pe cutele păturii. Trebuia să treacă la următorul punct al articolului, și profesorul visă că n-o să-l termine de scris niciodată.

¹ A se vedea Berdiaev N.A., *Sensul istoriei*, Paris, 1969; Karsavin L.P., *Filozofia istoriei*, SPb, 1993. (N. a.)

În zori se auzi un fluierat liniștit. Soloviov întredeschise ochii. Îi întredeschise cât se poate de puțin – ca să nu-i scape visul. Poate că auzise fluieratul în somn. Îi plăcuse. Visul începu să se destrame, dar mai rămase o clipă agățat de genele lui. Soloviov nu reuși să pună cap la cap ce visase, nu reuși nici măcar să-și aducă aminte cu aproximație ce se întâmpla în vis, dar continuă să simtă ce simțise în timpul somnului. Atâta îi rămăsese din vis, și își dădu seama că e treaz. Deși era foarte devreme, în odaie nu era întuneric. Soloviov recunoscuse lumina primei zăpezi. Mirosul de zăpadă proaspăt căzută pătrundea prin oberlihtul deschis de la bucătărie.

Fluieratul se auzea aieva. Un fluierat liniștit, precaut, ca o chemare a cuiva mai degrabă. Soloviov se ridică în coate și se uită de jur împrejur. În odaie nu era nimic care să-i atragă atenția. Soloviov se culcă iar, și fluieratul reîncepu. Soloviov își vârî picioarele în papuci și se duse la bucătărie. Se opri în ușă. Pe dulapul de vase ședea un pițigoi. Era clar că-i urmărea mișcărilor, dar stătea într-o parte față de Soloviov, nu se știe de ce. I se vedea numai un ochi, parcă voia să-l impresioneze, lucru neobișnuit pentru o pasăre. Pițigoiul intrase prin oberlihtul care stătea deschis noaptea. De ce nu zbura prin oberliht? Nu-l găsea? Nu voia? Soloviov se gândi o clipă că puteau locui împreună. Făcu un pas către pasăre, dar ea țâșni zburând pe lustră. În liniștea bucătăriei, zgomotul aripilor se auzi neașteptat de tare. Îi veni în minte că „a țâșni“ este cuvânt onomatopeic. Chiar așa se auziseră bătaile din aripi.

Soloviov ridică din umeri și se apropie de oberliht. Odată cu aerul înghețat intră și un răpăit de tobe. La început nu auzi decât ritmul lor, aproape lipsit de intonație, abia dacă putea să-l deslușească. Ritmul venea dinspre pasajul Ofițerskaia. Acolo se afla Academia Militară pentru Domeniul Cosmosului, amplasată în clădirile fostului Corp de cadeți nr. 2.

Soloviov își sprijini fruntea de geam, tot minunându-se că locuia în zona asta ciudată. Se uită cât de neverosimil de încet înainta coloana cursanților spre poarta casei lui. Probabil că voiau să salute locul unde se afla casa inginerului Los¹. De vreme ce intraseră la Academia Militară pentru Domeniul Cosmosului, doreau cu ardoare, pesemne, să ajungă pe Marte.

Deși se vedea că nu zoresc pașii (spectacol grandios al unei mase de oameni în mișcare), coloana din frunte reușise să străbată o distanță apreciabilă. Prin viscolul care ascundea totul Soloviov desluși câțiva toboșari în fruntea coloanei. În fața toboșarilor mergea un om cu steagul. Își ridică picioarele până la brâu și, la fiecare pas întipărit în zăpadă, ciucurele din vârful steagului părea că vrea să-și ia zborul. Probabil că voia și el să ajungă pe Marte.

În spatele lui Soloviov se auzi din nou fluieratul. Pițigoiul ședea pe dulap. De data asta nu se mai uita la el dintr-o parte, ci stătea întors cu fața spre el, arătându-și pieptul viu colorat în galben. Soloviov se ridică pe vârfuri și deschise mai mult oberlihtul. Cum nu știa ce să facă, îi zise păsării cu voce tare: — Zboară, dacă nu vrei să rămâi.

Se depărtă demonstrativ de fereastră și arată cu mâna spre oberliht. Și intonația, și gestul i se părură cât se poate de false. Pițigoiul preferă să nu se miște (nici Soloviov n-ar fi zburat în locul lui). Când Soloviov încercă să se apropie de dulap din sensul opus, pițigoiul zbură la fereastră și se lovi de geam de câteva ori cu un zgomot surd. Căzu pe podea, zbură și se lovi

¹ Mstislav Sergheevici Los – inginer din Petersburg, erou al romanului *Aelita* de Aleksei Nikolaevici Tolstoi, având ca subiect călătoria unor pământeni pe Marte. (N. tr.)

din nou de geam. Soloviov alergă la fereastră, și pasărea, după ce se roți jumătate de cerc, zbură din bucătărie în cameră.

Soloviov îl urmă în cameră cu pas încet. Pasărea stătea pe etajera cu cărți și era gata de o nouă întâlnire cu geamul. Se uita fix ca un kamikaze. Soloviov se opri în prag (sprijinindu-se de tocul ușii). Îi părea rău de pasăre. Îi părea rău de geamul care s-ar putea să nu reziste. Adevărul e că nu suporta zgomotul izbiturii. Ca un vuiet prelung. Era zgomotul făcut de o ființă care se izbește de un obiect fără viață.

— Ia ascultă, pasăre...

Crezu că asta era tonul potrivit cu care te adresezi cuiva care stă pe cornișă. Care a ratat explozia. Era un ton nefiresc de calm. Tonul pentru situații dificile.

— ...fereastra e lipită pentru iarnă. O deschid ca să poți zbura...

Pasărea asculta. Soloviov se mișcă încet de-a lungul peretelui opus. Ajunse la fereastră, desfăcu în forță cremona și trase de mâner. Cerceveaua se supuse cu un pârâit surd. Fâșia izolatoare dezlipită începu să fluture în vânt. Soloviov își ținu respirația și se furișă dezlipită înapoi spre ușă. Când începu să respire, îi ieșiră aburi din gură. Pițigoiul urmărea mirat cum se topeau fulgii pe parchet. Prima coloană de cursanți reușise să treacă pe sub arcada porții și acum tropăia pe lângă fereastra deschisă.

— Zbori?

Pasărea șovăi puțin și zbură pe pervaz. Soloviov făcu câțiva pași precauți spre fereastră. Pasărea nu știa să meargă. Țopăi pe pervaz și se îndreptă spre fereastra deschisă, înțepenind pe cadrul ferestrei ca în rama unui tablou. Încremenii ca un crochiu galben. În spatele păsării se mișcau stâlpii de iluminat în vârtejul curenților de aer, lângă ei se înălțau coloanele stadionului care imitau prost construcțiile clasice. Jos, chiar prin dreptul ferestrei, se scurgeau pe pod ca un jeleu coloanele cursanților. Mărșăluiau ignorând legea vibrațiilor. Pasărea își întoarse mirată capul. Zbură fără să mai aștepte ca podul să se prăbușească.

Când Soloviov ajunse la institut, îi comunicară că o femeie din Moscova a întrebat de el și că-l aștepta la biblioteca institutului. Soloviov porni spre bibliotecă, și la jumătatea drumului dădu nas în nas cu Temriukovici.

— Ascultă, Soloviov... zise Temriukovici, dar îl întrerupse Tina Juk, care se apropiase din spate:

— Nu vă deranjez? Voiam doar să vă spun...

Palma lui Temriukovici acoperi brusc gura Tinei Juk.

— Asta ca să știi: ai o voce stridentă, îngrozitor de stridentă pentru un salariat la un institut academic.

Temriukovici se întoarse și porni cu pași mărunți pe coridor. Juk făcu o mutră înfiorătoare și se repezi după Temriukovici.

— Stridentă și dezagreabilă, scoase un oftat Temriukovici. Mai bine să taci cu vocea asta.

— Voiam să vă spun că v-a căutat secretarul științific, zise sfidătoare Juk.

Secretarul științific se afla însă aproape de Temriukovici. Îl luă pe academician de cot și-i șopti înfierbântat ceva la ureche. Temriukovici continua să meargă și arunca din când în când priviri feroce peste capul interlocutorului. Se opriră la ușa bibliotecii.

— Ai auzit cum a făcut-o de oaie ramolitul nostru la Casa Filmului? se interesă Tina Juk adresându-i-se lui Soloviov.

Ea nu se străduia să vorbească mai încet.

— Bine, și ce vreți de la mine? îl întreabă enervat Temriukovici pe secretarul științific și își eliberă cotul.

Secretarul științific trecu în partea cealaltă și-l luă de cot. Îi vorbea lui Temriukovici cu o răbdare înadins voită. Soloviov se gândi că nu are nici o șansă să ajungă la bibliotecă și căută un mijloc să scape de Tina.

— S-a strecurat la o premieră la Casa Filmului unde se intra numai cu legitimație de membru... Ea îi făcu cu ochiul.

Când ajunse în dreptul toaletei pentru bărbați, Soloviov se scuză și intră. Tina Juk rămase afară. Ce ciudat, se gândi Soloviov. Ce ciudat. Se opri lângă lavoar și dădu drumul la apă.

Se privi în oglindă în timp ce-și spăla mâinile. Își îndepărtă părul de pe frunte. Dar când să iasă, Temriukovici dădu buzna înăuntru. Fără să-l vadă pe Soloviov, el năvăli în cabină și trânti ușa.

— Singurul loc din institut unde se poate respira, se auzi din cabină.

Sfârșitul propoziției fu însoțit de un susur furios.

Soloviov ieși de la toaletă și se îndreptă spre biblioteca institutului. În afară de bibliotecara în vârstă (cât de departe era de Nadejda Nikiforovna!), în sala de lectură se afla doar Murat. Când apăru Soloviov, acesta înălță capul, și Soloviov îl salută.

— Cauți pe cineva? întrebă Murat.

După ce ezită o clipă, Soloviov îi spuse despre cercetătoarea de la Moscova.

— A fost cineva, confirmă Murat.

Ușa sălii de lectură se deschise, și apăru Temriukovici. Fără să dea drumul clanței, încremeni în ușă și nu scoase o vorbă. Bibliotecara zâmbi. Temriukovici ieși lăsând ușa deschisă.

— Mi s-a povestit ceva tare despre el. Murat scoase din buzunar o cutie de caramelle cu mentă. Vrei?

— Nu, mulțumesc.

— Stai să vezi: premieră la Casa Filmului. Îmbulzeală la intrare. Toată lumea arată legitimații de membru și invitații... Precis nu vrei?

Soloviov clătină din cap. Cu trei degete groase, Murat scoase câteva caramelle și le băgă în gură.

— Deodată, de unde, de neunde... Pe scurt, apare Temriukovici. Intră fără nici o explicație. „Sunteți de la Casă?” strigă cineva după el. Și el: „Nu, cu de la mine putere...”

Soloviov se uită la bibliotecară: râdea. Sunt bibliotecare și bibliotecare.

— Nu știți unde s-o fi dus cercetătoarea aceea? îi întrebă Soloviov pe amândoi.

Murat ridică din umeri.

— Cel mai probabil, să mănânce, zise bibliotecara. Geanta i-a rămas aici.

În drum spre bufetul institutului, Soloviov auzi vocea Tinei Juk și se opri. Nu era sigur că avea nevoie de întâlnirea cu cercetătoarea de la Moscova. Și totuși intră.

Prima pe care o întâlni era Tina. Povestea ceva așezată la o masă cu agentul de pază al institutului și cu două cercetătoare de la Secția de istorie recentă. Cercetătoarele râdeau în hohote. Judecând după fețele lor, era vorba de o istorie recentă. Agentul de pază ședea întors pe jumătate spre Tina și asculta serios, ca omul care își cunoaște puterea mușchilor. Din când în când își scutura firimiturile de pe uniforma de camuflaj.

La masa de alături cercetătoarea din Moscova bea ceai. Era singura persoană de la bufet pe care Soloviov n-o cunoștea. Avea vreo cincizeci de ani. Vestă de jocheu. Pe cap purta fără rost o bentiță. Când se apropie de masa ei, îl întrebă chiar ea dacă se numește Soloviov. El confirmă. Cercetătoarea se recomandă Olga Leonidovna (invitație să ia loc) și spuse că lucrează la Biblioteca „Rumianțev“. Și că i-a adus niște materiale despre Războiul Civil.

— Le am în sala de lectură. Olga Leonidovna zâmbi. Să-mi termin ceaiul, da?

— Nu-i nici o grabă.

Soloviov zâmbi și el. Bentița asta de fapt nu-i stătea rău.

— Vi le-a trimis Liza Larionova. O cunoașteți, după câte înțeleg.

Un scaun de la masa vecină fu mișcat cu zgomot, și Soloviov se gândi că are vedenii.

— Și-n ce mă privește tot așa – cu de la mine putere, zise ridicându-se agentul de pază.

Își îndreptă pantalonii și le făcu cu ochiul femeilor. Imediat după el apărură alte două vecine ale Tinei Juk. Fereastra parcă o luase din loc și plutea pe perete.

— Ați văzut-o la Moscova pe Liza?

— Lucrez cu ea în aceeași secție a bibliotecii.

— Și... ce face?

— Anul trecut a dat la Facultatea de Filologie, dar n-a intrat. Lucra la o uzină...

— Lumea zice că dacă vrei să intri la Moscova, te costă opt mii de verzișori, spuse Tina Juk. Minimum.

Olga Leonidovna se uită mirată la Tina.

— N-a avut opt mii, bineînțeles.

— Bineînțeles. Tina se sculă de la masă și își făcu buzele în fața oglinzii. Salutare la toată lumea.

În sala de lectură nu mai era nimeni, dar Olga Leonidovna trecu la șoaptă.

— Anul ăsta Liza a intrat la fără frecvență și și-a aranjat să lucreze la noi. Pune în ordine intrările la secția manuscrise. Scoase dintr-o copertă de plastic o mapă umflată și i-o întinse lui Soloviov. E o copie xerox. E ceva care a intrat de curând ca manuscris ce trebuie păstrat.

— Mulțumesc.

Liza a ținut mapa asta în mână. Liza.

Soloviov plecă de la institut și se îndreptă spre gara Moskovski. Se urcă în troleibuz, dar coborî la prima stație și se întoarse la institut. Ceru la secretariat să i se dea o trimitere la Biblioteca „Rumianțev“. Pentru orice eventualitate. Ajunse la gară și află că primul tren pleca peste trei ore. Își cumpără bilet. Trenul venea de la Moscova foarte devreme, la ora 4:30, iar biblioteca se deschidea la 9, dar Soloviov preferă să aștepte la Moscova, nu la Petersburg. Lipsa de acțiune i se părea acum insuportabilă. În plus, a aștepta la Moscova însemna să aștepte știind că Liza e pe undeva pe aproape.

Acasă, Soloviov aruncă într-o geantă strictul necesar. După ce se gândi puțin, puse și mapa primită: nici nu apucase s-o deschidă. Cumpără de la magazinul de alături o conservă de carne, în amintirea voiajului în Crimeea. Avu pentru o clipă sentimentul că pleacă pentru totdeauna. Soloviov se uită în jur. Luase tot și nu mai avea nevoie de nimic. După ce trânti ușa, întoarse de două ori cheia în broască. Închise ușa din față cu zgomot de împușcături îndepărtate. Ca un ecou al acțiunilor hotărâte ale lui Soloviov. Zdrăngănitul cheii avea semnificația

sa, chiar ireversibilitatea sa – desigur, în măsura în care o astfel de semnificație poate fi aplicată unei chei. Pe stradă, Soloviov prinse un taxi. Ajunse la gară cu o jumătate de oră înainte de plecarea trenului.

După ce intră în hol, cumpără un ziar. La ieșirea din hol îl puse în coșul de gunoi. Scoase din geantă conserva și o dădu unui amărât. Ajunse pe peron. În lumina reflectoarelor se vedea fumul ieșind năvalnic de sub vagoane. Sau aburul. Mai degrabă, aburul: dispărea într-o clipă deasupra acoperișurilor vagoanelor, pe care gheața le făcea strălucitoare. Conducătorii, în pâslari negri, stăteau la uși. Din când în când, suflau în mânușile cu un deget, lipindu-și buzele de încheietura mâinii. Uneori își loveau pâslarii unul de altul cu zgomot surd. După ce-și prezentă biletul, Soloviov intră în compartiment. Acolo erau trei femei, și el le salută. Femeile răspunseră în cor. Se bucură că nu călătorește cu bărbați în compartiment. Trenul se urni din loc.

Soloviov se cățăra în cușeta de sus, și abia acolo își aminti de mapă. Coborî, scoase mapa și urcă la loc cu ea. Aprinse lumina deasupra capului. Odată obișnuit cu lumina tulbure, deschise mapa. Și rămase încremenit.

După toate cele auzite peste zi, s-a mai găsit ceva care să-l dea peste cap. Acolo, pe cușeta slab luminată, Soloviov ținea în mâini finalul amintirilor generalului. Soloviov i-ar fi recunoscut scrisul oriunde. Da, era dat peste cap. Dar nu mirat.

În mapă se afla copia xerox a caietului luat cândva de Filip și apărut în chip de manuscris *nou intrat* la bibliotecă. Rămânea neclar unde se afla Filip și, în general, dacă mai exista pe lume, în cazul în care manuscrisul *intrat* venise de la el. În afara cotei de raft, manuscrisul nu era semnalat prin nimic.

Era un caiet în pătrățele, în care se puteau nota de toate. Nu încăpuse deschis în copiator și, fiind copiat pagină cu pagină, avea multe pagini. La drept vorbind, caietul ar fi încăput și deschis, fără margini, dar pe ele erau însemnări din loc în loc (marcate frumos cu creionul). Judecând după nuanțele diferite ale cernelii, însemnările fuseseră făcute în momente

diferite. Era evident că generalul recitise nu o dată cele scrise și făcuse observații și completări. „Mort“. Sau „Totuși încă viu“. Sau (în dreptul cuvintelor „Era frig“): „Era nu atât frig, cât umed“.

Era nu atât frig, cât umed când ce mai rămăsese din Armata Albă se retrăsese spre Ciongar. Unitățile importante părăsiseră Perekopul cu câteva zile în urmă și acum se imbarcau în porturi. Retragera lor era acoperită de cavaleria rămasă la Perekop. Ea a fost menținută acolo până când, într-o noapte, generalul a primit raportul că trupele sale se află deja în porturi. În aceeași noapte, cavaleria a părăsit pe tăcute Perekopul.

Armamentul greu a fost scos din funcțiune. I s-au demonstrat dispozitivele de blocare și a fost lăsat pe poziție. Focurile de campanie n-au fost stinse. Detașamentul lui Kologrivov a avut grijă de ele până dimineață. Au fost o sută cincizeci de voluntari, chemați să rămână până dimineață. Aceștia au acoperit retragera ultimilor apărători ai Perekopului.

Caii au fost duși de dârlogi pe primele câteva sute de metri. I-au încălecat înainte să ajungă la Armeansk și cavaleria a pornit la trap. În raionul Djelișnaia, o mică parte a trupelor a cotit spre Eupatoria, iar ceilalți au continuat să meargă spre Ialta și Sevastopol. În timp ce urca defileul Ciongar, generalul se gândea la cei care rămăseseră la Perekop. Le-a cerut iertare în gând.

În defileu s-a pornit viscolul. Fulgii imenși nu se depuneau pe pământ. Erau luați de vânt și zburau razant. Acolo unde defileul începea să coboare, fulgii zburau în sus, ca și cum erau așteptați să vină înapoi, în norii întunecați, amenințatori. Se lumina încetul cu încetul.

Nemișcat în șa, generalul urmărea cum rămășițele armatei lui coborau anevoie din defileu. Pe drumul înghețat caii alunecau. Dădeau neajutorați din picioare și erau momente când se lăsau pe crupă. Se întorceau pe o parte, strivind picioarele călăreților de glodul înghețat. Deasupra defileului răsunau strigăte și sudălmii. Mulți se grăbeau și, ținând caii de dârlogi, îi duceau cu grijă la vale. „Deplasare în pantă“ era scris pe margine.

La sosirea la Ialta, generalul le-a dat voie tuturor să se odihnească câteva ore. El s-a dus la hotelul Oreanda, la statul-major responsabil cu evacuarea. A citit atent listele cu cei evacuați și lista vapoarelor. I-au repartizat pe răniții transportabili pe vaporul *Țarevici Gheorghi* (pe cei netransportabili i-a împușcat Béla Kun după două zile). Mulți răniți au fost duși pe vaporul *Kronstadt*. Spitalul marinei din Sevastopol și Școala de Mine și Artilerie au fost transportate cu același vapor. Cei-alți au fost imbarcați odată cu unitățile lor.

N-au fost suficiente vapoare. Li s-au alăturat în ultimul moment vasele de transport *Siam*, *Sedjet*, *Rion*, *Iakut* și *Almaz*. Generalul a ordonat ca tot ce se putea ține pe linia de plutire în porturile Crimeii – inclusiv șlepurile vechi – să fie pus la dispoziția evacuaților. Au fost în total o sută douăzeci și șase de vase mari și mici. Cele mai multe dintre ele erau gata de plecare și stăteau în rada exterioară.

După amiază s-a anunțat la Oreanda sosirea unei vedete a armatei, și generalul, însoțit de locțiitorul său, amiralul Kutepov, a plecat în radă. Vedeta a trecut pe lângă vapoarele înțesate de oameni, pe lângă un șlep atât de încărcat, încât abia reușeau să arunce apa peste bord. Era periculos să iasă în larg. Dar și mai periculos – să rămână acolo.

Generalul a urcat pe scara de frânghie la bordul crucișătorului *General Kornilov*. Mulțimea de pe punte era atât de compactă, încât, la apariția generalului, oamenii nu s-au putut da la o parte. El a traversat puntea și abia a răzbit în urma cazacilor care îi făceau drum prin mulțime. Tot așa de mulți erau îngrămădiți în cală. Acolo mirosea urât și era ceva mai cald decât pe punte. În toată cala nu exista decât o toaletă. Compartimentul cel mai mare al calei era încuiat.

— Ce-i acolo? a întrebat generalul.

— Camera intendentului-șef, a spus amiralul Kutepov.

— Deschideți-o.

Cheia o ținea intendentul-șef, dar nu putea fi găsit în mulțime. Generalul le-a făcut cazacilor un semn din cap și s-a pornit un potop de lovituri cu patul puștilor. Un minut mai târziu

erau deja sparte lacătul și balamaua de jos. Scârțâind jalnic, ușa s-a bălăngănit în balamaua de sus și a căzut. Compartimentul intendentului era înțesat cu mobilă de preț. Șifoniere de mahon înghesuite. Erau minunat de frumoase și străluceau chiar și în lumina chioară venită de la hublou, așa cum le zăreau dintr-o parte cei care intrau. Lumina aceea se reflecta și în câteva oglinzi venețiene așezate de-a lungul pereților. În colțurile compartimentului erau rânduite frumos lăzi mari pe care stăteau stivă, până în plafon, baloturi învelite în fețe de masă.

— Peste bord, a spus generalul.

A sfârșit de inspectat cala și a ieșit din nou pe punte. Adu-seseră primul șifonier. După ce au balansat obiectul, când au ajuns la „trei“, marinarii l-au aruncat în apă. Șifonierul a căzut împrôșcând stropi ca o arteziană și a rămas o clipă la suprafață. Apoi s-a scufundat greoi în aplauzele celor de pe punte. În vârtoarea apei, șifonierul scotea bășicuțe, ca o fință vie. În timp ce generalul cobora pe vedetă, doi marinari l-au scos târâș pe intendent din cală:

— Tot peste bord?

— Las' să trăiască, a spus generalul.

După ce a mai inspectat câteva vapoare, a coborât pe țărm. A întrebat despre cei rămași la Perekop, dar nimeni nu știa de soarta lor. Se lăsa seara. La intrarea în Oreanda, generalul le-a dat drumul cazacilor. După ce a urcat la el în cameră, s-a uitat pe fereastră la mare. S-a așezat la masă și și-a turnat coniac din carafă. A băut. A auzit un ciocănit în ușă. N-a avut putere să răspundă.

— Se poate?

În cameră a intrat amiralul Kutepov. Și-a pus o mână pe umărul generalului.

— Trebuie să vă odihniți. Dimineată ieșim în larg.

— Cei de la Perekop... N-au sosit nici acum, a spus generalul.

— Dacă mâine nu părăsim țărmul, artileria roșie ne face zob... Permiteți? Amiralul a luat carafa și și-a turnat coniac. În plus, cei despre care vorbiți...

— Da?

— Eu cred că nimic nu-i mai amenință...

Amiralul a băut tot dintr-odată și acum simțea savoarea băuturii. Și-a lins buzele. A închis ochii. A băut și generalul. A închis și el ochii.

Când i-a deschis, în fața lui stătea căpitanul Kologrivov. Generalul îl visa pe Kologrivov, și în vis îi apărea că soarta lui e pecetluită.

— Ei, cum e cu voi acolo? a întrebat generalul ferindu-și privirea.

— Pe noi nu ne mai amenință nimic, a spus Kologrivov și, fără să ceară voie, și-a turnat coniac. Păcat că n-ați fost acolo. Era ultima dumneavoastră șansă să simțiți cu adevărat ce s-a întâmplat la Termopile.

— Erați doar o sută cincizeci.

— Nici dumneavoastră nu sunteți Leonidas. Acum știți, toți până la unul.

Generalul s-a trezit nu cu mult înainte să se lumineze. Confundase manșeta mânecii cu o pernă aspră. Sub ea a pipăit catifeaua cu care era capitonată masa. A văzut pe fereastră cum clipeau luminițele pe Marea Neagră nemișcată: vapoarele din radă erau gata să ridice ancora. Generalul s-a uitat la ceas. Peste o oră trebuia să înceapă pe chei slujba dinaintea plecării.

La slujbă au venit comandanții marilor unități care plecau din Ialta. Cheiul era plin de lume. Când a auzit primele cuvinte din rugăciune, generalul a îngenuncheat, iar după el — toți ofițerii. Mulțimea a îngenuncheat și ea. Vântul umed de pe mare răsucea patrafirele preoților, izbea suportul pavilionului tricolor. Generalul încerca să se pătrundă de fiecare cuvânt al slujbei, dar, fără să-și dea seama, se gândea la altceva. Se gândea că evacuarea putea să se facă foarte bine și fără el.

Slujba s-a sfârșit. Episcopul l-a binecuvântat și l-a stropit cu apă, câteva picături nimerind sub gulerul generalului. Asta i se mai întâmplase și altădată. Ca multe alte întâmplări de neuitat. Îi fusese dat să le încerce pe toate. Simțise și altădată picăturile de ploaie sub tunică. Stătuse, pe jumătate adormit,

pe mal la Jdanovka. În semiîntuneric. Același vânt umed. Apa de atunci era și ea sfințită? Cădea direct din cer. Generalul a dat de un creion în buzunarul mantalei. Era mai bine dacă rămânea la Perekop. Poate că acolo a și rămas.

Generalul s-a ridicat încet. A înțeles că era așteptat după chipurile celor care stăteau în picioare.

— Binevoii să roștiți cuvântul de rămas-bun, i s-a adresat Kutepov.

Generalul s-a uitat cum se zbăteau în vânt pletele cărunte ale episcopului. Îl șfichiuiău peste ochi, peste gura deschisă din cauza dispneei, iar el nu încerca să-și strângă buzele. Mai văzuse asta în viața lui. Un om tot atât de bătrân și aceeași zbatere a pletelor cărunte. Numai locul nu și-l putea aminti. Viața începea să se repete. Episcopul nu se uita la nimeni anume, și pauza nu-l supăra. Chipul lui nu exprima nerăbdare. Generalul și-a amintit: era scripcarul din copilăria lui. Cânta tot aici, lângă grilajul de la Țarski Sad.

— N-am ce să spun.

Amiralul Kutepov și-a netezit părul și a făcut câțiva pași spre mulțime. Și-a dres glasul. S-a auzit nechezatul unui cal în spatele celor care stăteau în picioare.

— Am făcut tot ce-am putut...

Kutepov s-a întors către general, părea că-și caută cuvintele. Generalul tăcea. Kutepov s-a gândit puțin și a cerut ieratre tuturor. Generalul a încuviințat din cap: a găsit că era exact ce trebuia spus. Kutepov a cuprins cu privirea mulțimea, a tras aer în piept și a strigat:

— Rămas-bun!

— Rămas-bun, i-a spus generalul lui Kutepov. Misiunea mea a luat sfârșit.

— Ne așteaptă o vedetă, a făcut semn cu capul spre mare Kutepov.

— Eu am comandat operațiunile de pe uscat, acum începe operațiunea pe apă. Dumneavoastră sunteți amiral, nu eu.

Amiralul s-a uitat la ceas.

— Nu mai putem zăbovi.

Cu o expresie nedumerită, el a luat totuși din mâinile generalului mapa cu vulturul bicefal.

— Asta vă va fi necesară la Constantinopol, a spus generalul.

— Oricum, n-o să stați să-i așteptați pe roșii.

— În mapă e corespondența pentru primirea refugiaților și raportul final al visteriei.

— Au murit cei de la Perekop, știți asta.

— Nu ei sunt problema.

— Domnule general, o să vă omoare soldații roșii, și nu așa pur și simplu, o să vă taie în bucăți.

— Nu merită să pierdem timpul cu vorbe. Vă așteaptă o sută patruzeci și cinci de mii de oameni. Asta spune lista. În realitate cred că sunt mult mai mulți.

După ce și-a trecut mapa din mâna dreaptă în cea stângă, amiralul Kutepov și-a dus mâna la chipiu. A făcut mișcarea asta atât de încet, încât a reușit să-și învârtă degetul la tâmplă. Sau doar i s-a părut generalului.

Cheiul s-a golit destul de repede. Au rămas acolo numai caii părăsiți. Cu șeile pe ei, stăpânii nu apucaseră să le scoată. Caii s-au împrăștiat pe străzile din jur. Nu mai erau de folos. Nechezau de foame. Se întorceau iar pe chei în așteptarea stăpânilor și se frecau de felinarele înghețate. Erau părăsiți, își ziceau poate că e o neînțelegere.

Vântul lipea foile volante, împrăștiate doar cu câteva zile în urmă, pe grilajul de la Țarski Sad. Generalul a ridicat o foaie. Pe ea stătea scris că tovarășul Frunze chema locuitorii Ialtei să nu opună rezistență. El le garanta amnistia generală. Generalul a desfăcut degetele și cocoloșul de hârtie a zburat pe cheiul pustiu. Locuitorii orașului nu se pregătiseră să opună rezistență.

Ialta se pregătise altfel pentru intrarea soldaților roșii. Au astupat vitrinele magazinelor. Au ascuns proviziile și tacâmurile de argint. Măsurile au fost justificate, dar, după cum s-a dovedit ulterior, insuficiente. Când, după o zi, orașul a încremenit de groază, li s-a părut că și proviziile, și argintul nu mai folosesc la nimic. În teroarea care s-a declanșat, locuitorii Ialtei

nu și-au amintit de ele, după cum nimeni dintre roșii nu și-a amintit de foile volante ale tovarășului Frunze.

Când fumul ultimului vapor a dispărut la orizont, în oraș a intrat detașamentul căpitanului Kologrivov. El, retrăgându-se sub ploaia de gloanțe a roșiilor, reușise să-și păstreze cea mai mare parte din detașament. Îi salvase cel mai puternic viscol dezlănțuit pe neașteptate peste Perekop. Viscolul făcuse posibil ca detașamentul să plece și-i buimăcise pe urmăritori. Viscolul însoțise detașamentul o jumătate de zi, acoperindu-l cu un vâl dens de zăpadă. Detașamentul lui Kologrivov nu pierise. Se rătăcise.

În loc s-o pornească spre Ialta, în direcția indicată de generalul Larionov, din cauza viscolului năprasnic, o luaseră într-o direcție greșită, spre capătul estic al peninsulei. Greșeala s-a văzut abia în toiul nopții, la nodul de cale ferată Vladislavovka. În loc să meargă spre Teodosia, portul cel mai apropiat, și să se imbarce acolo, detașamentul, respectând ordinul, a luat-o înapoi spre nord. Ca să ajungă la Ialta, au luat-o pe drumul deja parcurs o dată spre centrul peninsulei și abia după aceea au luat-o spre sud. Detașamentul căpitanului Kologrivov a ajuns la Ialta abia în seara zilei următoare.

Generalul Larionov a întâmpinat detașamentul, dar nu l-a trimis în cazărmi, ci a instalat soldații în casele care, potrivit informațiilor lui, se eliberaseră la evacuare. După marșul istovitor, soldații aveau nevoie de odihnă. Trebuiau mai întâi să-și ardă uniforma. Generalul a dat ordin să se înceapă cu arderea uniformei.

S-a dus el însuși la teatrul orașului. După o scurtă convăluire în sala costumelor, i-au fost aduse toate costumele specifice tătarilor (în jur de douăzeci) și toate costumele de meseriași (opt bucăți). Cu hainele de tătari a fost totul în ordine, dar soldații îmbrăcați în costumele de meseriași (erau luate în Italia) arătau clar a străini. În afară de asta, nu arătau curate, așa cum le îngrijeau cei din partea locului. După ce a chibzuit puțin, generalul nu le-a respins, dar a cerut niște fracuri și jobenuri, pentru care a fost scoasă recuzita de la *Văduva*

veselă. Au găsit și câteva costume de coșar cu scări ușoare, de butaforie, dar generalul le-a refuzat. A spus că el nu încurajează cabotinismul. A întrebat dacă nu există în teatru costume de oameni săraci, dar nu s-au găsit decât niște zdrențe de om sărac cu duhul (*Boris Godunov*), inacceptabil de subțiri pentru luna septembrie. Generalul a luat din garderoba teatrului, ca să fie de rezervă, și alte lucruri de îmbrăcăminte, inclusiv o duzină de chimire și de șepci. A dat ordin ca lucrurile să fie încărcate într-o căruță și duse la Oreanda. În dreptul relatării întâmplărilor de la teatru, pe marginea caietului era scris de mână generalului: „Idee reușită“.

Nu toți au considerat că e o idee reușită. Asta s-a văzut în zori, când detașamentul care întârziase s-a aliniat lângă Oreanda. Soldații au ascultat explicațiile generalului și au confirmat posomorâți că sunt gata să se supună ordinelor lui. De fapt, nu erau nici explicații, nici ordine. Generalul n-a explicat nimic, și nici n-a dat ordine. A arătat pur și simplu ce era mai bine de făcut, după părerea lui, în acel moment. Soldații înțelegeau prea puțin ce se petrecea, era greu să ghicești ce gânduri le umblă prin cap în legătură cu starea în care se afla comandantul. Erau posaci, asta li se citea pe față, dar respectul din inerție pentru general îi reținea de la nesupunere. La urma urmelor, nu aveau în minte alte planuri de salvare.

Împreună cu un grup de călăreți îmbrăcați în costume tătarești, generalul s-a îndreptat spre intrarea în Ialta. Călăreții se legănau frumos în șa, cum le ședea bine celor deprinși cu caii din copilărie. Generalul și-a amintit că un cal lovise cu copita și stârnise o ploaie de pietricele care căzuseră în defileu. Unul dintre cavaleriști își îndemnase imediat calul să bată din copită, și generalul îi aprobase inițiativa dând din cap. Recunoscutese școala petersburgheză de dresaj. Lovind în stâncile ieșite în afară, pietricelele zburau mai ceva decât în copilăria generalului. Ceilalți călăreți mergeau liniștiți la trap. Generalul asculta atent zgomotul copitelor. Țăcănitul răsunător pe drumul pietros alterna cu bătaia surdă pe marginea acoperită cu iarbă. Ritmul acesta trebuia să ascundă agitația oamenilor. Era

ritmul liniștit al unora care nu aveau de-a face cu războiul. În seara aceea urma să li se aducă kumîs dintr-un sat tătăresc din apropiere. Generalul voia ca soldații să aibă kumîsul la ei. Avea impresia că prevăzuse totul în detaliu. Oamenii se uitau la el și nu-și ascundeau mirarea. Dar când generalul s-a îndepărtat puțin, căpitanul Kologrivov le-a explicat soldaților:

— Odată spus ce are de spus, înseamnă că-i lucru verificat. Faceți ce vă ordonă.

— Nu poți înota de două ori în aceeași apă, a obiectat sublocotenentul Sviridov.

Plecase la război din anul trei la Facultatea de Filozofie.

— Nu-i important în ce apă înotăm, a spus căpitanul Kologrivov. Important e să nu ne înecăm.

Dând piteni calului, a pornit la galop în urma generalului. În ziua aceea avea multe de făcut. În primul rând, la colțurile câtorva străzi fuseseră instalate gherete nou-nouțe pentru lustragii (cele dinainte fuseseră făcute lemne de foc când dăduse frigul). Ghereta de pe Morskaia a fost mutată din ordinul generalului la cincizeci de metri de colț: exact acolo stătea în copilăria lui.

În gherete au fost plasați lustragiii, care au învățat urgent meseria. Amintindu-și cum învățase singur să-și facă pantofii la școala de cadeți, generalul le-a arătat cum se lustruiește corect încălțăminte. I-a îndemnat să nu folosească mult vacs, fiindcă nu se obține un lustru de calitate. Vacsul trebuie luat din borcan numai cu marginea periei. Generalul le-a arătat cum trebuie lucrat corect cu peria, cum se lustruiește încălțăminte cu o bucată de pluș. Pentru niște oameni care timp de doi ani ținuseră în mână doar pușca n-a fost deloc rău lustrul obținut.

Un grup de oameni au reparat pavajul de pe Autskaia. La cererea generalului, autoritățile locale au trimis pe Autskaia (în fața bisericii Sf. Teodor Tiron) două căruțe cu bolovani, dar nu din cei rotunzi și neprelucrați (se numeau „capete de pisică”). A comandat pavele de cea mai bună calitate, piatră cubică din granit.

Au încercat cei din Consiliul Municipal să-i atragă atenția că în zona bisericii Sf. Teodor Tiron pavajul fusese reparat nu de mult și i-au propus să repare partea de jos a străzii Autskaia, distrusă zdravăn. Generalul și-a amintit din copilărie că locul de reparat era cel ales de el și nu le-a acceptat argumentele. A recomandat să fie scoase din pavaj pietrele vechi, înainte să fie puse cele noi.

Generalul a redeschis două magazine părăsite de stăpâni – unul de încălțăminte și o cofetărie. Zece oameni au fost detașați acolo. Nu aveau ce vinde, producția de încălțăminte și cea de dulciuri fusese întreruptă. Și nici pe ce: banii se transformaseră cât ai bate din palme în simple hârtii. În scurtul cuvânt de rămas-bun, generalul a subliniat că lipsa mărfii era un fenomen temporar, întrucât și încălțăminte, și dulciurile sunt cerute în orice orânduire. Nu avea de unde să știe dacă vor fi și bani în noua orânduire. În cinstea deschiderii cofetăriei, i-au făcut cadou generalului o acadea care, dacă o priveai atent, avea forma unui cocoșel. Era singura marfă găsită în magazin. Cocoșelul mirosea a zahăr ars și nu era colorat. Ieșind pe stradă, generalul i l-a dat unui băiețel, vânzător de ziare.

După-amiază au deschis frizeria. Dându-le îndrumări scurte viitorilor frizeri, generalul le-a spus că și atunci când țin ridicat foarfecele deasupra capului clientului, nu trebuie să înceze să-și miște mâinile. Adevărații frizeri, potrivit observațiilor generalului, obișnuiau să tundă și aerul. Generalul a ascuțit briciul pe curea și, după ce l-a bărbierit pe unul dintre ucenici, a șters bine lama cu prosopul. Le-a arătat apoi câteva mișcări pe care le observase la bărbierii din copilăria lui, a căror măiestrie era apreciată după precizia gesturilor. I-a avertizat să nu-și facă o imagine aproximativă despre gesturile frizerilor și a spus că în acest domeniu lucrurile mărunte nu trebuie neglijate. I-a sfătuit să ia țigara din scrumieră cu degetul inelar și cu cel mic, fiindcă numai ele nu sunt ude de spumă de săpun. Tot cu ele trebuie să se scarpine în cap. Le-a recomandat ca în timpul tunsului și bărbieritului să discute despre nou-

tățile din oraș, lucru obișnuit în frizerii. În rest, el și-a pus toată nădejdea în intuiția lor.

Generalul i-a instalat pe soldații Șulghin și Nesterenko într-o casă cu două apartamente, care fusese eliberată. Temându-se că traiul de burlaci al soldaților ar putea trezi bănuieli asupra trecutului lor, a ordonat să le fie aduse două femei dispuse să simuleze căsnicia. Generalul și-a amintit vag că într-o casă asemănătoare locuiseră mulți ani două familii prietene. Nu era sigur dacă era sau nu casa aceea, fiindcă nu-și amintea nimic în afară de scara de la intrare.

Pe o asemenea scară urcaseră el și tatăl lui. În salon jucau șah doi bărbați. Erau din familiile prietene. Unul din ei ținea în mâini calul (piesa asta n-ar fi confundat-o cu nici o altă piesă) și din când în când îl lipea de buza de jos. Urechile calului intrau cu totul în buza cărnoasă a șahistului. Celălalt repeta dus pe gânduri niște cuvinte. Îi răsunaseră de multe ori în minte, dar generalul nu reușea să și le amintească. Oare aici jucaseră șah?

Generalul a avertizat familiile nou create (era convins că seamănă cu cele vechi) că e imperios necesar să se împrietenească. În dreptul acestei mențiuni era specificat pe margine că, așa cum era de așteptat, prietenia se închease și că fusese atât de bine simulată căsnicia, încât apăruseră copii în ambele cupluri. Băieți: Șulghin junior și Nesterenko junior.

Generalul a adunat cele două familii în salonul unuia din apartamente și i-a îndemnat pe bărbați să joace șah. Șulghin și Nesterenko au fost așezați pe scaune față în față. Între ei, pe un taburet, era pusă tabla de șah. Ca să dea un aer degajat începutului de partidă, Șulghin și-a încrucișat brațele pe piept, iar Nesterenko a fost rugat să-și sprijine palmele pe genunchi. Jocul era vioi, dar fără grabă inutilă. Uneori, în spatele jucătorilor apăreau femeile și își aruncau calme privirea pe tabla de șah, fără să priceapă ceva. Generalul le-a sfătuit ca în astfel de momente să-și ștergă mâinile pe șorturi. Sau să se înfășoare zgribulite în broboade. Când femeile păseau pe podeaua din

scânduri, se auzea vesela zdrăngănind încet în bufet. Generalul savura atmosfera plăcută din casă.

— Ziceți ceva, le-a cerut jucătorilor. „Să intrăm cu piesele ușoare.“ Așa se vorbește în astfel de situații.

— E musai? s-a interesat Șulghin.

Generalul s-a gândit puțin și a răspuns:

— Nu, nu-i musai. Puteți doar să lipiți calul pe buza de jos și să ziceți ceva de la voi. Important e s-o ziceți arătând că vă frământați mintea. S-o ziceți de câteva ori.

După aceea au plecat la biserică, unde generalul aranjase săracii în ordinea cuvenită. Unul dintre ei semăna foarte bine cu Gorki, era un atu în plus în situația dată. Asemănarea era atât de mare, încât după aceea omul chiar a pozat pentru o statuie a scriitorului proletar. I s-a cerut altui sărac, care nu semăna deloc cu Gorki, să simuleze că nu are un picior. Numai așa putea, după părerea generalului, să-și asigure oarecare imunitate la apariția roșiilor.

Generalul i-a instruit pe cei cinci muzicanți lângă grilajul de la Țarski Sad. Unul dintre ei nu cânta la nici un instrument, dar avea ureche muzicală, după cum i s-a părut lui Larionov. În timpul interpretării pieselor muzicale, el avea sarcina să asculte atent și să redea prin mimică esența bucății cântate. Muzicantul avea un breton lung, cărunț, pe care trebuia să-l înlătore de pe ochi printr-o mișcare bruscă a capului. I s-a dat și o vioară și i s-a cerut să plimbe arcușul aproape de strune, dar să nu le atingă.

Spre sfârșitul zilei, generalul a ordonat să se scoată din casa lui șifonierul. Un șifonier mare din stejar, cu vulturi bicefali. Generalul a poruncit să se aducă o căruță și i-a postat pe hamali lângă ea. Hamalii tocmai se întorseseră de la Perekop și nu prea aveau habar cum să procedeze cu un obiect atât de greu. În afară de asta, nu pricepeau ce trebuie să facă, nu știau unde și de ce trebuiau să care șifonierul. Amintindu-și o cunoscută lozincă social-democrată, generalul le-a făcut cunoscut că nu contează scopul final, importantă e mișcarea. Deplasarea lipsită de scop a șifonierului nu contrazicea noua ideologie,

ocupația nu prezenta nici un pericol. La plecare, generalul i-a sfătuit pe hamali să nu se abțină de la expresii tari, să le dea drumul fără jenă. Dacă se întâlneau cu soldații roșii, asta putea să creeze o atmosferă prietenoasă, de apropiere între clase.

Abia seara târziu, când spectacolul jucat de soldați era pregătit, generalul și căpitanul Kologrivov au plecat la farmacie. Generalul s-a sprijinit obosit de felinarul de la intrare (pe timpuri funcționase cu gaz). Scotocindu-se în buzunare, a scos cheile și, în lumina gălbuie de mort, a început să caute lacătul. Un minut mai târziu, ușa s-a deschis și a zornăit clopoțelul. Generalul a pipăit cu plăcere marginile geamurilor bombate de la uși. În prismele lor se reflectau ultimele lumini ale serii și, odată cu ele, trăinicia vieții dinainte. Chiar în zilele acelea de noiembrie se împlineau trei ani de când nu se mai făceau asemenea geamuri.

Au intrat în farmacie și s-au uitat de jur împrejur. Spre deosebire de multe locuri părăsite, farmacia nu fusese jefuită. Înăuntru toate lucrurile erau la locul lor. Luându-l pe Kologrivov de umeri, generalul l-a așezat într-un fotoliu.

— Principalul e să fii liniștit în sufletul tău. Să vorbești pe un ton calm. Scârțâitul ușii de stejar, mirosul picăturilor de mentă – nu-i nevoie de altceva. Așa poți trăi într-o farmacie.

— Sunt liniștit, a spus Kologrivov. Și vorbesc calm.

Generalul a desfăcut un flacon și i-a amestecat conținutul cu un pisălog de sticlă.

— Pe drumul Aluștei am pus observatori. La vederea soldaților roșii vor trage cu tunurile în aer. Acesta va fi semnalul pentru noua viață. Mai mult n-am să vă instruiesc, am și eu treburile mele. Asta-i tot.

Când generalul a ieșit, felinarul era stins. A început o ploaie rece de toamnă. Fereastra farmaciei era singura care nu lăsa strada Morskaia să se cufunde în întuneric.

Tunul a bubuit la 9:30 dimineața. Odată cu bubuitul lui, lângă gardul de la Țarski Sad a început să se cânte *Poloneza* de Oghinski. Pe drumul Aluștei a ieșit un detașament de tătari, iar lângă biserica Sf. Teodor Tiron a început pavarea cu

avânt și energie a străzii Autskaia. Tot atunci s-au deschis gheretele lustragiilor în diferite locuri din oraș. Cu numărul mare de lustragii, de perii și creme de pantofi se puteau lustrui pantofii tuturor celor aflați pe litoral, dar în ziua aceea locuitorii Ialtei au preferat să nu iasă din case. Nici magazinele nu s-au deschis în dimineața aceea – excepție au făcut magazinul de încălțăminte și cofetăria. Ialta a încremenit în așteptarea roșiilor.

Primul a intrat în oraș un automobil blindat pe care scria cu litere inegale „Anticrist”. Acesta n-a observat detașamentul de tătari și a trecut pe lângă el cu toată viteza. S-a tras în aer din mașina blindată. Spre mirarea celor din detașament, mașina n-a observat că drumul cotește. A frânat în locul unde drumul cobora în pantă abruptă. Roțile din față au luat-o în jos și marșarierul n-a fost de nici un ajutor. Izbindu-se cu blindajul de stâncile ieșite în afară, mașina s-a rostogolit ca o sfârlează în defileu. Când a încetat eoul ultimei bubuituri, din defileu s-au auzit gemete. Localnicii, oameni simpli și cu frica lui Dumnezeu, au înconjurat mașina. Nu-i iubeau pe roșii, dar nu aveau de gând să le refuze ajutorul. Văzând inscripția de pe mașina blindată, localnicii au ținut sfat: ce oameni erau aceia care trebuiau salvați? Iarba uscată foșnea în vânt. Nu se hotăra nimeni să se apropie de mașina cu nume escatologic. Curând, gemetele au încetat.

Chiar atunci au intrat în oraș unitățile armatei roșiilor. În frunte, pe cai bine hrăniți, mergeau tovarășii Jloba, Kun și Zemliacika. S-au întâlnit cu detașamentul tătarilor și au primit kumîs. Zemliacika le-a turnat kumîs cadrelor de comandă, iar ce-a rămas le-a dat soldaților de rând. Toți l-au lăudat, deși i-au remarcat gustul puternic. Doar Kun nu l-a lăudat. Mirată de tăcerea lui, Zemliacika a întrebat dacă i-a plăcut kumîsul. Drept răspuns, Kun a vomitat, așa călare cum era, și a spus că nu-i obișnuit gustul băuturii. Jloba i-a sugerat să-și facă spălături la stomac la spitalul din oraș. Au început toți să râdă ca să nu-l jignească pe Jloba. Kun s-a înroșit și a spus că oricum avea de gând să facă o inspecție la spital. Zem-

liacika i-a recomandat să înregistreze rezervele de sânge proas-păt. Văzând un lustragiu, Kun a rugat avangarda să-l aștepte ca să-și curețe cizmele stropite de noroi. Pe cizmele lui se vedeau pete de kumîs, resturi de vinegretă și de carne de vițel prost digerată. Cizmele lui Jloba nu erau murdare, dar s-a grăbit să și le curețe și el.

Și-a lustruit cizmele și generalul Larionov. Asta s-a petrecut la celălalt capăt al orașului, lângă biserica Sf. Teodor Tiron. La o sută de pași de biserică se vedea mezaninul casei lui Cehov. Maria Pavlovna Cehova deschidea obloanele. Privind cu câtă iscusință mânuia lustragiul peria, generalul a zis:

— Cehov a murit cu doar șaisprezece ani în urmă, dar s-a dus o întreagă epocă.

Nu departe de biserică se repara pavajul. Zgomotul făcut de maiurile de lemn se propaga pe toată strada. Pavelele erau stivuite în evantai pe un pat de nisip. Vântul smulgea din copacii grădinii ultimele frunze. Înnegrite și zdrențuite. Se rostogoleau pe pavajul nou și ajungeau în șanțul de scurgere.

Coborând pe Autskaia, generalul s-a oprit lângă o casă. Vântul înțepător de noiembrie ajungea și aici, făcând să scârțâie arcul porțiței și trântind covorașul pus pe gard. În casă era liniște. Se juca șah. Așezați pe scaune vieneze, doi bărbați își cântăreau în gând pozițiile pe tablă. Fără să scoată o vorbă. Li se simțea calmul. Pe treptele de la intrare cobora o femeie cu o găleată. Femeia a dat colțul casei, și generalul n-a mai văzut-o. A auzit zgomotul capacului dat la o parte și al lanțului coborât în puț. A auzit pe urmă apa gâlgâind în găleata scoasă fără grabă și bătaia de perete a găleții pline. Generalul și-a sprijinit obrazul de gard. Foșnet ușor într-un copac. Femeia s-a șters pe picioare și a intrat în verandă. A turnat apă în lavoar. În spatele perdelei cineva a început să tușească. Sunetul cristalin al lavoarului și răpăiala apei pe fundul lui. Totul autentic, nimic în plus: mai întâi un tril subțire (puțin isteric), iar pe măsura umplerii – liniștit și surd. Lătratul îndepărtat al unui câine. Nu avea de ce să fie neliniștit generalul în privința casei.

A cotit pe Botkinskaia și a ieșit spre dana de lângă scuarul Aleksandrovski. A început să ningă cu fulgi mari. Erau umezi, dar nu reci. Marea izbea pietrele țărmului. Nici urmă de gheață în ea, dar mirosea a iarnă, fără doar și poate – de la talazurile din depărtare până la stropii împrăștiați pe zăpadă. Ciufurile ei cărunte se împleteau în jurul stâlpilor danei. Generalul trase aer pe nări: așa mirosea marea doar în timpul iernii.

Lângă gardul de la Țarski Sad îi zări pe muzicanți și se opri. Contemplă dus pe gânduri cum îi acoperea zăpada în timp ce cântau. În cutia deschisă a viorii generalul și-a pus toți banii – câteva milioane. Rarii trecători le dădeau și ei bani. Cutia s-a umplut treptat cu zăpadă și cu bancnote pestrițe, care nu apucaseră să se învechească. Valoarea zăpezii și a banilor era cam aceeași.

Pe trotuarul de la hotelul Franța, generalul a mai scos un milion și l-a dat portarului. Vizitiul de pe capra unei trăsurii l-a salutat. În țacănitul surd al copitelor, roțile prefăceau zăpada în apă, iar în urma trăsurii se întindeau fagașuri negre, cu margini neregulate. Pe cerul plumburiu s-a format o mică pată albastră. Imprevizibila vreme a Ialtei. Viscolul a început să se domolească.

Când generalul s-a apropiat de dig, a apărut soarele. Generalul s-a oprit, a închis ochii și a simțit pe față căldura soarelui. A stat puțin locului, apoi a pășit pe dig. Zăpada căzută pe beton se topea peste tot. A ajuns mergând agale la far. Printr-o crăpătură a soclului crescuse un copăcel. Frunzele îi zburaseră, nu putea să-și dea seama ce fel de copac era. Generalul și-a pus palma pe pietrele soclului de un cenușiu închis. Începeau să se încălzească. Era ca o întoarcere la viață. Generalul a închis din nou ochii și și-a imaginat că era vară. Marea înăbușea zgomotele de pe chei. Roțile trăsurilor, strigătele vânzătorilor de cvas, plânsetele copiilor. Foșnetul palmierilor. Era cald.

A deschis ochii și a văzut oameni venind spre el. Veneau fără grabă, erau pașnici parcă: Zemliacika, Kun și un pâlc de marinari. Fețele lor nu erau victorioase, erau mai degrabă îngrijorate. Așteptându-se la o uneltire, nu-și dezlipiau ochii

de locul din marginea digului unde stătea generalul. Cei care se apropiau știa că generalul e cât pe ce să facă un pas iremediabil, și se temeau de pasul ăsta. Se temeau că generalul își va face dreptate pe cont propriu.

Au schimbat câteva fraze în timp ce se apropiau. Acum nu se mai uitau în direcția unde se afla generalul. Le băteau inimile, mai să le sară din piept. În fruntea tuturor mergea Zemliacika. Își ținea ușor cu o mână scurta de piele pe jumătate descheiată, cu pulpana fluturându-i în vânt. Ceva mai în urmă – în cizme lustruite lună – mergea Kun. Mersul înțepenit se datora platfusului. Avea în dinți o țigară stinsă. Mergea și dădea cu piciorul în pietricele, dar nu pentru că se gândea aiurea. Mersul lui nu semăna nici cu mișcările de felină ale marinarilor. Toți erau vânători adevărați, și nu puteau ascunde lucrul ăsta.

Generalul nu s-a mișcat. Așezat pe jumătate pe soclul farului, se uita la pescărușii care se plimbau pe dig și scoteau sunete stridente, semănând ba a măcănit de rață, ba a țipăt de copil. Pescărușii căutau ceva printre pietrele ude, își curățau penele, își înălțau capetele și priveau gânditori marea fără nici un vapor pe ea. Când grupul s-a apropiat de general, pescărușii nu s-au sinchisit. Nu se temeau de oameni.

Prima s-a apropiat de general Zemliacika. S-a apropiat fără grabă, dar i se vedea pieptul zbătându-i-se sub scurta de piele. Sprijinit în mâini, generalul a rămas pe loc, așezat pe soclu. De la cei sosiți venea miros de nădușeală de cal și de murdărie de om nespălat. Marinarii au încremenit în așteptarea ordinului. Kun și-a scuipat mucusul de țigară. Zemliacika a scos un briceag și l-a înfipt în tăcere în mâna generalului. Clocotea de furie.

Pe dealul Polikurovski a bătut un clopot. Era al clopotniței de la Ioan Gură-de-Aur. Zemliacika și Kun se ciorovăiau cu jumătate de glas. Marinarii au observat cum generalul mișcă ușor din buze și li s-a făcut milă de el. El continua să stea pe soclu. Prin crăpăturile pietrei șerpuia un pârlăuș roșu aprins. Zemliacika insista ca execuția să fie în chinuri. Kun obiecta

că execuția trebuie să demonstreze umanismul puterii sovietice. Răspunsul Zemliacikăi a acoperit dangătul clopotului. Sunetul lui a plutit pe deasupra mării și a umplut tot golful Ialtei. Când cearta a luat sfârșit, generalul a fost dus spre capătul dinspre mare al digului. L-au pus pe margine și i-au legat de picioare un rest de ancoră găsit acolo.

— Împușcați-l în stomac, nu în inimă, i-a sfătuit Kun pe marinari. Ca să nu se ducă imediat la fund.

Marinarii au dat din cap a încuviințare.

— O să trag eu, a spus Zemliacika. În vintre.

Marinarii au dat din nou din cap a încuviințare. Jos, departe, pe pietre, alge brune unduiau în ritmul valurilor. Sub soarele strălucitor, apa căpătase culoarea smaraldului. Nu te mai respingea cu înfățișarea ei încruntată iarna, și în depărtare părea chiar caldă. Ca să nu ametească, generalul s-a gândit să privească drept înainte. În spatele capetelor marinarilor vedea o parte din chei. Pe chei mergeau trăsură, umblau oameni. Cheiul continua să-și trăiască viața, dar viața asta nu mai era viața generalului. Îl despărțea de ei o fâșie îngustă de apă și grupul de vânători de pe dig. Deasupra cheiului se înălța amfiteatrul Ialtei. Din coșurile câtorva case ieșea fum. Fumul se înălța spre cer și se amesteca cu norii chiar lângă vârful Ai-Petri. Marinarii s-au dat deoparte. Nimic nu mai acoperea priveliștea minunată. Norii păreau nemișcați, dar în realitate pluteau încet pe Ai-Petri. Și li s-au văzut mai bine mișcările, când pe vârful a apărut umbra unui nor mare, de forma unui triunghi. Norul nu atinge încă vârful. Se mișcă mai încet decât umbra lui. Când i-a apărut în față scurta de piele a Zemliacikăi, generalului i-a trecut prin minte că norul nu va apuca să se agațe de vârful în timpul vieții lui. Că ar face bine să se grăbească – dacă, firește, toți spectatorii erau la fel de importanți pentru el. Dar norul nu se grăbea. Era cât se poate de evident că imita norul văzut de viitorul comandant de oști în anul 1889, din adâncul parcului Voronțov. În jur de ora trei după-amiază, când tatăl pasionat de fotografie hotărâse să-i facă o poză. Momentul era tocmai bun pentru ca fotografia

să iasă bine. Soarele era încă strălucitor, dar umbrele se așterneau deja frumos pe iarbă. Băiatul stătea în picioare în poiană, printre cedrii libanezi. Aparatul era așezat ceva mai jos, pe cărare, pe un stativ masiv din lemn. Tatăl întorsese picioarele stativului în așa fel încât băiatul să fie prins cu vârful Ai-Petri în fundal. Deasupra aparatului zbura o libelulă neastâmpărată care își găsisese un moment de liniște. Nu ieșea din obiectiv, stătea pur și simplu suspendată într-un loc. Aripile nu i se distingeau, părea că aerul din jurul ei e mai dens. Tatăl voia ca vârful Ai-Petri să fie scăldat în soare, dar pe el se ivise umbra unui nor. Tatăl se uita întruna de sub mantela neagră, dar norul n-avea de gând să se miște. Se deplasa doar umbra lui. Luneca tot mai mult pe Ai-Petri, lipsind vârful de ultimele semne de lumină. Zemliacika a scuturat energic palma mâinii stângi. În anul 1889, lui Larionov i se găsisese poziția potrivită, la fel ca acum. Numai că atunci stătuse cu spatele la Ai-Petri. Urmărea și atunci norul și se uita tot timpul în spate. Vedeau cum ramurile cedrilor se legănau în vânt. Simțea cum se amesteca prospețimea înghețată a munților cu miresmele parcului. Băiatul inspira aerul tare și nările îi fremătau. Din copaci atârneau omizi de fire subțiri, unele se transformau în fluturi. Tufișurile erau presărate cu boabe roșii, coapte. Din coroanele cedrilor zburau încet conuri. Se loveau surd de iarbă, ridicau arteziene de cosași și, după ce săltau de câteva ori, încremeneau. Când el se întorcea, conurile își schimbau pe furiș locul. Pe genunchiul lui umbla încet o furnică. Zemliacika a ridicat mâna cu revolverul. Generalul a încercat să se vadă cum arată dintr-o parte, dar imaginea s-a dovedit a fi un negativ. Împușcătura a răsunat din partea opusă a digului. Pescărușii au zburat țipând, dar s-au lăsat imediat la loc. Generalul a întors capul și l-a văzut pe Jloba. Cu gesturi rezervate, Jloba îi invita pe Kun și pe Zemliacika să se apropie de el. Ca omul pe care îl întrerupi în punctul cel mai interesant, Zemliacika și-a exprimat nemulțumirea. A împuns cu revolverul în direcția generalului, dar Jloba a clătinat din cap în semn că nu acceptă. Dezamăgiți, Kun și Zemliacika s-au îndreptat

fără grabă spre Jloba. Marinarii au scos din buzunare niște semințe și le-au aruncat pescărușilor. Le plăcea să se uite cum se bat cu aripile ca să apuce semințele. Discuția lui Jloba cu tovarășii de luptă lua o turnură complicată. Se vedea asta din gesturile lor și din exclamațiile aduse de vânt. Jloba a scos din porthart o hârtie împăturită în patru. A despăturit-o, a arătat-o pe rând fiecăruia dintre interlocutori și a pus-o la loc în porthart. Marinarii râdeau de instinctele rele ale păsărilor. Într-un fel, spectacolul cu tovarășii de luptă îi înălța în ochii lor. Jloba începea să-și piardă răbdarea. A scos încă o dată hârtia, a lipit-o zdravăn de fața lui Béla Kun și a ținut-o așa câteva secunde. Béla Kun n-a făcut nici un gest de împotrivire. Zemliacika s-a întors brusc și a părăsit digul. După ea s-au mișcat și bărbații. Generalul s-a uitat în urma lor, dar nici unul nu s-a întors. Marinarii nu pricepeau nimic. După ce le-au aruncat pescărușilor semințele rămase, au luat-o încet după comandanți. Unul dintre ei s-a întors, i-a dezlegat generalului picioarele și a alergat să-i ajungă pe ai lui. Generalul a făcut câțiva pași depărtându-se de margine. Vântul s-a întezit. Mantaua s-a desfăcut în întâmpinarea vântului cum se desfac mâinile din îmbrățișare. Cum e întâmpinat cel de care te-ai despărțit pentru totdeauna, de care te bucuri numai pentru că există. Generalul s-a uitat la soare fără să mijească ochii. Din pricina razelor portocalii, dar încă strălucitoare, ochii i s-au umplut de lacrimi. Soarele atârna pe cealaltă parte a cheiului și lumina mormanele de gheață încremenite pe felinare după furtuna de noaptea trecută. Străluceau ca o ghirlandă orbitoare de Crăciun. Dimensiunile soarelui depășeau limitele raționalului. Mișcându-se parcă îmboldit, se ducea după munte cu o iuteală uimitoare. Soarele a apus cu el de față.

Romanul *Soloviov și Larionov* semnat de Evgheni Vodolazkin, autorul bestsellerului *Laur* (tradus în 2014 în colecția „Raftul Denisei“), a fost finalist, în 2010, la premiile Bolșaiia Kniga (Marea Carte) și Andrei Belii, ca o recunoaștere a originalității cu care reconstituie un episod din trecutul Rusiei, îmbinat cu un prezent nu mai puțin pasionant.

Soloviov, tânăr cercetător în domeniul istoriei, studiază figura legendară a generalului Larionov, comandant în Armata Albă în timpul Războiului Civil din Rusia. Dar portretul pe care i-l face este unul pseudoistoric, contaminat de figuri proeminente din istoria Rusiei și chiar din familia lui Vodolazkin. Tema de cercetare prilejuiește incursiuni în timp și spațiu, în cele mai diferite medii, colorate pe alocuri cu o tentă detectivistică. Romanul abundă în considerații despre istorie, politică și morală, întruchipate într-o galerie de portrete memorabile, bazate pe jocul ironic al autorului cu sursele reale și cele inventate. O frumoasă și seducătoare poveste de dragoste întregește, cu umorul inconfundabil al scriitorului, gustat deja de cititorii români, această remarcabilă operă literară în care meditația asupra relativității lucrurilor – mai cu seamă a adevărului istoric – ocupă un loc central.

„Generalul Larionov, simbol al tuturor generalilor Armatei Albe, reușește să transforme înfrângerea pe câmpul de luptă într-o victorie morală: el organizează salvarea unui mare număr de oameni fugiți în Crimeea din fața Armatei Roșii. Cercetarea lui Soloviov, desfășurată în Crimeea zilelor noastre, se ramifică într-o povestire polițistă și una de dragoste. Adevărul științific devine pentru cercetător adevăr existențial, iar prin intermediul figurii generalului țarist eroul lui Vodolazkin reface punțile către vechea Rusie pierdută și se regăsește pe sine.“

Agora

„Un roman extraordinar, în același timp ironic și tragic, inteligent construit, care se citește cu o nespusă plăcere.“

Novii Mir

Scanare și prelucrare digitală

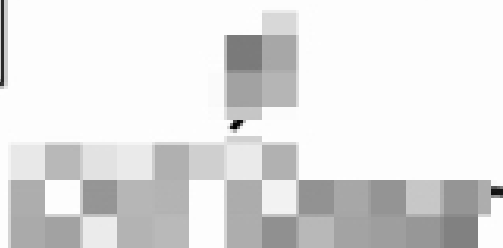
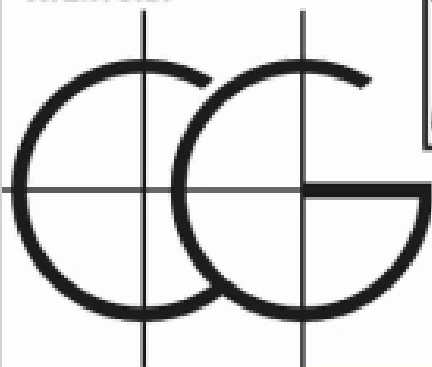

AVENTURA

EM

de

Anonim

COLECȚIA SFINX

COLECȚIA SFINX

2025

